

A KATONAI BIZTONSÁGI HIVATAL
TUDOMÁNYOS TANÁCSÁNAK
KIADVÁNYA

A TARTALOMBÓL

Nemzetközi terrorizmus 2.rész
Biztonság mint alapfogalom
A katonai felderítés feladatai
Tanulási célú migráció
Aknamentesítés az államhatár mentén
Földrajztudomány alakulása
A tudományos grafológia 2.rész
A titkosszolgálatok történetéből

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

- Bizottság elnöke:** Dr. Hamar Ferenc a KBH TKH vezetője
- Bizottság tagjai:** Dr. Bagdi Mihály a KBH TT elnöke
Dr. Göndics Béla a KBH TT tagja
Herczeg Ferenc
Dr. Izsa Jenő
Dr. Korsós László
Dr. Kobilka István a KBH TT titkára
Lenkey László
Dr. Németh József
- Felelős kiadó:** Dr. Stefán Géza az MK KBH főigazgatója
- Főszerkesztő:** Ledács Kiss Jenő
- Tördelő szerkesztő:** Juth Marianna
- Székhely:** Budapest
- ISSN :** 1785-1181
- Postacím:** MK KBH Tudományos Tanács
1885 Budapest, Pf.: 25.
Telefon: 236-5111/ 24-301, 24-304 mellék

A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

- Elsősorban a honvédelemmel, ezen belül a nemzetbiztonsággal összefüggő kérdéseket feldolgozó, elemző írásokat várunk. A kéziratokat másfeles sortávolsággal, gépelve - floppyn is - kérjük a TT titkárához vagy az SZB valamelyik tagjához eljuttatni a szerző neve, beosztása, rendfokozata, lakcíme és telefonszáma feltüntetésével.

- A cikk, tanulmány, írás terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy ívet (21-23 gépelt oldal).

- A közlésre nem kerülő cikkeket nem őrizzük meg, de a szerző kérésére visszaküldjük.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

TARTALOMJEGYZÉK

Oldal

ÉRTÉKELÉSEK, ELEMZÉSEK, TANULMÁNYOK

Szaniszló József

Nemzetközi terrorizmus 2. rész 5

Török László

Az Al-Kaida feltételezett kiképzési kézikönyve 32

Kriston-Pócsik József

A biztonság mint alapfogalom, avagy tudjuk-e az általunk is oly gyakran használt szó igazi jelentését, komplexitását? 55

Héjja István

A katonai felderítés feladatai a megváltozott nemzetközi körülmények között 69

Zámbó Péter

Aknamentesítés az államhatár mentén 85

AKTUÁLIS

Rédei Mária

Tanulási célú migráció a világban és itthon 102

Kobolka István – Sallai János

Esettanulmányok a személyek szabad áramlása témakörében 118

KONZULTÁCIÓ

Nagy Péter – Karcsai András

Az MH Térképész Szolgálat nemzetközi szerepvállalása a rendszerváltást követő években 126

Pap Norbert

Kuba társadalmi-gazdasági helyzete a 21. század elején 133

DOKTORANDUSZOK FÓRUMA**Tarján István**

Földrajztudomány alakulása 138

Nagy PéterA térinformatika fejlődése, kapcsolata a társtudományokkal,
adatnyerés módszerei 150**KÜLFÖLDI TITKOSSZOLGÁLATOK****Szabó Ervin Antal**

Két vélemény Alfréd Redl ezredestől 158

Keszmann OszkárA magyar katonai hírszerzés kialakulásának körülményei 1944
decemberétől 1953-ig 2. rész 163**TUDOMÁNYOS ÉLET - KÉPZÉS****Farkas László**

A tudományos grafológia új területe 2. rész 172

HÍREK, ESEMÉNYEK, ADATOK**Szabó Ervin Antal***Összeállítás a külföldi sajtó nemzetbiztonsági kérdéseket érintő
cikkeiből*

Ki áll a terrorizmus mögött Oroszországban? 183

Megsemmisítették Abu-Dzeitet és cinkosait..... 196

Oroszországban 2004. évben 18 hivatásos külföldi hírszerző
tevékenységét szakították meg 197Kaszadőrök: Az állambiztonság különleges alakulatai
Afganisztánban szereztek harci tapasztalatot 198**SZERZŐINK** 206

ÉRTÉKELÉSEK, ELEMZÉSEK, TANULMÁNYOK

SZANISZLÓ JÓZSEF

NAPJAINK NEMZETKÖZI (GLOBÁLIS) TERRORIZMUSA

2. rész

A *globális terrorizmus* és a *világ terrorszervezeteinek* bemutatásával összefüggésben elindított soroztam e részében az *európai kontinensen* működő (vagy a korábbi években tevékenykedő) szervezeteket kívánom bemutatni.

Az európai terrorizmus alapjai

A termonukleáris kölcsönös fenyegetés veszélye már elmúlt, de a hidegháborúból örököltünk egy újfajta biztonságpolitikai kihívást, a nemzetközi terrorizmust. Bár látszólag nem változott a terrorista szervezetek és atrocitások jellege, mégis nyilvánvaló, hogy különbséget kell tennünk a hidegháborús terrorizmus és a napjainkban tapasztalt politikai erőszak közt.

Amikor terrorizmusról beszélünk, automatikusan a fejlődő országok, az arab világ jut az eszünkbe, holott a terrorizmus hozzájuk hasonlóan az évekkel ezelőtti Európában, de a jelenlegi az Európai Unióban is *él és virágzik*. Ennek oka többek között az a körülmény, hogy a terrorizmus Európában *jelentős történelmi hagyományokkal rendelkezik* és korántsem annyira Európa-idegen fogalom, mint azt amennyire gondoljuk.

A következő probléma, hogy az európai kontinensen is éppen úgy megtalálhatóak azok a *feloldhatatlannak látszó társadalmi-politikai feszültségek és ellentétek*, amelyek bárhol a világon a terrorizmus elterjedését eredményezik. A terrorizmus számára egyértelműen a demokratikus hatalomgyakorlás biztosítja a *lehető leghabzóbb mozgásteret*, illetve ez *kínálja a lehető legtöbb sebezhető pontot*. A demokráciákban van ugyanis az emberi életnek a legnagyobb és mindenek fölött álló értéke, amely így értelemszerűen a terrorista akcióknak azok lényegéből adódó célpontjává válhat.

Egyes szakértői álláspontok alapján a terrrorszervezetek – működjenek bárhol is a világon –, három jól körülírható csoportba sorolhatóak be, bár megjegyzendő, hogy csak bizonyos eltérésekkel. Ezen osztályozás szerint az első csoportba a *nemzeti szeparatista*, a másodikba a *politikai ideológiai*, míg a harmadikba a *vallási fanatikus* terrrorszervezetek tartozhatnak bele.

Európában egyelőre nem ismert a vallási fundamentalista terrorizmus fogalma. Amit a világ más területein annak nevezünk, azzal Európában rokoni vonásokat leginkább a *szélsőjobboldali politikai ideológiai* terrormozgalmak mutatnak, ám az ő gondolatrendszerük sokkal inkább a faji előítéleteiken, mintsem a valós vallási meggyőződésükön alapul. Célpontjaik a zsidók és a mohamedánok, illetőleg bizonyos keresztény csoportok, bár – ami Európára jellemző – korántsem vallási, hanem évszázadok során rögzült rasszista indíttatásokból.

Az EU a politikai ideológiai terrorizmus alatt jelenleg kizárólag a *szélsőbaloldali marxista terrrorszervezeteket* érti, de természetesen nem szabad elfeledkezni *szélsőjobboldali terrorcsoportokról* sem, mivel ezek csak ideológiai meggyőződésükben és céljaikban különböznek a baloldaliaktól, *módszereikben, eszközeikben és fanatizmusukban azonban közöttük nincs lényegi különbség.*

A szélsőbaloldali marxista politikai ideológiai terrorista mozgalmak gondolatvilágának központi eleme az Amerika és Izrael-ellenesség, amelyet ők kissé eufemizálva imperializmus és cionizmus-ellenességnek neveznek. E törekvéseikben hű szövetségesre találtak a különböző palesztin terror-szervezetekben, így ötvözve az európai antiszemita hagyományokat a palesztin felszabadítási törekvésekkel. Az érem másik oldala a mérhetetlen Amerika-ellenes gyűlölet, amely a nyugati gondolkodásmódot, a kapitalizmust és az imperializmust szimbolizáló USA Európából történő kiűzését mint a marxista-leninista Európa megteremtésének első lépését közvetíti.

A '70-es és '80-as évek csupán ideológiai és politikai terrorizmusa manapság már egyre ritkábban fordul elő. A klasszikus terrorista csoportok, pl. az IRA vagy az ETA jelentősége csökken, a politikai erőszak terén szerepüket legalábbis háttérbe szorítják a vallásos, még inkább apokaliptikus küldetésű csoportok, melyek nem ország- vagy régióspecifikusak.

A nemzeti szeparatista terrrorszervezetek egyöntetű véleménye szerint Európában jelenleg is a kisebbségek módszeres elnyomása zajlik. Ez ellen e mozgalmak ma is ugyanolyan intenzitással harcolnak, mint korábban, hiszen elvileg megszűntek a korábbi diktatúrák (Spanyolország, Portugália, Görögország) az elnyomó apparátusukkal együtt, és szerte Európában *demokrácia honol*. A kontinens terroristái mégsem így gondolják. Az ETA jelenleg is ugyanúgy küzd a spanyol kormány ellen, mint korábban, bár az igaz, hogy jóval kisebb társadalmi támogatottsággal. Úgy vélik, semmi sem változott, a demokratikus

fordulat ellenére a spanyol kormány továbbra is fasiszta módszerekkel nyomja el őket. Ezzel szemben a Franciaország területén élő breton terroristák, állításuk szerint, csak örülni tudnának annak, ha annyi joguk lehetne, mint a spanyolországi baszkoknak, hiszen ők a francia állam elnyomó apparátusát szinte már elviselhetetlennek tartják.

Nemzeti szeparatista terrorszervezetek Európában

Franciaország

AZ ÉSZAKIAK (Ceux du Nord, Iparretarrak, IK)

AZ ÉSZAKIAK a független és egységes baszk államiság megteremtéséért, a baszk nyelv hivatalossá tételéért és az önrendelkezés jogáért harcoló *baloldali terrorszervezet*, Baszkföld északi, Franciaországhoz tartozó részén. Nagyon szoros kapcsolatokat ápolnak a déli baszk területek Spanyolországtól való elszakadásáért küzdő ETA-val, ám korántsem annyira ismertek és rettegettek. *A szervezetet 1973-ban, Behe-Nafarroában, Philippe Bidart alapította*, amely már a következő évben megjelentette újságját, az Utat (Road, Ildo). Az IK-t 1978-ban betiltották, tevékenységét pedig illegálisnak minősítették. 1980 tekinthető annak az évnek, amikor a mozgalom az erőszak útjára lépett. Ekkor ugyanis egy véletlen baleset folytán egy házi készítésű bomba felrobbant, megölve ezzel a szervezet két tagját.

Az IK tevékenysége 1996 óta jelentősen aktivizálódott és fokozódott Franciaország három baszkok-lakta megyéjében, ám ennek ellenére a szervezet csatlakozott az ETA által 1998-ban meghirdetett, de utóbb rövid életűnek bizonyult fegyverszünethez. Az IK akciói leginkább a fegyveres szervek ellen irányulnak, amelynek keretében számtalan halálos kimenetelű merényletet követett el a szervezet a francia katonák és csendőrök ellen. Egy ilyen 1983-as merénylet miatt 17 évvel később, 2000-ben a francia bíróság Philippe Bidart-t, a szervezet vezetőjét, Gabriel Mouesca-t, a helyettesét és Joseph Etcheveste-t hosszú börtönbüntetésre ítélte.

Breton Forradalmi Hadsereg (Armée Revolutionnaire Bretonne, ARB)

A szintén az ETA testvérszervezetének tekintett, 1971-ben, az 1964-ben alapított *Breton Felszabadítási Front* (Front de Libération de la Bretagne, FLB) korábbi végrehajtó fegyveres szárnyából létrejött baloldali Breton Forradalmi Hadsereg (legismertebb és leghírhedtebb akcióit 1998-ban, 1999-ben, illetőleg 2000-ben hajtotta végre.

Az ARB 1998-ban merényletet kísérelt meg Belfort-ban, Jean-Pierre Chevenement belügyminiszter városának városháza, illetve 1999-ben Cintega-

belle-ben Lionel Jospin miniszterelnök pártjának főhadiszállása ellen, ám akkor még személyi sérülés nem, csak vagyoni kár keletkezett. 2000-ben azonban korszakváltás következett be a szervezet életében, amikor is tagjai Quévert-ben felrobbantottak egy McDonald's éttermet, megölve ezzel egy fiatal női alkalmazottat. Ez a robbantás azért számított fordulópontnak, mivel addig a csoport egyetlen akciója sem vezetett halálos eredményre.

A francia rendőrség azonnal őrizetbe vette az ARB-nek, illetve annak *támogató-szervezetének*, az 1982-ben megalakult *Harc- Függetlenségi Baloldali Harcoló Mozgalomnak* (Emgann-Mouvement de la Gauche Indépendantiste, MGI) a prominenseit, mint például Gael Roblint, az Emgann vezetőjét.

Mindkét csoport tagadta az érintettségét, sőt még az egymás közötti efféle kapcsolat fennállását is. Az Emgann mindig is elutasította azt, hogy az ARB politikai szárnyának tekintsék, annak ellenére, hogy magát az „ellenállás hazafias szervének” aposztrofálja. Közleményükben elképzelhetetlennek tartották azt, hogy az ARB, amely addig Bretagne-ban körülbelül 350 olyan akciót hajtott végre, amelyeknek a során senki sem halt meg, követte volna el az egy ártatlan, nekik semmit sem ártó alkalmazott halálát követelő robbantást. Ezzel szemben követelték a francia elnyomás megszüntetését, az egységes és önálló breton állam megeremtését és a breton politikai foglyok szabadon bocsátását.

Zavargások

Korzikai Nemzeti Felszabadítási Front (Front de Libération Nationale de la Corse, Frontu di Liberazione Naziunalista Corsu, FLNC)

A szigetet 1768-ben adta el Genova a francia királynak, de ekkor lényegében a függetlenségért harcoló csapatok kezében volt. A szigetre érkező francia csapatok is csak kemény küzdelmek árán tudták bevenni a szigetet. A felkelők soraiban harcolt Carlo-Maria Bonaparte, a későbbi császár, I. Napóleon apja. A feszültségeket növelte a bevándorlók nagy száma, akiktől a sziget hagyományos jellegét féltették az ott élők, ráadásul a munkanélküliség miatt az őslakosok fele kénytelen a szárazföldön munkát vállalni. A bonyolult helyzetet súlyosbítja a

szigeten hagyományos klánok maffiaszerű hatalma. Ezért sokan fordulnak el a függetlenségi mozgalomtól, a központi kormányzattól várva a helyzet rendezését. Ráadásul a támadások egyik fő célpontja az idegenforgalom, ami tovább csökkenti az amúgy is a francia átlagnál szegényebb környék bevételeit.

A függetlenségi mozgalom kétszáz év múlva kapott új erőre. A II. világháború után először tüntetések formájában jelentkezett. Ezt követően 1976-ban létre jött a Korzika Franciaországtól való elszakadásáért és függetlenségéért küzdő legjelentősebb terrorszervezet, a *Korzikai Nemzeti Felszabadítási Front*, az algériai incidensre válaszul, 1975.08.21-én az 1967-ben megalakult *Korzikai Regionalista Akció* (Action Régionaliste Corse, ARC) 13 fegyverese, a szervezet alapítójának, Edmond Siméoninak a vezetésével, tiltakozásul az algériai menekülteknek a szigetre történő, államilag irányított betelepítésére, elfoglalta egy pied-noir (korábbi algériai francia gyarmatosító) borospincéjét Aleriában. Tűzharc alakult ki a fegyveresek és a rendőrség között, többen meghaltak, az akció vezetőjét pedig börtönbe vetették.

A francia kormány az FLNC-t hivatalosan 1983-ban feloszlatta, a szervezet ennek ellenére tevékenységét egészen 1990-ig folytatta, amikor is három részre szakadt (azóta róla mint ex-FLNC-ről beszélünk): az *FLNC-Rendes Szárnyra* (Canal Habituel), az *FLNC-Történelmi Szárnyra* (Canal Historique) és az *Ellenállásra* (Resistenza).

1990 volt a szervezet legvéresebb éve. Ekkor 17 orvgyilkosságot követtek el. '92. augusztusában egy hét alatt 3 bomba robbant Franciaországban. Párizs, Nice és Marseille célponttal. Az év mérlege 370 támadás volt. Ez jelezte, hogy a szervezet a szárazföldön is fokozta tevékenységét. Bonyolítja a helyzetet, hogy '93-tól a frakciók is harcolnak egymással, és a szigeten is szerveződő Le Pen-féle párt tagjaira és a drogkereskedőkre is kiterjesztették támadásaikat.

1996-ban az FLNC-Rendes Szárnyának és az Ellenállásnak egyes tagjai kiváltak és együtt létrehozták az *FLNC-1996. május 5-t* (du 5 mai 1996).

A '90-es években majdnem minden frakció próbált tárgyalásokat kezdeni a kormánnyal tűzszünetet ígérve, de 1996-ban Alain Juppe miniszterelnök elzárkózott minden, Korzika további önállóságát célzó tárgyalástól, és nagyobb rendőri erőket küld a szigetre. 1998-ban az FLNC megöli a megye prefektusát és az üzleti kamara elnökét. Erre válaszul a rendőrség széles körű nyomozásba kezdett, a kormány pedig növeli a Korzikának szánt pénzügyi segítyt, ennek ellenére a terrortámadásokat nem sikerül visszaszorítani.

Az előzőeken túlmenően fontos még megemlíteni a hozzájuk képest viszonylag újnak, ám annál inkább fontosabbnak számító és az FLNC legnagyobb riválisának tekintett terrorszervezetet, az 1999-ben megalakult és a Cuncolta

korábbi vezetője, a 2001-ben négy éves börtönbüntetésre ítélt Francois Santoni által irányított *Korzikai Hadsereget* (Armata Corsa, AC) is.

Egyesült Királyság

Skót Nemzeti Felszabadítási Hadsereg (Scottish National Liberation Army, SNLA)

A Skót Nemzeti Felszabadítási Hadsereg a '70-es években alakult (alapítója és vezetője az 1984 óta dublini száműzetésben élő Adam Busby), Skócia elszakadásáért küzdő, magát *Tartán Hadseregnek* (Tartan Army) nevező terror-szervezet.

Az SNLA *támogató-szervezete* a legális *Skót Szeparatista Csoport* (Scottish Separatist Group, SSG), amely saját bevallása szerint politikai segítséget nyújt az SNLA-nak céljai elérése érdekében. *A célok három követelés köré csoportosíthatóak: az első az angol bevándorlás leállítására, a második a kelta nyelv hivatalossá tétele, a harmadik pedig a teljes függetlenség elérése.* Miután a szervezet 1983-ban levélbombát küldött Margaret Thatchernek és a wales-i hercegnek, az utóbbi időben két híres-hírhedt merénylet megkísérlésével hívta fel magára a nemzetközi figyelmet. 2001-ben, illetve 2002-ben anthraxszal, illetve más toxikus anyaggal fertőzött levelet küldött többek között Vilmos hercegnek, illetve Cherie Blairnek, a brit miniszterelnök feleségének.

Szabad Wales Hadsereg (Free Wales Army, Y Gweriniaethwyr, FWA)

A brit fennhatóság alól való felszabadulás és a nemzeti függetlenség kivívása érdekében napjainkban és a közelmúltban öt jelentősebb terrorszervezet működik-működött Walesben:

- *a Szabad Wales Hadsereg* (Free Wales Army, Y Gweriniaethwyr, FWA);
- *a Glendower Fiai* (Sons of Glendower, Meibion Glyndwr, MG);
- *a Walesi Védelmi Mozgalom* (Movement for the Defense of Wales, Mudiad Amddifyn Cymru, MAD);
- *a Walesi Köztársaság Munkásainak Katonái* (Workers' Army of the Welsh Republic, WAWR);
- *a Wales Őrzői* (The Keepers of Wales, Cadwyr Cymru, CC).

A szélsőséges walesi szeparatista mozgalmak támogató-szervezetének sokan az 1949-ben alapított radikális nacionalista Walesi Köztársasági Mozgalmat (Welsh Republican Movement, WRM), illetve annak modernkori örökösét, a Független Wales Pártot (Independent Wales Party, Cymru Annibynnol, IWP) tartják.

Ír Köztársasági Hadsereg (Irish Republican Army, IRA)

Az észak-írországi erőszak képei, amelyek az elmúlt két évtizedben szinte mindennaposakká váltak, arról a feloldhatatlan ellentétről tudósítottak, amely a katolikus kisebbség és a protestáns többség között feszült.

Az IRA az 1916-ban a sziget feletti brit uralom ellen Patrick Pearse vezetésével kirobbant ír nemzeti felkelés („Húsvéti Felkelés”) következményeként, 1917-ben, az Eamon de Valera által irányított Sinn Féin párt katonai szárnyaként, három titkos szervezet egyesüléséből – az *Ír Köztársasági Testvériségből* (Irish Republican Brotherhood), az *Ír Önkéntesekből* (Irish Volunteers) és az *Ír Polgári Hadseregből* (Irish Citizen Army) - jött létre.

Az IRA jelvénye

Az 1921-es fegyverszünet a szigetet két részre osztotta, 26 déli megyéből előbb Ír Szabadállam, majd 1949-ben Ír Köztársaság lett, azonban 6 északi protestáns megye Ulster néven Nagy-Britannia része maradt, a katolikus Dél pedig domíniumi státuszt kapott. Az ír nacionalisták azonban elutasították ezt az egyezményt; a konfliktus elkerülhetetlenné vált. 1949-ben az Ír Szabad Állam neve Ír Köztársaság lett; a kétharmad részben protestáns lakosságú Ulster továbbra is Nagy-Britanniához tartozott.

Észak-Írországban a protestánsok irányították a politikai és a gazdasági életet; a katolikus kisebbség a munkalehetőségek, a lakáskörülmények és a választási feltételek terén is hátrányt szenvedett. A protestáns uralmat jelképező Ulsteri Királyi Rendőrség ezt a helyzetet tartotta fenn. A katolikusok 1968-ban erőszakmentes akciókkal próbáltak változásokat elérni; békés felvonulásaikat azonban a hatóságok rendre szétoszlatták. A tüntetések és felvonulások ennek ellenére folytatódtak; a katolikusok azt remélték, hogy így is kikényszeríthetik a társadalmi, politikai és gazdasági változásokat Észak-Írországban. Az írek a békés felvonulások módszerét a hatvanas évek amerikai polgárjogi mozgalmától vették át.

1969.08.12-én Derry katolikus többségű Bogside kerületében a protestáns *Orániai Rend* (Orange Apprentice Boys) megtartotta hagyományos felvonulását

Orániai Vilmos (William of Orange, 1650-1702) katolikusok felett aratott 1689-es győzelme emlékére. A véres összecsapásoknak („Bogside-i Csata”, „Battle of the Bogside”) csak a brit katonaság bevetése vetett véget.

A feszültség tovább nőtt, amikor a protestáns szélsőségesek megtámadták Bongside-ot, Derry katolikus negyedét; ezzel a mérsékelt megoldás lehetősége végleg meghiúsult. 1969 nyarán újabb zavargások törtek ki, amelyekért mind a katolikus, mind a protestáns közösség felelős volt; eluralkodott a káosz. A következő hónapokban az észak-ír kormány brit csapatokat hívott be, hogy helyreállítsák a rendet. Ekkor az Ír Köztársasági Hadsereg félkatonai szervezete a katolikus kisebbség védelmezőjeként lépett fel. Ez azonnal kiváltotta a protestáns hatóságok megtorló intézkedéseit. Úgy döntöttek, hogy a felvonulásoknak 1971 augusztusától tömeges internálással vetnek véget. A tárgyalás nélkül fogva tartott személyek kizárólag katolikusok voltak, s ez még jobban elidegenítette őket Nagy-Britanniától.

Az ír polgárháború legvéresebb összecsapása az 1972.01.30-i „Véres Vasárnap” („Bloody Sunday”) volt, amikor is a brit katonaság tüzet nyitott egy londonderry-i, az IRA aktivisták internálása ellen tiltakozó polgárjogi felvonulásra, és megölt tizenhárom fegyvertelen katolikus tüntetőt. A válasz sem vártott magára sokáig. Az IRA mint a katolikus kisebbség védelmezője 1972.07. 21-én, a „Véres Pénteken” („Bloody Friday”) 26 bombát robbantott Belfastban, megölve ezzel 9, megsebesítve pedig 130 embert.

Ez az esemény mindennél jobban hozzájárult ahhoz, hogy az IRA terrorista szervezetté váljon. Az IRA 1972 februárjában kezdte meg terrorhadjáratát a protestáns és a brit célpontok ellen. Az elharapódzó erőszak megfékezésére a brit kormány felfüggesztette az észak-ír parlamentet és átvette az ország rész irányítását, ahol már tizenötezer brit katona állomásozott.

Az IRA bomba-merényletekkel és gyilkosságokkal válaszolt. Egyik leghíresebb akcióját 1979.08.27-én követte el, amikor is egy ír bomba megölte az éppen a szabadságát a county sligo-i kastélyában töltő Lord Mountbatten of Burma herceget, a királynő unokatestvérét, és az unokáját, Nicholas-t.

A konfliktust tovább mélyítette, hogy a britek megszüntették a bírósági eljárásokat, amelyeket az Amnesty International kezdeményezett az internáltakal való rossz bánásmód miatt. A Maze börtönbe zárt IRA-tagok éhségsztrájkba kezdtek, így tiltakoztak a sérelmesnek ítélt börtön szabályok ellen. Azt követelték, hogy politikai foglyoknak tekintsék őket. A „különleges státusz” elnyeréséért indított éhségsztrájkot a Maze börtönben Bobby Sands IRA-vezető, az észak-ír parlament tagja is. 1981.05.05-én Bobby Sands meghalt – és az ír katolikusok mártírjává vált.

Az IRA kegyetlen és véres bosszút állt: tagjai brit laktanyákat támadtak meg London szívében. A távirányítású bomba két katonát megölt és 40-et megsebesített; a Buckingham-palotát őrző testőrök lovainak tetemei a nyílt utcán heverték. *Ez és a többi terrortámadás, amit Nagy-Britannia fővárosában hajtottak végre, megerősítette azt a brit szándékot, hogy megsemmisítsék az IRA-t.*

1984.10.12-én az IRA merényletet kísérelt meg Margaret Thatcher miniszterelnök ellen, a Grand Hotelben, a Konzervatív Párt ott megrendezett konferenciája idején. Két ember meghalt, harminc megsebesült, de a miniszterelnök épp bőrrel megúszta a támadást. 1991.02.07-én az IRA a Downing Streeten robbantott, akkor, amikor a kormány, John Major miniszterelnök vezetésével éppen ülésezett, de senki sem sérült meg.

1985 novemberében Nagy-Britannia és az Ír Köztársaság kormányfője egyezményt írt alá, mely szerint együttműködnek az észak-ír problémák békés megoldásában. Ezt azonban mind az IRA, mind a protestáns szélsőségesek ellenzték. Az erőszak légköre sem tudta azonban elnémítani a mérsékelt katolikusok hangját. 1985 novemberben a Szociáldemokrata Munkáspárt a szavazatok 60 %-át kapta meg, és ezzel legyőzte a Sinn Féint, az IRA politikai szárnyát.

Az IRA mindazonáltal újra és újra lecsapott. Tagjai gyakran használták a Líbiától kapott „Semtex” robbanóanyagot, mely olykor nem csak a kiszemelt áldozatokkal végzett. A '80-as évek végén az IRA brit NATO-támaszpontokat támadott Európában; pokoli eszköze a „Semtex”, válogatás nélkül ölte a katonákat és a civileket. 1988 nyarán egy pokolgép hatalmas pusztítást okozott az angliai Kentben egy haditengerészeti bázison. Ez az esztelen erőszak, a fiatal katonazenészek értelmetlen halála tovább mélyítette az IRA és a brit kormány közötti szakadékokat.

Még 1969-ben, a „Bogside-i Csata” hatására az IRA kettévált: a kiegyezést kereső *marxista Hivatalos IRA*-ra (Official IRA, OIRA), illetve a tárgyalásokat elutasító nacionalista *Provizórikus IRA*-ra (Provisional IRA). Az OIRA 1972-ben fegyverszünetet kötött és abbahagyta a harcot, ezért ma leegyszerűsítve a megkülönböztető jelzőjét az 1916-os Provizórikus Kormányról elnevező PIRA-t nevezik IRA-nak.

A PIRA-tól meg kell különböztetni az 1994-ben, a PIRA által 1994. augusztus 31-én megkötött fegyverszünettel (amely a John Major angol és Albert Reynolds ír miniszterelnök által 1993. december 15-én aláírt „Downing Street-i Nyilatkozaton” alapult) szembeni tiltakozásként létrejött, nálánál jóval gyengébb *Folytonos IRA*-t (Continuity IRA, CIRA) vagy más – általuk egyébként elutasított és nem használt – néven *Ír Nemzeti Köztársasági Hadsereget* (Irish National Republican Army, INRA).

A *Valódi IRA* (Real IRA, RIRA) 1997-ben vált ki az Ír Köztársasági Hadseregéből, amikor az tűzszünetet hirdetett az észak-írországi brit fennhatóság ellen folyó fegyveres harcában. A RIRA továbbra is Írország egyesítésért kíván küzdeni. Létszámuk jelenleg *100-200 főre* becsülhető. Ezt a félkatonai ír csoportot gyanítják egyebek között Észak-Írország egyik legvéresebb terrorista merénylete, az 1998-ban Omagh-ban végrehajtott pokolgépes robbantás mögött, amely 29 embert ölt meg, és százakat megsebesített.

A Real (Valódi) IRA jelvénye

A többi észak-ír katolikus terrorszervezet közül kiemelendő még a marxista OIRA-ból annak legbaloldalibb szárnyaként 1974-ben kivált, a PIRA által 1998-ban kötött fegyverszünetet szintén elutasító, a többi nacionalista ír szervezettől eltérően azonban marxista és antikapitalista Ír Nemzeti Felszabadítási Hadsereg (Irish National Liberation Army, INLA).

Ulsteri Védelmi Szövetség (Ulster Defense Association, UDA)

Az Ulsteri Védelmi Szövetséget, mint kezdetben legális szervezetet (legálábbis az 1992-es betiltásáig) az IRA ellenében, az unionista közösség megvédelése érdekében 1971-ben egy fanatikus protestáns lelkész, Ian Paisley alapította. Támogató-szervezetként olyan fanatikus militáns szervezeteknek, mint például az *Ulsteri Szabadságharcosok* (Ulster Freedom Fighters, UFF), amelyet sokan ma is az UDA végrehajtó csoportjaként tartanak számon. Ennek bizonyítékául szolgálhat talán az is, hogy az UDA tagság nagy részét UFF tagok képezik. Az UFF támogató-szervezete az *Ulsteri Demokrata Párt* (Ulster Democratic Party, UDP), vezetője a többször letartóztatott Johnny Adair.

Az UFF mellett ilyen szélsőséges militáns szervezetnek tartják még többek között az 1912-ben az ír önállósodási törekvésekkel, az önkormányzati szabadsággal szemben alapított, 1966-ban pedig az IRA tagok likvidálására azonos néven újraélesztett *Ulsteri Önkéntes Erőt* (Ulster Volunteer Force, UVF), amely egyesek szerint az UDA legnagyobb riválisának számít. Az UVF katonái részt vettek mind az I., mind a II. világháborúban, mint a brit hadsereg 36.

Unionista Hadosztálya (36th Ulster Division). 1996-ban az UVF néhány tagja Billy Wright vezetésével kiszakadt a szervezetből és megalakította a *Lojalista Önkéntes Erőt* (Loyalist Volunteer Force, LVF), amely 2002-ben az UFF-hez csatlakozott.

Az UVF-et gyakran azonosítják egy másik protestáns terrorszervezettel, az 1998-ban létrejött *Vörös Kéz Egységgel* (Red Hand Commando, RHC), amelyről, hogy valójában kik is alkotják, és hogy melyik szervezet áll mögötte, egyelőre nagyon keveset tudunk. Az UVF támogató-szervezete a *Progresszív Unionista Párt* (Progressive Unionist Party, PUP), amelynek vezetője Hugh Smyth, illetve a nála sokkal ismertebb szövegíró, David Ervine.

Az UDA-t a katolikus vádak szerint megalakulásától kezdődően támogatta, segítette a brit katonaság, illetve rendőrség, és így az UDA az ő tevékeny közreműködésükkel tudta évtizedeken keresztül terrorizálni a katolikus kisebbséget. Az UDA-nak mint a legjelentősebb protestáns szervezetnek a vezetői időről időre titkos találkozókra szerveznek az IRA vezetőkkel, egy esetleges tűzszünet kidolgozása érdekében. Az UDA támogató-szervezete az észak-ír parlamentben helyet foglaló radikális *Demokratikus Unionista Párt* (Democratic Unionist Party, DUP).

Spanyolország

Baszk Haza és Szabadság (Basque Homeland and Freedom, Euskadi Ta Askatasuna, ETA)

A történelem folyamán egyedül a XI. században létezett jól megszervezett baszk állam Nagy Sancho navarrai király idején. A későbbiekben Navarra és a baszk provinciák Kasztília és Aragónia befolyása alá kerültek.

A XIX. század végén jött létre az Euzko Alderdi Jatelea, a Baszk Nemzeti Párt, amely az egyre nagyobb Madrid-ellenességet kihasználva fokozatosan a baszk provinciák egyik legjelentősebb pártja lett. Kezdetben a nacionalisták országuk függetlenségét békés eszközökkel kívánták elérni, az első fegyveres baszk nemzeti csoportok csak 1923 és 1930 között jöttek létre. A köztársasági Spanyolország alkotmányának köszönhetően 1936-ban létrejött a mai Baszkföld jogelődje, a Baszk Autonóm Provincia, mely akkor még magába foglalta a mai Navarrát is.

A spanyol polgárháború idején a baszkok a köztársaságot támogatták, és ennek következtében Baszkföldön különösen kegyetlenül viselkedtek a nacionalisták. Az ősi baszk fővárost, Guernikát lebombázták a németek. Franco győzelme után a bosszúállás időszaka következett. Becslések szerint több mint 21 ezer ember halt meg. Az ősi kiváltságokat (fueros) és a független státus marad-

ványait is eltörölték. Az iskolákban a baszk nyelv használatát még a szünetekben is tiltották. Baszkföld aránylag gazdag, iparosított területeit a központi kormányzattal kapcsolatban álló pénzügyi elit hozta létre. A munkásosztály pedig jórészt bevándorlókból állt. Spanyolország nemzetiségi összetételét illetően nincsenek pontos adataink. A Franco-rendszerben, amikor mindenki „spanyol” volt, erre nem volt igény. Egyes nem hivatalos számítások szerint akkoriban az ország lakosságának 24 %-a katalán, 8 %-a galego, 2,6 %-a baszk volt. A baszkok kisebbségbe kerültek saját földjükön. Mindezek a tényezők szintén hozzájárultak a nacionalista érzelmek kibontakozásához.

Az ETA a spanyolországi baszk területek elszakadásáért, és az egységes Baszkföld megteremtéséért küzdő, a nyílt összecsapásokat kerülő, egyéni terrorista akciókkal operáló, egyszerre marxista és nacionalista terrorista mozgalom. A szervezet 1959-ben, Frederico Krutwig Sagredo vezetésével, Francisco Franco Bahamonde (1892-1975) tábornok regnálása alatt földalatti szervezetként jött létre (leválva az általuk megalkuvónak tartott *Baszk Nacionalista Pártról* (Basque Nationalist Party, Partido Nacionalista Vasco, PNV), válaszul arra, hogy a falangista kormány a baszkoktól megvonta a köztársasági időszakban, 1936-ban kapott teljes területi és kulturális autonómiát, illetve rendszeresen terrorizálta a helyi lakosságot.

Az ETA jelvénye

Az ETA a diktatúra ideje alatt teljes mértékben maga mögött tudhatta a lakosság támogatását. Így volt ez 1970-ben is, amikor a december 03. és 08. között megtartott úgynevezett „Burgos-i Per” során az ETA hat vezetőjét Franco katonai bírósága 28-án kihirdetett ítéletében halálra ítélte. A kormány ugyanis a heves baszk tüntetések és nemzetközi tiltakozások hatására kénytelen volt döntését visszavonni és a halálos ítéleteket 31-én 30 éves börtönbüntetésekre átváltoztatni.

A szervezet 1961-ben – amikor szerte az országban a spanyol polgárháborút kirobbantó falangista felkelés (1936) 25. évfordulóját ünnepelték – lépett ténylegesen a terrorizmus útjára, akkor hajtotta végre az első merényletét. Az ETA terroristák ekkor ugyanis megpróbálták kisiklatni egy, falangista polgárháborús veteránokat az ünnepségekre, Donostiába szállító vonatot, azonban ez a

merényletük még sikertelen maradt. 1968. augusztus 2-án viszont tagjai megölték legelső áldozatukat, Meliton Manzanast, San Sebastian baszk város titkosrendőrségének *szadista vezetőjét*, a rendszer rettegett jelképét, a korábbi náci kollaboránst. *Leghíresebb és legsikeresebb akciójukat* kétségkívül 1973.12. 20-án hajtották végre, amikor is Madridban egy ETA bomba megölte a Franco tábornok politikai örökösének és lehetséges utódának tartott Luis Carrero Blanco admirális miniszterelnököt.

A spanyol demokratikus fordulat (1977) után, 1979-ben újból intézményesült a baszk autonómia, és az oldottabb környezetben az ETA politikai támogató szervezete, a *Népi Egység* (People's Unity, Herri Batasuna, HB) mint legális politikai párt jelent meg a közéletben. A rendszerváltás azonban nem hozta meg az ETA által remélni vélt fordulatot: az addigi harcostársak, a korábbi spanyol demokratikus ellenzék kormányra kerülve, az érdekszövetség elmúltával egyre erőteljesebben utasította el a baszk terrorizmust. A diktatúra elmúltával és a merényletek hatására a szervezet iránti rokonszenv is fokozatosan csökkent, 1980-ban, az ETA *legvéresebb évében* már 118-an veszítették életüket.

ETA terroristák gyűlése

1983-ban egy titokzatos szervezet is feltűnt a színen, az *Antiterrorista Felszabadító Csoport* (Grupos Antiterroristas de Liberación, GAL). A GAL, amely valójában a spanyol titkosrendőrség tevőleges támogatását élvező szélsőjobb oldali szervezet volt, ez időben (1987-ig) sorra tette el láb alól az ETA prominenseit, szám szerint 17-et.

Az ETA 1987.06.19-én Barcelonában felrobbantotta a Hypercor bevásárlóközpontot, 21 ember meghalt, 45 pedig megsérült. Ez volt az első olyan merénylet, amely kizárólag civilek ellen irányult. Az ETA mindezek hatására egyre inkább radikalizálódott és 1995-ben sikertelen merényleteket kísérelt meg már Jose Maria Aznar mai spanyol miniszterelnök (1996 óta) és János Károly király ellen is. Aznar, aki akkor még csak pártjának, a baszkok által a falangisták

örökösének tartott konzervatív *Néppártnak* (Partido Popular, PP) volt az elnöke, csak páncélozott autójának köszönhette az életét, amikor április 19-én Madridban egy autóba rejtett bombát robbantottak fel mellette.

Augusztus 10-én a rendőrség hiúsította meg Palma de Mallorcán az ott nyaraló király elleni merényletet, akinek a jachtját kívánta egy orvlövész egy kikötőre néző lakás ablakából célba venni. A rendőrség rövid időn belül letartóztatta az ezekért a merényletekért felelősnek tartott Jose Javier Arizkurent, az ETA vezetőjét, akit később bűnösnek találtak és 13 éves börtönbüntetésre ítélték.

Az ETA 1997.07.10-én Eibar vasútállomásán elrabolta Miguel Angel Blancót, a Néppárt egyik helyi politikusát, azzal a követeléssel, hogy 500 baszk elítéltet baszk börtönökbe szállítsanak át. A követelés teljesítésére szabott két napos határidő eredménytelen eltelte után azonban túsukat hidegvérrel meggyilkolták. 1998.06.25-én egy másik helyi konzervatív politikus, Manuel Zamarreno esett a terror áldozatául.

E merényletek ellenére 1998.08.16-án megszületett az első, azonban akkor még véglegesnek tekintett fegyverszünet, ám a béke csak egy rövid évig tartott, és az ETA azóta meghirdette a harcot többek között még a módszereikkel egyet nem értő, mérsékelt baszk nacionalisták, illetve tehetősebb baszk üzletemberek ellen is.

Az ETA és támogató-szervezete, a HB között helyezkedik el az 1975-ben, a Franco-éra utolsó hónapjaiban alapított, szintén illegális *Hazafias Szocialista Koordináció* (Koordinadora Abertzale Sozialista, KAS), illetve annak 1999-es betiltása utáni jogutódja, – az egyébként az ETA egykori közvetlen jogelődjének számító diákszervezettel azonos nevű - *Cselekedni* (EKIN). E szervezet sokak szerint valójában az *ETA agytrösztje*, az ETA erőszakos akcióinak kitervelője és szellemi irányítója.

Terrorizmusellenes madridi tüntetők ETA ellenes plakátokkal.

Az ETA 2005.01.30-án a Costa Blanca üdülőhelyen egy szállodában robbantott, és egy embert megsebesített, mivel a spanyol parlament nagy többséggel elutasította a baszkföldi kormány tervét az autonómiának a függetlenség határáig történő kiterjesztését.

Az ETA legutóbb 2005 februárjában robbantott gépkocsiba rejtett pokolgépet, több tucatnyi könnyű sebesülést okozva Madrid vásárvárosának közelében kevéssel azután, hogy a széparatista szervezet a merénylet előtt telefonon riasztotta a Gara című baszkföldi lapot, de a hívás nem érkezett elég korán ahhoz, hogy a tűzszerészek hatástalaníthassák a pokolgépet. A szerkezet a Kongresszusi Palotánál robbant fel, ahol a tervek szerint I. János Károly spanyol király a mexikói elnök kíséretében egy művészeti kiállítást nyitott volna meg a nap folyamán. A rendőrség lezárta a környéket, és kiürített egy irodaépületet. *A gépkocsiban 20-30 kg robbanóanyag lehetett. A sebesültek száma meghaladta a 30 főt.*

* * *

A nemzetközi tapasztalatok alapján az ETA vezetők *kiváló kapcsolatokat ápolnak és rendszeresen találkoznak* az IRA prominenseivel, az általuk sikerebbnek ítélt „IRA-modell” átvétele céljából. A szakértők az ETA és az IRA között *szoros műveleti kapcsolatot* is feltételeznek. Ennek meglétét erősítheti többek között az – a sajtóban is megjelent – *következő információ:*

Néhány éve kiderült az, hogy az ETA a Balkánon működő, iraki ügynököktől próbált *biológiai és kémiai* fegyvereket beszerezni. Az akció azért hiúsult meg, mert az ügynökök nyomtalanul eltűntek azt követően, hogy a brit elhárítás az MI-5 letartóztatta az IRA három tagját, akik hasonló küldetésben jártak.

A letartóztatottak vallomásaiból kiderült, hogy az ETA és az IRA közt valóban nagyon szoros a kapcsolat, és mindkét terrorszervezet állandó kontaktusban van egy *Hamid Aics* nevű algíri állampolgárral, aki Oszama bin Laden kincstárnoka. Az ETA finanszírozásához állítólag az IRA és bin Laden is hozzájárult, és az ETA és bin Laden közti kapcsolatot Aics segítőitársai – három líbiai és egy algíri állampolgár –, dublini letartóztatásakor szerzett információ is bizonyította.

Az őrizetbe vett IRA-tagok információja szerint az ETA egyes tagjai 2001 nyarán Kelet-Európában fegyvereket akartak beszerezni *iraki ügynökökön keresztül*. A szállítmány a következőkből állt volna: 5000 kg robbanóanyag, 2000 robbantó készülék, 300 kézigranát, 500 pisztoly és 200 gépfegyver.

Az MI-5 (információ szerint az ETA tagok feltehetően *Budapesten találkoztak* az orosz maffia fegyverkereskedelemmel foglalkozó tagjaival és az iraki ügynökökkel.

Szabad Galíciai Nép Gerilla Hadserege (Exército Guerillheiro do Povo Galego Ceive, EGPGC)

A Szabad Galíciai Nép Gerilla Hadserege egy, a *Szabad Galícia* (Free Galicia, Galicia Ceive, OLN) mozgalomból született és 1986 és 1991 között aktív, a függetlenség kivívásáért harcoló galíciai marxista terrorszervezet volt.

Szabad Föld (Terra Lliure, TL)

A legjelentősebb katalán terrorszervezet, az 1979-ben alapított (és első akcióját 1980-ban elkövető) baloldali Szabad Föld célja az egyébként a baszkokhoz rendkívül szolidáris – és hasonló történelmű – katalán nép önálló állami-ságának és a Spanyolországtól való teljes elszakadásának a megteremtése volt. A TL céljai elérése érdekében leginkább spanyol gazdasági, illetőleg katonai intézmények ellen intézett támadásokat. A katalán szeparatista mozgalmak működésének csúcspontja a '80-as évek közepe volt, amikor is tízezreket tudtak mozgósítani és akár több tízezen is részt vettek tüntetéseiken.

1991-ben a szervezet bejelentette: felhagy a fegyveres harccal és békés, demokratikus eszközökkel kívánja meg elérni Katalónia függetlenedését. A TL azonban fenntartotta magának a jogot az erőszakos módszerekhez való visszatéréshez, amennyiben az demokratikus úton nem lenne megvalósítható. A szervezet egy része ezt követően csatlakozott a parlamenti radikális *Katalán Köztársasági Baloldalhoz* (Esquerra Republicana de Catalunya, ERC), a többség azonban továbbra is a fegyveres küzdelmet választotta immár az ETA oldalán és következetesen elutasított bármilyen megegyezésre való törekvést a központi hatalommal.

Az európai szélsőbaloldali terrorszervezetek

Belgium

Harcoló Kommunista Sejtek (Cellules Communistes Combattantes, CCC)

A Harcoló Kommunista Sejtek Belgiumban, 1982-85 között fennálló és működő, az AD-vel és az RAF-fel szoros kapcsolatban álló, Amerika-ellenes, marxista terrorszervezet volt. 1984.10.02.. és 1985.12.16. között 28 bombatámadást hajtottak végre „antiimperialista hadjárata” (más néven „Karl Marx Hadjárat”, illetve „Pierre Akkerman Hadjárat”) keretében, ám arra mindig gondosan ügyelve, hogy civilek ne eshessenek akcióik áldozataivá. Ezért ezekről röpcédulák, magnófelvételek, illetve telefonhívások segítségével általában jó előre informálta a hatóságokat és a lakosságot. Célpontjai leginkább amerikai érdekeltségek, NATO-támaszpontok, bankok és multinacionális vállalatok voltak.

Leghíresebb akciójukat 1984.12.11-én hajtották végre, amikor is aktivisták összehangolt támadással szabotálták a NATO Közép Európai Csővezeték Rendszerét (Central Europe Pipeline System, CEPS). A CCC olyan pontosan kiválasztott célpontok ellen és olyan magas hatékonysági fokkal hajtotta végre merényleteit, hogy sokan attól tartottak, hogy tagjai még a különböző belga kormányzervekbe is beépülhettek.

Ezzel szemben azonban az már egyre bizonyosabbnak tűnik, hogy a szervezet tevékenységét nagyban segítették a kelet-német titkosszolgálatok is. Végül 1985. december 11-én a szervezet vezetőjét, Pierre Carette-t Namurban letartóztatták, és ezzel 1986-ra a CCC működése gyakorlatilag véget is ért.

Franciaország

Közvetlen Cselekvők (Action Directe, AD)

Az AD francia marxista terrorszervezet volt 1979 és 1987 között. A szervezetet Jean Marc Rouillan és Nathalie Menigon alapította, két szervezet, a *Nemzetközi Forradalmi Akciócsoport (Groupe d'Action Révolutionnaire Internationale, GARI)* és a *Népi Önrendelkezés Új Fegyvere (Noyaux Armés Pour l'Autonomie des Peuples, NAPAP)* egyesítésével. *Céljük* a nyugati befolyás megszüntetése, a fennálló demokratikus berendezkedés megdöntése és a marxista állam megteremtése volt. Célpontjaik nagyrészt a NATO intézmények, a francia kormányhivatalok, az amerikai és a zsidó érdekeltségek, a multinacionális vállalatok és az üzletemberek soraiból kerültek ki.

1985.01.25-én az AD „Elizabeth van Dyck Kommandója” Párizs mellett, La Celle-Saint-Clouban meggyilkolta Rene Audran tábornokot, a francia védelmi minisztérium nemzetközi ügyekért felelős és a külföldi fegyverzeteladásokat irányító vezetőjét. Leghíresebb akciójukat 1986.11.17-én hajtották végre, amikor is AD terroristák Párizsban lelőtték Georges Besse-t, a Renault társaság elnökét. A szervezet vezetőit a rendőrség 1980 szeptemberében letartóztatta, de egy évvel később Mitterand elnök amnesztiában részesítette őket. A lankadni látszó mozgalom ezzel új erőre kapott, akciói pedig egyre intenzívebbeké váltak. A francia kormány az AD-t 1982-ben hivatalosan is betiltotta, a terrorista akciók, a bombatámadások és a merényletek azonban egyre csak fokozódtak.

1985.01.15-én az AD egy közleményt adott ki, amelyben az egységes fellépés fontosságát hangsúlyozva szövetséget kötöttek és háborút hirdettek a NATO ellen. *Céljük* egy *Nyugat-Európai Antiimperialista Front (Front de le Guérilla Ouest-Européenne, Antiimperialistische Front in Westeuropa)* létrehozása volt. Ehhez a nyilatkozathoz több más baloldali szervezet is csatlakozott, és a NATO bázisok elleni akciók onnantól kezdve szinte mindennaposá váltak Európában.

1987.02.21-én a rendőrségnek sikerült Orleans közelében ismét elfognia a szervezet vezetőit, akiket később életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték, és ez már az AD tevékenységének a végét jelentette.

Görögország

November 17 Forradalmi Szervezet (Epanastatiki Organosi 17 Noemvri, 17 November)

A November 17 Forradalmi Szervezet (a marxista görög állam megteremtéséért harcoló terrorszervezet volt, amely arról a szimbólummá vált napról kapta a nevét, amikor 1973-ban az athéni műszaki egyetem diákjai felkelést robbantottak ki az 1967 és 1974 között fennálló, hét évig tartó görög katonai diktatúra ellen, amely azt tankokkal verte le.

A mozgalom megalakulása, 1975 óta legkevesebb 23 embert gyilkolt meg, célpontjai marxista és egyben nacionalista jellegéből adódóan többségükben amerikai, görög és török politikusok, illetve üzletemberek voltak. A szervezet fennállásának 28 éve alatt végzett négy amerikai, két török és egy brit diplomatával, illetve számtalan befolyásos görög közszereplővel.

A szervezet első merényletét 1975-ben hajtotta végre, amikor is meggyilkolta az amerikai Richard Welch-t, a CIA athéni igazgatóját. Az aktuális világpolitikai események gyakran készítették akcióra a csoportot. Így volt ez például 1991-ben is, amikor az Öböl-háború elleni tiltakozásul az USA légierejének egyik őrmesterét, Ronald Stewartot ölték meg.

A csoport utolsó akciójára 2000-ben került sor, áldozata pedig Stephen Saunders dandártábornok, brit katonai attasé volt. A szervezet proklamációjában a gyilkosság okaként a Jugoszlávia elleni NATO-támadásban való brit részvételt jelölte meg. A görög hatóságok, az athéni olimpia kapcsán a nemzetközi, főként amerikai nyomásra bevezetett fokozott biztonsági intézkedések eredményeként 2002.06.29.-2003.01.09. között elfogták a szervezet 19 tagját, köztük annak vezetőjét, Alexandros Giotopoulos-t, egy párizsi születésű 59 éves fordítót.

A görög bíróság a szervezet hat vezetőjét 2003. december 8-án kihirdetett ítéletében többszörös életfogytiglani büntetésre ítélte, attól függően, hogy ki hány ember megölésében vett részt, így tehát igazat adhatunk a görög kormányzóvívő azon optimista kijelentésének, miszerint a November 17 mozgalom már a múlt részének tekinthető.

Egyesült Királyság

Mérges Brigád (Angry Brigade, AB)

Az AB Mérges Brigád egy diákokból álló anarchista terrorista csoport volt, amely 1968 és 1971 között kb. 25 bombatámadást hajtott végre Angliában. A szervezetet „Stoke Newington Eight” néven is emlegették, utalva tevékenységük központjára (az észak-londoni Stoke Newingtonra) és tagjainak a számára (kezdetben 4, később 8 tagja volt). A merényletek célpontjai elsősorban miniszterek (Robert Carr, munkaügyi miniszter - 1971.01.12.), magas rangú politikusok (Duncan Sandys, konzervatív képviselő - 1969.08.16.) és rendőrök (John Waldron, londoni rendőrkapitány - 1970.08.30.), nagykövetségek (amerikai, spanyol, olasz és külföldi brit), minisztériumok (munkaügyi), katonai és rendőri létesítmények, bankok, elegáns üzletek, illetve többek között az 1970-es Miss World szépségverseny voltak.

A szervezet 1971-ben telefonon megfenyegette még magát Edward Heath-t, a brit miniszterelnököt is, akire Peter Walker környezetvédelmi miniszterhez és Melford Stevenson konzervatív képviselőhöz hasonlóan éjjel-nappal kommandósok vigyáztak. Az AB egy nyilatkozatot is küldött az Express című újságba, amely így szólt: „*A Mérges Brigád most Heath-t üldözi. Egyre közelebb járunk.*” A rendőrség ezt követően 1971.08.21-én azonnal lecsapott egy stoke newingtoni lakásra, az AB főhadiszállására.

A szervezet tagjainak letartóztatása az angol történelem egyik legnagyobb és leghosszabb politikai peréhez vezetett, amelyet 1972.05.30–12.06. között folytattak le. A bíróság a lakásban találtakkal együtt 688 darabot kitevő tárgyi bizonyítási eszközök (géppisztolyok, robbanószerkezetek, hamis amerikai dollárok, támadási tervek, politikai röpiratok és kiáltványok) figyelembevételével a csoport öt tagját (John Barker, Hilary Creek, Jim Greenfield, Anna Mendelson és a korábban elfogott Jake Prescott) „összeesküvés robbantások céljából” („conspiracy to cause explosions”) vádjával 10-15 éves börtönbüntetésekre ítélte.

Németország

Vörös Hadsereg Frakció (Rote Armee Fraktion, RAF)

A Vörös Hadsereg Frakció talán a legnagyobb hatású baloldali szervezet volt, amelyik a '60-as évek diákmozgalmaiban gyökerezett. Az USA-ban a vietnami háborút ellenző mozgalmak hatása a '68-as jól ismert párizsi események után Németországra is áttért. Ideológiájukra nagy hatást gyakorolt Herbert Marcuse aki, amellet, hogy a világforradalmi elméletek híve volt, úgy látta: a munkásság a jóléti társadalom miatt elvesztette vezető szerepét, és ezért azt az értelmiségnek kell átvenni.

Tagjaik kiábrándultak a szerintük engedelmes gépeket nevelő polgári világból és nem fogadták el a gazdasági csoda eredményeit. Ez volt ugyanis az első korosztály, amelyik nem élte át a háborús ínséget, de ugyanakkor a háborúban elkövetett szörnyűségeket igen kritikusan szemlélte.

A RAF, vagy más néven, két vezetőjéről, Andreas Baaderről és Ulrike Meinhofról elnevezve *Baader-Meinhof Csoport* (Baader-Meinhof Gruppe), a kelet-német *Állambiztonsági Szolgálat* (Staatssicherheitsdienst, STASI) anyagi és a palesztin terrorszervezetek fegyveres támogatását is élvezte. Ennek révén például 1970 nyarán Jordániában, a Fatah kiképzőtáborában, a szervezet kb. 20 tagja katonai kiképzésben is részesült. Elképzelésük szerint az általuk gyakorolt terror előhívta volna az állami szervek túlzott reakcióját, aminek egyenes következménye lett volna a forradalmi helyzet kialakulása.

Egyes vélemények szerint a RAF megalakulásának közvetlen előzménye az imperializmus jelképének tekintett iráni sahnak, Mohammad Reza Pahlavinak az 1967-es nyugat-berlini látogatása volt, amely a lakosság baloldali felében heves ellenérzést és tüntetéseket váltott ki.

1967.06.02-án, egy ilyen tüntetésen a rendőrség agyonlőtt egy Benno Ohnesorg nevű diákot. Innentől - mint az imperializmus elleni fegyveres harc gondolata kialakulásának döntő motívumától – datálják az RAF, illetőleg két másik nyugat-német marxista terrorszervezet, a *Június 2-a Mozgalom* (Bewegung 2. Juni) és a *Forradalmi Sejtek* (Revolutionäre Zelle, RZ) létrejöttét.

1968.04.11-én egy jobboldali fanatikus fejbe lőtte Rudi Dutschkét, a baloldali diákvezetőt. A merénylőnél a baloldali diákmozgalmak elleni hisztériakeltéséről ismert konzervatív Axel Springer kiadó Bild című újságjának egyik példányát találták meg, amely „Állítsuk meg most Dutschkét” főcímmel jelent meg. Ettől kezdve a kiadó vált a baloldali terrorszervezetek akcióinak egyik célpontjává.

A csoport a működését 1968.04.02-án, hűen antikapitalista szemléletéhez, két frankfurti áruházlánc felgyújtásával kezdte meg. 1972 mozgalmas volt a RAF életében, a szervezet az év májusában számtalan merényletet követett el szerte az országban.

Az RAF 11-én Frankfurtban a Németországban állomásozó 5. Amerikai Hadosztály ellen, a vietnami háború elleni tiltakozásként, 12-én az augsburgi rendőrkapitányság ellen, egy RAF tag lelövésének megtorlásául, 15-én egy karlsruhei bíró ellen a letartóztatott RAF tagokkal szembeni rossz bánásmód okán, 19-én a hamburgi Springer-épület ellen, a kiadó RAF ellenes propagandája miatt és végül 24-én Heidelbergben az amerikai csapatok európai főhadiszállása ellen hajtott végre bombatámadást.

1970-72. között számos bankrablást is végrehajtottak. Külön háborút indítottak a Springer lapkiadó ellen – amelyik a hisztériakeltéstől sem mentes módon számolt be a szervezetről – nemegyszer ártatlan családtagjaikra, ismerőseikre is támadva.

Ezután nagy rendőrségi hajsztát indítottak, aminek eredményeképpen a három vezetőt, Baadert, Ensslint és Meinhofot elfogták. A szakértők többsége úgy gondolta ezzel vége is a RAF tevékenységének. 1975-ig nem is történt új akció, ám akkor kezdődött a vezetők elleni per, és egy új generáció hallgatott magáról. 1975.02.27-én elrabolták Peter Lorenz-et, a konzervatív párt, a CDU berlini főpolgármester-jelöltjét, akit végül is sikerült a Június 2-a Mozgalom hat bebörtönzött aktivistájával kicserélni.

A RAF 1975.04.25-én elfoglalta a stockholmi német nagykövetséget (időközben elfogott) társaik szabadon engedését követelve. A kancellár, Helmut Schmidt nem volt hajlandó tárgyalni velük, ezért a terroristák két túszt megölték. Amikor a svéd kommandósok megrohmozták az épületet, a túszejtők felrobbantották az épületet.

1977-ben saját keresztlányja segítségével megölték Ponto bankárt a Dresdner Bank elnökét, aki egyike volt a legbefolyásosabb üzletembereknek, és komoly szerepet játszott a nemzetközi pénzügyi életben. Szintén ebben az évben elrabolták Schleyert a Gyáriparosok Országos Szövetségének elnökét, hogy kicseréljék Baaderékat. A tárgyalások közben egy palesztin terrorcsoport, aki már korábban is szövetségesük volt, eltérítette a Lufthansa egy járatát Mogadishu repülőterére.

1979.06..25-én merényletet kíséreltek meg a NATO egyébként sértetlenül maradt európai főparancsnoka, Alexander Haig amerikai tábornok ellen. 1989. 11.30-án Bad Homburgban meggyilkolták Alfred Herrhausent, a Deutsche Bank elnökét, 1991.04.01-én Düsseldorf-Oberkasselben pedig Detlev Karsten Rohwedert, a kelet-német privatizációért felelős Treuhandanstalt nevű állami szerv vezetőjét.

A RAF 1982-ben új célpontként a globalizációt hirdette meg és összefogást más országok fegyveres csoportjaival, de a támadásaik száma tovább csökkent. 1986-ban egy újabb letartoztatási hullám során szinte a teljes szervezetet felszámolták.

1991.12.23-án terroristák merényletet hajtottak végre Budapesten, a Ferihegyi úton az egykori Szovjetunióból Izraelbe kivándorló zsidók autóbúsa ellen. A merénylet kivitelezésébe hiba csúszott, a kivándorlók közül csak négyen sérültek meg könnyebben, az őket kísérő két magyar rendőr azonban súlyos, maradandó sérüléseket szenvedett.

A palesztin terroristákkal együttműködő, a megtervezésével és elkövetésével alaposan gyanúsítható személyek, *Horst-Ludwig Meyer* és *Andrea Klump* akkor azonnal kiszöktek az országból. Az eredetileg erősáramú villanszerelőnek tanult Meyer a RAF legkeményebb magjához tartozott. Feleségével, Barbara Meyerrel több robbantásos merényletet, rablást, gyilkosságot hajtott végre. A házaspár elvált, Barbara Meyer Libanonba menekült, később azonban visszatért Németországba, és önként jelentkezett a rendőrségen. A férfi azonban Andrea Klumppal élettársi viszonyban tovább folytatta terrorista tevékenységét. *A közelmúltban Andrea Klumpot a magyar nyomozószervek által biztosított DNS-minták alapján ítélte el a Stuttgarti Tartományi Felsőbíróság.*

A RAF az utolsó merényletét 1993.03.27-én követte el, amikor is felrobbantotta a Weiterstadt börtönt. A RAF végét a német állam egyik kémének, Klaus Steinmetznek a beépülése jelentette a mozgalom vezetésébe.

A rendőrségnek 1993.06.27-én Bad Kleinen vasútállomásának éttermében az ő segítségével sikerült elfognia a RAF prominensei közül Brigit Hogefeldet és lelőnie Wolfgang Grams-ot.

A RAF történetének végét 1998.04.20-ára tehetjük, azon a napon ugyanis eljuttattak egy üzenetet a Reuters hírügynökséghez, amelyben bejelentették, hogy támogatás hiányában 28 éve tartó harcukat véglegesen befejezik.

Olaszország

Vörös Brigádok (Brigate Rose, BR)

Az olasz Vörös Brigádokat 1969-ben Renato Curcio és felesége, Margherita Cagol alapította, akik terrorista pályafutásukat a trentói egyetem hallgatóiként kezdték. Akcióikat leginkább az iparosodott északon követték el, amelyek révén a forradalmi marxista állam megteremtését kívánták kivívni, akár a fegyveres harc árán is. Olaszországot meg akarták tisztítani a nyugati befolyástól, a kapitalizmustól, az amerikanizálódástól és a NATO-tól is. *Céljük* az állam meggyengítése és a proletárforradalom kirobbantása volt. Ezt gyújtogatások, robbantások, emberrablások, gyilkosságok útján akarták elérni.

Olaszországban egyébként volt hagyománya a baloldali terrorizmusnak. Közvetlenül a háború után működött a *Volante Rosa* és *Pietor Secchia* félkatonai csoportja, utóbbi különösen veszélyes volt: az ellenőrzést is átvette néhány északi városban. Ezeket azonban sikerült felszámolni, és vezetőik Csehszlovákiába menekültek.

A Vörös Brigádoktól különösen az újságíróknak, a kereszténydemokrata politikusoknak és a gyárosoknak kellett rettegniük. Az volt a megkülönböztető

jelük, hogy áldozataik lábába mindig belelőttek. Az első akciónkat 1970-ben követték el, egy milánói elektronikai cég felrobbantása révén. Az első halálos áldozatokat is követelő merényletünket pedig 1974-ben hajtották végre, amikor is az *Olasz Szociális Mozgalom* (Movimento Sociale Italiano, MSI) nevű újfasiszta szervezet két tagját támadták és ölték meg Paduában.

Ezeket az akciókat számtalan emberrablás és gyilkosság követte, amelyeknek az áldozatai jellemzően a fenti hármashból kerültek ki. A szervezet fejét, Renato Curciót ezért 1976 végén letartóztatták és 50 év börtönbüntetésre ítélték. A vezető nélkül maradt csoport megtorló akciókba kezdett, ami miatt a közben folyó bírósági tárgyalást kétszer is el kellett halasztani (1976 júniusában Francesco Coco államügyészt, 1977 áprilisában pedig Fulvio Crocét, a torinói ügyvédi kamara elnökét gyilkolták meg). A BR élére új vezető, Prospero Gallinari került, akinek révén a szervezet akciói sokkal erőszakosabbá, ugyanakkor sokkal hatékonyabbá is váltak. *Az anyagi források biztosítására előszeretettel rabolták el gazdag családok gyermekeit. Sok esetben ezt a családtagok nem is jelentették be, de néhányszor így is előfordult, hogy a pénz átvétele után meggyilkolták áldozatukat.*

Az európai terrorizmus-történet talán leghíresebb és leghírhedtebb merényletét kétség kívül a BR követte el, 1978.03.16-án. Azon a napon ugyanis Rómában fényes nappal törbe csalták és elrabolták Aldo Morót, Olaszország korábbi (1963-68 és 1974-76 között) miniszterelnökét, az azóta (1994-ben) felbomlott Kereszténydemokrata Párt elnökét és a köztársasági elnöki poszt leendő várományosát, a gépkocsijában utazó öt testőrét pedig megölték.

A támadást jól időzítették, ugyanis közvetlenül azelőtt követték el, hogy a hivatalát március 13-án elfoglaló és a kommunisták által támogatott Giulio Andreotti új kereszténydemokrata kormányának parlamenti bizalmi szavazása megkezdődött volna. Ez feltehetően jelzés volt mindkét párt számára.

A terroristák elfogása és a túsز kiszabadítása érdekében hatalmas hajtóvadászat indult, de nem sikerült a nyomukra akadni. Ugyanakkor a BR közleményt adott ki, amely szerint Aldo Moro felett „a nép bírósága” ítélezett és őt „halálra ítélte”.

A kormány visszautasított minden tárgyalást a terroristákkal, akik a volt miniszterelnök elengedéséért cserébe bebörtönzött társaik szabadon bocsátását követelték. Aldo Moro szitává lőtt holttestére végül is május 9-én Róma központjában, egy gépkocsi csomagtartójában találtak rá, nem messze a kereszténydemokrata, illetve a kommunista párt székházától. A BR célja ezzel a merénylettel valószínűleg egy fasiszta puccs kiprovokálása volt, amelynek a hatására az általuk megalkuvónak titulált kommunisták visszatértek volna a korábbi „forra-

dalmi útra” és polgárháború tört volna ki, amely elvezetett volna a baloldal teljes diadalához.

Aldo Moro holttestének megtalálása

Többek között e merényletnek is köszönhetően a BR olyan elismerésnek örvendett az olasz baloldali csoportok körében, hogy rövid időn belül övé lett a vezető szerep az összes többi terrorszervezet, mint például a *Frontvonal* (Prima Linea, 1976-80), a *Folyamatos Harc* (Lotta Continua, 1969-76), a *Munkáshatalom* (Potere Operaio, 1969-73) és a *Munkásautonómia* (Autonomia Operaia) között. Csupán 1976-ban három alkalommal gyújtották fel a FIAT torinói központi gyárát. *A BR a sikerein felbuzdulva újabb és újabb akciókba kezdett.*

1981.12.17-én Veronában elrabolta első külföldi áldozatát, James Dozier dandártábornokot, az abban az időben Olaszországban állomásozó legmagasabb rangú amerikai NATO parancsnokot, akit csak januárban, 42 napos fogság után szabadítottak ki Paduában. 1984.02.15-én Rómában meggyilkolták Leamon Huntot, a Sínai-félszigeten állomásozó nemzetközi békefenntartó alakulatok (Sinai Multinational Force and Observer Group) amerikai parancsnokát.

A BR sem kerülhette el azonban az európai terrorszervezetekre olyannyira jellemző fokozatos szétdarabolódást. 1980 decemberében vált ki a BR-ből Giovanni Senzani vezetésével, aki egyébként a kriminológia professzora volt, 1981-ben a szervezet új frakciója, a *Városi Proletár Gerilla Pártja* (Partito-Guerriglia del Proletariato Metropolitano, P-GPM).

1984 márciusában újabb szakadás következett be a BR életében, amely így ismét két különálló csoportra, a *Harcoló Kommunista Pártra* (Partito Comunista Combattente, BR-PCC), és a *Harcoló Kommunisták Uniójára* (Unita Combattenti Comunista, BR-UCC) vált szét. Közülük a nagyobb frakciót, a BR-PCC-t tekintették az eredeti BR ideológia és retorika továbbvivőjének. Ideoló-

giájukban központi szerepet kapott a militarizmus, a fegyveres ellenállás elsődlegessége és a tartós polgárháborúra történő berendezkedés stratégiája. Azonban a tömegeket nem érezték ideológiailag eléggé képzettnek ahhoz, hogy azok magukévá tudják tenni a forradalom eszméjét. A csoport bírálta a mozgalomnak mind a jobbszárnyát, a P-GPM-et, annak idealizmusáért, mind pedig a balszárnyát, a BR-UCC-t, annak tehetetlenségéért.

A BR-UCC ezzel szemben szorosabb kapcsolatot hirdetett meg mind a széles tömegekkel, mind pedig a közös forradalmi ügyért harcoló többi társadalmi osztállyal. Elsődleges feladatuknak a proletárforradalom kirobbantását tekintették saját hazájukban, annak megvalósulása után pedig a világforradalom és a proletár internacionalizmus ügyét kívánták győzelemre vinni.

A BR utolsó két híres-hírhedt akcióját 1989-ben, illetve 2002-ben követte el, két munkaügyi minisztériumi hivatalnok likvidálásával. 1999. május 20-án meggyilkolták Massimo d'Antona professzort, Massimo d'Alema miniszterelnök balközép kormányának a tanácsadóját, a CGIL szakszervezeti szövetség jogalkotási bizottságának az elnökét. 2002.03.19-én pedig, ugyanazzal a fegyverrel, amely d'Antona életét oltotta ki, megölték Marco Biaggi professzort, Silvio Berlusconi jobbközép kormányának munkaügyi tanácsadóját, akinek a nevéhez a kormány foglalkoztatáspolitikai reformja fűződött.

Az olasz titkosszolgálatok az elkövetkezendő időszakban különféle terrorakciókra számítanak. Attól tartanak ugyanis, hogy ismét életre kel a Vörös Brigádok szervezete. Az ezt tartalmazó jelentést az olasz polgári és katonai titkosszolgálat (SISDE és SISMI) elküldte a parlamentnek.

A két szolgálat szerint a szélsőbalos felforgató tevékenységnek három fő fészke van. Az *egyik* a Vörös Brigádok, a *másik* pillért a magukat ugyancsak harcosoknak valló, de a fegyveres akciók terén kezdőnek számító kis csoportok alkotják. A *harmadik* elem azokból a hajthatatlan volt terroristákból áll, akik több mint két évtized óta börtönben vannak, és ugrásra készen várják az újabb terrorista hullám kibontakozását.

Információik szerint ez a három terrorcsoport keresi egymással a kapcsolatot. Az olasz hatóságok komolyan félnek attól, hogy ha ez megtörténik, újból kiépülhet az a terrorista hálózat, amely a '70-es - '80-as években, az „ólomévek” idején tartotta rettegésben az országot. Az olasz titkosszolgálatok attól is tartanak, hogy ez a fajta tevékenység támogató bázisra találhat a *globalizációellenes, anarchista csoportokban*. A felforgató tevékenység frontján ugyancsak veszélyforrásként jelöli meg a szélsőjobboldali csoportok felélénkülését; ezek a bőrfejúeket és a szélsőséges futballrajongók seregét képesek mozgósítani.

Portugália

Április 25 Népi Hadseregek (Forças Populares 25 Abril, FP-25)

Az Április 25 Népi Hadseregek a '80-as évek elejének portugál szélsőbaloldali terrorszervezete volt, amelyet a vádak szerint Otelo Saraiva de Carvalho alezredes, a nemzeti hős, az 1974. április 25-én a több évtizedes fasiszta diktatúrát megdöntő békés katonai puccs szellemi vezetője irányított a háttérből.

A szervezet akciói főként a portugál kormányzat, az amerikai érdekeltségek, illetőleg a NATO bázisok ellen irányultak, ideértve például egy, a lisszaboni kikötőben állomásozó brit hadihajó felrobbantását is. 1984. júniusában a rendőrség letartóztatta a szervezet vezetőit, köztük Carvalho-t és a mozgalom körülbelül másik 70 tagját, azonban néhány évvel később, a '90-es évek elején előbb feltételes szabadságra bocsátották, majd pedig később általános amnesztiában részesítették őket.

Spanyolország

Október 1 Antifasiszta Ellenállási Csoport (Grupo de Resistencia Antifascista, Primero de Octubre, GRAPO)

A GRAPO története egészen 1968-ig nyúlik vissza, amikor is száműzésben, Párizsban megalakult a maoista *Spanyol Marxisták-Leninisták Szervezete* (Organización de Marxistas Leninistas Espanoles, OMLE). Az OMLE az első spanyolországi kongresszusát 1975. októberében tartotta, amelynek célja a polgárháborús *Spanyol Kommunista Párt* (Partido Comunista de España, PCE) újjászervezése volt.

A GRAPO a nevét időközben OMLE-ről *Újjászervezett Spanyol Kommunista Pártra* (Partido Comunista de España – Reconstruido, PCE) változtató illegális kommunista párt fegyveres szárnyaként, 1975-ben jött létre, kevéssel Franco tábornok halála előtt, a nem sokkal utána letartóztatott Francisco Brotóns Beneyto vezetésével.

A GRAPO-ra mindig is a mérhetetlen imperializmus és Amerika-ellenesség volt a jellemző, célpontjai pedig főként a spanyol politikusok és katonai vezetők, gyárosok, illetve a spanyolországi amerikai érdekeltségek közül kerültek ki. A szervezet az első merényletét 1975. október 01-én követte el, azon a napon ugyanis, a rendőrség szeptember 27-i halálos áldozatokat is követelő akciójára válaszul, öt különböző GRAPO kommandó négy rendőrt gyilkolt meg Madridban. A GRAPO legvéresebb akcióját 1979. május 26-án hajtotta végre, amikor is felrobbantotta Madridban a *California 47* nevű kávézót, ezzel 9 ember halálát és 61 sérülését okozva.

A terroristák ezen felül több emberrablást is elkövettek, így például 1976. 12.11-én Madridban elrabolták Antonio Maria Orioly Urquijo-t, az Államtanács (Consejo de Estado) elnökét, 1977.01.23-án pedig Emilio Villaescusa Quillis-t, a Katonai Bíróság (Consejo Supremo de Justicia Militar) elnökét, 15 bebörtönzött társuk szabadon bocsátását követelve. A rendőrség nem engedett a terroristáknak és 1977.02.11-én összehangolt akció keretében a túszoikat kiszabadította.

A szervezet fanatizmusára jellemző, hogy még a 2001.09.11-i terrortámadás után közzétett nyilatkozatában is afölötti megalégedettségének adott hangot, és közölte, hogy az imperialisták elleni háború éppen hogy csak most kezdődött meg. A GRAPO története során eddig több mint 80 embert gyilkolt és 200-at sebesített meg, ám tagjai közül is több mint 90-et veszített. 2002-ben a spanyol és a francia rendőrség letartóztatta a szervezet 22 tagját, köztük annak több magas rangú vezetőjét is.

* * *

Legközelebbi írásomban az afrikai kontinens terrorszervezeteit és azok tevékenységét tervezem bemutatni.

Felhasznált irodalom:

1. 20. századi egyetemes történet. Szerk.: Diószegi István et al.
2. E. J. Hobsbawm: A szélsőségek kora. Pannonica Kiadó
3. Árkus I.: Pillantás az álarc mögé. Zrínyi
4. Arm. The Spirit c. folyóirat 1994-es cikke
5. Diószegi: i.m.
6. Netanjahu: Harc a terrorizmus ellen
7. J. Fox: Corsicans in France
8. Mesterházi Dávid cikke.
9. Árkus I.: i.m.
10. 19. századi egyetemes történet. Szerk.: Vadász Sándor.
11. Dr. Steiner Gábor: Terrorizmus az Európai Unióban
12. Anderle Ádám: Megosztott Hispánia. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1985.
13. Baroja, Caro: Los vascos. Ediciones Istmo, 1971.
14. Siguain, Miquel: España plurilingüe. Alianza Editorial, Madrid, 1992.
15. Clark, Robert P.: The Basques: The Franco years and beyond. University of Nevada, Reno, 1979.
16. National Geographic: Globális terror
17. www.nationalgeographic.com

AZ AL-KAIDA FELTÉTELEZETT KIKÉPZÉSI KÉZIKÖNYVE*

*Az Amerikai Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériuma szerint a kézikönyvet a manchester-i rendőrség egy Al-Kaidához közel álló arab személy (Nazih Al-Wadih Raghie) lakásán végrehajtott házkutatás során találta meg. Bár a minisztérium honlapján ** megjelent hivatalos közlemény arról szól, hogy a dokumentum számítógépes fájlként került a hatóságok birtokába, a CNN által nyilvánosságra hozott fotón *** John Ashcroft, amerikai igazságügyi miniszter mégis írott formában mutatja be.*

Az igazságügyi tárca 2001. december 7-én hozta nyilvánosságra a kézikönyv angol fordítását, melyet állításuk szerint korábban már bizonyítékként használtak fel a kenyai és tanzániai amerikai nagykövetségek ellen elkövetett terrorakciók bírósági tárgyalása során.

A könyv egyfajta gyűjteménye, válogatása azon eszközöknek és módszereknek, melyeket különböző terrorszervezetek alkalmaznak szerte a világon. A lefektetett elvek méltán kelhetnek versenyre nemzetbiztonsági szolgálatok és rendőri szervek által alkalmazott módszerekkel, tekintve annak hatékonyságát, tudatosságát, kivitelezését, és nem utolsósorban az alkalmazott konspiratív elemeket. Számtalan ehhez hasonló írás forog kézről kézre, és egymást ajánlva igyekeznek erősíteni azokat az elveket, amelyek íróikat alkotásra készítették.

Egyes források szerint, a könyv az Al-Kaida terrorszervezethez köthető, bár konkrét formában ez nem bukkan fel a könyv olvasása közben. Az sem tisztázott még ez idáig, hogy a kézikönyv vajon hiteles-e, vagy

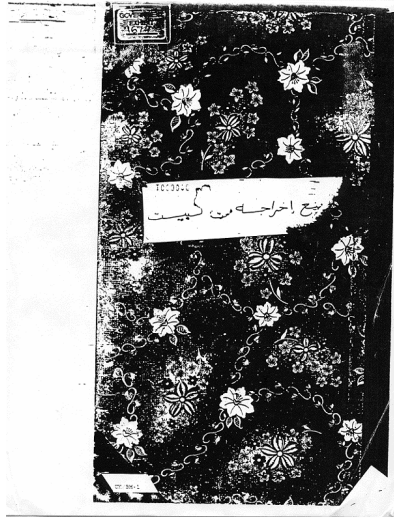
* Fordítás az Interneten (www.thesmokinggun.com) alatt közzé tett anyagból.

** (www.justice.gov/ag/trainingmanual.htm)

*** (<http://archives.cnn.com/2001/US/12/06/inv.ashcroft.hearing/index.html>)

csak része annak a propaganda-háborúnak, amely körbefonta a New York-i, és Washingtoni-i pusztítást.

„A zsarnokok ellen vívott Szent Háború katonai módszerei” címet viselő, közel 180 oldalas dokumentum bizonyos részeit az Amerikai Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériuma nem hozta nyilvánosságra. Az indoklás szerint, nem szerettek volna segítséget, tippet, és bátorítást adni további erőszakos akciók elkövetéséhez. Egy független internetes portál**** azonban megjelentette a kézikönyv teljes változatát, amely jelenleg is hozzáférhető a honlapon.

A kézikönyv borítója

A kézikönyv első lapja

A kézikönyv az alábbi fejezetek logikai sorrendjében ad útmutatást terrorakciók elkövetéséhez:

- Ajánlás
- Előszó
- 1. Általános bevezetés
- 2. A szükséges képességek és személyiségjegyek
- 3. Pénzeszközök és hamisított okmányok használata
- 4. A szervezet katonai bázisai, konspirált lakásai, objektumai
- 5. A közlekedés és a kommunikáció módjai
- 6. Felkészítés
- 7. Fegyverek vásárlásával, szállításával, és használatával kapcsolatos szabályok
- 8. A szervezet tagjainak biztonsága
- 9. A biztonsági terv
- 10. A különleges műveletek meghatározása
- 11. Információszerzés nyílt módszerek alkalmazásával
- 12. Információszerzés konspirált módszerek alkalmazásával
- 13. Titkosírás és kódolási módszerek használata
- 14. Lőfegyverekkel végrehajtott emberrablások és merényletek módszerei
- 15. Robbanóanyagok

**** (www.thesmokinggun.com)

- 16. Gyilkosságok végrehajtása mérgek, illetve szúró- és vágófegyverek felhasználásával
- 17. Kihallgatás és nyomozás
- 18. Börtönök és fogolytáborok

Figyelembe véve a hatóságok által lefoglalt anyag terjedelmét, a kézikönyv három részre tagolva kerül a Szakmai Szemle hasábjaira. Tekintettel arra, hogy három fejezetet az USA Igazságügyi Minisztériuma sem hozott nyilvánosságra, a 13-15. fejezetek a Szemle minősített számában kerülnek közlésre.

Az „Afgán Dzsihad Enciklopédiája”

Ajánlás

E sorok azon testvérekhez szólnak, akik életüket szentelték hitünkért, és vérüket áldozták az igazságért. A harc, amely szólít minket, átlép a szókratészi, arisztotelészi és a platóni filozófián, de jól ismeri a fegyverek érveit, a pusztítás robaját, és a vér diktálta elveket. Az iszlám kormányok megalakulásában soha nem kaptak szerepet a békés rendezés eszközei és a kompromisszumok. Ez a jövőben sem változhat meg. Toll és fegyverek, szavak és gyilkos lövedékek voltak mindig azok az eszközök, melyeket segítségül hívhattunk.

Szavaim keresik azokat a testvéreket, akiknek ruháját bűnözők szaggatták le, akiknek haját zsarnokok tépték ki, és akiket elkorcsosult emberek gyaláztak meg. Allah, te könyörületes, tedd elnyomóink asszonyait özvegyé, gyermekeit árvává. Add, hogy kívánják a halál megváltó eljövételét. Mészárolj le őket, mint az áldozati bárányokat. Add, hogy folyóik medrében vérük folyjon. Bosszút esküszünk minden kutyán, aki nevedet eretnek szavakkal illeti.

Áldunk téged, Allah! Hálát adunk neked! Hozzád fordulunk megbocsátásért, menedéket keresünk nálad bűnös lelkünk és gonosz tetteink elől. Aki Allah szent fényében él, az nem tévedhet rossz útra, hiszen Ő az egyetlen Isten, Mohamed pedig az ő szolgája és prófétája. *„Te hívő lélek, féld az egyetlen élő Istent! Tiszteld Allahot, a teremtőt, aki minket teremtett, aki figyeli tetteinket, és vigyázza hitünket, aki teljessé teszi létünket, és megbocsátja bűneinket!”* (Korán)

Az egyetlen igazság a Koránban és Mohamed könyvében olvasható. A legnagyobb hitetlenség letérni erről az útról, és olyan új kinyilatkoztatásokat tenni, amelyek nem Allah tollából erednek. Minden, ami új eretnek... nem más, mint szemfényvesztő tévút.

Előszó

Mártírjaink életüket áldozták a szent háborúban, miközben asszonyaink özvegyen, gyermekeink árván maradtak, elnyomóink szüzeket rontottak meg,

testvéreinket bebörtönözték, ártatlanokat kínoztak halálra, szítva ezzel a Gonosz perzselő tüzét.

Mikor 1924. márciusában az ortodox kalifátus összeomlott, és elüldöztük a gyarmatosítókat, újabb csapás érkezett hitetlen hódítók által, akik uralmuk alá hajtották muszlim közösségünket. Ők talán még istentelenebbek voltak, mint a gyarmatosítás elnyomói. Kezük alatt végtelen kínt, vért, és szenvedést éltünk meg. Az Iszlám Mozgalom (Haraka Al-Islamyia) harcosai közül ezreket zártak nyirkos tömlöcökbe, fogolytáborokba, ahol a kínzás szakértői hosszú, szenvedéssel teli tortúrával kényszerítették őket arra, hogy eloltsák az ellenállás minden szikráját. De a zsarnokok nem elégedtek meg ennyivel. Módszeresen kezdték el népünket darabokra szaggatni azzal, hogy megkísérelték kiirtani belőlünk az iszlám öntudatot. Istentelen és ateista nézeteket plántáltak fiaink gondolkodásába. Álnok és hazug módon hangoztatták, hogy a szocializmus az iszlámban gyökerezik és a próféta a kommunizmust hirdette.

Aztán jöttek a kolonialisták, akik nyíltan alapítottak keresztény központokat, hoztak létre társadalmakat, szervezeteket és iskolákat. Hitetlen elveik alapján kívánták megváltoztatni fiatal generációinkat, elhítelve velük, hogy az egyetlen szellemi táplálék a nyugati civilizáció romlott erkölcse. Közülük uralkodók, miniszterek, vezetők, orvosok, mérnökök, üzletemberek, politikusok, és újságírók kerültek ki. Allah ellenségei ármánykodtak és terveket szöttek, de a próféta is ezt tette... és az Ő hatalma legyőzhetetlen. Ellenségeink mindent megtettek azért, hogy a felnövő generáció ne ismerjen semmi mást, csak az elnyomók akarát; ne szóljon szájuk semmiről, csak amiről ők akarták; ne élhessenek, csak eretnek értékek alapján, és ne öltözhessenek másképp, csak nyugati ruhákba. Allah, a magasságos, csalárdságukat ellenük fordította, amikor a fiatal és tettvagyó fiatalok lerázták magukról a rabigát és visszatértek Allah kegyelmébe. Felismerték, hogy az iszlám nem pusztán rituálék összessége, annál sokkal több, hiszen egy egész rendszert alkot: egyben vallás és kormányzó hatalom, isten tisztelete és dzsihad, etika és törődés, Korán és kard.

A társadalomban megjelent az Alláhtól való elfordulás, az élet túlzott imádata, a vonakodás a haláltól, és a Szent Háború megvetése. A hitetlenség az, amely Abou Jahlt arra készítette, hogy szembe szálljon a prófétával. Ugyanaz az eretnek erő, amely Sadatot, Hosni Mubarakot, Kadhafit, Hafez Assadot, Fahedet és más hitetlen vezetőket arra ösztönözte, hogy bebörtönözzön, megkínozzon és meggyilkoltasson igazhitű muszlimokat.

Azok a fiatalok, akik visszafordultak Allahhoz felismerték, hogy a hithű muszlim kormányzás vér és fegyverek nélkül nem jöhet létre. Az iszlámnak nem szabad megalkudni a hitetlen világgal, sokkal inkább szembe szállni vele. A Szent Háború nem ismeri Szókratész, Platón, vagy Arisztotelész elveit, de hallgat a rombolás és a pusztítás csalogató hangjaira.

A fiatalok eljöttek, hogy felkészüljenek a dzsihádra, és Allah hívó szavát követve szembeszálljanak az elnyomókkal: „*Utolsó leheletedig készítsd fel magad a küzdelemre, hogy lesújthass Allah ellenségeinek a szívére és azokra, akiket te ugyan nem ismersz, de hidd el: Allah tudja, hogy valójában kik azok.*” (Korán)

Ez a könyv azon muszlim fiatalokhoz szól, akikben él a tiszta hit és bátran harcolnak Allahért. E sorok talán kikövezik azt az utat, amely Allahhoz és a megjövendölt kalifátus megteremtéséhez vezet.

Első fejezet **Általános bevezetés**

Egyesítenünk kell sorainkat és a kiforrott egységgel erősíteni hitünket. E nélkül az igaz hit megszilárdítása pusztán csak álmok és elérhetetlen célok marad. Ibn Taimia sejk ezt írja: „*Ádám gyermekeinek álmai nem válhatnak valóra e világban, de még a következő életben sem, hacsak nem fognak össze, és nem indulnak el egymást támogatva a cél felé vezető úton. Mindez fontos eszköz a sors beteljesítésében, hiszen az ember társas lény. Ereje az összefogásban rejlik. Az egyesített erő megszüli törvényeit, melyeknek engedelmességre kell. A közös lét irányt mutat az erkölcs mentén, és kijelöli a határt, melynek átlépése nem kívánatos. Az engedelmisség a vallás alappillére, és mindenki számára kötelező érvényű.*

Köztudott, hogy a társadalmi folyamatok irányítása az egyik legfontosabb vallási előírás, amely nélkül a harmónia nem elérhető el. A közös célok egyesített erőt ébresztenek, amely fontos eszköz a megvalósításban. Ha a kapuk megnyíltak, elengedhetetlen, hogy valaki mutassa az utat. Allah is kijelentette, hogy ha három ember összegyűlik, közülük valakit vezetőnek kell megtenni.”

Ibn Taimia így folytatja: „*Allah arra kötelezett minket, hogy kövessük szavát és kerüljük az istentelen tetteket, de mindez csak erővel és uralommal valósítható meg. Legyen az akár a Szent Háború, az igazság keresése, a zarándoklat, az összefogás, az elnyomottak segítése, vagy új határok kijelölése.*

A muszlim vallási hatalom szálai minden folyamatban fellelhetők, így a világi létben a szultán jelenti Allah földi helytartóját.” (Ibrahim Al-Masri „Tharwat Al-Sinam Fe Al Ta’at Wa Al-Nizam” című könyvéből)

A Szent Háború sikere érdekében nekünk is össze kell fognunk, sorokba rendeződnünk és a kitűzött célok érdekében Allah hitét megvédenünk. Vallási alapon szervezett egységeket hoztunk létre, akik az összefogás erejével haladnak előre a kijelölt úton. Szervezeteink katonai szárnya három olyan alapvető részből épül fel, amelyek nélkül működésképtelenné válna:

- a szervezet vezetője és tanácsadó testülete;
- az önkéntes harcosok;
- és egy világosan meghatározott stratégia.

A meglévő szervezeteket működtetni kell, fenn kell tartani az egységet, amelyhez az alábbi feltételek elengedhetetlenek:

- hamisított pénz és okmányok;
- katonai bázisok, konspirált lakások és objektumok;
- kommunikációs eszközök és csatornák;
- közlekedési feltételek;
- fegyverek és lőszer;
- információ.

Szervezeteink létrehozásának fő célja az istentelen hatalmak megdöntése, és azok helyettesítése hithű iszlám vezetéssel. De mindemellett végre kell hajtani az alábbiakat:

- információgyűjtés az ellenségről, és területeiről, valamint a szomszédokról;
- ellenséges személyek elrablása; dokumentumok, titkos információk, és fegyverek megszerzése;
- ellenséges személyek, és külföldi turisták meggyilkolása;
- az ellenség által fogságban tartott testvérek kiszabadítása;
- uszító jellegű röplapok és híresztelések terjesztése;
- szórakoztató központok, valamint az erkölcsstelség és bűn centrumainak felrobbantása;
- nagykövetségek és jelentős gazdasági létesítmények elleni támadások;
- városok nagyobb hídjainak elpusztítása.

A katonai szárny jelentősége az alábbiakban rejlik:

- azon személyek hatásos eltávolítása, akik gátolják a végső cél kiteljesedését;
- a tagok kihasználatlan képességeinek kiaknázása;
- a feladatok terv szerinti végrehajtása, több oldalról vizsgált forgatókönyv szerint alapján;
- hosszú távú célok (globális iszlám államközösség megvalósítása) lefektetésének, és rövid távú feladatok (ellenséges személyek és területek elleni akciók) végrehajtásának biztosítása;
- az elnyomó hatalmak elleni küzdelem feltételeinek megteremtése;
- a konspirációs fegyver fenntartása az akciók végrehajtása során.

Második fejezet

A szükséges képességek és személyiségjegyek

Iszlám hit

A szervezet tagja csak az iszlám vallás követője lehet. Hogyan is valósulhatna meg, hogy hitetlen, zsidó, keresztény, világi személy, vagy kommunista védje meg vallásunkat és a muszlim közösséget? Elképzelhetetlen, hogy ilyen ember óvja céljainkat és titkainkat. Mindez máshol sem ismeretlen, hiszen az izraeli hadsereg katonái is csak zsidók lehettek, de az egykori afgán és szovjet hadsereg tisztjei számára is előírás volt a tagság a kommunista pártban.

Elkötelezettség a szervezet ideológiájához

Az elkötelezettség e formája felszabadítja a testvéreket az ideológiai problémák fogságából. Irányt mutat, terelgeti a testvéreket azon az igaz úton, amely a végső cél kiteljesedéséhez vezet.

Érettség

Az akciókban történő részvétel kivételes képességeket igényel, és csak kevesek alkalmasak arra, hogy aktív résztvevői legyenek a végső ütközetnek. A veszélyes körülmények között végrehajtott feladatok kimagasló pszichikai, lelki és intellektuális kvalitásokat követelnek, melyekkel többnyire csak érett személyiségek rendelkeznek.

Önfeláldozás

A szervezet tagjának mélyről fakadó hajlandóságot kell éreznie a mártírságra annak érdekében, hogy elérhessük végső céljainkat és Allah hitének magvait elszórhassuk a földben.

Engedelmesség

Az engedelmesség és a fegyelem azt fejezi ki, hogy a testvér mennyire követi a kapott utasításokat. Az engedelmesség része az iszlám erkölcsnek is, hiszen a Korán is ezt írja: „*Ó, te igazhitű! Engedelmeskedj Allah és Mohamed parancsainak, kövesd a Mindenható földi helytartójának szavait!*”

Hazifa Ben Al-Ayman története hű példája a fegyelemnek. Mohamed próféta azzal a feladattal bízta meg, hogy kilétének felfedése nélkül gyűjtsön információkat az ellenségről. Miközben az utasításnak megfelelően figyelte az ellenség tevékenységét, észrevette Abou Soufiant, a szembenálló fél vezérét, és nyílvesszőt helyezett az íjába. Jó lehetőség kínálkozott arra, hogy Abou-t végleg eltávolítsa. A lövésre azonban nem került sor, mert eszébe jutottak Mohamed intő szavai.

Titoktartás

A szervezet titkait minden körülmények között – még egymás előtt is – rejteni kell, mert az ellenség megtévesztése nem könnyű! Mohamed szavait idézve: „*Légy Allah segítségére, és tartsd meg titkaidat!*” Az igazhitűek szíve a titkok temetője. A titoktartás az igaz hit szerint való, míg a fecsegés hitetlenség. Mohamed próféta a titkait megőrizte még a hozzá legközelebb álló személyek előtt is, azokról felesége előtt sem beszélt.

Egészség

A szervezet tagjainak meg kell őrizni egészségüket azért, hogy a rájuk háruló feladatokat sikeresen megoldhassák. Nincs mentség arra, ha valaki betegség vagy gyengeség miatt alulmarad.

Türelem

A türelem az egyik legfontosabb erénye a szervezetnek, még a legnehezebb körülmények között is nagy segítséget nyújt a talpon maradáshoz. Nem szabad letérni erről az útról, és eladni hitünket a saját szabadságunkért. Türelemmel kell folytatni a munkát, még akkor is, ha csak lassan haladunk előre.

Nyugodt személyiség

Az elmét körülfonó nyugalom és higgadság nagyon fontos eleme a feladatnak, amely lehetővé teszi, hogy átvészeljünk olyan traumákat, mint egy vérfürdő látványa, egy merénylet hatásai, vagy a letartóztatás és a bebörtönzés keltette lelki megrázkódtatás. Ha testvéreink mellettünk halnak meg, nekünk akkor is tovább kell menni az úton, és higgadt lélekkel elérni a kitűzött célt.

Intelligencia

Az előnyös helyzetek felismeréséhez és kiaknázásához intelligenciára van szükség, melyről nagyon jó ábrázolást ad ez az I. világháborúból származó történet. Egy német hírszerző, Julius Seelber, Nagy-Britanniában helyezkedett el, mint a cenzúra részeként működő levélvizsgáló. Munkája közben lehetősége nyílt arra, hogy a levelekből származó információkról tájékoztassa a német hír-szerző szervezetet. Egy alkalommal olyan levél tartalmát ellenőrizte, amelyet egy hölgy írt testvére barátjának. A levélben beszámolt arról, hogy testvére már nem lakik nála, mert egy kereskedelmi hajókkal kapcsolatos titkos kísérlet miatt el kellett költöznie. Seelber, előírt kötelességéhez híven, találkozott a hölgygel és figyelmeztette a fecsegés veszélyeire, majd a további beszélgetések során fény derült a kísérlet valódi természetére is. Az információ 48 órán belül Németországban landolt.

Elővigyázatosság

A Tomedia ellen vívott háború során, Speer – a római hadsereg egyik tábornoka – egy diplomatát küldött az ellenség táborába azzal a szándékkal, hogy előkészítse a fegyverszünetet a két fél között. Látogatásának valós célja azonban ezzel szöges ellentétben állt: az ellenség hadrafoghatóságát volt hivatott felderíteni.

A tábornok egyik magas rangú parancsnokát, Liliust bízta meg a feladattal, aki szolgának álcázott római tisztekkel érkezett az ellenséges területre. A megbeszélés során, egy tomedia-i tiszt felismerte, hogy az egyik szolga valójában római katona, akivel korábban már találkozott. Lilius egy cselhez folyamodva, a leleplezett tisztet többször arcul ütötte és leszidta azért, mert szolgaként egy tiszt egyenruháját merte magára öltetni. A „szolga” némán tűrte a pofonokat, és porig alázva hajtotta le fejét. A tomedia-i katonák elhitték, hogy a szolga valóban nem katona, hiszen nem tudták elképzelni, hogy egy római tiszt elviselt volna védekezés nélkül egy ekkora megaláztatást.

A római delegáció tiszteletére hatalmas ünnepséget szerveztek, és egy távoli házban szállásolták el őket, hogy ne legyen lehetőségük az esetleges felderítésre. Lilius leleményessége azonban ezt a helyzetet is megoldotta. Egyik lovukat szabadon engedték, és míg megpróbálták elkapni, megfigyelték a tábor környékén kialakított erődítéseket. Munkájuk végeztével megkötötték a fegyverszünetet, de később – a szükséges információk birtokában – megtámadták a tomedia-i hadsereget, és dicsőséges győzelmet arattak.

Hűség

Omar Ibn Al-Khattab (az iszlám történelem második kalifája 581-644), az igazhitűek parancsnoka szerint a hűség az egyik legalapvetőbb tulajdonsága azoknak, akik az ellenség elleni akciókban szerepet vállalnak. Ha idegen földre lépve olyan embert keresel – legyen az hitetlen, vagy muszlim – aki segítségedre lehet, mindig az őszintét és az elveikhez hűeket válaszd. Egy csalóban nem bízatsz meg, mert könnyen ellened fordulhat.

Megfigyelési és analízálási képesség

Az izraeli Mossad információkat szerzett arról, hogy palesztinok támadást terveznek az El Al légitársaság azon gépe ellen, amelyen az akkori miniszterelnök, Golda Meir utazott Rómába. A palesztin testvérek igyekeztek olyan helyzetet kialakítani, hogy az ellenőrzési pontok megkerülésével várhassák a gép érkezését. Elraboltak egy közelben dolgozó kofát, és a szállításra használt kordély kéménye mellé még két csövet erősítettek, melyeken keresztül orosz gyártmányú „Strella” rakétákat indíthattak. A Mossad a repülőtér környékén járőrözött folyamatosan, keresve azokat a jeleket, amelyek a palesztinokhoz vezethetnek, de a kordély nem tűnt fel számukra. Miután többször elhaladtak mellette, gyanút keltett, hogy a három „kéményből” csak egy ereget füstöt. A Mossad emberei rajtaütöttek a rejtékhelyen és elfogták a palesztinokat. (A'n Tarik Al-Khida „By way of deception methods” című könyvéből)

Konspirációs képesség

Noaim Ibn Masoud feladata az volt, hogy feszültséget szítson különböző törzsek és a zsidók között. Munkája során reakcióinak teljes mértékben ura volt, szerepét minden tekintetben tökéletesen játszotta. Az ellentmondás bármilyen apró jele nélkül képes volt az általa képviselt érdekek szerint cselekedni bármely fél irányába.

1960-ban egy amerikai ezredes gépkocsija teherautóval ütközött, melynek során a magas rangú katona elvesztette eszméletét. Míg öntudatán kívül a kórházban feküdt, folyamatosan orosz nyelven beszélt. Ez a véletlen tette lehetővé az amerikai biztonsági szervek számára, hogy leleplezzenek egy orosz kémeket. Mint később kiderült, az ezredes korábban azért harcolt Koreában, hogy kilétét leplezze, és stratégiai értékű információkat szerezzen.

Harmadik fejezet

Pénzeszközök és hamisított okmányok használata

A sikeres akciók egyik alappillére az anyagi források és fedezet biztosítása. A nem megfelelően előkészített pénzügyi manőverek azonban könnyen dekonspirációhoz vezethetnek, ezért az alábbi biztonsági előírások betartása kötelező érvényű:

- Az akciók végrehajtásához szükséges összeget két alapvető részre kell bontani: egy részét olyan projektekbe kell fektetni, amelyek biztosítják az akciók folyamatos anyagi támogatását, és esetleg profitot is termelnek; a másik felét viszont csak az akciók kivitelezésére szabad fordítani.
- Tilos a rendelkezésre álló összeget egy helyen tárolni.
- A belső konspirációs szabályokat szem előtt tartva, a rendelkezésre álló pénzüsszeget olyan helyen kell tárolni, amely még a szervezet többi tagjai előtt sem ismert.
- Nagyobb összeg szállítása esetén gondoskodni kell a megfelelő fizikai védelemről

A hamisított okmányok nem körültekintő használata veszélybe sodorhatja a rejtett tevékenységet végző testvéreket. Ilyen dokumentumok felhasználása során mindig tartsuk szem előtt a következőket:

- Konspirált tevékenység közben a szervezet tagjai minden esetben hamisított személyi- és úti okmányokat tartsanak maguknál.
- Biztosítani kell az okmányok megfelelő tárolását annak érdekében, hogy a biztonsági szervek előtt rejtve maradjon, és egy lefoglalt dokumentummal se lehessen a testvéreket azonosítani.
- Ha a szervezet tagja valótlan adatokat feltüntető okmánnyal rendelkezik, ismernie kell minden szükséges információt, ami fiktív személyével kapcsolatos; különösen nevét, foglalkozását, és lakcímét.
- Azok a testvérek, aki különleges státuszt (vezetők, összekötők) töltenek be a szervezeten belül, több névre szóló útlevelemmel, és egyéb személyi okmánnyal rendelkeznek. Meg kell tanulniuk pontosan a dokumentumokban foglalt személyi adatokat, a fiktív foglalkozással kapcsolatos alapvető infor-

mációkat, illetve beszélniük kell azt a dialektust, amely a dokumentumokban lakóhelyként van feltüntetve.

- Az igazolványokba kizárólag szakáll nélküli fényképek kerülhetnek.
- Amennyiben valaki konspirált tevékenységet végez, és több névre szóló okmánnyal rendelkezik, egy időben csak egy dokumentumot tarthat magánál.
- Az útleveleknek, és egyéb utazásra jogosító okmányoknak minden esetben érvényesnek kell lenniük.
- Mindenfajta hamisítási tevékenység csak kifejezett utasításra történhet! Szigorúan tilos engedély nélkül dokumentumokat hamisítani, illetve ilyen okmányokat felhasználni!
- A nős testvérek az okmányokban nem tüntethetik fel feleségeik nevét.
- Egy adott országból származó hamisított okmányt nem lehet abban az államban felhasználni, ahonnan származik. Repülőtereken, illetve határátkelőhelyeken a biztonsági szervek könnyen felismerik az ilyen dokumentumokat. Ilyenkor kifejezett veszélyt jelent a dialektus nem megfelelő használata is.
- A konspirált tevékenységben részt vevő testvérek rendelkezzenek a fedőfoglalkozásához szükséges okmányokkal. Így egy orvosnak legyen diplomája, az orvosi kamarai tagságot igazoló papírja, működési engedélye, és az adott országban szükséges egyéb hivatalos okmányok.
- A felvett név nem üthet el azoktól, amelyeket az adott környezetben használnak.
- A konspirált tevékenységet végző testvér a működési területen csak egyetlen álnevet használhat.

Negyedik fejezet

Bázisok, konspirált objektumok, rejtékhelyek

A bázisok magukban foglalják mindazon házakat, lakásokat, rejtékhelyeket és vezetési pontokat, melyek háttérrel adnak az ellenség elleni konspirált akciók előkészítéshez és végrehajtásához. A bázisok létrehozhatók lakott településeken, falvakban, városokban, illetve az ellenségtől távol, a nyilvánosság elől elzárt, lakatlan területen (hegyekben vagy erdőkben).

Az akciók kezdeti, előkészítő szakaszában a szervezetek általában a lakott településeken lévő bázisokat (házakat, lakásokat, apartmanokat) használják, ahol az ellenség megfigyelése, az akciók elkövetéséhez szükséges információk gyűjtése és értékelése zajlik.

Az előkészítést és felkészülést követően, a bázisok lakatlan területen lévő táborokban, rejtkehelyeken települnek, melyek biztos alapot jelentenek az ellen-ségre csapást mérő akciók elkövetéséhez, fegyverek megszerzéséhez, merényletekhez, és robbantásokhoz.

Léteznek olyan arab országok (így például Egyiptom), ahol meglehetősen kevés azon helyek száma, ahol a nyilvánosságtól elzártan lehetne bázisokat létrehozni, így elsősorban lakott településeken lévő lakásokat, apartmanokat használnak az akciók kivitelezésének mindkét szakaszában. Ennek ellentéte Afganisztán, ahol a terep jó lehetőséget nyújt rejtett táborok létrehozására és üzemeltetésére.

A bázisokkal kapcsolatos biztonsági előírások:

- Nagy hangsúlyt kell fektetni a bázis települési helyeül szolgáló objektum kiválasztására, figyelembe véve annak elhelyezkedését, környezetét és méretét, amelynek biztosítania kell a mindennapi élethez, az elhelyezéshez, az eszközök tároláshoz szükséges minden feltételt.
- Kedvezőbb egy földszinti apartman bérlése, hiszen egyszerűbb a menekülési útvonal kijelölése, illetve alkalmas földbe ásott tárolók, alagutak, árkok kialakítására.
- A helyiségeken belül olyan rejtkehelyeket kell kialakítani, amelyek alkalmasak az okmányok, az akcióhoz szükséges pénz, a fegyverek, és egyéb fontos eszközök biztonságos elrejtésére.
- Állványok és létrák elhelyezésével elő kell készíteni a helyiség azonnali és biztonságos elhagyásának feltételeit, illetve ki kell alakítani váratlan rajtaütéskor használható menekülési útvonalakat.
- Biztosítani kell azt, hogy a bázis létezéséről és funkciójáról csak azok tudjanak, akik azt valóban használják.
- Ki kell alakítani a lakás használói számára a megfelelő legendát, amely hosszú távon lehetővé teszi a konspiráció fenntartását.
- Fontos a folyamatos kapcsolattartás a bázis környékén élőkkel, kerülni kell az elszigeteltséget, és a lakás szokatlan időpontban történő látogatását.
- A bázisként szolgáló lakásokat fiktív név felhasználásával, a megfelelő fedéssel, és iszlám vallási jegyeket nem hordozó külső megjelenéssel kell bérelni.
- A működési területen, ugyanazon ingatlanközvetítőtől csak egy lakást lehet bérelni.
- Tilos olyan lakás bérlése, amely korábban már a biztonsági szervek látókörébe került, illetve rendőrség, vagy kormányzati tevékenységgel összefüggő létesítmények közvetlen közelében helyezkedik el.

- Kerülni kell az elhagyatott, vagy elszigetelt helyen lévő bázisok használatát, mert ez megkönnyítheti a biztonsági szervek számára az ott lakó és tevékenykedő muszlim testvérek megfigyelését és elfogását.

- Célszerű olyan helyen bérelni a lakást, ahol új építésű ingatlanok vannak, hiszen az ott élők csak rövid ideje, vagy egyáltalán nem ismerik egymást. Azokban a régi lakónegyedekben, ahol a lakók hosszabb ideje élnek együtt, lényegesen könnyebb az idegenek azonosítása, főleg mióta ezeken a helyeken a biztonsági szervek hírforrásai is jelen vannak.

- A bázisra történő belépés előtt bizonyosodjunk meg arról, hogy utunk során senki nem követett minket, és nem álltunk megfigyelés alatt.

- A bázist használók állapotodjanak meg egy közös jelben, amellyel biztosítani lehet a bázisba történő belépés konspirációját. Az érkező személy használjon olyan kopogást, amely jelzi a bent lévők számára, hogy nem követte őt senki a bázis megközelítésekor. A bázisban lévők pedig adjanak jelet az érkezőknek arról, hogy a lakásba történő belépésnek biztonsági akadálya nincsen. Ez lehet a függöny mozgatása, egy törölköző kiakasztása, vagy bármilyen megfelelő jel elhelyezése egy jól látható, de a természetestől nem eltérő helyre.

- Amennyiben a bázis telefonnal rendelkezik, olyan előre megbeszélte módon kell válaszolni a hívásokra, amely lehetővé teszi a bázist használók személyének, és valódi céljának rejtését.

- A bázis konspirált tevékenységbe történő bevonását megelőzően, fontos a záruk, lakatok, illetve kulcsok cseréje. Egyéb létesítmények (táborok, üzletek, mecsetek) esetében is tegyük meg a szükséges biztonsági intézkedéseket.

- Kerülni kell az olyan lakások apartmanok bérlését, amelynek ablakán egy magasabban lévő pontról, esetleg egy másik lakásból be lehet látni.

- Új építésű ingatlanok esetén kerüljük a hangos beszédet, hiszen a falak lényegesen vékonyabbak, mint azon házaknál, amelyek régebbi építési technológiával készültek.

- A kialakított fedőfoglalkozásnak illeszkednie kell a bázis környezetéhez. Egy munkásként dolgozó testvér ne béreljen szobát egy luxus igényeket is kielégítő hotelban, mert jelenléte feltűnést kelt, és felkeltheti a biztonsági szervek érdeklődését.

Ötödik fejezet

Kommunikáció és közlekedés

Kommunikáció

Köztudott, hogy a konspirált akciók gyors, és szervezett kivitelezésének egyik alappillére a kommunikáció. De ez kétélű fegyver! Előnyeit kiaknázhathat-

jük, ha a megfelelően használjuk, de válhat ellenségünké is, amennyiben nem tartjuk be a szükséges biztonsági intézkedéseket.

Az iszlám szervezetek katonai csoportjai, a maguk szerény módján az alábbi eszközöket használhatják kommunikációra:

1. Telefon
2. Személyes találkozó
3. Futár
4. Levél
5. Egyéb korszerű eszközök, mint a fax, illetve a vezeték nélküli rádió-kommunikációs berendezések

A kommunikáció folyhat az adott ország határain belül, ilyenkor helyi kommunikációról beszélünk, és kiterjeszthetjük azt a határokon túl is, amit nemzetközi kommunikációnak hívunk.

A konspirált kommunikáció az alábbi szintekre bontható:

1. Általános kommunikáció: Olyan tagok közötti párbeszédben valósul meg, akik nem állnak a biztonsági szervek megfigyelése alatt. Ettől függetlenül a kommunikáció tartalmának védelmére megfelelő legendát kell használni, és meg kell győződni arról, hogy illetéktelenek nem szereznek róla tudomást.

2. Készenléti kommunikáció: Az általános kommunikációt váltja fel abban az esetben, ha valamelyik fél esetében a kommunikációt gátló akadályok merülnek fel. Csak egyoldalú információ-áramlást tesz lehetővé.

3. Vészhelyzeti kommunikáció: Akkor valósul meg, amikor a biztonsági szervek lelepleznek egy konspirált akciót, vagy egy abban részt vevő testvért. Ez esetben az akciót meghatározott ideig szüneteltetni kell, minden azzal kapcsolatos tevékenységet le kell állítani, és az abban részt vevőknek vissza kell vonulniuk az előkészített rejtekhelyekre.

A tagok közötti kommunikáció módjai:

- Konspirált tevékenység és kommunikáció során rendelkezniünk kell az akciót fedő legendával. A beszélgetés legyen ennek megfelelően a lehető legrövidebb, egyértelmű és világos.

- Mielőtt egy csoport vezetője felvonná a kapcsolatot a tagokkal, előre meg kell állapodnia a kommunikáció módjáról. (A vezető soha ne találkozzon a tagokkal egy időben és egy helyen, így elkerülhető, hogy a tagok megismerjék egymást. Minden csoport esetében ezt a „sejt-szerkezetet” kell alkalmazni. Ha

valamely tagot őrizetbe veszik, az nem veszélyezteti a többiek biztonságát, és a megfelelő intézkedéseket követően folytatható az akció előkészítése és végrehajtása.)

- Hasonlóképpen járjon el a magasabb szintű vezető a csoportok („sejtek”) vezetői tekintetében: egyénenként határozza meg számukra a kommunikációval kapcsolatos követelményeket.

Telefon

A jelentős technikai fejlődés, valamint a telefonvonalak aránylag egyszerű megfigyelési lehetőségei miatt kiemelt figyelmet kell szentelni a telefonon történő kommunikáció védelmére. A lehallgatás történhet egy másodlagos vonal telepítésével, vagy vezeték nélküli eszközök használatával, amelyek egy nagy távolságra elhelyezkedő állomásról érzékelik a jeleket.

A telefonon közölt információk védelme érdekében az alábbi szabályok betartása kötelező a testvérek számára:

- A hívásokat olyan nyilvános készülékről kell kezdeményezni, amely nincs a biztonsági szervek látókörében, illetve lehallgatása és megfigyelése vélhetően körülményesebb. Erre a célra a legalkalmasabbak a forgalmas főútvonalak mentén elhelyezkedő nyilvános telefonfülkék.

- A beszélgetés során az információt virágnyelven, vagy konkrétumok nélkül szabad közölni, így elkerülhető, hogy egy esetleges lehallgatás során a biztonsági szervek értékes információhoz jussanak.

- Meghatározott időközönként ellenőrizni kell a telefonok vezetékeit, illetve a telefonkagylókat.

- Ne írjuk le a kapcsolattartáshoz szükséges telefonszámokat, inkább memorizáljuk azokat. Amennyiben mégis szükségessé válik egy-egy telefonszám leírása, akkor használjunk olyan kódolásra alkalmas jeleket, amelyekből nem derül ki a rögzített információ tartalma.

- Mielőtt a beszélgetés valódi tárgyára térnének, a hívást kezdeményező, és fogadó fél egyaránt használjon olyan előre megbeszélte kifejezéseket, amelyből egyértelműen kiderül a két fél személyazonossága, illetve az hogy a körülmények alkalmasak a beszélgetésre. Mindez azért fontos, mert így akkor sem kerül az információ illetéktelenek birtokába, ha a hívó fél véletlenül rossz számot tárcsázott.

- Konspirált tevékenységben résztvevő testvérek a telefonbeszélgetések során lehetőleg torzítsák el hangjukat, hogy az alapvető jegyek alapján elkerülhessék a felismerést.

- Amennyiben lehetőség van rá, célszerű olyan telefonvonalat fenntartani, amely lehetővé teszi a helyi és nemzetközi hívások kezdeményezését és fogadását egyaránt. Ez és a megfelelő fedés azonban nem nyújt megfelelő

védelmet, ha olyan nem nyilvános vonalon kommunikálunk, amelyet mások is használhatnak.

- Ha az akció során használt telefonokat a biztonsági szervek lehallgatják, és erről tudomást szerzünk, azonnal tájékoztatni kell az érintett vezetőt, és mindazokat, akik még használják a vonalat.

- Ha bebizonyosodott, hogy a vonalakat lehallgatják, mindez felhasználható saját céljainkra is azzal, hogy valótlán információkkal félrevezetjük a biztonsági szerveket.

Személyes találkozó

A személyes találkozó közvetlen kommunikációt jelent a vezető és a „sejt” tagja között, amely az alábbi célok elérésére alkalmas:

- információcsere;
- feladatok meghatározása, beszámoltatás;
- pénzzel történő ellátás;
- ellenőrzés.

A személyes találkozó szakaszai:

- találkozót megelőző időszak;
- találkozó végrehajtása;
- találkozót követő időszak.

A találkozót megelőző időszak

A találkozó végrehajtását megelőzően az alábbi lépéseket kell megtenni:

- a találkozó helyének meghatározása;
- a találkozási legenda kidolgozása;
- a találkozó pontos idejének meghatározása;
- speciális jelek, jelzések kidolgozása.

1. A találkozó helyének meghatározása

Apartman, vagy lakás esetén:

- A kiválasztott helyszínnek távol kell esnie a rendőrség vagy a biztonsági szolgálatok objektumaitól.

- Legyen könnyen elérhető tömegközlekedési eszközökkel és magán-gépjárművel egyaránt.

- A kiválasztást követően végre kell hajtani a helyiség környezetének tanulmányozását, az azzal kapcsolatos információk felderítését.

- Apartman esetén kerülni kell az épület szélén lévő helyiségek felhasználását, törekedjünk a középén lévők kiválasztására.
- Fontos, hogy a helyszínt minél több útvonalon lehessen megközelíteni, és azt elhagyni, hiszen ez egy rajtaütés esetén megkönnyíti a menekülést.
- A kiválasztott lakás, vagy apartman nem lehet a biztonsági szolgálatok látókörében.
- A menekülés megkönnyítése érdekében a találkozót minden esetben a földszintre tervezzük, és ne emeleti helyiségbe.
- A helyiségnek biztosítania kell a lehetőséget arra, hogy fel lehessen deríteni a biztonsági szolgálatok ellenünk irányuló tevékenységét.
- Ha a találkozó résztvevői tömegközlekedési eszközzel érkeznek, néhány megállóval korábban le kell szállni, és gyalog megközelíteni a helyszínt. Magángépjármű esetén, a találkozó helyétől nagyobb távolságra kell a járművet megállítani és szintén gyalog a helyszínre érkezni.

Közterület, nyilvános helyszín esetén:

- A helyszín lehetőleg fő- és mellékutak által alkotott keresztezésekben helyezkedjen el, lehetővé téve a biztonságos megközelítést, távozást, valamint a gyors menekülést.
- A kiválasztott helyszínnek (például kávézónak) nem lehet olyan alkalmazottja, aki a biztonsági szolgálatokkal tart fenn kapcsolatot.
- A találkozót nem lehet végrehajtani zsúfolt helyeken, mert ez lehetővé teszi a biztonsági szolgálatok ügynökeinek a konspirált, közvetlen megfigyelést.
- Sikertelen találkozó esetére meg kell határozni egy másodlagos helyszínt, ahol végre lehet hajtani az elmaradt találkozót.

Személyes találkozó helyének megtervezésekor az alábbiakat kell még végrehajtani:

- A helyszín biztonsági aspektusból történő ellenőrzése.
- Meg kell bizonyosodni arról, hogy a helyszín nem valamely biztonsági szolgálat fedőobjektuma.
- Kerülni kell a helyszín közvetlen megközelítését.
- Az öltözetnek és a külső megjelenésnek illeszkedni kell a helyszínhez és annak környezetéhez.

- Ellenőrizni kell, hogy a személyes dokumentumok megfelelő fedést jelentenek-e tulajdonosa számára, figyelembe véve a találkozó helyszínével kapcsolatos információkat.

- Ki kell dolgozni egy biztonsági tervet rajtaütés esetére, melyben pontos forgatókönyvet kell készíteni különböző helyzetekre.

2. A találkozási legenda kidolgozása

- A kidolgozott legendának teljes mértékben illeszkednie kell a találkozás helyszínéhez és körülményeihez.

- A legendának alkalmasnak kell lennie arra, hogy rajtaütés esetén leplezni tudja a találkozó valós célját és tartalmát a biztonsági szervek előtt.

- A legenda nem keltheti fel a helyszínen jelenlévők érdeklődését.

- A részt vevők számára olyan legendát kell kidolgozni, amely alátámasztja találkozásuk hitelességét. (A részt vevők egyike például egy építész-mérnök, aki találkozót beszélt meg egy leendő ingatlan-tulajdonossal az építkezés részleteinek megbeszélése céljából. A legendát mindketten tudják igazolványokkal, engedélyekkel, okmányokkal, és tervekkel bizonyítani.)

- A találkozón részt vevő testvérek külső megjelenésének alkalmazkodnia kell a legendában meghatározott egzisztenciális és szakmai háttérhez, illetve rendelkezni kell azon dokumentumokkal, melyek ezt igazolják.

3. A találkozó pontos idejének meghatározása

- Meg kell határozni a találkozó dátumát, a részt vevő felek érkezésének és távozásának pontos idejét.

- Meg kell határozni a végrehajtáshoz szükséges időt.

- Sikertelen találkozó esetére meg kell határozni alternatív, másodlagos időpontot.

- A találkozó megtervezése és végrehajtása között indokolatlanul hosszú időnek nem szabad eltelnie.

4. Speciális jelek, jelzések kidolgozása

Amennyiben a találkozón részt vevők ismerik egymást, elegendő pusztán azon jelek, jelzések alkalmazása, melyekkel egymás tudomására hozzák, hogy nem állnak megfigyelés alatt, és biztonságos a találkozó végrehajtása. A speciális jel lehet egy kulcs, egy újság, vagy akár egy nyaksál is, mellyel egy olyan előre meghatározott mozdulatot végzünk, amely nem vonja magára a jelenlévők figyelmét.

Egymás számára ismeretlen személyek találkozásakor az alábbiak szerint járjunk el:

- A találkozás helyszínére érkező ismeretlen személyek elsődleges felismerést segítő jelzése lehet egy előre megbeszélte ruhadarab viselése, vagy valamilyen tárgy jól látható jelenléte. A jelzésnek illeszkedni kell a helyszín környezetéhez, könnyen felismerhetőnek, egyértelműnek kell lennie, és alkalmazkodnia kell a találkozó fedő legendához. Az elsődleges jelzések nem minden esetben alkalmasak az egyértelmű azonosításra, azok határfoka mintegy 30 %-os.

- A biztonsági (és másodlagos felismerési) jelzést a már a helyszínen lévő testvér adja az érkező számára, jelezve ezzel, hogy a helyszín alkalmas a találkozó biztonságos lebonyolítására. Az érkező szintén egy előre megbeszélte biztonsági jelzéssel adja társa tudtára, hogy útja során nem követte senki.

- Az érkező személy a helye elfoglalásakor egy előre megtervezett szó, kifejezés, gesztus, vagy mozdulatsor alkalmazásával igazolja személyazonosságát, amely nem kelthet gyanút a jelenlévőkben, de a találkozó résztvevők számára egyértelművé teszi hovatartozásukat.

A találkozó végrehajtása

- A találkozó végrehajtása során folyamatosan maradjunk éberek, figyeljünk a környezet változásaira, de ne tegyünk semmi olyat, ami nem természetes az adott helyzetben, és magunkra vonhatja a körülöttünk lévők figyelmét.
- Kerülni kell a túl hangos beszélgetést, de a látványos suttogás, sugdolózás is gyanút kelthet.
- Nem szabad semmit leírni, ami a találkozón elhangzik! A testvéreknél a találkozót követően semminek nem maradhat írásos nyoma!
- Rajtaütés, illetve a biztonsági szervekkel történő találkozás esetén az előre kidolgozott biztonsági terv szerint kell eljárni.

A találkozót követő időszak

- A találkozó végrehajtása után a résztvevők nem távozhatnak a helyszínről egyszerre, csak külön.
- A helyszín elhagyása ne a zsúfolt főútvonalakon történjen, hanem mellékutakon, kisebb utcákban.
- Semmit ne hagyjunk a találkozó helyszínén, ami alkalmas lenne a résztvevők, illetve a találkozó valódi céljának azonosítására.

A személyes találkozó hátrányai:

- Lehetőséget ad a biztonsági szervek számára felvételek készítésére, a beszélgetés anyagának rögzítésére, bizonyítékok gyűjtésére, illetve a résztvevők elfogására.
- Felfedi a vezető személyét a tagok számára. A felismerést azonban megnehezítheti, ha a találkozón résztvevő vezető megváltoztatja külsejét (szemüveg, napszemüveg, paróka...).

Futár

A futár közvetítő, kommunikációs kapocs az üzenet küldője és fogadója között, akinek az alábbi biztonsági előírások szerint kell eljárnia:

- Ismernie kell azt a személyt, akinek az üzenetet átadja.
- Előre meg kell állapodni a biztonságot garantáló jelekben, jelzésekben, az üzenet átadásának pontos helyében és időpontjában.
- Az átadás helyszínéként lehetőleg olyan nyilvános helyet (akár a nyílt utcát) kell megjelölni, amely nem kelt feltűnést.
- A kiválasztott helyszín megközelítése ne közvetlenül, hanem mellékútvonalak beiktatásával történjen, amelyhez használjuk ki a tömegközlekedés adta lehetőségeket.
- A tömegközlekedési eszközökről nem tanácsos a kijelölt helyszín közvetlen közelében leszállni. Azt néhány megállóval korábban kell megtenni, és gyalog, mellékutcákon haladva közelítsük meg az átadás helyszínét.
- Ne hagyjuk el a tömegközlekedési eszközt olyan megállónál, ahol láthatóan sok rendőr tartózkodik.
- A futárnak teljes mértékben ismernie kell az átadás helyszínét és annak környezetét.

Levél

Levélben is megoldható bizonyos információk továbbítása, de csak az alábbi biztonsági előírások betartása mellett:

- Titkos információk levélben történő rögzítése tilos, de ha ez mégis elengedhetetlen, azt csak általános formában, konkrétumok nélkül lehet megtenni.
- A levelet nem szabad feladni olyan postahivatalból, amely a címzett közelében található, inkább keressünk postát egy másik településen.

- A levelet nem tanácsos közvetlenül a célszemély címére küldeni, hanem egy olyan gyanú felett álló kontaktszemélynek, aki továbbítani tudja a küldeményt a megfelelő helyre.
- A borítékon csak fiktív feladót és hozzá tartozó lakcímet lehet megjelölni, a küldő fél személyazonosságának leplezése érdekében.
- A boríték nem lehet átlátszó, vagy áttetsző, illetve túl sok lapból álló levelet sem szabad csatolni, mert ez felkeltheti a biztonsági szervek gyanúját.
- A címzett adatait olvashatóan kell a borítékon feltüntetni annak érdekében, hogy olvashatatlan címzés miatt a postának ne kelljen a levelet visszaküldenie.
- A postafiók bérleti díját mindig időben kell befizetni.

Fax és rádió-kommunikációs eszközök

A rendelkezésre álló szűkös lehetőségek, illetve a biztonsági szervek által végrehajtott folyamatos megfigyelések miatt, önerőből csak nehezen tudunk korszerű rádió-kommunikációs eszközöket beszerezni. Amennyiben mégis hozzájuthatunk ilyen eszközökhöz, azok használata csak szigorú biztonsági előírások betartása mellett lehetséges:

- A közlés időtartama nem haladhatja meg az öt percet, ami azért szükséges, hogy a biztonsági szerveknek ne álljon elegendő idő rendelkezésére az adás helyének azonosítására.
- Az elhelyezésnél figyelembe kell venni, hogy a közelben lévő nagy frekvencián sugárzó eszközök megnehezíthetik az eszköz lokalizálását. Ilyen helyek lehetnek TV adók, mobiltelefon átjátszó-állomások, nagykövetségek, illetve konzulátusok.
- Sugárzás közben a meghatározott információkat eltorzított hangon kell közölni, ami megnehezíti az eszközt használó testvér személyének azonosítását.
- A kommunikációra alkalmas időpontot nagyon körültekintően kell meghatározni.
- A rádió-kommunikációs eszközöket meghatározott időközönként új helyen kell telepíteni.
- Beszélgetés közben szigorúan tilos a másik fél számára felfedni az eszköz telepítési helyét, és az információt csak konkrétumok nélkül, általánosságban fogalmazva szabad átadni.

Közlekedés

A szervezet tagjai a mozgások végrehajtására tömegközlekedési eszközöket, és magángépjárműveket egyaránt felhasználhatnak.

Tömegközlekedési eszközön betartandó rendszabályok:

- Olyan tömegközlekedési eszközt és útvonalat válasszunk, amely nincs a biztonsági szervek folyamatos ellenőrzése alatt.
- Mivel a főbb állomások és környékük fokozottabban kerülhetnek a szolgálatok látókörébe, a felszálláshoz másodlagos, kevésbé feltűnő megállóhelyet használjunk.
- A kidolgozott legenda és a külső megjelenés illeszkedjen a környezetbe (turista-, első-, vagy másodosztály), és a személyi okmányok is biztosítsák az ehhez igazodó fedést.
- A csomagokat oly módon kell elhelyezni, hogy tulajdonosát ne lehessen azonosítani, így a csomag felfedezése esetén is elkerülhető a dekonspiráció. Vonaton a csomagot ne abban a kocsiban helyezzük el, amelyikben az utazás történik.
- „Speciális misszióban” részt vevő testvér az út során nem tehet vallásos jellegű megnyilatkozásokat.
- Akció tagjaként kerülni kell a végállomásra történő megérkezést éjszaka, mert figyelembe véve az utasok alacsonyabb számát, nagyobb az esélye az ellenőrzési pontokon történő dekonspirációnak.
- Taxival történő utazáskor kerüljük a járművezetővel történő beszélgetést, mert közülük sokan a biztonsági szervek szolgálatában állnak.
- Az utazás során a testvéreknek kiemelten kell kezelni a biztonsággal kapcsolatos rendszabályokat.

Magángépjármű (személygépkocsi vagy motorkerékpár) használatakor betartandó rendszabályok:

Nyílt tevékenység esetén:

- Rendelkezni kell a gépjármű üzemeltetéséhez szükséges okmányokkal.
- Kerülni kell a közlekedési szabályok megsértését.
- A jármű tárolási helyének meg kell felelnie a konspirációs követelményeknek.
- A gépjármű típusának illeszkednie kell a kidolgozott legendához.
- A járművet tilos speciális katonai akciókba bevonni, kivéve, ha annak alkalmazása elkerülhetetlen.

Fedett tevékenység esetén:

- Kiemelt hangsúlyt kell fektetni arra, hogy a gépjármű rendelkezzen a megfelelő okmányokkal.
- A közlekedés során minden esetben be kell tartani a közlekedés szabályait. A járművet tilos feltűnő helyen hagyni. Ha mégis szükséges, az akció időpontját úgy kell igazítani, hogy ne legyen lehetőség a jármű követésére.
- A járművet hamisított személyi okmányokkal kell megvásárolni a dekonspiráció elkerülése érdekében.
- Parkolás során olyan pozíciót kell felvenni, hogy szükség esetén azonnal el lehessen hagyni a helyszínt.
- Az akció végrehajtása előtt a járművet más színre át kell festeni, és az akció végeztével visszafesteni eredeti színére.
- A rendszámablát minden esetben szükséges megváltoztatni és hamisítani.
- Az akciók végrehajtásához használt gépjárművekkel nagyobb töltőállomásokon tilos tankolni, így elkerülhető, hogy a kamerák által rögzített felvételek a biztonsági szolgálatokhoz kerüljenek.

* * *

A következő számban az alábbi fejezetek kerülnek közlésre:

6. Felkészítés
7. Fegyverek vásárlásával, szállításával, és használatával kapcsolatos szabályok
8. A szervezet tagjainak biztonsága
9. A biztonsági terv
10. A különleges műveletek meghatározása
11. Információszerzés nyílt módszerek alkalmazásával

Felhasznált irodalom:

<http://www.thesmokinggun.com/archive/jihadmanual.html>
<http://www.usdoj.gov/ag/trainingmanual.htm>
<http://www.fas.org/irp/world/para/manualpart1.html>
<http://www.cvni.net/radio/nsnl/nsnl45aq.html>
<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/network/alqaeda/manual.html>
<http://www.blackwaterusa.com/btw2004/articles/0126al.html>
http://www.totse.com/en/politics/terrorists_and_freedom_fighters/161710.html
<http://www.bad-seed.org/dwelling/2002/01/al-qaeda-training-manual/>

A BIZTONSÁG MINT ALAPFOGALOM, avagy tudjuk-e az általunk is oly gyakran használt szó igazi jelentését, komplexitását?

Sokan sokféleképpen magyarázták már a biztonság fogalmát, amiből kitűnik, hogy nem egy egyszerű kérdéssel van dolgunk. A biztonság, a biztonság iránti igény azonban folyamatosan jelen van hétköznapjainkban is. A biztonság tulajdonképpen nem csak fogalom, hanem jelenség is, mely befolyásolja az emberek viselkedését, pozitív vagy negatív irányba befolyásolja cselekedeteinket az egyszerű állampolgároktól kezdve a védelmi döntéshozatalban résztvevő személyekig egyaránt. A biztonság minél teljesebb megértése elengedhetetlenül fontos életünk és a világ folyamatainak alakításában. A fogalom komplexitásából adódóan precíz definíciót nehéz megfogalmazni.

A biztonság sokrétűsége

A biztonság iránti igény mindig valamiféle fenyegetettségre vagy veszélyhelyzetre való reagálásként jelent és jelenik meg.¹ A biztonság igénye az egyik legalapvetőbb emberi szükséglet a fiziológiai szükségleteket követően. Kezdetben a katonai tényező állt a biztonság középpontjában, majd a hadseregek növekedésével egyre fontosabbá vált az ország gazdasági teljesítőképesége. A francia forradalomtól kezdődően a fegyveres küzdelem az egész társadalmat érintő üggyé vált.

A konfliktusok és háborúk folyamatos jelenléte arra készítette az elméleti szakembereket, hogy kutassák a fegyveres összecsapások okait. Két irányzat bontakozott ki a nemzetközi kapcsolatok elméletében az 1920-as évek elejétől. Az első irányzat történelmi és jogi megközelítéssel a háborúk nemzetközi rendszerben rejlő okait és azok megszüntethetőségének lehetőségeit kutatta. A kutatások központja a kaliforniai Stanford Egyetem Hoover Intézete volt, amelyet a forradalom és béke kutatására hoztak létre. Ebből az irányzathoz a nemzetközi kapcsolatok elméletének számos más irányzata alakult ki.²

¹ Matus János, A biztonság és biztonságpolitika, in: Oktatás-Biztonság-Honvédelem, szerk.: Szabolcs Ottó, ELTE BTK és a Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata kiadványa, Budapest, 1997,26.p.

² Matus János, i. m., 27 p.

A másik kutatási irány az egyes országok biztonságának saját nemzeti eszközökkel történő erősítését vizsgálta. Ide tartozik a nemzetbiztonság kifejezése és tartalma, ami az Egyesült Államokban kapott konkrét tartalmat és nyert fogalmi keretet. 1947-ben fogadták el a Nemzetbiztonsági Törvényt, illetve törvényi szabályozással felállítottak, megerősítettek működő szervezeteket: a Nemzetbiztonsági Tanácsot, a Védelmi Minisztériumot, a Központi Hírszerző Ügynökséget (CIA), és meghatározták ezen szervek feladatait, összehangolták tevékenységüket a biztonság területén.

A nemzetbiztonsággal kapcsolatos kutatómunka a hetvenes években bontakozott ki igazán, amikor egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a katonai tényező mellett a gazdasági tényező is fontos szerepet játszik az ország biztonságában. Az is kezdett nyilvánvalóvá válni, hogy az ország biztonságát a nemzetközi rendszer, az államok kölcsönös függősége nagymértékben befolyásolja. A biztonságelméletek tanulmányozása egyre inkább multidiszciplináris jelleget öltött és igyekezett közel kerülni a gyakorlati politikához. A katonai tényezőre épülő biztonságfelfogás kibővült a politika, a gazdaság, a környezetvédelem és a társadalmi kérdések aspektusaival. Nyilvánvalóvá vált, hogy a nemzetbiztonság és a külpolitika egyre nagyobb területen fedi át egymást.

A kutatásokat nagymértékben nehezíti, hogy az állami vezetés nem szívesen enged betekintést az ország biztonságát érintő dokumentumokba (pl.: fegyverzet, hadműveleti tervek). Az államok nyitottságának növelését hivatott segíteni többek között a CFE³ szerződés és más a bizalom és biztonság erősítését szolgáló nemzetközi rezsimek. Azonban továbbra is maradtak a kutatók előtt elzárt területek, mint például a hírszerzés és más titkosszolgálati tevékenységek, valamint a diplomácia.

Az 1980-as évek végén a biztonság fogalmát még mindig elég szűk értelemben használták. Barry Buzan⁴ a biztonsággal kapcsolatos gondolkodás kezdetlegességét öt okkal magyarázta. Első lehetőségként a biztonság összetettségéből fakadó problémákat említette, melyek arra készítették az elemzőket, hogy a könnyebben megfogható fogalmak felé forduljanak. Második magyarázat a biztonság fogalmának a kezdetlegességére a közte és a hatalom közötti átfedés volt, amelynek következtében a biztonságot könnyen a hatalom származékának vélték. A harmadik okként Buzan a nemzetközi kapcsolatok két jelen-

³ Treaty on Conventional Armed Forces in Europe = Szerződés az európai hagyományos fegyveres erőkről

⁴ Barry Buzan (1946-): angol, kanadai állampolgárságú kutató; jelenleg a Westminster Egyetem Demokrácia Tanulmányok Központja nemzetközi kapcsolatok kutató professzora; fő kutatási területei: nemzetközi kapcsolatok, nemzetközi biztonság, nemzetközi társadalom, regionális biztonság, világtörténelem; a témákban jelentős számú publikációja jelent meg, melyek közül az egyik legjelentősebb a *People, States, and Fear: the National Security Problem in International Relations* (1983, átdolgozva: 1991).

(www.copri.dk/copri/researchers/buzan/bb.htm, és www.Ise.ac.uk/people/b.g.buzan@Ise.ac.uk/)

tős irányzata – a realista és idealista – közötti egyet nem értést említette, konkrétan a realista ortodoxia elleni különféle lázadásokat, melyek során az idealisták még inkább a béke fogalma felé fordultak. Bizonyos körülmények között azonban előfordul, hogy a fejlődés későbbi szakaszában békésen egymás mellett él két paradigma.⁵ Ez a feltevés konkrétan alkalmazható a nemzetközi kapcsolatok elmélete liberalista és realista megközelítésére, mert napjainkra a két irányzat kölcsönösen elismeri, hogy a problémák vizsgálatában jelentős szerepük van, de igazi megoldás csak a két nézőpont kombinációjával nyerhető. A biztonság mellőzésének következő – negyedik – okát a stratégiai tanulmányok jellegében kereste, amelynek fő kutatási területe a katonapolitikai problémák. Ez mégsem szolgált alapul a biztonság fogalmának fejlődéséhez, mert a stratégiai tanulmányok energiájának nagy részét lefoglalta az új fejlemények lekövetése és politikaorientáltsága. A biztonság mellözöttségének ötödik és tartós oka az volt, hogy az állami politika gyakorlói fenntartsák a biztonság szimbolikus kétértelműségét. A nemzetbiztonságra hivatkozni olyan tettek és politikák esetén, amelyek magyarázatra szorulóknak, minden államtípusban kényelmes politikai eszköz a csoportérdekek számára.⁶

Az 1990-es években a biztonság fogalmának magyarázata terén is nyitás történt, Magyarország kezdte átvenni a fejlett országok biztonságmagyarázatait. A változás nem köthető egy adott időponthoz, mert folyamatosan ment végbe, a közösség tagjai az általuk ismert világ, elméletek védelmét csak fokozatosan adták fel. A biztonsággal és biztonságpolitikával kapcsolatos kutatások egy adott ország biztonságát kettős összefüggés-rendszerében kezdték el vizsgálni: a nemzeti erőfeszítések rendszerében, és a nemzetközi rendszer keretében, szubregionális, regionális és globális szinten. Figyelembe véve ezen területeken belül a történelmi, politikai, gazdasági, katonai, technológiai, jogi, kulturális, szociológiai és pszichológiai szempontokat, melyek külön-külön is jelentősek és komplexek, de a biztonságra gyakorolt hatásuk még fontosabbá tette és teszi őket.⁷

A biztonság fogalma

a) A szó jelentése

A magyar biztonság szó a latin „securitas” és „securus” szavakból származik. A szavakat tovább lehet bontani a „sine” és a „cura” elemekre, melyek közül a „sine” jelentése: „nélkül”, míg a „cura”: aggodalom, félelem. Összességében a „securitas” jelentése félelem, aggodalom nélkül, tehát már az ókorban is valamilyen rossznak a hiányát tekintették biztonságnak, nem találtak rá olyan szót, ami pozitív értelemben határozta volna meg.⁸ Ez további kérdéseket vet fel.

⁵ Thomas Kuhn, i. m., 11p.

⁶ Barry Buzan, A nemzetbiztonság problémája a nemzetközi kapcsolatokban, in: Matus János (szerk.), Biztonságpolitikai szöveggyűjtemény I. kötet, ZMNE, Budapest, 1999, 76-79 p.

⁷ Matus János, i. m., 29 p.

⁸ Gazdag Ferenc (szerk.), Biztonságpolitika, SVKH, Budapest, 2001, 31 p.

A biztonságérzet, a félelem, fenyegetettség alapulhat szubjektív és objektív tényezőkön. Ha szubjektív oldalról vizsgáljuk, akkor az ember saját benyomásai, tapasztalatai alapján alakít ki egy biztonsági képet, ezáltal nem feltétlenül a valós helyzet jelenik meg, aminek akár beláthatatlan következményei is lehetnek a nemzetközi életben. Az objektív oldal ezzel szemben a biztonságérzetet a racionalitás szemszögéből közelíti meg. Itt a cél az, hogy bármilyen érzelmi befolyás nélkül, pusztán a tényekre, adatokra hagyatkozva kerüljön kialakításra a biztonságról alkotott kép.

A biztonság etimológiai értelmezését továbbgondolva a biztonsági tanulmányok szakértői megfogalmazták az abszolút biztonság kategóriáját, ami a fenyegetettség teljes hiányát takarná. Ez az állapot azonban csak egy utópikus, ideális állapot, ami a Földön jelenleg nem megtalálható. Viszont mindenkinek az a célja, hogy biztonságát ehhez az ideális állapothoz közelítse.

b) Szintjei

A biztonságelméletek szakirodalma a biztonság három jól elkülöníthető szintjét jelöli meg: az egyéni, a nemzeti és a nemzetközi biztonságot, de ezek mellett beszélhetünk még, csoportok, kisebbségek, nemzetek, államok, régiók és a nemzetközi rendszer biztonságáról. Az egyes szintek biztonsági szükségletei azonban nem feltétlenül egyeznek meg, vagy ha meg is egyeznek, a szükséglet kielégítésének módja eltérő, és ez konfliktusokat generál az különböző biztonsági szintekhez tartozók között. Természetesen az egyes szintek elemei nem csak egy helyre sorolhatók be, hanem az alacsonyabb szintek a magasabb biztonsági szinteknek is részét képezik.

A biztonság olyan egyetemes értékekhez kapcsolása, amelyek a Föld bármely pontján érvényesülnek, szintén nem lehetséges. Az ENSZ alapokmánya megfogalmaz bizonyos alapvető jogokat és értékeket, de ezek érvényesülését nem lehet mindenhol biztosítani, és talán nem is cél.

„Penelope Hartland Thunberg: (A nemzetbiztonság) egy államnak az a képessége, hogy sikeresen megvalósítsa nemzeti érdekeit, a világ bármely részén.

Walter Lippmann: egy állam olyan mértékben van biztonságban, amilyen mértékben nem fenyegeti az a veszély, hogy fel kelljen áldoznia alapvető érdekeit, ha el akarja kerülni a háborút; és képes arra, hogy győzelemmel tudja azokat megvédeni, ha háborúra kényszerül.

... Giacomo Luciani: A nemzetbiztonság a külföldi agresszióval való szembenállás képességeként határozható meg.”⁹

⁹ Barry Buzan, i. m., 84 p.

c) Dimenziói

A teljességre törekvés érdekében más biztonság-magyarázatokat is meg kell vizsgálni. A biztonsági tanulmányok kutatói szerint a biztonság olyan komplex fogalom, amely magában foglalja a társadalmi szféra több alrendszerének területeit. E szerint a biztonságúnak van: politikai, gazdasági, katonai, környezetvédelmi, emberi jogi dimenziója, valamint hatodik dimenzióként ide sorolják még az információs biztonságot. Az említett dimenziók a biztonsági szféra jelentős területét lefedik, de hiányok így is maradnak. Említhetjük például a közbiztonság, a technológiai biztonság szféráit, vagy a katasztrófavédelmet, melyek társadalmi és kormányzati szinten is jelentős érdeklődésre tartanak számot.

A biztonsági tanulmányok fejlődését jól mutatja a Palme-bizottság 1982. évi jelentése egy állam biztonságáról: *Az az ország érezheti magát biztonságban lévőknek, amely mentes a katonai megszállástól vagy az azzal való fenyegetettségtől. Képes gazdasági fejlődésre, politikai rendszere szilárd, környezetével harmóniában él és az emberi jogokat tiszteletben tartja.*¹⁰

A fogalommagyarázatból azonban az is kitűnik, hogy a biztonság szavatolásának első helyén a katonai biztonság dimenziója állt, de már megjelentek a gazdaság, politika, környezetvédelem, emberi jogok dimenziói is.

A biztonság fogalmát tovább bontva részterületek biztonságáról beszélhetünk. Egy állam *politikai biztonsága* akkor jó, ha belpolitikája stabil, külpolitikája kiegyensúlyozott. A *gazdaság biztonsága*t az alacsony hitel és nyersanyagfüggőség, a biztonságos befektetések, a gazdasági integrációs intézmények megléte jellemzi. A biztonságpolitika részét képezi a *technikai biztonság*: az infrastruktúra épsége, fejlettsége, a folyamatos műszaki fejlődés biztosított-sága, a nemzetközi munkamegosztás. A *szociális biztonság* alatt a társadalmi és regionális szolidaritást, az életkörülmények megfelelő szinten tartását, a nyugdíjkérdést értjük, általában véve olyan állapot kialakítását, ahol a társadalmi rétegek között a feszültség és az ebből eredő kár kisebb.

Napjaink egyik globális biztonsági tényezője az *ökológiai biztonság*, mely magában foglalja a különböző természeti katasztrófák, mesterségesen okozott környezeti veszélyek, illetve ezeknek a nemzetközi vonatkozásaira való reagálás képességét. A *közbiztonságot* néhány évtizeddel ezelőtt még az állam belső biztonságát meghatározó tényezők közé soroltuk volna, ám napjainkra a szervezett bűnözés határokön átnyúló szálai miatt a nemzetbiztonság egyik meghatározó szegmensévé vált. A közbiztonság körébe soroljuk a bűnözéssel, szervezett bűnözéssel, terrorizmussal, rendőrséggel, határellenőrzéssel kapcsolatos bizton-

¹⁰ Közös biztonság – leszerelési program (A Palme-jelentés), ford.: Rác Margit, in: Hosszú béke?, MTA Szociológiai Kutató Intézet, Budapest, 1989, 181 p.

sági kihívásokat. Végül, de nem utolsó sorban egy állam politikájában fontos szerepet tölt be a *katonai biztonság* kérdése. Ez a fogalom a korábbi külső katonai agresszióval szembeni védekezéstől kibővült a különböző békeműveletekben való részvétel és az ehhez kapcsolódó biztonsági kockázatok problémáival. Magában foglalja az állam fegyveres erővel kapcsolatos biztonságát egyéni és szövetségi szinten egyaránt.¹¹

Azt azonban szem előtt kell tartanunk, hogy egy új típusú fenyegetést ne próbáljunk mindenáron egy dimenzióba besorolni, hanem a maga komplexitásában vizsgálva kell a kezelését megoldani, mert a biztonság egyik legfontosabb ismérve: az új kihívásokra való reagálás képessége. A tények bármilyen csoportosítása erőszak a tényeken, és olykor hibás következtetésekre vezethet.

d) Biztonsági kockázatok, fenyegetések

Vizsgáljuk meg a biztonságpolitika értelmezése előtt, hogy milyen biztonsági kihívások alakítják a biztonságpolitikát, a biztonságpolitikai szakértőknek milyen helyzetekre kell megoldást találniuk: előre nem láthatóság, általános instabilitás; instabil államalakulatok, föderációk romjain megjelenő agresszív nacionalizmusok; etnikai, illetve vallási alapon történő népiirtás; a militáns iszlám fundamentalizmus terjeszkedése; regionális konfliktusok; tömeges éhezés, a világ gazdasági kettészakadása; kezelhetetlen tömeges migráció; menekülthullámok az emberi, kisebbségi jogok súlyos megsértése következtében; az emberi faj egészségkárosodása; a természeti környezet visszafordíthatatlan károsodása, pusztulása; nemzetközi terrorizmus; katonai technológiák proliferációja; tömegpusztító fegyverek illetéktelen kezekbe kerülésének lehetősége, illetve az előállításukhoz szükséges technológia és szakmai ismeretek terjedése; az információs rendszerek elleni támadások megnövekedése.¹² A felsorolásból is kitűnik, hogy jól átgondolt és kialakított biztonságpolitika nélkül egy állam nem képes állampolgárai számára az elfogadható biztonság érzetét nyújtani.

A biztonságmagyarázatok sorozatából a téma szempontjából ennyi felvilágosítás is elégséges, hozzátevé, hogy több tucat fogalomértelmezés létezik még a legalapvetőbb hazai és külföldi lexikonokban megtalálhatóktól kezdve a tudományos igényű kidolgozottakig egyaránt.

A biztonságpolitika sokszínűsége

A biztonságpolitika a politika egész rendszerének központi eleme. Áthatja a legfontosabb területeket és meghatározó módon kapcsolódik a kül- és a védelempolitika kérdéseire. Természetesen közvetlen vagy közvetett módon érinti a

¹¹ Gazdag Ferenc (szerk.), *Biztonságpolitika*, SVKH, Budapest, 2001, 32-35 p.

¹² Meiszter Dávid, *Biztonságpolitikai filozófia egy alternatív gyakorlathoz*, Politikai Tanulmányok Intézete Alapítvány, Budapest, 1993, 13-14 p.

politika egyéb területeit is. A politika, politikai tevékenység – a biztonsághoz és a biztonságpolitikához hasonlóan – komplex fogalom. A hatalmi viszonyokhoz kötődik, elsősorban az államhatalomhoz, az állami tevékenység befolyásolásához, az állami ügyekben való részvételhez. A hatalom megszerzésére és megtartására irányul, a hatalomhoz képest eszköz jellegű. A politikai tevékenység csoportok, rétegek, közösségek, nagy társadalmi rétegek közötti viszonyok kezeléséhez kötődik. A politikához szorosan kapcsolódó fogalmak – a hatalom mellett – az érdek és akarat. Jelentőségüket jól érzékelteti a politika másik meghatározása: „...a politika érdekvezérelt akarat tevékenység és társadalmi viszony.”¹³. Mindemellett a politikai rendszer a társadalmi rendszer egyik alrendszere, mely szoros kapcsolatban áll az élet más területeivel.

A biztonságpolitika fogalma

A biztonságpolitika a biztonsághoz szorosan kapcsolódik és a társadalmi lét minden elemét érinti. A fogalom elterjedéséről a II. világháború végétől beszélhetünk, amikor – többnyire nyugati iskolák – a biztonság vizsgálatával egy időben kutatásokat kezdtek a biztonságpolitikával összefüggésben is. A Hadtudományi Lexikon a következő képen határozza meg a biztonságpolitika fogalmát:

„az általános politika része, az ország törvényhozása által a biztonság szavatolására meghatározott célok és elvek, az állami végrehajtó intézmények és szervek részéről foganatosított rendszabályok, tevékenységek s a lakosság cselekvő hozzájárulásának összessége.”¹⁴

Ebből a rövid idézetből is kitűnik, hogy a biztonságpolitika alapvető célja a biztonság és béke megőrzése. A jobb megértés érdekében azonban szükséges a fogalom tágabb értelmezése.

A biztonságpolitika a biztonságnál is komplexebb fogalom, ugyanis mindazokon túl, amik a biztonság fogalmába is beletartoznak, kiegészül még azoknak a lehetőségeknek és befolyásoló tényezőknek a sokaságával, melyek a biztonság alakítására szolgálnak. A biztonságpolitika az évek során folyamatos értelemváltozáson megy keresztül. A hidegháború idején a biztonságpolitika olyan politikai célok, stratégiák és eszközök összességét jelentette, amely a felek közötti tényleges háború megakadályozását szolgálta, a politika önmeghatározó képességének megtartása mellett. A XX. század végére, a XXI. század elejére a biztonságpolitika ezen tartalma megmaradt, sőt tovább bővült. Olyan új biztonsági kihívások kerültek előtérbe, melyek szükségessé tették a biztonságpolitika módosítását. A terrorizmus, a békeműveletek, a globális környezeti vál-

¹³ Bihari Mihály-Pokol Béla, *Politológia*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 61 p.

¹⁴ Szabó József (főszerk.) et al, *Hadtudományi Lexikon*, Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995, 146 p.

tozások mind olyan új típusú problémák, amelyekkel a biztonságpolitikai szakértőknek szembe kell nézniük.

A biztonságpolitika célja a nemzeti és nemzetközi közösség békéjének megőrzése, továbbá a veszélyek csökkentése, elhárítása. Két irányba fejti ki hatását, egyrészt a béke megőrzésével a jelenlegi állapotok megtartása érdekében, ami akkor mondható jónak, ha természetes és nem kikényszerített állapotról van szó. Ott, ahol a békét fegyverek segítségével kényszerítették ki, soha nem lesz teljes nyugalom, béke és stabilitás. Másodsorban a fenyegetések, veszélyek elhárításához szükséges feltételek megteremtésével azok csökkentése, ezáltal a biztonság erősítése. A biztonságpolitika vizsgálódási köre a szervezett emberi közösségek, államok, nemzetközi rendszerek szintjére terjed ki, ezek közül is a nemzet biztonságát tekintjük a legfontosabbnak.

Frank N. Trager¹⁵ és Frank L. Simonie a biztonságpolitika lényegét a következőkben fogalmazzák meg: a nemzetbiztonsági politika a kormánypolitika azon része, amelynek célja olyan belső és külső politikai feltételek létrehozása, amelyek kedvezőek a létfontosságú nemzeti értékek védelmére, létező vagy potenciális ellenfelekkel szemben. A biztonságpolitika meghatározásakor figyelembe kell venni a területi elveket, de emellett azt is, hogy egy országnak az állampolgárai, illetve az adott kultúrnemzethez tartozók nem csak az ország területén belül élnek. Ez sajátos biztonságpolitikai helyzetet teremt a vegyes etnikumú államok számára. Ütközni látszik az államok területi integritásának elve és a népek önrendelkezésének elve.¹⁶ Ahhoz, hogy a problémára megfelelő rálátásunk legyen megfelelő kontextusban kell vizsgálnunk és értékelnünk, amihez a biztonságpolitika biztosít lehetőséget.

A biztonsági tanulmányok egyik fő kutatási területe a nemzetközi rendszer, a nemzetközi kapcsolatok, az onnan származó feszültségeket, fenyegetéseket veszi számításba, elemzi és dolgozza ki a szükséges válaszlépéseket. A meghatározás két fontos elemet tartalmaz: a szigorúan centralizált és koordinált állami funkciókat: a kormány a végrehajtó, a törvényhozás az ellenőrző hatalom; továbbá az olyan nemzeti értékek védelme, amelyet a társadalom elfogad, fontosnak tart.

A biztonságpolitika a kormánypolitika része, a nemzeti érdekek védelmére irányuló tevékenység; belőle vezethető le a honvédelmi politika. A biztonságpolitika célja az állam politikai függetlenségének, területi egységének, gazdasági működőképességének védelme, az állampolgárai biztonságos létének a biztosítása. A részletesebb elemzéshez a biztonságpolitika tovább bontható.

¹⁵ Frank N. Trager: a nemzetközi tanulmányok érdemes professzora és a New York Egyetem Nemzeti Biztonsági Programjának volt igazgatója; egyik legismertebb műve: *Economic Issues and National Security* (1977) (www.kansaspress.ku.edu/knoeco.html).

¹⁶ Frank N. Trager és Frank L. Simonie, Bevezetés a nemzetbiztonság tanulmányozásába, in: Matus János (szerk.), *Biztonságpolitikai szöveggyűjtemény I. kötet*, ZMNE, Budapest, 1999, 5-15 p.

A biztonságpolitika összetevői

Köszönhetően annak, hogy a biztonság a társadalmi interakciók minden szintjén megtalálható, a biztonságpolitikának is hatással van az élet legtöbb területére. A védelmi döntéshozatal szemszögéből viszont a nemzet biztonsága az elsődleges. Ezt szem előtt tartva az állam biztonságpolitikájának összetevői a külpolitika, a belpolitika, a védelempolitika és a gazdaságpolitika, valamint az ezekhez kapcsolódó ágazati politikák. A biztonságpolitika alakításának alapfeltétele a környezet ismerete, ez pedig feltételezi az ország geostratégiai helyzetének ismeretét, és az ebből következő geopolitikai lehetőségeket.

A nemzeti biztonsági stratégia az állam biztonságpolitikáját meghatározó egyik alapdokumentum. Kialakításakor – mint a biztonságpolitikát meghatározó összetevőket – a következő tényezőket vették, illetve veszik figyelembe: a nemzeti értékeket és érdekeket; a biztonsági környezetet, a fenyegetések, kockázatok, kihívások összességét, melyeket tovább lehet bontani globális, regionális, és belső kihívásokra. A levont következtetések alapján pedig megfogalmazzák az ország biztonságpolitikáját, meghatározzák a célokat, feladatokat, melyek szintén tovább csoportosíthatók a nemzetközi szervezetekhez kapcsolódó feladatokra, a térség államaival kialakítandó kapcsolatokra, a globális kihívásokkal szembeni fellépésre, a belső kihívások elleni fellépésre. A nemzetbiztonsági politika megvalósításához, a célok eléréséhez számba kell venni a rendelkezésre álló eszközöket is, melyek a nemzeti biztonsági stratégiában is feldolgozásra kerülnek. Végül fontos feladat az ágazati stratégiák kialakítása, melyekért az illetékes minisztériumok és szervezetek felelősek. „Az ágazati stratégiák akkor eredményesek, ha kidolgozásuk és alkalmazásuk összehangoltan valósul meg.”¹⁷

A nemzetközi migráció, a népességrobbanás, népességfogyás egy állam szintjén fontos biztonsági kihívásokat jelentenek, ezeknek a problémáknak a hatása azonban csak hosszú távon érzékelhető. Ezért több szakértő is felhívja a figyelmet arra, hogy az eddig kevés figyelmet kapott demográfiai biztonsági problémák kapjanak nagyobb szerepet a biztonságpolitika alakításában. „Az emberek növekvő mértékű áramlása országok, sőt kontinensek között önmagában is konfliktusokat generál, de ha arra gondolunk, hogy az illegális migránsokhoz hányféle biztonsági kockázat tapad – a fekete munkától, a drogkereskedelmen keresztül, egészen a nemzetközi terrorizmusig –, akkor beláthatjuk, hogy kikeverülhetetlen, mind a nem katonai, mind a katonai biztonság szemszögéből.”¹⁸

A biztonságpolitika meghatározó eleme az adott társadalom – azon belül pedig a politikai elit – politikai kultúrája. Ha csak a konfliktus-kooperáció fogalom párra leszűkítve vizsgáljuk az ügyet akkor is jelentős következtetések

¹⁷ www.honvedelem.hu/cikk.php?cikk=16232&next=utolsó módosítás: 2004. április 27.

¹⁸ Szabó A. Ferenc, Nemzetközi migráció és biztonság, in: *Hadtudomány*, 2004 (XIV.évf.), 1.szám, 27 p.

levonására enged következtetni az adott ország állampolgáraitól, és ami fontosabb politikai szavahihetőségéről a nemzetközi környezet irányába. Ezt Magyarországra vonatkoztatva és a biztonság- és védelempolitikai döntéseket vizsgálva elmondhatjuk, hogy az ország presztízse – különösen a NATO vonatkozásában – nem a legjobb. Ez egyrészt következhet a nem szakszerű politikai döntésekből, másrészt a nem megfelelő marketingből. A sikerek és a hátrányok nem megfelelő tálalása, a rossz kommunikáció éppen olyan káros lehet, mint egy hibás döntés.

Összefoglalva a biztonságpolitika legfontosabb összetevői: a külpolitika, belpolitika, védelempolitika, gazdaságpolitika, a biztonsági környezet, a biztonsági kockázatok, a nemzeti értékek és érdekek, és az egyértelműen megfogalmazott nemzeti célok. Ezen tényezők figyelembevételével készíthetők el a biztonságpolitika, illetve a védelmi szféra alapküldetései: a nemzeti biztonsági stratégia, a nemzeti katonai stratégia, a katonai doktrína, a biztonság- és védelempolitikai alapelvek.

A biztonságpolitika irányultságai

A biztonságpolitikának – egy állam szempontjából – kétféle irányultsága lehet: *defenzív*, melynek célja megvédeni a nemzeti értékeket a külső behatásoktól; és *offenzív*, mellyel az állam arra törekszik, hogy terjessze saját értékeit. A legalapvetőbb nemzeti értékek közé olyan értékeket sorolunk, melyek nélkül egy nemzet elvesztené identitását, kultúráit, területeit, szuverenitását, és beolvadna más államok népességébe.¹⁹

a) A defenzív biztonságpolitika

Első helyen minden nemzet és nép értékei között a *saját lét fenntartása*, az identitás megőrzése, a túlélés biztosítása szerepel.²⁰ Ezen a területen a legeredményesebb stratégiának a nemzetközi környezethez való alkalmazkodás bizonyulhat, illetve helyesebben a domináns nemzetközi hatalmakhoz való alkalmazkodás.

A túlélést követő érték, *a történelmileg megszerzett terület megtartása*, melynek jelentősége napjainkra Európában az integrációs folyamatok felgyorsulásával és az integráción belüli határok átjárhatóságával csökkent.²¹ Más földrészekben viszont, ahol a határokat térképeken, az aktuális hatalmi erőviszonyoknak megfelelően húzták meg figyelmen kívül hagyva a területen élő népcsoportok elhelyezkedését, és a társadalmi fejlettség fokát, a területi kérdések súlyos konfliktusforrásként jelentkeznek. Ezért is kaptak fokozott figyelmet a II. világ-

¹⁹ Matus János, i. m., 32 p.

²⁰ Uo.

²¹ Uo. 34 p.

háború végén az államok szuverenitásának, területi integritásának, sérthetlenségének kérdései. Ez maga után vonja azt is, hogy egyes népcsoportok, törzsek miatt a határok kiigazítása csak békés megegyezés útján lehetséges, amit egyes államok politikai kultúrája és a látszólagos nemzeti érdekeikre való hivatkozás nem tesz lehetővé. Ehhez a kérdéshez kapcsolódó biztonsági probléma a tömeges elvándorlás és a menekültkérdés, aminek persze számos más oka is lehet.

A létet és az „élőhelyet” követő alapvető érték, az *államok politikai függetlensége*, vagy más néven *szuverenitása*.²² Ez a hidegháború során nem teljesen valósult meg, mert szinte minden ország a politikai függőség különböző fokozataiba került a két rivalizáló szuperhatalom között. A '90-es évek elejétől kezdett az elméletben már létező állami szuverenitás fogalma a Föld legtöbb pontján a gyakorlatba is átmenni a nagyhatalmi nyomás gyengülésével. A kérdés azonban nem ilyen egyszerű, mert a szembenállás megszűnésével az interdependencia került előtérbe, aminek hatására az államok szuverenitása szintén csökken, de most már a saját nemzeti értékek és érdekek messzemenő szem előtt tartásával. Magyarországnak is az Európai Unióhoz történő csatlakozást követően szuverenitásának egy részét a közösség érdekeinek kell alárendelni. Ez az a helyzet, amikor az államok az előnyökért cserébe hajlandók önként korlátozni szuverenitásukat. Az országok politikai függetlensége azonban a Föld több pontján még mindig hiányokat szenved, különösen olyan helyeken, ahol gazdag nyersanyaglelőhelyek találhatóak.

A biztonságpolitika defenzív irányultságához tartozónak mondjuk *a népek és nemzetek önrendelkezésének jogát*.²³ Ez egy deklarált érték, megvalósítása nem teljes, mert a nemzetközi rendszerben még nem határozták meg, hogy meddig terjedjen a nemzetek önrendelkezése.

Fontos szerepet tölt be egy nemzet életében *a kultúra és hagyományok megőrzése, ápolása*.²⁴ Ennek többnyire saját erőfeszítésen kéne alapulnia, de az ENSZ keretei között ilyen céllal működik egy szakosított szerv is, az UNESCO.

A fentebb felsorolt defenzív irányultságokat fel kell tüntetni az állam biztonságpolitikai koncepciójában, és folyamatosan le kell követni a társadalom által elfogadott értékrend átstrukturálódást ahhoz, hogy meg tudjon felelni az országot érintő biztonságpolitikai kihívások kezeléséhez.

b) Az offenzív biztonságpolitika

A biztonságpolitikának léteznek offenzív vetületei, melyek között vannak agresszív és nemzetközileg elfogadott módszerek is. Az offenzív biztonság-

²² Uo.

²³ Uo. 35 p.

²⁴ Uo.

politika legveszélyesebb megnyilvánulása a *területi terjeszkedés*.²⁵ Ez a módszer azon túl, hogy a nemzetközi rendszer mélységesen elítéli, az elfoglalt területek lakosságának ellenállásába is ütközhet, tehát egy külső nemzetközi elítéléssel és egy belső ellenállással kell számolnia a területét növelni kívánó országnak.

Még mindig túlon túl agresszív biztonságpolitika *a saját ideológiai és politikai rendszer más államokra kényszerítése*.²⁶ Erre a módszerre azonban napjainkból is lehet példát találni, gondolok itt első sorban az Egyesült Államok ilyen fajta beavatkozására Afganisztánban és Irakban, ahol a demokrácia értékeit igyekeznek ráerőltetni olyan kultúrákra, melyek a társadalmi fejlődés során, vagy a hagyományok túlzott tisztelete miatt még nem értek el erre a fejlettségi szintre. Hangsúlyozom, hogy itt az ideológia és a politikai rendszer más államokra kényszerítéséről van szó.

Egy hasznos offenzív biztonságpolitika a nemzetközi rendszerben a *gazdasági és technikai segítségnyújtás a válsággal küzdő országoknak*.²⁷ Ebből a segítő országnak mind nemzetközi, mind hazai téren előnyei származhatnak. Nemzetközileg elismerik az ország segítőkészségét, továbbá a gazdaságot élénkítő kapcsolat is kialakulhat az országok között, ami a válság elmúltával jövedelmező lehet.

Nem agresszív, inkább a kölcsönösségen alapuló offenzív biztonságpolitika *a kulturális és oktatási cserekapcsolatok szervezése államok között*.²⁸ A nemzetközi stabilitást erősítő hatása van ennek a módszernek, és ha a nemzetközi rendszer stabil és biztonságos, az egyes államok biztonsága is jobb.

Az offenzív biztonságpolitika részét képezik a *nemzetközi tájékoztatási programok*.²⁹ A módszer előnye, hogy az országról kialakított képet lehet, az állam érdekeinek megfelelően alakítani.

Végül a *válságkezelést, békefenntartást és béketeremtést* tekintjük még az offenzív biztonságpolitika részének.³⁰ Ezek kivitelezhetősége azonban nagyban függ attól, hogy az adott ország rendelkezik-e a megfelelő potenciálokkal, hogy részt vehessen a konfliktus rendezésében.

Az offenzív biztonságpolitikára egy állam életében ugyanolyan szükség van – természetesen a nemzetközi rendszer korlátozásait betartva –, mint a defenzív biztonságpolitikára. A kölcsönös függőség kialakításával és erősítésével az ország biztonsága is erősödik. Az átalakuló világban a nemzeti érdekek

²⁵ Uo. 36 p.

²⁶ Uo.

²⁷ Uo.

²⁸ Uo.

²⁹ Uo.

³⁰ Uo.

és közös érdekek közelebb kerülnek egymáshoz, és abban az esetben, ha az államok elfogadják, hogy a nemzetközi béke és stabilitás megőrzése nemzeti érdekük, jelentősen hozzájárulnak a nemzetközi biztonság erősítéséhez.

A biztonságpolitikai szakértők szerepe a biztonságpolitika irányultságával kapcsolatban jelentős. Rájuk hárul a feladat, hogy az éppen aktuális helyzetet elemezve a jövőre nézve megfogalmazzák a társadalom értékrendjéből leszűrhető alapvető nemzeti értékek struktúráját, és offenzív biztonságpolitika kidolgozásával erősítsék a nemzetek közötti kapcsolatokat, ezáltal a nemzetközi és nemzeti biztonságot. Az azonban a döntéshozókon múlik, hogy a szakértők által felvázolt lehetőségek közül, melyiket fogják alkalmazni, és mennyire fogják megváltoztatni.

A biztonságpolitika intézményesülése és professzionalizálódása

A biztonságelméletek tudományok rendszerében elfoglalt helye még nincs minden igényt kielégítően tisztázva. A biztonságpolitika tudományos vizsgálata interdiszciplináris jellegű, több tudományterületet érint, ezért nehéz pontos rendszertani besorolása. Tartalma is jelentős módosuláson ment keresztül, ez tovább nehezítette egy tudományterülethez való becsatolását. Ezt segítheti elő annak tisztázása, hogy az intézményesülés és professzionalizáció terén milyen eredményeket tud felmutatni, melynek kritériumai pontosan megfogalmazottak: 1. egzaktan megkülönböztetett kutatási terület, speciális szaknyelv, szakmai fogalmak kialakulása; 2. szakosodott kutatási és oktatási szervezetek; 3. hivatás-szerűen folytatott kutató és oktató tevékenység; 4. célzott kutatási programok; 5. a szaktevékenységet folytatók felsőfokú szakképzése; 6. az adott területen tudományos minősítés szerzhető; 7. léteznek a szaktudomány művelésére alakított szakmai szervezetek, fórumok és működnek is; 8. speciális szakfolyóiratok megjelenése; 9. az adott szaktudomány nemzetközi szervezeteinek munkájába történő bekapcsolódás.³¹

A megfogalmazott kritériumok közül magyar vonatkozásban a biztonságelméletek, biztonsági tanulmányok a tudományok rendszerében a legtöbb pontot kisebb-nagyobb mértékben teljesíti. A még további pontosításra szoruló területekre hívnám fel a figyelmet. A biztonságpolitika kutatási területének meghatározása rögtön felvet egy problémát, mivel a biztonság a társadalmi folyamatok minden területét lefedi, ezért a biztonságpolitika művelőinek is figyelmet kell fordítani ezen folyamatok komplex vizsgálatára. Magyarországon már megjelentek azok a szakosodott kutatási és oktatási szervezetek, amelyek a biztonságpolitika művelését lehetővé teszik, igaz számuk kevés, és tevékenységül koordinálása nem megfelelő. Ugyan ezekben az intézményekben végzik hivatás-szerű kutatási és oktatási munkájukat a szakemberek, valamint más intézmények tudományos munkájában is szerepet vállalnak, ezzel is erősítve a tudományok

³¹ Bihari Mihály-Pokol Béla, Politológia, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 18-19 p.

közötti együttműködést. A jelenlegi szaktevékenységet folytatók felsőfokú szakképzése Magyarországon még nem volt lehetséges, mivel a biztonság- és védelempolitikai szakos képzés 1997-ben vette kezdetét. Ez előtt biztonsági tanulmányok oktatása csak más szakok képzési keretei között valósult meg, nemzetközi kapcsolatok, illetve biztonságelméletek néven. Továbbá a külföldi kutatóműhelyekben megszerzett tudás továbbadása, hasznosítása valósult meg. Szakmai tevékenységük megítélése elismertségük, eddigi tudományos eredményeik vonatkozásában vizsgálható. Tudományos minősítés szerzhető, szakmai szervezetek működnek, de számuk kevés, hatásuk ezidáig csekély. Biztonságpolitikával foglalkozó szakfolyóirat jelenleg nincs, a tudományos írásművek, tanulmányok más szakfolyóiratok keretei között jelennek meg. A magyarországi biztonságpolitika becsatlakozása a nemzetközi kutatószervezetek munkájába – egyes eseteket leszámítva – nem megfelelő, fejlesztésre szorul.

Összességében elmondhatjuk, hogy a biztonságpolitika helye a hazai tudományok rendszerében még pontosan nem tisztázott. A biztonságelméletek interdiszciplináris jellege meghatározza azokat a kereteket, amelyek a tudomány rendszertani elhelyezkedést megjelölik, rögzítik. Szerepe a társadalomtudományok, ezen belül a politikai tudományok és a hadtudomány tudományágai területein a legjelentősebb.³²

Összegzés

Elmondhatjuk, hogy a biztonság nem más, mint egyéneknek, csoportoknak, országoknak, régióknak, szövetségi rendszereknek a maguk reális képességein és más hatalmak, nemzetközi szervezetek hatékony garanciáin nyugvó olyan állapota, amelyben kizárható vagy megbízhatóan kezelhető az esetlegesen bekövetkező veszély, illetve adottak az ellene való eredményes védekezés feltételei. A biztonság mindig egy dinamikus egyensúly az államot fenyegető veszélyek, illetve a megelőzésükre és elhárításukra való képesség között. A biztonság társadalmi igénye és a biztonság megfogalmazása mindig egy fenyegetettségre vagy veszélyhelyzetre való reakcióként jelenik meg.

A biztonság szubjektív és objektív érzetéből a biztonságpolitika alakításának szempontjából az utóbbi a meghatározó, ezért a biztonságpolitikai szakértőknek is erre kell koncentrálniuk. Ennek szem előtt tartása az ország biztonságának alapvető érdeke.

³² Melléklet a 169/2000. (IX.29.) Korm.rendeletéhez, Az egyes tudományterületekhez tartozó tudományágak, valamint a művészeti ágak felsorolása, CompLex CD-Jogtár, verzió: 2003.06., főszerk.: Jablonszky László, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2003.

A KATONAI FELDERÍTÉS FELADATAI A MEGVÁLTOZOTT NEMZETKÖZI KÖRÜLMÉNYEK KÖZÖTT

Az elmúlt évszázad végének, és az új évezred elejének sodró erejű gazdasági, politikai és társadalmi változásai a katonai felderítést és hírszerzést is új helyzet elé állították, amelynek egyaránt voltak (és vannak is) előnyös és hátrányos oldalai. Egyfelől – a kifejezetten katonai-szakmai jellege miatt – a más nemzetbiztonsági (titkos) szolgálatokhoz képest könnyebben vonta ki magát az átmenetre jellemző politikai küzdelmek hatása alól. Másfelől – különösen a rendszerváltás elején – bizonyos mértékben „légüres térbe” került, mivel befejeződött a hidegháború, megszűnt a két katonai tömb szembenállása, s velük a „klasszikusnak” számító felderítő és hírszerző feladatok zöme is.

Felmerültek olyan kérdések, mint:

- Milyen katonai felderítésre és hírszerzésre van szükség?
- Van-e, és lesz-e új ellenség?
- Mik lehetnek a felderítés és hírszerzés új feladatai?

Végül is, ezen kérdések zömmel megválaszolásra kerültek, és a katonai felderítés és hírszerzés szervei kisebb-nagyobb módosításokkal túljutottak ezen az időszakon. A felderítés és a hírszerzés alapképességeinek megőrzése fontosabbnak bizonyult, mint ahogy ezt kezdetben gondolták. Az állami és katonai vezetők tisztába jöttek azzal, hogy a XXI. században a legfontosabb fejlesztési erőforrás az *információ*, aminek a megszerzésére és hatékony felhasználására érdemes ezen túl is áldozni. Sőt az információkra a jövőben még nagyobb szükség lesz, hiszen ezek lesznek a jövőben a forrásai azoknak a válaszoknak, melyeket olyan *kérdések megválaszolására* kell fordítani, mint:

- melyek azok a katonai képességek, amelyeket az új körülmények között is meg kell tartani?
- hogyan függ össze a korlátozott támadóképesség az ellenséges tevékenységgel?
- a fenyegetettség átmeneti csökkenése garantálja-e a hosszú távú biztonságot?

De a katonai felderítés és hírszerzés szempontjából a legfontosabb kérdésnek az tűnik, hogy a közvetlen katonai fenyegetés megszűnése kizárja-e annak újraeledését a későbbiekben, ha igen, akkor az arra való reagálóképesség miként és mennyi idő alatt hozható létre, illetve a változások milyen új veszélyeket, kockázatokat, kihívásokat és lehetőségeket hordoznak?

Az eltelt jó néhány év során azonban meglehetősen határozottsággal kirajzolódtak (kirajzolódnak) azok az új irányok, amelyekben a katonai felderítésnek és hírszerzésnek haladni kell.

A feladatok még bonyolultabbak lettek, új feladatok jelentek meg. Újfajta fegyveres konfliktusok alakultak ki. A békefenntartás, a béketeremtés és békekényszerítés közötti választás esetén a felderítésnek és hírszerzésnek komoly feladatai vannak, vagy lehetnek a döntéshozási folyamatok támogatásában. Sőt ma már a humanitárius műveletek is válságkezelő feladattá váltak. A felderítésnek és hírszerzésnek megfelelő támpontokkal kell szolgálni ahhoz, hogy a béketámogató vagy humanitárius műveletekben részt vevő katonai egységeket jól fel lehessen készíteni a várható feladatokra.

Mindezekhez azonban jól megalapozott információkra, háttérismeretekre, helyzetképre az események dinamikájának megértésére, az összefüggések feltárására, a következmények előrelátására, azaz felderítésre, hírszerzésre van szükség. Következtetésképpen megállapítható, hogy *a felderítés és a hírszerzés feladatai nemhogy nem csökkentek, hanem az új időkben igen jelentősen kibővültek.* Ezek új követelményeket támasztanak, amely új módszerek bevezetését, új eszközök beszerzését és alkalmazását teszik szükségessé.

A katonai felderítés elemző, értékelő munkája és az információk áramlása, védelme (az ISTAR rendszer)

Jövőben a katonai felderítés megszervezésének alapvetően figyelembe kell venni a lehetséges konfliktusok jellegét, mivel a jövő biztonsági környezetét az instabilitás és a bizonytalanság széles skálája fogja jellemezni. Az egyes államokon belüli konfliktusok, az emberi jogok megsértésével együtt járó kockázatokat is magukban hordozzák, miközben folyamatosan fennáll a katasztrófák és az emberek okozta környezeti veszélyek lehetősége is.

A NATO-szövetség alapokmányának 5. cikke szerinti feladataival összefüggő felderítési és hírszerzési feladatok megtervezését, megszervezését és végrehajtását alapvetően az AINTP-1 (A) „Intelligence Doctrine” című NATO-dokumentum szabályozza. A dokumentum rögzíti a felderítés-hírszerzés elveit, a hírszerzési forrásokat, az adatszerzés megtervezését és végrehajtását, az információk feldolgozásának és elosztásának főbb szabályait, a feladatszabás és érté-

kelés legfontosabb kategóriáit, a felderítő-hírszerző tevékenység megszervezésének elveit. A béketámogató műveletek, vagy a terrorellenes tevékenységek felderítő-hírszerző támogatása alapvetően erre a szabályzatra épül.

A NATO béketámogató műveleteinek felderítő-hírszerző támogatási tervezését a SACLANT/SACEUR* „NATO confidential” minősítésű közös szabályzat** tárgyalja. Ezen kívül a NATO különböző nyílt kiadványokban is – a nemzetközi szervezetekkel és a koalíciós partnerek számára – részletesen ismereti a NATO felderítő-hírszerző elveket.

A béketámogató műveletek hírszerzői támogatásával foglalkozó NATO-dokumentum*** megállapításai szerint a válságban érintett felek általában minden, a hírszerzéssel összefüggő tevékenységet gyanakvással fogadnak, még azokat is, amelyek a konfliktus rendezésének előfeltételeit igyekeznek tisztázni. Ez az egyik oka annak, hogy korábban a Szövetség a béketámogató műveletek támogatása során inkább a „katonai információs művelet („military information operations”) kifejezést használta. Ezt azzal indokolták, hogy a lakosság, a felek és a nemzetközi szervezetek a „felderítés” kifejezést egyaránt fenntartással kezelték.

Napjainkra azonban már elfogadottá vált, hogy minden olyan tevékenység során, amelyben a NATO részt vesz – akár katonai, akár civil jellegű –, a feladat végrehajtásának *szerves részét képezi a hírszerzés és a felderítés (intelligence) is.*

Általánosan elfogadottnak tekinthető, hogy a NATO hírszerző, felderítő műveletei a béketámogató művelet sikereinek fontos feltételét alkotják és a missziók egyéb irányultságú tevékenységfajtaival egyenértékű feladatcsoportot képeznek. A béketámogató NATO-művelet parancsnokának felderítő direktívája sokkal inkább politikai jellegű, mint egy „hagyományos” hadműveletre vonatkozó követelményrendszer. A válságkezelésre történő felkészülés alatt, illetve a válság korai szakaszától kezdve, a politikai döntéshozók és a katonai tervezők számára egyaránt fontos a fejlemények folyamatos értékelése és minden olyan információ, amelyek a majdani döntést támogatják. A parancsnoknak szüksége lehet minden információra, amelyek hozzájárulhatnak az elemzések és értékelések elkészítéséhez.

Az egyes NATO-tagállamok saját szabályzatukban ugyancsak kidolgozták azokat a legfontosabb elveket és követelményeket, amelyek a nemzeti

-
- * A NATO atlanti és európai főparancsnokságai
 - ** Generic Intelligence Planning (GIP), 1994.
 - *** Military Concept for NATO. Peace Support Operations (Mc 327/1)

hírszerző, felderítő rendszerek válság- és konfliktuskezelésbe való bevonására vonatkoznak.

A NATO jövőbeni (béketámogató, válság- és konfliktusmegoldó stb.) műveletek egységes felderítő támogatásának kidolgozása céljából felállítottak egy tapasztalt szakértékből álló nemzetközi munkacsoportot. A munkacsoport – figyelembe véve a már rendelkezésre álló szövetségi és nemzeti dokumentumokat és a megszerzett tapasztalatokat – 2001. végére kidolgozta a NATO vezette szárazföldi műveletek felderítési és hírszerzési alapelveit tartalmazó szabályzatot. A szabályzat alapját a felderítés és a hírszerzés, a megfigyelés, a célmeghatározás és a csapatfelderítés követelményeit összegző *ISTAR-koncepció*[•] képezte, amit azóta megfelelő módon továbbfejlesztettek.

Az ISTAR-munkacsoport vitájában néhány tagállam megkérdőjelezte a koncepció megvalósíthatóságát, más tagállamok pedig az önkéntesség elvét bírálta, azzal érvelve, hogy az egyes tagállamok egymástól eltérő, különböző felderítő és hírszerző képességekkel rendelkeznek, s így, különösen a hadászati légi, vagy űr-felderítő eszközökkel rendelkező államok előnyben lehetnek olyanokkal szemben, akik nem rendelkeznek ilyen lehetőségekkel. A megoldást a sokoldalú egyeztetések és a jól megszervezett együttműködések jelenthetik.

A NATO-műveletek felderítő-hírszerző támogatása többféle rendező elv szerint történhet. Lehet szövetségi szintű és nemzeti felelősségi kör szerinti, valamint a válság- vagy konfliktuskezelés különböző szakaszainak (válságkövetés, kezelésre való felkészülés, részvétel és válság utáni időszak) megfelelően. Másik, általános elv lehet továbbá a stratégiai (hadászati) – hadműveleti – harcászati tagozás.

Az ISTAR-koncepció értelme a hírszerzés, a megfigyelés, a célmeghatározás és a felderítés^{**} (Intelligence, Surveillance, Target Acquisition and Reconnaissance - ISTAR).

A koncepció speciálisan arra a helyzetre alapozódik, amikor a nemzeti erők a NATO erők állományába kerülve tevékenykednek, összehangolt műveleteket hajtanak végre a szárazföldön az egyesített (combined) és az összhaderőnemi (joint) erőkkel együtt.

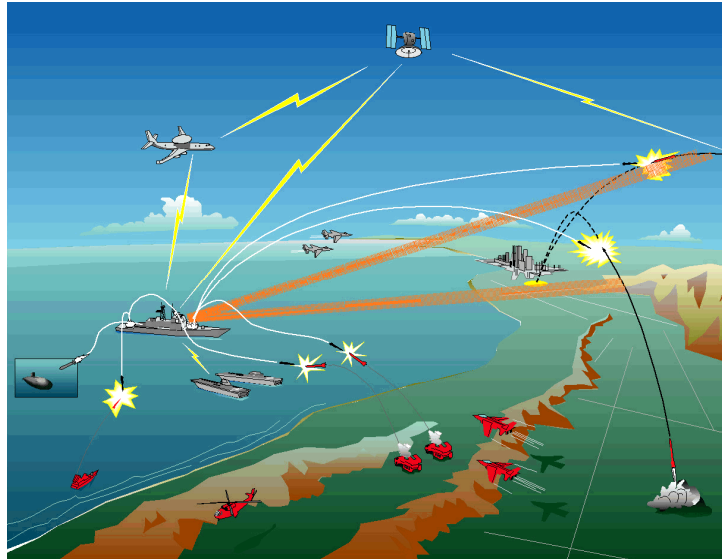
Az ISTAR kidolgozásánál figyelembe vették, hogy egy hadműveletben részt vevő államok egymástól eltérő felderítő és hírszerző lehetőségekkel ren-

• Concept of Intelligence, Surveillance, Target Acquisition and Reconnaissance, Eurolongterm Subgroup Land, 1998.

** A magyar katonai nyelvhasználatban „Egységes felderítő, megfigyelő és célmeghatározó rendszerként” ment át, így a továbbiakban ezt a fogalmat használjuk.

delkezhetnek, s éppen ezért a koncepciónak bizonyos mértékben összehangoló, koordináló, egységesítő szerepe is van.

Ugyancsak nagy hangsúlyt helyeztek a koncepcióban a vezető törzsek J-2 (hírszerző) és J-3 (hadműveleti) részlegei közötti jó együttműködés kérdéseire. Az ISTAR koncepció a *NATO műveletek felderítő és hírszerző doktrínáját képezi.*

Az ISTAR-rendszer koncepciója

Az ISTAR magában foglalja a hírszerzést (felderítést), a megfigyelést, a célmeghatározást és a (csapat-) felderítést, valamint az ezeket kiszolgáló rendszereket és érzékelőket (szenzorokat), amelyek a manőverek, vagy a támadó műveletek során alkalmazásra kerülnek, nagy hangsúlyt helyezve a kritikus célinformációk időbeni továbbítására. Ez utóbbi feladat természetesen magában foglalja a szükséges információk gyűjtését, feldolgozását, összehangolását, elosztását és kezelését.

A jól szervezett ISTAR nyújtotta képességek jó alapot szolgáltatnak a jó parancsnoki vezetés megvalósításához. Az ISTAR-műveletek a *felderítő cikluson* (Intelligence Cycle) alapulnak, amelynek a célja hadműveleti-harcászati szinten a helyzetismeret és célelemzések számára megfelelő hírszerzési adatokat biztosítani a várható műveletek teljes spektrumában. A rendszer a parancsnoki és vezetési rendszerbe integrálva lehetővé teszi a hírszerzői (felderítői) információk és felderítési adatok időbeni eljuttatását a megfelelő parancsnokok és törzsek számára.

Többszempetiségű hadműveleteknél szigorú követelmények határozzák meg az ISTAR rendszer által szolgáltatott hírszerzési (felderítési) információk

megosztását. Ezeket a követelményeket és eljárásokat, még az egyesített hadműveletek megkezdése előtt egyeztetni kell. A többnemzetiségű erők között lehetnek olyan államok haderői, amelyek nem tagjai a NATO-nak. Különbözhetnek a nyelvek, a kultúrák, valamint a hadműveleti-harcászati elveik is. Ilyen esetben a többnemzetiségű műveleteket, valamint a résztvevőket figyelembe véve két megoldás lehetséges:

- *Integrált információ-megosztás*, amikor az ISTAR adatgyűjtő tevékenységek, eljárások, valamint a feldolgozó személyi állomány integrált. Az ilyen rendszerben lehetővé válik a felderítés, az információk és adatok gyűjtésének az összehangolása. Ebben a megoldásban lecsökkenthető a kettőzés, egyszerűsíthető a tartalom, amivel a nemzeti erők számára az információk azonnal felhasználhatók lesznek. Ugyanakkor fennállnak a nemzeti sajátosságokból eredő problémák, amelyeket csak nagy megértéssel lehet megoldani.

- *Párhuzamos információ-megosztás*, amikor a nemzeti felderítő és hírszerző (ISTAR) szervezetek önállóan tevékenykednek. Így lehetővé válik, hogy a szerzett információk és felderítési adatok nemzeti „ellenőrzés” alatt maradjanak. A módszer hátránya, hogy a megszerzett adatok egy (esetleg jelentős) részét az egyik fél visszatartja, nem engedi át a másik fél számára.

Elvileg a többnemzetiségű hadműveletekben minden felderítési és hírszerzési adatot meg kell osztani a szövetségesekkel, és a koalíció felső szintjén már a kezdetben jó együttműködést kell kialakítani. Erre a feladatra összekötő tiszteket kell kijelölni és beosztani a többnemzetiségű törzsekhez, megfelelő híradó eszközökkel ellátva. Figyelembe kell venni a többnemzetiségű erők eltérő jellegét, nemzeti hadműveleti-harcászati elveit, nemzeti érdekeit, nemzeti kultúráját. Ezek a tényezők ugyanis mind befolyással lehetnek a felderítő, hírszerző tevékenységre.

Az ISTAR koncepció alatt alapvetően az időszerű, pontos, tényszerű és meggyőző felderítési információk megszerzését, feldolgozását és elosztását értik, amelyek hozzájárulnak a parancsnok számára a hadműveletek tervezéséhez és vezetéséhez egy konfliktus teljes spektruma folyamán. Az ISTAR „a rendszerek rendszere”, amely biztosítja a központi erőfeszítések koordinációját azzal, hogy integrálja a megfigyelést, a felderítést és a célmeghatározást.

Az ISTAR alkalmazásával lehetővé válik a közös hadműveleti kép (Common Operational Picture–COP) és a helyzetismeret biztosítása a parancsnok, a törzs és minden más felhasználó számára, akik be vannak vonva egy manőverbe, vagy műveletbe.

Az ISTAR-nak három fontos eleme van: Az első az információ, ami lehet feldolgozatlan, vagy feldolgozott formájú. A második elem a feldolgozás,

amelynek eredményeképpen a felderítési adat elosztható, felhasználhatóvá válik a felhasználók számára. A *harmadik* elem az a *szervezeti konstrukció*, amely összeköti az ISTAR adatgyűjtő rendszereket, az ellenőrző szervezeteket, a feldolgozó törzseket, valamint a felhasználókat. Ezen elemek tervező és irányító tevékenységének egyenlő prioritást kell biztosítani, ellenkező esetben az ISTAR-rendszer általános hatékonysága csökken.

Az ISTAR-rendszer *alapvető módszerei* röviden a következők:

- A *hírszerzés* (Intelligence), amely magában foglalja a „terméket”, a feldolgozást és a feldolgozó szervezetet. A hírszerzés lehetővé teszi a parancsnok számára a lehetséges veszély időbeni észlelését, ellenőrzését és a harctéri körülmények közötti olyan tevékenységet, amely által csökkenteni lehet a saját erők kockázatát.

- A *megfigyelés* (Surveillance), amely úgy határozható meg, mint a „légtér, a földfelszín vagy a földfelszín alatti térségek, személyek vagy dolgok vizuális, elektronikus lehallgató, fotó vagy más eszközökkel történő megfigyelése”. A megfigyelés passzív módszerekkel ellenőrzi az adott térségben, vagy szükség esetén szűkebb területen folyó aktív tevékenységeket. A megfigyelés folyamán a felderítést és célmeghatározást alkalmazva kutatja különleges tevékenységeket, hogy részinformációkhoz jussanak. Az alapelv az, hogy az ellenségnek valamiféle aktivitást kell kifejteni ahhoz, hogy felderíthető legyen. A módszer alapvetően passzív.

- A *célmeghatározás* (Target Acquisition). A rendelkezésre álló fegyverek hatásos alkalmazásához meg kell állapítani és azonosítani a célokat. A célmeghatározásnál kielégítő pontossággal meg lehet jelölni az ellenséges erők helyzetét, és lehetővé válik a közvetlen, vagy közvetett irányzású tűz vezetése ellenük.

- A *(csapat-) felderítés* (Reconnaissance). Olyan tevékenység, amelynek során vizuális megfigyeléssel, vagy más meghatározott módszerrel szereznek információkat az ellenség, vagy a potenciális ellenség erőforrásiról, tevékenységéről, illetve egy terület meteorológiai, hidrográfiai vagy geológiai jellemzőiről. Felderítés végrehajtását nemcsak kimondottan felderítő csapatok hajthatnak végre, hanem más erők is. A felderítés általában egy összpontosított és relatíve rövid időtartamú információszerzési tevékenység.

- Az *ellen-ISTAR* (Counter ISTAR) fogalma minden olyan tevékenységet magában foglal, amelyek a szembenálló ISTAR erők saját erőket érintő adatgyűjtését csökkenti. A fő feladat az ellenséges felderítő tevékenység meghiúsítása, az ellenséges erők lehetőségeinek a felfedése. (Más szóval: elhárítás.)

Az ISTAR működésének fontos eleme a *felderítési ciklus* (Intelligence Cycle), amely a lehetőségek hatékony összekapcsolását jelenti és lehetővé teszi a parancsnok számára az ellenség gyenge oldalainak a felderítését, és az elhatározás meghozatalát. A felderítési ciklus kulcsfontosságú képességet jelent a hadművelet sikere szempontjából.

Fontos alapelvek és jellemzők

Az információ és a felderítés legyen *hozzáférhető* mind a felhasználó, mind a felderítő törzsek számára. A tárolás olyan legyen, ami lehetővé teszi az ellenőrzött hozzáférést.

Az információ legyen *hiteles*, éppen ezért meg kell szűrni és analizálni. A felderítő adatnak tárgyilagosan korrektnek kell lennie és meg kell felelnie a vele szemben támasztott követelményeknek. Ezen követelményekre gyakran lehet hatással a hadműveletek ütemének a fenntartása, és nem kis erőfeszítést követel meg az ellensúlyozás.

A parancsnokságok valamennyi szintjén az illető parancsnokoknak kell ösztönözni (Command driven) a felderítési erőfeszítéseket és meghatározni a prioritásokat. Ha az illető parancsnok nem helyez kellő súlyt ezekre a követelményekre, nem garantálható, hogy időben megkapja a szükséges felderítési adatokat a saját döntése meghozatalához.

Az ISTAR tevékenységeket *vezetői szinten (parancsnokság) kell összehangolni*. Ezzel biztosítható a korlátozott források hatékony, eredményes felhasználása a parancsnok által meghatározott prioritásoknak megfelelően. Kizárhatóak a kettősségek és a hézagok.

Az információszerzés folyamán az adatszerző szerveket állandóan biztosítani kell, és ez a *biztonság és kockázat* tényezője. Az adatszerző szerveket tevékenységük folyamán állandóan fizikai, politikai vagy katonai jellegű kockázatok fenyegetik.

Egyensúlyt kell teremteni abban a kérdésben is, hogy mit jelent az adatszerző szerv elvesztése a megnyerhető információ értékével szemben.

Ahhoz, hogy a különböző szintű parancsnokok és törzsek számára a lehető legjobb helyzetjékoztatást nyújtsák rugalmas, *integrált*, kölcsönösen összekapcsolt adatgyűjtő rendszerek, érzékelők, fegyverrendszerek szükségesek. Integrált összeköttetési rendszerre van szükség, hogy a megfelelő felderítési adatokat időben lehessen szolgáltatni a magasabb egységek és a többnemzetiségű erők számára.

Az ISTAR erőket szükségszerűen kell *alakítani*, hogy a legjobban megfeleljenek a lehetséges konfliktus típusából eredő követelményeknek és feladatoknak.

A parancsnoknak és törzsnek a felderítési adatokat és információkat *időben* kell szolgáltatni, hogy legyen idejük az ellenség döntését megelőzően tevékenykedni. Az időszerűség a felderítésben nagyban hozzájárulhat a hadművelet kedvező üteméhez és így lehetővé válik, hogy a kezdeményezés a saját erők kezében maradjon. *A kritikusan fontos információknak a megkövetelt szinten azonnal rendelkezésre kell állniuk.*

A hírszerzési követelmények az irányítás, az adatszerzés, a feldolgozás és az elosztás folyamatában valósulnak meg, amelyet a Felderítési Műveleti Tervben (Intelligence Management Plan) rögzítenek.

A hírszerzési-felderítési források és információk három csoportra oszthatók:

- *Alap hírszerzés* (Basic Intelligence), amely a terepre, az infrastruktúrára, az időjárásra, a konfliktusban érintett felek haderőire, fegyverzetére és haditechnikai eszközeire vonatkozik. A hírszerzési adatbázisok képezik a hadműveleti erőtervezés, a rövid helyzetismertető tájékoztatók (briefingek) és a kiképzés alapját. Az alap hírszerzés célja a hadműveletek kezdetén általános képet festeni a harcterületről, az időjárásról. Az alap hírszerzés: „Olyan adatszerzés valamely tárgyban, amely tájékoztató anyagként használható a tervezéshez és ugyancsak alapul szolgál a további információk megszerzéséhez.”

- *Aktuális (általános) hírszerzés* (Current Intelligence). Az az adatszerző tevékenység, amelyet a felderítési követelmények alapján hajtanak végre, és amely összefüggésben van egy folyamatban lévő hadművelettel, illetve a hadművelet eseményeivel. Célja, hogy a hadművelet térségében felderítse és azonosítsa a konfliktusban lévő felek helyzetét: „Olyan felderítés, amely konkrétan a folyamatban lévő helyzetre vonatkozik harcászati, hadműveleti, vagy hadászati szinten,”

- *Célfelderítés* (Target Intelligence). Olyan felderítési tevékenység, amely ábrázolja a célokat és célkomplexumokat részleteiben is, és meghatározza a pontos helyüket, relatív sebezhetőségüket és a fontosságukat. A célfelderítés szolgáltatja a célok elemzéséhez szükséges adatokat a tüztámogatás (földi, légi) számára.

Az ISTAR a felderítő-hírszerző eszközök és rendszabályok olyan fokú integrációját képviseli, amely egyidejűleg képes kielégíteni a politikai és katonai döntéshozók információs igényeit.

Az ISTAR támogatások rendszere

A *célfelderítés támogatása* magában foglalja a célok megjelölését, a célok elemzését (a cél vagy potenciális cél méreteinek, összetételének a meghatározása), és a meghatározott célok pontos felderítését (amit a parancsnok határoz meg a harci vagy hadműveleti követelmények figyelembevételével). A célfelderítés jó koordinációs tevékenységet követel meg az ISTAR törzs és alárendeltjei között. A célfelderítés támogatása feladatkörbe tartozik még a *harci veszteségek* (battle damage) megállapítása is, amelynek során meg kell állapítani a fizikai és a funkcionális veszteségeket, szoros együttműködésben a hadműveleti (J-3) és a tüztámogató törzsekkel.

Az *információs műveletek támogatása*. Az információs műveletek az ellenség helyzetének részletes megismerését szolgálják. Ide tartoznak a lélektani, a politikai, kulturális és humán tényezők olyan célból folytatott elemzése, amelynek eredményei befolyásolhatják a parancsnoki döntéshozatalt. A sikeres információs műveletek, a pontos, reális és részletes hírszerzési adatok tulajdonképpen alapul szolgálhatnak a döntést hozók számára.

Az *ISTAR támogatások között jelentős szerep jut a csapatok biztosítási támogatásának*. A csapatok biztosítása kiterjed a szétbontakozott vagy szétbontakozás alatt álló erőkre hagyományos, vagy nem hagyományos fenyegetések (konfliktusok) során. (Ide tartozik a szabotázs, a felforgatás, a terrorizmus és a bűnözés). Hagyományos fenyegetésekkel főleg hadműveletek során kell számolni. A nem hagyományos fenyegetések elleni rendszabályokat a J-2 ISTAR törzs tervezi meg és vezeti be, szoros együttműködésben az elhárító és biztonsági szakszervekkel.

A csapatok biztosításának támogatása az esetleges veszély felismerésén múlik, amit az időszerű, pontos és minden forrásra kiterjedő alapos felderítés biztosít.

Ugyancsak az ISTAR támogató feladatok közé tartozik a *megettévesztés* (deception). A megettévesztés célja, hogy egy teljesen más, hamis képet fessen az ellenség részére abból a célból, hogy lehetőleg minél jobban a saját érdekei elleni cselekvésre ösztönözze. A megettévesztés komplex tevékenység, és ezért magas szintű biztosítást követel meg. A biztosításnak arra kell irányulnia, hogy minden jel, cselekedet stb. eltűnjön, amelyekből az ellenség a megettévesztésre gyanakodhatna. A megettévesztés tervezésénél a felderítésnek elemzést kell nyújtania az ellenség lehetőségeiről, várható tevékenységéről, esetleges szándékairól. Ide tartozik a saját megettévesztő eljárások megfelelő mértékű ismertetése is. A lényeg az, hogy meg kell próbálni az ellenség fejével gondolkodni. (pl.: helyzetmegítélés stb.)

A megtévesztő műveletek folyamán a felderítésnek megtervezett hamis adatokat kell szolgáltatni az ellenséges parancsnokság számára. Erre szolgálnak az elektronikai és a lélektani hadviselés szervei és módszerei. Ugyanakkor a felderítésnek folyamatosan figyelnie kell a megtévesztés hatását, az ellenség reagálását, a saját megtévesztő műveletek realizálódását. Kiegészítő javaslatokat lehet – és kell is tenni – az álcázás és a rejtés rendszabályainak bevezetésére.

Az egységes felderítő, megfigyelő és célmeghatározási rendszer tervezése a hadműveletek folyamán

A tervezési folyamat lényegében a felderítési cikluson (Intelligence Cycle) alapul. Ennek főbb elemei az irányítás és az adatgyűjtés, adatszerzés, majd az elemzés, értékelés és elosztás (mindezek később még részletezésre kerülnek).

A folyamat fontos részét képezi a harcmező felderítő előkészítése (Intelligence Preparations of the Battlefield – IPB), amelynek az a célja, hogy alapvető helyzetismerettel támogassa a parancsnokot a döntéshozatala során, ugyanakkor a törzsnek is nagy szüksége van ezekre az információkra. Természetes, hogy a tervezés újabb és újabb információkat igényel, a felderítő szervektől.

A harcmező felderítő előkészítése folyamán állandóan új felderítő követelményeket kell támasztani. Az adatgyűjtést állandóan frissíteni kell, hogy a legújabb adatok kerüljenek a harcmező előkészítését szolgáló tervbe. Az *ISTAR* tervezésnek magában kell foglalnia a következőket (mindet, legalább a zömét):

- a felderítési adatok gyűjtésének a tervét;
- az előljáró hadművelési parancsának (operations order) függelékében szereplő felderítő mellékletet;
- az *ISTAR* szinkronizációs matrixot.

A felderítő-hírszerző adatok gyűjtésének terve tartalmazza a minden lehetséges forrásból gyűjtött információkat a felderítési követelményeknek megfelelően, és a további igényeket és kéréseket és utasítások formájában.

A felderítő-hírszerző adatok gyűjtésének terve kidolgozását megelőzően a felderítő törzsnek meg kell ismerkednie azokkal a mutatókkal, amelyek az adott tervezett hadműveletre jellemzőek. Ezek olyan adatok lehetnek, amelyek a potenciális ellenség szándékára és lehetőségeire utalnak az adott hadművelet folyamán. Ezek között lehetnek:

- *riasztó vagy figyelmeztető mutatók* (jelek), amelyek összefüggenek az ellenség támadó szándékú előkészületeivel és amelyek között lehetnek olyanok is, amelyek arra utalnak, hogy az ellenségeskedések szinte azonnal elkezdődhetnek;

- *harcászati vagy harci mutatók*, amelyek az ellenség által tervezett hadművelet várható jellegére utalnak;
- *azonosító mutatók*, amelyek segítségével a meghatározandó ellenséges seregtestek, alakulatok és más harcrendi elemek szerepe és jellege azonosítható.

A mutatók megfelelő értékelése alapján kell kijelölni azokat a forrásokat és szerveket, amelyek a felderítő követelményeknek megfelelően végrehajtják az információk és adatok gyűjtését.

Az egységes felderítő, megfigyelő és célmeghatározási rendszer tervezésének fontos részét képezik a különböző paraméterek (parameters) meghatározása. A tervezés paramétereinek között lehetnek a *felderítő felelősségi körzetek* (Areas of Intelligence Responsibility – AIR), *felderítő érdekeltségi körzetek* (Areas of Intelligence Interest – AII), amelyeket összhangba kell hozni a *hadműveleti körzettel* (Area of Operations – AO) és a *hadműveleti érdekeltségi körzettel* (Area of Interest – AI). Részleteiben:

- *a felderítő felelősségi körzet*, amely egy adott parancsnok számára van kijelölve, ahol a rendelkezésre álló erővel és eszközökkel folytathat felderítést. Gyakorlatilag ennek a körzetnek a méreteit azok az alapvető lehetőségek határolják be, amelyekben a parancsnok számára szerzett hírszerzői adatok azonnal rendelkezésre állnak. Ez a körzet a gyakorlatban átfedő, sőt valamivel nagyobb a hadműveleti körzetenél;

- *a felderítő érdekeltségi körzet* olyan terület, amelyen belül a parancsnok felderítési adatokat igényelhet olyan tényezőkről és fejleményekről, amelyek még kihatással lehetnek a jövőbeli hadművelet kimenetelére. Ha az ilyen adatokat a parancsnok számára a saját felderítő szervek a lehetőségeiken belül nem tudják biztosítani, a felderítő szerv igényelheti azokat az előljáró magasabb, vagy a szomszédos felderítő szervektől. A felderítő érdekeltségi körzet természetesen nagyobb kiterjedésű lehet, mint a hadműveleti érdekeltségi körzet.

Az információgyűjtést igen körültekintően kell megtervezni és az eredményeket felhasználni. Ez a feladat nemcsak a J-2 törzsre, hanem a teljes parancsnokságra és a törzsre is hárul. Fontos a J-2 és a J-3 (hadművelet) szervek közötti jó együttműködés és a feladatnak a felderítési és hírszerzési adatok jó elosztása és az új feladatok szabása is. *Ennek két fajtája lehet:*

- a felderítési eredmények elosztásának tervezése, ami a források szintjének megfelelően biztosítja a parancsnok igényeit;
- az elosztott felderítési adatok felhasználásának a tervezése.

A felderítési és hírszerzési adatok elosztásának tervezése során abból lehet kiindulni, hogy egy hadművelet folyamán a hadművelet fázisai és más tényezők miatt nagyszámú felderítési és hírszerzési adat áll majd rendelkezésre.

A nagy mennyiségű földi, a pilóta vezette vagy pilótanélküli légi, képi, rádióelektronikai vagy más eszközökkel szerzett adatok robosztus tömegének egybe kell esni a felderítő felelősségi, illetve érdekeltségi körzettel a parancsnokságok különböző szintjeinek megfelelően, és egyben elég rugalmasnak kell lenni a hadműveleti helyzet változásaihoz is. *Más tényezők lehetnek:*

- az adott hadművelet típusa és mérete, amely tényezők befolyásolhatják a felderítési és hírszerzési adatok elosztását és felhasználását;
- az idő és tér, amelynek következtében a hadviselés változó jellege megnöveli a harcterületet, amelyért az adott magasabb egység felelős;
- a képesség, amely azt jelenti, hogy minden rendszernek megvan az erős és gyenge oldala;
- a központosított koordináció biztosítja a legjobb felhasználási módját a különböző típusú felderítési eredményeknek. A centralizációt általában a legmagasabb szinten hajtják végre, hogy az egyedi képességeket a legjobban tudják kihasználni.

A felderítési és hírszerzési adatokat a parancsnokság valamennyi szintjén a Felderítő Adatgyűjtési Tervnek megfelelően hajtják végre. A tervezésnek különböző formái lehetnek:

- a felderítési és hírszerzési adatok olyan azonosítása, amely a legjobban megfelel a Felderítő Adatgyűjtési Tervnek. Annak ellenére, hogy ez egy igen fontos tevékenység, sohasem lehet elégséges. Ezt a feladatot a J-2 törzs hajtja végre;
- az adatgyűjtésnek meg kell felelnie az olyan egyedi feladatoknak is, amelyek az ISTAR szinkronizációs matrixban vannak felsorolva. Ez már egy sokkal részletesebb szintje a tervezésnek. A koordinációt az adott parancsnokság szintjén hajtják végre, hogy elkerülhető legyen a szükségtelen kettőzés.

A tervezési folyamat során számításba kell venni néhány tényezőt:

- világos, egyértelmű utasítás kiadása az adatgyűjtés számára, mivel ellenkező esetben kevésbé valószínű, hogy az elvárt információk beérkezzenek. Az ilyen utasítások hadműveletről-hadműveletre, és az adatgyűjtés eredményeitől függően is változhatnak. A földi alapú felderítési és hírszerzési eredmények minden valószínűség szerint jobban szolgálják a parancsnok igényeit, míg a szélesebb területekre kiterjedő területellenőrzés és légi felderítés különleges feladatszabást igényel.

Az idő és tér fontos tényezőnek számít a felderítési és hírszerzési adatok elosztásánál. Nem valószínű, hogy lenne olyan kielégítő adatgyűjtési követelmény, amelyet hatékony módon lehetne használni a teljes harcterület lefedése céljából. Itt különösen fontos lehet a prioritások és a követelmények meghatározása.

Számításba kell venni a *biztonsági kockázatokat*, azaz a felderítési és hírszerzési adatokat állandóan védeni kell a lehetséges fizikai, politikai vagy katonai kockázatokkal szemben. Mindig törekedni kell a legjobb megoldások kiválasztására.

Az információgyűjtésre számos olyan tényező befolyással lehet, mint az időjárás, a terep vagy a politikai befolyás lehetősége. Ezek korlátozhatják az információgyűjtés eredményességét.

Az információszerzésben a *maximumra* kell törekedni, ugyanis ezzel a valószínűség foka növelhető. Ugyanazon információról szóló több azonos adat megerősítő jellegű.

Másik fontos tényező a *szigorú titoktartás*, amely alapvetően arra szolgál, hogy megőrizzük az ellenség ellen, hogy milyen adatokra tettünk szert vele kapcsolatban. Ez a tényező főleg az emberi erővel és az ellenség területén folytatott felderítés esetében nagyon fontos, mivel az ilyen körülmények között működő felderítő erők viszonylag sebezhetőek. Vonatkoznak ezek az elvek a saját fedező erőkre is. Ha az ellenségnek nincsenek ismeretei arról, hogy milyen felderítés folyik ellene, kevésbé tudja az álcázást, a rejtést és a megtévesztést alkalmazni.

A megszerzett információk terén a kiegyensúlyozottságra kell törekedni. Amíg nincs teljes bizonyosság, nem lehet csak az egyik, vagy csak a másik megszerzett adatra hagyatkozni, hanem minden adatot nagy figyelemmel kell tanulmányozni.

Az Egységes felderítő, megfigyelő és célmeghatározó rendszer tervezési folyamata egyben kulcsként is szolgál a felderítési és hírszerzési adatok összehangolásához. Az összehangolt információkat a lehető leggyorsabban kell felterjeszteni, azért, hogy a döntést hozó parancsnokságok időben, jól megalapozott döntéseket tudjanak hozni a hadműveletek kezdete előtt, vagy a hadműveletek során. Az Egységes felderítő, megfigyelő és célmeghatározó rendszer hadműveleti tervezési folyamata nem érhető meg, ha nem tanulmányozzuk a szervezeti felépítést, struktúrát, amelynek keretében ez a nagyon bonyolult, szerteágazó felelősségteljes munka folytatódik.

Az egységes felderítő, megfigyelő és célmeghatározó (ISTAR) rendszer működése az afganisztáni és az iraki hadműveletek során

Az ISTAR rendszer gyakorlati alkalmazásának első, átfogó kritikája a 2001. szeptember 11-i USA elleni terrortámadást követő afganisztáni-amerikai háború során alakult ki. Afganisztánban és Irakban végrehajtott kombinált földi-légi hadjáratok során alapvetően hagyományos katonai erőket, légierőt és különleges csapatokat (special forces) alkalmaztak.

A szárazföldön folytatott háború során a célok felderítését, a légicsapások irányítását és többek között a különleges csapatok közötti összeköttetést is a mestersége holdak, a felderítő repülőgépek, valamint a pilótánélküli gépek biztosították.

Alapvető kérdésként az merült fel, hogy jól határozták-e meg a felderítés és hírszerzés módszereit, és jól ítélték-e meg a relatíve várható eredményeit az ilyen jellegű hadműveletek az adott hadszíntereken.

A terrorizmus elleni háború – a szakértők szerint – nagyban kell, hogy különbözzön az elmúlt konfliktusoktól, mivel az ellenség nem a hagyományos erőviszonyokon alapuló küzdelmi formákat választja. Alapvetően ez változtatta meg az USA álláspontját. Addig a legnagyobb fenyegetést az USA-ban a tömegpusztító fegyverekkel rendelkező államok részéről feltételezték. A terrortámadás után a katonai szakértők a tálibokban vélték felismerni a veszélyes ellenséget. Az ellenük folytatott hadjárat jellegét meg kellett változtatni. Először alig találtak célokat, majd később pedig már túl sok lett belőlük, de azokat csak nehezen tudták azonosítani. Először le kellett küzdeni a tálibok légvédelmét – ami nem bizonyult nagy feladatnak –, ezután került sor a módszeres műveletekre, amelynek során igyekeztek kicsalogatni az ellenséget a rejtkehelyeikről, és „célokat produkálni” a közvetlen támogató légierő számára.

A szinte egyidejű felderítési eredmények, amelyeket a mesterséges felderítő holdak, felderítő gépek és pilótánélküli gépek szolgáltattak, mind az Egyesített Hadművelési Központba futottak be. Így lehetővé vált az ISTAR rendszeren belül a szinte azonnali adatelemzés és értékelés, majd a parancsnoki szintekre való eljuttatás. A teljes ISTAR rendszer összehangolt módon működött, főleg a hadjárat első szakaszában.

A hadjárat későbbi szakaszában azonban kezdett bizonyosságot nyerni, hogy az addig szinte teljes mértékben főleg technikai eszközökkel folytatott felderítés nem tud minden követelményt kielégíteni. Az emberi erővel folytatott (HUMINT) hírszerzés hiánya mindjobban megmutatkozott. Az alkalmazott erőfeszítésekből hiányzott a jól szervezett ügynöki felderítés, amely olyan pontokra

is képes behatolni, ahová a technikai eszközök „nem látnak be.” Nem beszélve arról, hogy a rádiótechnikai felderítés sem tudott különösebb eredményeket felmutatni, mivel a terrorista erők hírközlési rendszere gyenge volt, vagy azt alig használták. Az emberi erővel folytatott felderítés képes lett volna behatolni az al-Kaida jól elrejtett, álcázott bunkereibe stb. Az ilyen erőkből azonban igen kevés állt rendelkezésre, elsősorban annak következtében, hogy amerikai kormányok főleg a technikai fejlesztésekre helyezték a hangsúlyt.

Mindez arról kellett, hogy meggyőzze az ISTAR rendszer tervezőit, hogy az emberi (ügynöki) erővel folytatott felderítés és hírszerzés még mindig fő társa a fejlett technológia alkalmazásának napjainkban is. Csakis a két fő terület kölcsönös és kiegyensúlyozott alkalmazása, kapcsolata, együttműködése vezetheti a csapatokat győzelemre.

ZÁMBÓ PÉTER

„LÁTNI ÉS LÁTTATNI”

AKNAMENTESÍTÉS AZ ÁLLAMHATÁR MENTÉN

*„Egyetlen nap egyenlő minden nappal”
Herakleitosz*

Az államhatár közelében élni, határterületen dolgozni, de mondhatjuk azt is, hogy az államhatárt átlépni különös érzés. Közvetlenül megtapasztalni az előírásoknak való megfelelés követelményét, találkozni nap, mint nap a térbeli szabadság korlátozottságával, vagy élvezni a határ közelségének, a határterület szigorúbb ellenőrzésének előnyeit (hátrányait) sajátos élményt jelent.

Beszélhetünk előnyökről és hátrányokról, de ezek arányait megítélni csak konkrét időszakok összehasonlításával és azonos szempontrendszer alapján, az érdekviszonyokra is tekintettel célszerű. A részlelhajlás nélküli, alapos elemzéshez a tudományos vizsgálati módszerek segítségével, a rész és egész összefüggéseit szükséges feltárni.

A változó, globalizálódó világunkban a körülmények sodrásában haladunk és nap, mint nap gyors reagálásokra kényszerülünk. A „kényszer” azt is jelenti, hogy számtalanszor nem azt tesszük, ami szervezetünk, tevékenységünk, érdekeink, jogszabályaink szerint a legcélszerűbb lenne, hanem igyekszünk azt tenni, amit az adott körülmények között tehetünk, törekedve a lehetőségek felismerésére, a mozgástér legjobb kihasználására.

Természetesen a kényszerítő körülmények is változnak az idő múlásával, sőt esetenként megszűnnek, illetve új formákat öltenek. A tudományos igényű szemlélet, a szervezet és az egyén erre irányuló törekvése, képessége szükséges, azért hogy felismerjük a változást, a visszatérés, vagy a kiigazítás lehetőségét, megítéljük indokoltságát.

Dolgozatomban sokak által ismert, látszólag egyszerű, de több szempontból jelentős, az államhatárral kapcsolatos probléma elemzésével foglalkozom: miért nem biztosított a magyar-horvát D határszakaszon a határjelek láthatósága, kinek, és milyen sérelmeket valósít meg a jelenlegi állapot, mit lehet és kell tenni, hogy az Európai Unió külső határán felszámolásra kerüljön az emberek élet- és vagyonbiztonságára is veszélyt jelentő, a nemzetközi jog elméletét és gyakorlatát sértő állapot. Az ok-okozat és változtatás igényének mélyebb vizsgálatára egyrészt a több mint tíz éve tartó tehetetlenség, másrészt a horvát-szlovén határon, a tisztázatlan (vitatott) határviszonyok miatt bekövetkezett határőr intézkedés súlyos nemzetközi következményének példája ösztönzött.¹ (Természetesen motivált az is, hogy a pályázati felhívásban második helyen ajánlott témának gyakorlati részét képezi a normális határrendi viszonyok megteremtése)²

Tanulmányomban elsősorban az elvi összefüggésekkel kívánok foglalkozni, de az érthetőség kedvéért elkerülhetetlenül szükséges bemutatni az események történetiségét, a jogi szabályozás helyzetét, bizonytalanságait, változásait.

A vizsgálandó probléma lényege

„A Pécsi Határőr Igazgatóság Horvátországgal közös államhatárán a délszláv polgárháború kitörését követően a D 1-es és D 418 számú határkövek közötti terület az államhatár közvetlen közelében aknásításra került.

Az aknák telepítését az akkori jugoszláv néphadsereg és az ún. szerb szabadcsapatok végezték, így a polgárháború befejezését követően az ismét felü-

¹ **Szlovén-horvát incidens**

Ljubljana/Brüsszel/New York. A szerdai határincidens miatt Szlovénia nem támogatja Horvátország európai uniós tagsági kérelmét – jelentette be tegnap a ljubljana-i rádióban a szlovén miniszterelnök. „Az olyan incidensek, mint amilyen szerda este történt, elfogadhatatlanok, ezért közöljük, hogy Szlovénia a továbbiakban nem nyújthat támogatást Horvátország európai uniós csatlakozásához” – mondta Anton Rop.

Brüsszeli hírek szerint szlovén diplomaták uniós berkekben is offenzívát indítottak Zágráb ellen. Horvát határőrök szerdán bántalmazták és őrizetbe vették a Szlovén Néppárt (SLS) elnökét, Janez Podobnikot és több társát, akik az október 3-án esedékes parlamenti választás kampányának jegyében a két ország közti határ egyik vitatott szakaszán tettek látogatást. /ÚJ SZÓ online, 2004.09.29./

² „Az EU leendő külső határai egységes őrizetere való törekvés jogi-, módszertani-, személyi- és tárgyi feltételei kialakításának lehetséges módjai” /HTT és a MHTT Határőr Szakosztály, Pályázati felhívás 2004./

gyeletet gyakorló horvát határrendőrség szervei vázlatokkal, térképekkel, leírásokkal nem rendelkeznek, e kérdésben több esetben kérték segítségünket. Az általunk végzett vizuális felderítést követően – a teljesség igénye nélkül – a megszerzett információkat részükre folyamatosan átadtuk.

A fent megjelölt határszakaszon a jelenleg még érvényben lévő – *a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Képviselőházának Végrehajtó Tanácsa között a magyar – jugoszláv államhatáron a határvonal és a határjelek felújítására, megjelölésére, karbantartására* – Egyezmény 5. cikkelyében foglaltak nem kerültek végrehajtásra az aknácsítás miatt. Így a határnyiladék tisztítására, karbantartására a fokozott veszély miatt sem magyar, sem horvát oldalról nem került sor 1990 óta, ezért az eltelt időszak alatt a természetes vegetáció miatt a határnyiladék átláthatatlanná vált...”³

A rövid probléma felvázolásából máris több, a körülményekre vonatkozó következtetést és kérdést fogalmazhatunk meg:

1. A veszélyhelyzet keletkezésének ideje, helye, oka, felelőse
2. A nemzetközi jogalanyiség tisztázatlansága
3. Az állam és politikai viszonyok rendeződéséhez képest is elhúzódó jelleg
4. A célszerű megoldás kormány szintű, nemzetközi együttműködést igényel
5. A veszélyhelyzetre hivatkozás konzerválja a veszélyhelyzetet

A részletes vizsgálódást annak tudatában kell értelmeznünk, hogy „A Horvát Köztársaság már több mint tíz éve független, nemzetközileg elismert ország, de ez a státusa a többi volt jugoszláv tagköztársaságnak is. A nagyszerb politika vereséget szenvedett Horvátországban, Bosznia-Hercegovinában, de magában Szerbiában is, habár a háború következményeinek valamennyien örökösei vagyunk.”⁴

Az elválasztó államhatár, aknazár

A „vasfüggöny”⁵ kifejezést általában leegyszerűsítve az államhatár és elsősorban a határátkelőhelyek közötti szakaszok ellenőrzésének, őrzésének és védelmének elősegítését szolgáló műszaki-technikai berendezések és eszközök összességére szokták használni. Ez az egyszerűsítés helytelen, megtévesztő,

³ A Pécsi Határőr Igazgatója által a BM Nemzetközi Főosztályvezető-helyettesnek felterjesztett tájékoztatóból (2004. február 12.)

⁴ Stjepan Mesić: Jugoszlávia nincs többé /2003 szeptembere, Előszó/

⁵ Winston Churchill 1946. május 5-én Fulton városban mondott beszédéből (Dr. Zsiga Tibor: A „vasfüggöny” és kora)

mert eredetileg Churchill politikai értelemben használta és a két világrendszer szembenállásának, versengésének minden területére vonatkoztatta.

Az elkülönülés eszközrendszere és a határellenőrzés módszertana a fizikai korlátozás részét képezte békében és háborúban. A politikai célok szolgálatától elvonatkoztatva, az őrzés-védelmi szakmai szempontok alapján az egyik leghatékonyabb rendszerként értékelhető az „aknazár”, bár az aknamezők létesítése során több haláleset és súlyos sérülés is történhet, hasonlóan áldozatokkal járhat a hatástalanítás. „A katonák és a civil lakosok közt különbséget nem tevő gyalgóság ellen irányuló aknák gyakran éppen olyan területeken robbannak, ahol a polgári lakosság a fegyveres konfliktus következményeit igyekszik felszámolni. Amennyiben ezeket az aknákat nem szállítják el, vagy semlegesítik a helyszínen, hosszú éveken át fenyegető veszély forrásai maradnak.”⁶

A pécsi határőr igazgatóság határszakaszán 1991-1994 között tapasztalt események és hatásai⁷

A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság 601, 3 km hosszan volt határos a Magyar Köztársasággal. A „függetlenedés” eredményeként hazánk ma három délszláv állammal határos:

- szerb határszakasz: 174, 2 km
- horvát határszakasz: 347, 7 km
- szlovén határszakasz: 99, 4 km

A válság elmélyülésének időszakában (1991) az államhatár közelében a legsúlyosabb események, túloldali harcok és tömegesnek tekinthető menekülés a Pécsi Határőr Igazgatóság határszakasza mentén, illetve határszakaszán fordultak elő. A szerb határszakaszon – miután annak közelében nem folytak harcok – az események jellege enyhébb megítélésű volt.

A délszláv válság és az események hatásai gyakorlati példák sokaságát adta, terven felüli döntések, intézkedések meghozatalát igényelte és megkülönböztetett figyelem középpontjába helyezte a határórség tevékenységét, jelentős hatással volt a jogalkotási folyamatra is.

Határrendsértések:

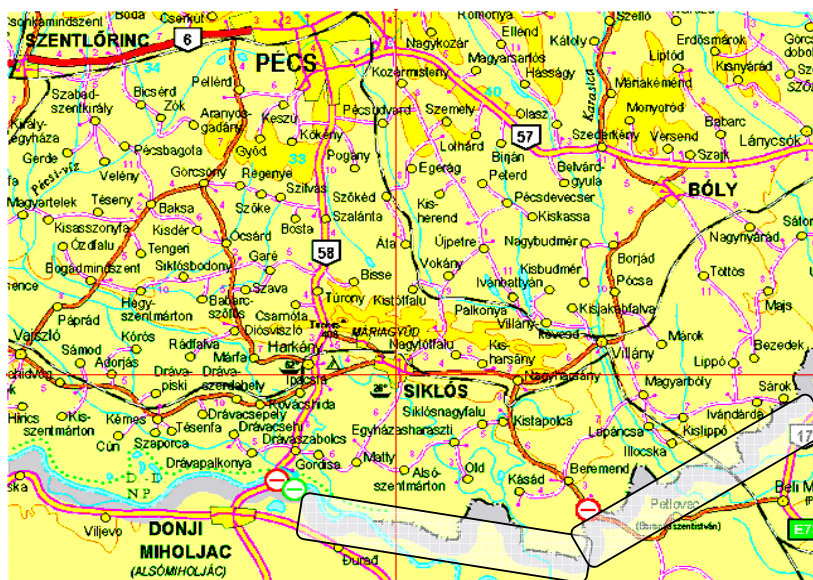
„Határrendsértés a magyar-jugoszláv államhatáron az egyik Szerződő Fél területéről kiinduló minden olyan cselekmény vagy esemény, amely sérti, károsítja vagy veszélyezteteti a másik Szerződő Felet, annak területét, illetőleg az ott tartózkodó személyeket:

- a) az államhatáron való átlövés bármilyen lőfegyverrel;

⁶ Európa az aknák ellen /<http://www.elections2004.eu.int/highlights/hu/608.html>

⁷ Pécsi Határőr Igazgatóság jelentései, nyilvántartásai alapján

- b) légi jármű engedély nélküli átrepülése az államhatáron vagy letérése a légifolyosóról;
- c) személy engedély nélküli átlépése a másik állam területére, amennyiben onnan saját elhatározásából visszatér vagy visszatérni szándékozik,
- d) határjel elmozdítása, megrongálása vagy megsemmisítése;
- e) tűz okozása a másik Szerződő Fél területén vagy áttérése a másik Szerződő Fél területére;
- f) az államhatáron való átfényképezés, illetőleg felvétel készítése a földről vagy a levegőből;
- g) az államhatáron történő átvilágítás;
- h) robbantás következtében a másik állam területén kár okozása;
- i) biológiai, kémiai vagy más káros anyagokkal a másik állam területén szennyeződés okozása;
- j) más, hasonló jellegű határrendszértések.

A határrendszértés az okai, körülményei és következményei alapján súlyos, vagy könnyebb határrendszértésnek minősíthető.⁸

Légtérsértés: 1991.08.01–1991.10.15-e között a pécsi igazgatóság határszakaszán 13 esetben következett be felderített légtérsértés a túloldali területről kiindulva. A berepülések általában kis magasságban, 100-150 m-től 10-15 km mélységig, 800 m-től 16 km hosszúságban történtek.

Az igazgatóság hivatásos és sorozott állománya a légtérsértéseket vizuális megfigyeléssel észlelte, azonban esetenként gondot okozott az elavult híradó

⁸ Egyezmény a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Kormánya között a magyar-jugoszláv államhatáron a határrendszértések megelőzéséről és rendezéséről: 2. cikk (MNK ET 1979. évi 15. számú tvr., Hivatalos CD jogtár)

technika miatt a gyors jelentés leadása. A sorállománynak problémát jelentett a géptípusok megnevezése és a magasság, sebesség értékeinek megállapítása is.

A konfliktuskezelés, megelőzés folyamatában a légtérsértések megszüntetése érdekében példaértékű, viszonylag gyors és hatékony intézkedéseket fogantatosított a kormány.

Átlövés: A túloldali határközeli harci cselekmények következtében és a megszállt horvát terület ellenőrzését végző „félkatonai” szervezethez tartozó személyek feltételezhetően provokatív, fegyelmezetlen, meggondolatlan magatartása miatt 1991.08.01-től 1993.03.31-ig 18 esetben következett be felderített átlövés. Az államhatártól 100-150 m-re elhelyezkedő katonai objektumokért folytatott túloldali harcok természetes, de a magyar lakosságra, szolgálati személyekre életveszélyt jelentő következménye volt a célt tévesztett aknagránátok, harckocsi és gyalogsági fegyverek szinte megszámlálhatatlan lövedékeinek becsapódása magyar területen 2 km-es mélységig.

Öt esetben a lövedékek lakóház-tetőre, udvarra, személygépkocsiba csapódtak, két esetben járőr, három esetben polgári személyek közvetlen ijesztgetése volt a lövést leadók célja, egy esetben a határvonaltól 50 m-re magyar területen tartózkodó kóbor macskára lőttek

Az átlövések következtében személyi sérülés, vagy jelentősebb közvetlen vagyoni kár nem keletkezett, de hatásuk jelentős félelemérzetet váltott ki a helyi lakosságból, felvetette a szolgálati személyek védettségének fokozását (pl. golyóálló mellény, sisak..) és a magatartási szabályok szigorítását.

Az államhatáron átható robbanás 1991.08.01-1993.03.31-e között négy esetben került megállapításra.

A jugoszláv hadsereg (szerb szabadcsapatok) a Dráva kifolyás és a Duna folyó közötti határszakasz mentén 1991 őszén botlódrótos-, taposó gyalogsági, valamint harckocsi aknákat telepített, *súlyosan megsértve a nemzetközi szerződésben foglaltakat, mert az aknák felrobbanásuk esetén több száz méteres sávban veszélyeztették a magyar állampolgárokat. Az aknatelepítés kihatással volt (van) a határvonal láthatóságának biztosítására, a határhoz közeli munkavégzésre, a járőrszolgálatra.*

1991. október 14-én az ivándárdai őr járőre jelentette az első államhatárhoz közeli aknatelepítést. Az aknákat katonai és félkatonai alakulatok tagjai helyezték el, általában kapkodva, rendszertelenül. Az intenzív aknatelepítéssel a megszállt területet a Dráva kifolyástól a Dunáig összefüggő, de szabálytalan aknamezővel zárták le.

A szerbek leginkább a Jugoszláviában nagyszámban gyártott aknákat használták: a PMA, PMR-2A(=POMZ-2M); PROM, MRUD, TMM-1, TMA, TMRP-6 típusokat.

A telepítésekről nem készültek megbízható vázlatok, feljegyzések, vagy megsemmisültek, így a mentesítés rendkívül nehéz és veszélyessé vált.

Több esetben előfordult, hogy a járőrök magyar területen találtak fel nem robbant aknákat. A Magyar Honvédség tüzszeresei 1994-2000 között összesen 26 db. aknát semmisítettek meg.

Az ENSZ 1996 februárjában hatékonyan megkezdte a kaotikus állapotok felszámolását, támogatva a magyar és horvát fél szándékát a normális határ menti viszonyok mielőbbi helyre állítására.

Az igazgatóság határszakaszán 1991.01.01-1994.12.31-e között 136 esetben következett be *területsértés*. A megelőző intézkedések széles körű végrehajtása ellenére (írásos és szóbeli tájékoztatások, fórumok, tömegkommunikációs eszközök, figyelmeztető táblák.) 1993.04.21-én 2 fő magyar állampolgár csigagyűjtés közben a megszállt területre áttévedt, egyikük aknára lépett és bal lábát csonkolni kellett (életét a határőröktől kapott elsősegélynyújtás mentette meg).

A kisebb súlyú területsértéseket, illetve a magyar területről a szerb ellenőrzésű horvát területre tévedt személyek eseteit a nemzetközi elszigeteltségből történő kilépés érdekében, politikai célok elérésére próbálták felhasználni a megszállók.

Bekövetkezett még több *határjelrongálás, átbeszélés, átvilágítás, átfényképezés, tűz átterjedés, tárgy átdobás, áttévedés, állat átkóborlás és vízijárművek átsodródása*. Mindösszesen 366 esetben kellett tisztázni, kivizsgálni és rendezni határrendsértési és határrendi esetet négy év alatt.

A túloldali területről kiinduló súlyos határrendsértések a válság, a fegyveres konfliktus kezdeti, határközeli, aktív időszakában közvetlenül veszélyeztették a határterületen élő és dolgozó polgári lakosság és a szolgálatot teljesítő határőr állomány élet és vagyon biztonságát. Több esetben csak a határőr járőrök fegyelmezett önmérsékletének, illetve az előrelátó alegység-parancsnoki, igazgatósági és a határőrség országos vezetői szintű intézkedéseknek, döntéseknek volt köszönhető, hogy a Magyar Köztársaság nem sodródott bele fegyveres konfliktusba.

A súlyos légtérsértések, átlövések, területsértések a magas szintű diplomáciai lépések eredményeként, valamint a nemzetközi békefenntartó csapatok, az EK megfigyelőinek tevékenységét követően 1993. március 31-től lényegében

megszűntek. *Az aknatelepítéssel előidézett veszélyeztetés jelenleg is fennáll és nem biztosítható a nyiladéktisztítás, így a határjelek nem láthatóak a „D” szakaszon.*

A magyar állampolgárok ügyeinek rendezése (áttévedés, tiltott határátlépések) miatt tarthatatlan volt a megszállt területen ellenőrzést gyakorlóktól való teljes elzárkózás elve, de közös kivizsgálásokról, hivatalos tárgyalásokról szó sem lehetett. Egyoldalú kivizsgálásaink objektivitását, szakszerűségét az EK független megfigyelői tanúsították, de a megszállt területen érdemi ügyintézésre nekik sem volt lehetőségük.

A bekövetkezett eseményeket vizsgálva megállapítható, hogy azok zömét tudatosan követték el, súlyosan megsértve a nemzetközi szerződésekben foglaltakat, bár alapvetően nem a Magyar Köztársaság ellen irányultak. A határrendsértéseket a szerb és horvát erők egyaránt elkövették, de a magyar területet és személyeket nem tekintették közvetlen célpontnak. A polgárháború kezdetén szerb részről vádaskodások érték Magyarországot, amelyeket a horvátok még valótlan állításokkal is igyekeztek fokozni. *Mindkét fél saját oldalán akarta elkötelezetté tenni országunk vezetőit, hivatalos szerveit.*

Menekülők, ideiglenes védelmet kérők helyzete

Az igazgatóság határforgalmi kirendeltségein 1991. nyarán fokozatosan emelkedett azon beutazók száma, akik a zaklatások elől érvényes útokmánnal, megfelelő anyagiakkal rendelkezve, előrelátó módon kerestek Magyarországon vagy más országban élő rokonaiknál, ismerőseiknél biztonságot, nyugalmat.

1991. augusztus 15-től kezdődően Horvát-Baranyából és Kelet-Szlavóniából a megfélemlítések, fegyveres harcok hatására rövid idő alatt, a kora esti órákban, nagy tömegben jelentkeztek a menekülők belépésre. Elsősorban a határátkelőhelyeken (Udvar, Drávaszabolcs) jöttek – ami érthető, ha figyelembe vesszük, hogy a „zöld határt” a Jugoszláv Néphadsereg állománya őrizte, a határforgalmat többségében viszont a horvát rendőrök ellenőrizték.

1992. december 31-ig a pécsi igazgatóság működési területén 11728 fő kért ideiglenes védelmet. (Ezt követő időszakban a Határőrségnél jelentkezett személyek száma jelentéktelen, havi 4-5 fő.) A döntő többség, 9658 fő 1991-ben érkezett, ebből az őrök határszakaszán (terepen, az ún. zöldhatáron) mindössze 382 fő. A menedéket kérők 57 % -a nem rendelkezett érvényes útlevéllel, sőt jelentős része személyes okmánnal sem. 77 %-uk nő és gyermek volt, a férfiak többsége pedig idős korú.

Menekült státuszért csak kevesen folyamodtak, helyzetüket pontosan megítélni nem tudták, de az életmentés biztonságában reménykedtek a polgárhá-

borús viszály rövid időn belül történő rendeződésében. Igyekeztek a határmenti településekben ismerősöknél, rokonoknál elhelyezkedni, a menekülttáborokat csak a teljesen kiszolgáltatottak választották.

Kiemelt feladatként el kellett végezni az elsődleges szűrés során az ország biztonságát, a határőrizetet befolyásoló információk gyűjtését, ellenőrzését, értékelését és továbbítását az elöljáró és együttműködő szervek irányába. (Nagy létszámú menekült csoportba megbújva, okmányok nélkül, legendával érkezhettek köztörvényes vagy háborús bűnözők, terroristák, diverzánsok, felderítők, illetve hírszerzők.)

A túloldali helyzet, a szerb szabadcsapatok garázdálkodásainak híre, a megélhetési nehézségek, a határvonal aknásítása szinte megszüntette a szerb ellenőrzés alatt álló területre irányuló tiltott határátlépési kísérleteket. Az államhatáron magyar területre bejutott személyek többségében nem rejtőzködtek, inkább keresték a szolgálati személyeket, hatósági hivatalokat.

A polgárháború tragikus következményeinek felszámolása az élet minden területén nagy próbatétel, lelkileg és gazdaságilag rendkívüli terheket jelent és nemzetközi támogatással is hosszú időbe telik. Az aknamentesítés nem csak az államhatár mellett jelent problémát: „Az „átnyúló” aknák jelentős része a Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóságának területén található. Magyarország és Horvátország 1999. december 17-én kétoldalú megállapodást kötött arról, hogy három éven belül a horvát oldalon lévő természeti parkkal (Kopácsi rét /Kopacki Rit – Special Zoological Park and Nature Reserve/) együtt egy közös nemzeti parkot hoz létre. A Kopácsi rét (17 700 hektár a védett terület nagysága) vizes rehabilitációjának és egyben *a közös nemzeti park létrehozásának egyik akadálya, hogy az ártéri erdőt rejtő Kopácsi rétre mintegy 200 000 taposóaknát telepítettek. Az aknafelszedést a horvát félnek kell megoldania, de a közös nemzeti park létrehozása érdekében a két ország közösen indult a Global Environmental Facility (GEF) nemzetközi környezetvédelmi pályázaton.*”⁹

Nemzetközi jogalanyiség helyzete, bizonytalansága, rendezetlensége

A délszláv válság magyar államhatárt érintő hatásainak vizsgálata során leginkább a fizikai tevékenységek és azok eredményei kerültek előtérbe. Kevesebbet foglalkoztunk a ténnyel, hogy a horvát függetlenségi törekvéseket erőszakkal támadó „csoportosulásoknak” nem volt nemzetközi elismertsége, hivatalos jogi státusa. Az erőszak által „uralkodók” megszállóként viselkedtek, egyoldalú kinyilatkoztatásokat tettek és próbálták elismertetni az ún. „Krajinai Szerb Köztársaságot”, de semmiben nem feleltek meg a nemzetközi jogala-

⁹ Csapody Tamás: A gyalogsági aknák Magyarországon /ország-jelentés a landmine monitor 2000 részére, készült az international campaign to ban landmines (icbl) megbízásából/

nyiség követelményeinek: „A nemzetközi jog alanya az, akit a nemzetközi jog nemzetközi jogokkal és kötelezettségekkel ruházott fel, más nemzetközi jogalanyokkal szembeni érvényesítésük nemzetközi eljárás tárgya, megsértésük nemzetközi jogi felelősséget keletkeztet, továbbá a velük kapcsolatos vitákat a nemzetközi jog szabályai szerint kell rendezni.”¹⁰

Hivatalosan még az akkori Jugoszlávia sem ismerte el önálló államhatárolomként a megszállt területen regnáló „intézményesített hatalmi törekvéseinek” eredményeit, bár minden eszközzel (katonákkal, „önkéntesekkel”, fegyverrel, lőszerrel, propagandával....) segítséget nyújtott.

Az államiság vizsgálata és különösen a nemzetközi jogalanyiségének megállapítása illetve kizárása esetünkben azért fontos, mert térben és időben, a kifejtett tevékenységekben, pontosabban azok eredményében akarattunktól, szándékainktól függetlenül érték hatások a Magyar Köztársaságot, annak szuverenitását. Ugyanakkor a reagálásokat nem lehetett a nemzetközi szokásjog vagy az írott nemzetközi szerződések szerint megtenni.

Az elismerés a nemzetközi jog kulcsintézménye: „A szuverén államokból álló nemzetközi közösség jogrendjében, a nemzetközi jogban az elismerés és az állami akaratnyilvánítás más módjai: beleegyezés, hozzájárulás, elfogadás, továbbá ezek ellentétei: az el nem ismerés, a tiltakozás, az elutasítás *kulcsszerepet* töltenek be.”¹¹ A garanciát (okot) az állam saját akarata jelenti.

A jogi részletek további taglalását mellőzve is belátható, hogy a határon áterjedő hatások forrása ismert volt, és bizonyítható, de egyben provokatív is, mert az esetleges tiltakozást „*de facto*” elismerésként kívánták érvényesíteni. Ezen felismerést erősíti az a tény, hogy az akna telepítéseket a megszállt terület teljes mélységében végrehajtották, így a települések elhagyásának megakadályozása, illetve azok védelme nem volt szükségszerű összefüggésben az államhatár vonalába telepített aknásítással.

A terület és a tér mind a nemzetközi kapcsolatok, mind a nemzetközi jog szempontjából kiemelkedő fontosságú tényező. Általános értelmezés szerint „az állam területi szuverenitása alatt álló terület és tér esetében a nemzetközi jog funkciója az államhatár jogintézményének, a területi felségjog (*imperium*) korlátozásainak, illetve egyes különleges helyzeteknek a szabályozása.”¹²

Vizsgálódásunk szempontjából lényeges foglalkozni az államhatár fogalmával és funkciójával. Az államhatár, azaz az államok területi felségjoga térbeli kiterjedésének pontos meghatározása a modern korban egyre nagyobb jelen-

¹⁰ Bruhács János: Nemzetközi jog I. /Dialóg Campus Kiadó Bp-Pécs, 1998./

¹¹ Bruhács János: Nemzetközi jog II. 53. o. (Dialóg Campus Kiadó Bp-Pécs, 1999)

¹² Bruhács János: Nemzetközi jog II. 79. o. (Dialóg Campus Kiadó Bp-Pécs, 1999)

tőséget kapott. A határok térben és időben változtak.¹³ Az államhatár fogalma is különbözik a limes meghatározásától¹⁴: - „Az államhatár az a vonal, illetve sík, mely az adott állam területét elválasztja más államok területétől, illetve a *res communis omnium usus*¹⁵ természetes területektől és térségektől. Az államhatár látható vagy megragadható része az a vonal, mely a Föld felszínén megállapított határpontokat köti össze.”¹⁶ A tankönyvi fogalmi meghatározás mellett illetve határőr szakmai körökben elsődlegesen „a Magyar Köztársaság államhatára nemzetközi szerződésben meghatározott azon képzeletbeli függőleges síkok összefüggő sorozata, amelyek Magyarország területét a légtérben, a föld (víz) felszínén, valamint a föld (víz) mélyében a szomszédos államok területétől elválasztják”¹⁷ törvényi megfogalmazást használjuk. „A Magyar Köztársaság államhatárának vonalát a terepen elhelyezett határjelek jelölik. Az államhatár vonalára és a határjelek elhelyezkedésére vonatkozó földmérési adatokat nemzetközi határokmányok tartalmazzák.”¹⁸

Az elveknek és jogszabályoknak megfelelően a magyar-jugoszláv államhatáron a határvonal és a határjelek felújítására, megjelölésére, és karbantartására vonatkozó Egyezményt Belgrádban, 1983. október 20-án írták alá a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Jugoszláv Szocialista Köztársaság Képviselőházának Végrehajtó Tanácsa képviselői.¹⁹

Az egyezményben foglaltak értelmében „a déli határszakaszon 1973-79 új felmérés után 1983-84-ben, majd 1988-89-ben volt felújítás. Jugoszlávia felbomlásával új államok születtek Magyarország déli határszakaszán. A határvonal szakaszolása és a határokmányok hallgatólagosan érvényben maradtak. Az A szakasz Szlovénia, a B, C és D 465-ig szakasz Horvátország, a D 465-től, E, F szakaszok a Szerb-Montenegró államszövetség határai.”²⁰

A Magyar Köztársaság elsők között ismerte el a Horvát Köztársaság függetlenségét, szuverenitását. A két ország között nincs területi vita, de az utódállamok még mindig nem tudtak megállapodni a hármashatár pontjaiban. Ez

¹³ „Magyarország határai a II. Világháború után megváltoztak. Az 1947. febr. 10-én aláírt Párizsi békében Mo. elvesztette az I. és II. bécsi döntés során visszacsatolt területeket, Felvidéket, Észak-Erdélyt, valamint Kárpátalját és Délvidéket” (Suba János: A déli határszakasz határokmányainak története, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények III.161.o.)

¹⁴ A limes a Római Birodalom határövezetét jelentette, ahol katonai erődítmények, ellenőrzés és riasztási rendszer valósult meg.

¹⁵ Res communis omnium usus = mindenki által szabadon használható dolog

¹⁶ Bruhács János: Nemzetközi Jog II. 81. o. (Dialóg Campus Kiadó Bp-Pécs, 1999.)

¹⁷ Hőr.tv. 3. § (1), Hivatalos CD jogtár

¹⁸ A Hőr. tv. 3. § (2) bek., a 2001. XXXIII. Törvény 2. §-ával megállapított szöveg

¹⁹ Az egyezmény jóváhagyásáról szóló jegyzékváltás 1984. márc. 05-én megtörtént. Az egyezmény a 19. cikkének (1) bekezdése értelmében 1984. ápr. 04-én lépett hatályba, és az 1956. jan. 18-i egyezmény hatályát veszítette.

²⁰ Suba János: A déli határszakasz határokmányainak története, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények III.,166. o.

hatással van a magyar-horvát kapcsolatokra is, mert a *vegyes bizottság 2002 ősz óta nem működik, sőt 2004-ben még műszaki szinten sincs együttműködés!*²¹

Van viszont jónak minősíthető, tartalmas és eredményes – a D határszakasz aknamentesítéssel kapcsolatos probléma kivételével – együttműködés a határrendi²² kérdések rendezése területén. Szabályozottság tekintetében az alaphelyzet sokban hasonlít: a magyar jog – elsősorban a Hőr. tv. – egyértelmű feladatokat fogalmaz meg, felhatalmazásokat ad, a nemzetközi jog vonatkozásában pedig a *szokásjog*²³ érvényesül.

„A határőrizet a Magyar Köztársaság államhatárának rendjét sértő vagy veszélyeztető cselekmények megelőzésére, felderítésére és megszakítására, valamint az államhatár átlépésének feltételeivel nem rendelkező személyek beutazásának és kiutazásának megakadályozására irányuló tevékenységek rendszere.”²⁴ Az előzőekben már tisztáztuk, hogy a kötelezettségeinket az állami szuverenitás keretein belül van lehetőségünk teljesíteni, erre tett ígéretet a két szomszédos fél. Jugoszlávia sajátos állami berendezkedése alapján a határrendi kérdésekkel foglalkozó bizottságokba²⁵ általában a tagállamok nemzetiségéhez tartozó, rendőri beosztást betöltő személyek kerültek kijelölésre. További eltérő sajátosság volt, hogy a határforgalom ellenőrzését a tagállami rendőrség, a zöld határ őrzését a JSZSZK sor- és hivatásos állományú tagjai hajtották végre. Esetünkben jellemző volt, hogy a hadsereg hivatásos állományának többsége szerb nemzetiségű, a határvonal mellett járőröző sorkatonák pedig más tagállamból voltak vezényelve.

A horvát függetlenedési folyamat a szocialista rendszer és a jugoszláv föderáció összeomlása arányában a tagköztársaságban erősödő nemzeti érzelmet és a nemzeti öntudat feltámadását is jelentette.

„Az 1990. évi horvát alkotmány még kötelezett bennünket, hogy bizonyos szinten betartsuk a „más államokkal kötött szövetség szabályait”, de minden esetben csakis olyan szövetségi elkötelezettségeket, amelyekben Horvátország érvényesítheti jogát, hogy maga döntsön az átruházott és átvállalt jogok és kötelezettségek teljesítéséről, amely szövetségből, saját akaratából, ha érdekei

²¹ Suba János: A déli határszakasz határokmányainak története, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények III. 166. o. A határszakasz új felmérése tervezve van, 1997-ben egyezmény született, parafálták, de nincs ratifikálva.

²² *határrend*: az államhatárral kapcsolatos nemzetközi szerződésekben és jogszabályban meghatározott jogok és kötelezettségek érvényesülése Hőr. tv. 4. § (1) 8.

²³ Az általános nemzetközi jog tipikus formája. „A nemzetközi szokás, mint a jog gyanánt elismert általános gyakorlat bizonyítéka.” (Nemzetközi Bíróság Statútuma 38. cikk)

²⁴ A Hőr.tv. 1. §-a a 2001: XXXIII. törvény 1. §-ával megállapított szöveg.

²⁵ Egyezmény 4.cikk: (1) Az Egyezmény rendelkezéseinek végrehajtására Magyar-Jugoszláv Fővegyes Bizottság létesül, amely két állandó küldöttségből, mindegyik elnökből és két tagból áll. (2) Mindegyik határszakaszon Magyar-Jugoszláv Helyi Vegyes Bizottság létesül, amely két állandó küldöttségből, mindegyik elnökből és két tagból áll.

úgy kívánják, bármikor ki tud lépni.”²⁶ A fenti kinyilatkoztatást támasztja alá az a javaslat, amellyel a jugoszláv köztársaságok alkotmányos államjogi kapcsolatait rögzítő dokumentumot kívánták megváltoztatni:

- I. A Horvát Köztársaság kinyilvánítja függetlenségét és szuverén államiságát.
- II. Ezzel a lépéssel a Horvát Köztársaság megindítja nemzetközi elismertetésének folyamatát.
- III. A Horvát Köztársaság területén csak azok a törvények érvényesek, amelyeket a horvát Sabor szavazott meg. A Horvát Köztársaság vállalja azokat a jogokat és kötelezettségeket, amelyeket a JSZSZK alkotmányával összhangban Horvátországra ruháztak át.
- IV. A Horvát Köztársaság határai az eddigi JSZSZK nemzetközileg elismert, Horvátországhoz tartozó határai.
- V. Elfogadva a Párizsi Alapokmányt, a Horvát Köztársaság valamennyi állampolgárának szavatolja a nemzeti és minden egyéb emberi és polgári jogokat és szabadságokat, a demokratikus rendszert, a jog uralmát, valamint alkotmányos rendjének és a nemzetközi jognak valamennyi legmagasabb értékét.²⁷

A nemzetközi politika meghatározó személyiségei kezdetben Jugoszlávia egysége mellett szálltak síkra, de a Robert Badinter-féle döntőbíróság elismerte a függetlenségi törekvéseket és az alábbi döntést hozta 1991. december 7-én:

„Annak ellenére, hogy a JSZSZK mindmáig megőrizte nemzetközi jogalanyiságát, a köztársaságok kinyilvánították függetlenné válásuk szándékát.

A föderáció szerveinek összetétele, működése, legyen szó az Államelnökségről, a szövetségi kormányról, a parlament Köztársaságok és Tartományok Tanácsáról, a Szövetségi Tanácsról, az Alkotmánybíróságról vagy a szövetségi hadseregről, már nem felelnek meg a szövetségi állam normális működéséhez elengedhetetlen mércéknek.

Az erőszak alkalmazása fegyveres összetűzésekhez vezetett a föderáció alkotórészei között, ennek következményeként alig néhány hónap alatt több ezer ember vesztette életét, és az egész országban a pusztító rombolások következtében óriási anyagi károk keletkeztek. A föderáció szervei, akárcsak a köztársaságok vezetői, még az EK és az ENSZ segítségével sem voltak képesek úrrá lenni a helyzeten.

²⁶ Stjepan Mesić: Jugoszlávia nincs többé 57.o. (Helikon kiadó, 2003)

²⁷ Stjepan Mesić: Jugoszlávia nincs többé 56.o. (Helikon kiadó, 2003)

Az előzőeket figyelembe véve, a Döntőbíróság véleménye a következő:

- *A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság a dezintegráció folyamatában van;*

- *A köztársaságok feladata, hogy a nemzetközi jogi normák alapján határozzanak az elhaló ország jogfolytonosságáról és olyan fontos, e folyamat során minden bizonnyal felvetődő kérdésekről, mint az emberi és kisebbségi jogok;*

- *Azok a köztársaságok, amelyek nem ezt akarják, létrehozhatják saját államszövetségüket, melyben saját maguk választanák meg demokratikus intézményeiket.*²⁸

A szándékok szerinti együttműködéssel nem lett volna tehát lényegi különbség az 1991-ig jól működő gyakorlathoz képest, de hiába nyilvánította ki a daytoni megegyezést követően a magyar és horvát fél is, hogy a normális határ menti viszonyokat a legrövidebb időn belül helyre állítják, az első látványos lépésre öt év elteltével kerülhetett csak sor. 1996. október 04-én megnyitásra került az udvari közúti határátkelőhely.²⁹ A normális viszonyok kialakításának nehézségét, a nemzetközi erők lehetőségeinek (vagy akaratának) korlátozottságát mutatja, hogy a beremendi közúti átkelő, csak magyar és horvát állampolgárok részére történő forgalomba helyezésére további három évet kellett várni. (1999. 12.15.)

Horvátország államisága 1998. január 15-én teljeseedett ki, ekkor szűnt meg a térség ENSZ felügyelete.

Az államhatárra vonatkozó előírások a nemzetközi közigazgatást végző erőket részleteiben nem igazán érdekelte. Számukra meghatározott fő feladatokra koncentráltak és tisztában voltak az ellenőrzés időlegességével és kivételességével.

A magyar fél a horvát felet tájékoztatta minden határrendi eseményről, rendszeresek voltak a bizottsági találkozók, megtörténtek a tiltakozások is, de tudomásul kellett venni a cselekvési korlátozottságot.

A reális helyzetértékelés megkívánta, hogy az érdekek és lehetőségek arányait is figyelembe vegye mindkét fél.

²⁸ Stjepan Mesić: Jugoszlávia nincs többé 376.o. (Helikon kiadó, 2003)

²⁹ A megnyitást megelőzően az ENSZ (UNTAES) felügyelete mellett, lokális aknamentesítést hajtott végre a Szlovén Zászlóalj, a Horvát Aknamentesítő Társaság (MUNGOS), a Horvát Helyi Aknatisztító Társaság. Az aknák megsemmisítéséről és a határforgalomban részt-vevők biztonságának szavatolásáról hivatalos jegyzék készült. (Pécsi Határőr Igazgatóság értékelő jelentéséből)

A horvát államiság kiteljesedése-aknamentesítések

Horvátország 1998-ban ratifikálta a gyalogsági aknák teljes körű betiltását előíró Ottawai Egyezményt,³⁰ vállalva, hogy 2008-ig végrehajtják területük mentesítését a gyalogsági aknák tekintetében.

A szándék megvan, korlátokat a tevékenység veszélyességéből fakadó speciális szakképzettség és rendkívüli költségigénye jelent. Az állami és nemzetközi támogatásokat a horvát lakosság önkéntes adakozással is igyekszik kiegészíteni: a Horvát Aknamentesítő Központ létrehozta a „Horvátország Aknamentesítéséért Alapítványt”. A humanitárius alapítványt 1998. augusztus 17-én jegyezték be. Alaprendeltetése az alapítványnak, hogy pénzügyi támogatást nyújtson:

- Horvátország leaknásított területeinek aknamentesítéséhez,
- Segítségnyújtás a felrobbant veszélyes eszközök és aknák áldozatainak,
- A munkálatok segítéséhez alkalmazható új technológiák elsajátíttatása.

Az alapítvány támogatói és eredményei:

- nagy számú ismert aktivista, akik felkutatják a támogatókat, rendezvényeket szerveznek
- Velebit-hegység aknamentesítésért program (Zagrebacka Bank és kliensei + osztrák Rotary klubok
- „én is tudok segíteni akció” általános iskolások papírgyűjtése
- „negyed méter mentesítéséért kuponok akció”
- iskolások által készített emléktárgyak eladása
- ismert személyek szakácskodással az aknamentesítésért
- támogató telefonálás, SMS küldés, koncertek szervezése
- *16 projekt: 686.644 m² terület mentesítése, 7 millió kuna értékben*
- *sérültek támogatására fél millió kuna*
- *a Horvát Centrum munkatársainak felkészítésére 1,5 millió kuna*
- *támogató bázis kiterjesztése Olaszországra, Svájcra*
- *az alapítványról, az elmúlt négy évben tudósítás nyomtatott formában 956 esetben-, rádióban, televízióban 10 órányi jelent meg*

Az alapítványnak fő célja a horvátországi aknamentesítés segítése nemzetközi összefogással.

³⁰ A civil társadalmi szervezetek felhívására 1997 decemberében 122 ország írta alá az Ottawai Egyezményt. Az azóta eltelt idő alatt több mint 30 millió aknát kitevő készleteket semmisítettek meg az egyezményhez csatlakozó országok. Kb. 65 ország lakossága van az aknaveszélynek kitéve. A nemzetközi becslések évről évre 15-20 000 közé teszik a taposóaknák további áldozatainak számát. (Európa az aknák ellen, WWW.elections2004.eu.int)

Az illetékes határellenőrzést végrehajtó horvát szervek elismerik, hogy a „D” határszakasz aknamentesítése, a határjelek láthatóságának biztosítása nemzetközi kötelezettség és biztonsági érdek. Az eddigi tapasztalatok alapján feltételezhetjük (megállapíthatjuk), hogy megkülönböztetett prioritást, előresorolást azonban nem tudnak (nem akarnak) adni ezen feladatnak. Ezt bizonyítja az is, hogy nem kezdeményezik a vonatkozó egyezmények megújítását, hátráltatják a Vegyes Bizottság³¹ munkáját. A gazdasági, társadalmi érdekek, illetve a rendelkezésre álló anyagi forrásoknak megfelelően végrehajtott, határközeli mentesítésekről tájékoztatták a magyar felet: „Horvátország 2002-ben 6 esetben végzett aknamentesítést a határ horvát oldalán. Ennek során aknamentesítést végzett:

- a horvát Aknamegsemmisítő Kereskedelmi Egység (PIPER) 2002. febr. 12-től; D254-D256 sz. határjelek között
- a Zágrábi Aknamentesítő Kereskedelmi Társaság (MUNGOS) 2002. február 23-tól; D42 sz. határjel körzete
- a Techno Elektro Kereskedelmi Egység 2002. május 03-2002. július 03.; D271-D275 sz. határjelek között
- a MKA Deming Csakoveci Társaság 2002. július 05-2002. augusztus 15. D34-D71 sz. határjelek között
- a Horvát Aknamentesítő Társaság 2002. szeptember 16-2002. november 16. D164-D167 sz. határjelek között
- eszéki DINAMIT Társaság 45 napon keresztül D210-D225 sz. határjelek között”³²

A magyar-horvát nemzetközi kapcsolatok fejlesztésére mindkét fél, minden szinten, őszintén törekszik. Horvátország euro-atlanti kapcsolatrendszerének bővítésében több szempontból Magyarországnak meghatározó szerepe van. A bilaterális szerződések megkötéséhez, megújításához kölcsönös, egyidejű akaratra, egyeztetett programra, érdekazonosságra és teljesítési képességekre van szükség. A helyi és területi szintű nemzetközi együttműködésben a hatáskörök szigorúan behatároltak, korlátozottak, elsősorban a végrehajtásra vonatkoznak. A végrehajtás során szerzett információk, tapasztalatok hatékony gyűjtése, elemzése, a változások és a változtatások igényének időben történő észlelése, javaslatok felterjesztése viszont a jövő és a haladás záloga.

Magyar államiság felelősége – kezdeményezési kötelezettség

Az államok felelőségét a nemzetközi jogban nem egyszerű értelmezni: „...ha teljesen nem is hiányzik a nemzetközi jogból a nemzetközi jogsértések szankcionálása, ennek mechanizmusa és eszközei nagyon korlátozottak, a fele-

³¹ Egyezmény a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Képviselőházának Végrehajtó Tanácsa között a magyar-jugoszláv államhatáron a határvonal és a határjelek felújítására, megjelölésére és karbantartására (Belgrád, 1983.10.20.)

³² Csapody Tamás: Aknák Magyarországon (<http://bocs.hu>)

*lősségi szabályok effektivitása igen gyenge... a nemzetközi felelősség szabályai főleg barátságos alkalmazásra alkalmasak, ahol a felelőséggel kapcsolatos viták alku, azaz kompromisszumok segítségével oldódnak meg, és ahol az államok jogi egyenlőségét fokozott mértékben háttérbe szorítja a tényleges egyenlőtlenségük.*³³

A magyar-horvát államhatár D határszakaszán kialakult helyzet nem felel meg sem a nemzetközi, sem a magyar jog előírásainak. A jogsértő magatartást elkövetők nem rendelkeztek nemzetközi jogi státussal, nem volt elismert állami-ságuk, időleges, fizikai hatalmuk, területiségük és térbeliségük pedig megszűnt.

Annak ellenére, hogy több éve helyre állt a szomszédos államok szuverenitása, és a korábban érvényben lévő szerződéseket jogfolytonosnak ismerték el, a jogsértő állapot nem került felszámolásra:

- a határjelek felújítása, karbantartása nem került végrehajtásra³⁴
- a határjelek láthatósága, a határnyiladék tisztítása nem biztosított³⁵
- a határvonalhoz közel telepített aknák veszélyeztetik a MK területét³⁶

Az ok-okozati vizsgálatban elfogadható válasz volt, hogy életveszélyes, nem biztonságos a határvonal közeli tevékenység, tehát a nyiladéktisztítást nem szabad végrehajtani. Amíg nem volt nemzetközileg elismert partner elfogadható volt, hogy nincs törekvés közös tevékenységre. Ahogy a bevezetőben hangsúlyoztam a változás meghatározó diktátumát, fel kell tenni a kérdést, jók-e még a korábbi válaszaink.

Különösebb indoklás nélkül is belátható, hogy a körülményekben jelentős változások történtek, ezért újra kell fogalmaznunk a kérdéseket és válaszokat. Meddig engedhető meg, hogy az Európai Unió külső határszakaszán tisztázatlan, szabályozatlan, emberéletre veszélyes helyzet legyen? Elfogadható-e a veszélyre való hivatkozás, amikor több tucat aknamentesítésre szakosodott vállalkozás dolgozik megrendelésre? (Meg kell említeni, hogy a magyar tűzszerészek békemisszióban jelentős területeket mentesítettek külföldön). Gondolunk-e arra, hogy ha Horvátország teljesíti saját területének mentesítését a határvonal közelében, akkor a magyar nyiladék tisztítása előtt át kell vizsgáltatni a területet, de már kevesebb esély, illetve indok lesz támogatás igénylésére.³⁷ (A Honvédelmi Minisztérium 2001-ben a NATO Partnerség a Békéért (PfP) Trust

³³ Bruhács János: Nemzetközi Jog I.171. o. (Dialóg Campus Kiadó Bp-Pécs, 1999.)

³⁴ Egyezmény a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Képviselőházának Végrehajtó Tanácsa között a magyar-jugoszláv államhatáron a határvonal és a határjelek felújítására, megjelölésére és karbantartására (Belgrád, 1983.10.20.) 4. cikk

³⁵ ua. Egyezmény 5. cikk, Hór. tv. 5.§. (1); 22.§. e, f,

³⁶ MNK ET 1979. évi 15.tvr.

³⁷ Az EU Tanács és a Parlament 2002-től 2009-ig terjedő időszakban 140 millió eurós költségvetést különített el, kizárólag a gyalogsági aknák elleni küzdelemre.

Fund program keretében a kanadai-ukrán projekt megvalósításához, vagyis a több mint 400.000 db ukrán gyalogság elleni akna megsemmisítéséhez 15 millió forintos támogatást adott. A HM 10 millió forinttal támogatta 2001-ben az Albánia és Kanada által vezetett projektet, a Külügyminisztérium 2002-ben 30.000 USA dollár támogatást adott az olasz (Miláno) Emergency- Life Support for Civilian War Victims nevű civil szervezetnek).³⁸

A fenti példákat az ellentmondásosság hangsúlyosabbá tételének szándékával említettem meg, mert esetenként normál viszonyok között is nehéz az anyagi feltételeket biztosítani a feladathoz. Jelen esetben sem az a kérdés, hogy technológiailag végrehajtható-e a D határszakasz rendbetétele, hanem az hogy milyen finanszírozással, mikor, kik hajtsák végre. A magyar jogszabályi előírásokon túl, ha elfogadjuk a nemzetközi szokásjog alapján hatályos Egyezmény³⁹ 7. cikkben foglaltakat, akkor „A határvonal és a határjelek megjelölésének, felújításának és karbantartásának kötelezettségei, valamint az ezzel járó költségek a Szerződő felek között a következők szerint oszlanak meg: – a B, D és F határszakaszon a Magyar Köztársaságot terhelik.”

Ajánlás

A magyar-horvát határszakaszra vonatkozó egyezményeket célszerű áttekinteni, illetve az átdolgozási, tárgyalási, parafálási és ratifikálási folyamatokat felgyorsítani, különös tekintettel Horvátországnak az Európai Unióhoz történő csatlakozási szándékára és tárgyalási folyamatára.

A D határszakasz vonatkozásában Magyarországot terhelő kötelezettségek teljesítését a horvát aknamentesítéssel célszerű összehangolni, és közös pályázattal, európai uniós támogatással mielőbb megkezdeni.

A nemzetközi és hazai támogatás elnyerése érdekében szükséges a széles körű felvilágosító és propaganda tevékenység tervszerű, összehangolt végrehajtása.

³⁸ Csapody Tamás: Aknák Magyarországon <http://bocs.hu>

³⁹ Egyezmény a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Képviselőházának Végrehajtó Tanácsa között a magyar-jugoszláv államhatáron a határvonal és a határjelek felújítására, megjelölésére és karbantartására (Belgrád, 1983.10.20.)

RÉDEI MÁRIA

TANULÁSI CÉLÚ MIGRÁCIÓ A VILÁGBAN ÉS ITTHON

„A kivándorlás emberi jog, a bevándorlás nem!
Heller Ágnes

Gondolatok a migrációról

Elinduláskor és megérkezéskor előfordul, hogy könnyes a szemünk. Nehéz elszakadni a megszokottól, várakozással-teli megérkezni egy ismeretlen környezetbe, mindez a többséget bizonytalansággal tölti el. Ugyanakkor az ember érdeklődik távoli tájak és más kultúrák iránt, megismerni, tapasztalatot szerezni, felhasználni a körülötte mutatkozó lehetőségeket. Ha megismertük mindennapi környezetünket, távolabbra tekintünk, esetleg elégedetlenek lehetünk, akár tovább szeretnénk menni. Ez *örök emberi vonás*.

A mozgás az élet része. A térbeli elérhetőség feltételeinek a javulásával az élet mind természetesebb és gyakoribb jelenségévé vált szülőhelyünk elhagyása. Az emberek elinduláskor kifejezik azt a bizakodásukat, hogy máshol többet remélnek, szabadabban mozoghatnak, az új környezet, őket is motiválja. Ha egy kihívásokkal teli környezetben élünk, akkor magunk is többet teszünk a megfelelés érdekében. Ellenben, ha maga az ott élő vagy odaérkező azt tapasztalja, hogy tevékenységére nincs szükség, a fejlődésére fordított pénz nem térül meg, akkor reményvesztetté válhat.¹

Az ember *szellemi képességeinek növelése*, hasonló a vállalkozások térbeli fejlesztési elgondolásához. A szabad áramlásban mind az ember, mind

¹ Oded Stark professzor a bonni egyetem tanára 2003 márciusában előadást tartott a IIASA-ban „*Rethinking the Brain Drain*” címmel, és a következőkben foglalja össze mondanivalóját. „Ha a termelés nem ösztönzi a munkavállalót egy magasabb tevékenységi szint elérésére, akkor ő maga is kevesebbet fektet be a szellemi képességek fejlesztésébe. A migráció valós pozitív próbája az, hogy az ember a gazdagabb országokban megszerzett tapasztalatait, készségeit, szellemi tőkévé kovácsolja, majd visszatérve az alacsonyabb gazdasági környezetben, ezt kamatoztatja. Egy jól szervezett és működtetett gazdaságban a migrációval járó többlet költségek és zavaró hatások könnyebben feloldhatók, mint ha ilyen irányú politika nem is létezik.”

környezete arra törekszik, hogy a versenyképesség megőrzése vagy fokozása céljából, élete, működése során addig legyen egy földrajzi helyen, amíg az számára megfelelő.

A lakóhely megváltoztatása egy felismerési, *döntési folyamat*. A többség migrációs döntését konkrét helyi dimenziók határozzák meg, amelyeket egyesek közelebbi vagy távolabbi környezetéről szerzett ismeretekkel hasonlítanak össze. Az új lakóhely kiválasztása során több szempontot egyeztetünk, amiben előtérben áll a napi megélhetés. De nem mindenki elégszik meg ennyivel, vannak olyanok, akik ennél többre vágnak, egy esélyt teremtő szellemi/anyagi tőkefelhalmozásra.

Mivel napjainkban nő ezt a döntést megalapozó *információ* mennyisége, bővül azoknak a *földrajzi helyeknek a palettája*, ahol a termelésnek, az embereknek új célja alakulhat ki. Minél magasabb valakinek a képzettsége, minél több irányú tapasztalata van a világban, annál több az esélye egy elégedettséget hozó választásra, és nagyobb a szabadsága egy tudatos, tájékozódó döntésre.

Tapasztalati tény, hogy attól a helytől, ahol születtünk, a jobb életminőség reményében, *kényszerében, szakadunk el*, amely döntés hangsúlyosan gazdasági szempontú. Napjaink gyors információ terjedése lehetővé teszi azt, hogy a világ másik végén is akár tömegek szerezzenek tudomást arról, milyen életminőség lehetséges, ami vonzást gyakorol rájuk.

Talán éppen ebből fakad a migráció megfékezésének egyik gondolata, miszerint adott helyre irányított *fejlesztés, képes helyben is tartani a tömegeket*.² A folyamat irányítása, a résztvevők közötti egyetértés, több haszonnal járhat együtt, de bizonytalan a stabilitás hosszabb távon történő fennmaradása. A bizonytalanság azzal függ össze, hogy a migráció hatásai mind a küldőnél, mind a fogadónál érzékelhetők. Nemcsak megvalósulnak dolgok, de el is maradnak, amit együttesen kell mérlegelni.³

Míg a 60-as évek mobilitási leírásai csak arról szóltak, hogy az egyes országok miként „szívják” el a kiművelt emberfőket, a XXI. század emberi erőforrás elemzése a több földrajzi helyen szerzett tapasztalás

² Widgren egy hozzávetőleges számítást is végzett arra, hogy a migrációra fordított állami kiadások milyen hányadát jelentik a fejlesztés egészére fordított összegeknek. És a következőket állapítja meg; „Az OECD országok jelenleg (1990) az összes fejlesztési kiadásuk (50 milliárd USA dollár) egy tizedét fordítják a nemzetközi migráció menedzselésére. A humanitárius ellátás éves költsége 5 milliárd dollár. Ha ezt az összeget a küldő országokban fordítanák fejlesztésre, akkor a stabilitás könnyebben valósulhatna meg, mint akkor, ha erre semmit se fordítanak.”

³ Erre irányítja a figyelmet a Világ Bank 1995. évi jelentése, amikor felteszi a kérdést: „...tudunk-e tenni valamit annak érdekében, hogy megállítsuk a szegény országokból a képzetek kiáramlását?” „A világ egyenlőtlenségeit azzal csak fokozzuk, ha nem állítjuk meg a kiáramlást” - állapítja meg *The Economist* 05. 31 2001. „A képzetek csalogatása a fejlett világba, együtt jár a szegény országok végleges lemaradásával, mert nem lesznek olyanok, akiknek az idősebbek átadják a tapasztalatot.”

erényéről beszél, a hálózati kapcsolatok rugalmasságát értékeli. A magasan képzettek mozgá-sának kutatása a 60-as években kezdődött, akkor, amikor az angol gazdasági hanyatlás és az amerikai felfutás „agyelszívást” eredményezett. Később a kutatók érdeklődése a fejlődő és a fejlett világ közötti kapcsolatra bővült, össze-függésben azzal, hogy a függetlenedés együtt járt az anyaország és a gyarmat közötti munkaerő és ismeret cseréjével.

A '70-es években jelentek meg azok a termelési ágak, amelyek hozzá-adott többlet értékkel növelt terméket bocsátottak ki, mint az elektronikai ipar, majd a telematika és informatika, biotechnológia. Ennek felfutásába már bekapcsolódott az ázsiai munkaerő, de ennek alapjai még a korábbi gyarmati, anyaországi kapcsolatok voltak. Ezen tevékenységi átrendeződéshez már fokozott mértékben volt szükség képzett munkaerőre.

A '80-as években a globalizáció elterjedése, a kutatási eredmények gyors alkalmazása a termelésben és az oktatás nemzetközivé válása jelentette a fő hajtóerőt. A képzettek mozgását, mint a szellemi értékek térbeli halmozódását elemezték és a humán tőkéről beszéltek.

A '90-es években váratlan volt Kína és a kelet-európai régió bekapcsolódása a világgazdaság folyamataiba, és mivel számottevő képzett lakossággal rendelkezik, nyitódásuk új szempontot vetett fel. A kelet-európai változások a „brain drain” témáját a politikai érdeklődés középpontjába helyezték.⁴ A migráció kérdése nemcsak a *biztonság* témakörét érintette, de a *gazdaság térbeli terjedésének* is látható formáját jelentette, így ennek feltérképezése, követése alapvető volt a politikusok számára.

A korábbi évszázad gazdasági folyamataiból a migrációval összefüggésben azt a tanulságot szűrhetjük le, hogy a megelőző évszázadokban *a munkaerő igyekezett a termelés helyszíné felé, mert a természeti erőforrás jelentette a telepítési tényezőt.* A termelés nemzetközivé válása, és áthelyezése során a helyi adottságok közül a munkaerő, és ezen belül a képzett munkaerő jelenléte vált meghatározóvá. Mindez összefüggésben volt a termelési tevékenység munkaintenzívából a tudásintenzív felé történő átrendeződésével. Következményeként *hol a termelés, hol a munkaerő mozdult el.* Ezek a mozgások erősen érintették a nemzetgazdaságokat, amelyek erre a nemzeti szabályozás korlátozásával vagy felmentésekkel reagáltak. A munkavállaló és a munkaadó tőkés érdekei többször ütköztek a nemzeti szempontokkal. Az egyéni elképzelések sokszínű és gyors reagálásával lassan azonosult a nemzeti szabályozás, a gyengébb láncszem, maga a migráns kényszerült arra, hogy igazodjon az irányítás feltéte-

⁴ Az érdeklődés valójában arra irányult, hogy a katonai jelentőségű ismeretekkel rendelkező kutatók kiáramlását nyomon kövessék.

leihez. Ez elvezet bennünket a tradicionális hármastól – *a tőke, az ember és a nemzeti érdek* – egyensúly kereséséhez.

A jövő kulcs kérdésének tekintem a migráció irányítását; *miként viszonyul a termelés globális üzleti szempontja a munkaerő egyéni mobilitási döntéséhez, és mindez milyen nemzeti stratégia keretében valósul meg. Az egyeztetésben részt vevő oldalak szempontjai miként érvényesülnek?* Vajon az országok képesek-e nemzeti szempontjaikat érvényesíteni, egy előkészítő, hívogató ún. pro-aktív politikával, vagy arra kényszerülnek, hogy a már bekövetkezett eseményekre reagáló, követő ún. re-aktív stratégiát működtessenek?

„Az országok többsége a nemzet biztonságát és stabilitását érzi fenyegetve a beáramlás által”,- állapítja meg az ENSZ felmérés⁵. 1976-ban a világ országainak csak 6,4%-a értékelte a határára irányuló migráció súlyát magasnak. Ez 1989-re már 20,6 %-ra nőtt és a kétpólusú világ felbomlásával 31,8 %-ra. Mindez arra készteti az egyes államokat, hogy foglalkozzanak a határaikra nehezedő bejutási érdeklődéssel, és közösen keressék a célravezető megoldási lehetőségeket. Maguk a migránsok is tudatosabb döntéseket hoznak. De a nemzetközi élet képviselői, a termelés áthelyezői, a legtapasztaltabbak és érdekükben áll a képzett munkaerő akadálytalan áramlása. Mindez azt jelenti, hogy a közös célokban célszerű folyamatosan egyeztetni. Az egyeztetés a korábbi mennyiségi szemléletről a minőség felé tolódott el. „A munkaerőt kértünk és emberek érkeztek” történelmi mondás jelentősége változatlan.

A tér átalakulásának markáns elmélete a fenntartható fejlődés a következőket állapítja meg; „..... az anyagi természetű dolgokról a szellemiek felé történő értékrendi eltolódás az ún. dematerializáció zajlik...”. Ez oly módon valósulna meg, hogy a nagy nyersanyag-felhasználást, a környezeti terhelés csökkentését, az beépülő többlet munka váltja ki. Ezek együttesen hatnak abba az irányba, hogy a termelés kiterjesztésének és növekedésének döntő elemét látják abban, hogy a képzett munkaerő velük vándorol-e, és mindez mennyire okozza a termelés és a fogyasztás helyszínének földrajzi szétválását? Mekkora szállítási többlet költség keletkezik? Amivel a termék drágább lesz. Ebben a kérdésben a virtuális világ nyújtotta új tér és időmódosító technika is kap szerepet. Ma már a világ egyik sarkából lehet irányítani a pénzt, a termelés és a szolgáltatás alakulását és az embert?! „*Ha az ember pénz lenne*”...írja *Brain 1992*. Tehát afelől kétség nincs, hogy egyetértéssel, értsd irányítással, többlet érték nyerhető, de kinek?

A gazdaság fejlődésének mindig is állandó motorját jelentette a kutatás-fejlesztés, de a tudásalapú gazdasági fejlődéssel ennek jelentősége tovább nőtt. A stratégiai fejlesztést szolgáló tevékenységeket nem szívesen helyezik az anyaországtól különböző helyre. Ez azzal járt együtt, hogy a nekik szükséges „bright and best” munkaerőt megszerezzék, és számukra mindent biztosítsanak.

⁵ Trends in population policy:UN NY Population Studies no. 114 1990. p. 368-71.

Problémák akkor adódnak, amikor a tapasztalt emberek képességeiket felismerve, önálló döntést hoznak, és a nagyobb hatékonyságot jelentő helyre mennek, egyúttal magukkal viszik a stratégiai jelentőségű ismereteket, és ezzel bizonytalanságot teremtenek.

Számos vállalati döntés tanulmányozása azt erősíti meg, hogy a termelés földrajzi helyének kijelölésében a képzett munkaerő szerepe megnőtt. A termelés helyszínének megváltozása, hatással van a képzettek mozgására, követik a lehetőségeket. Az ismeretek, a technológiák gyorsuló kicserélődése tovább növelte az igényt a tanult emberfők alkalmazására.

A '80-as években a kutatás érdeklődése a nemzetközi migráció egésze felé irányult és még nem emelte ki a foglalkoztatási alapú befogadás kérdését. A befogadás későbbi új szempontjainak a kialakításában alapvetően három tényező játszott szerepet:

- azzal, hogy a világban több ország kapcsolódik be a folyamatba és javul a térbeli elérhetőség, a migráció sokszínűvé vált,
- a korábbi benépesítés helyett, megnőtt a rövid időtartamú tartózkodások stratégia alkotó szerepe, ami a munkaerő-piaci szempontokat helyezi előtérbe,
- az Új Gazdaság/New Economy vonzotta a tehetséges befektetőket, a tőke gyors megtérülése képzett munkaerővel valósult meg.

Az ezredfordulón a globalizáció terjedését szolgáló ún. *cégen belüli áthelyezés*, (inter-company transfer) számára kiemelt jelentőségű lett az, hogy jogi korlátozás nélkül jussanak a megfelelő munkaerőhöz és ezért egyre gyakrabban jelentek meg a multinacionális vállalatok képviselői a migrációt formáló tárgyaló asztaloknál.

A képességek felértékelődése összefüggésbe került a tanulással. Azok, akik külföldön végeztek, a *szellemi tőkébe* fektetett pénzt, mielőbbi megtérülni akarták látni, és megvalósult a *korai karrierkezdés*. Egyidőben megjelent a 35-40 éveskori munkaerő-piaci diszkriminancia, és a munkában eltöltött időszak rövidült, ami fokozta a munkaerő felhasználását. A fejlett világ gyakorlatának megismerése, valamint a több helyen szerzett tapasztalat olyan gyorsító tényezővé vált, amivel erősödött az oktatás nemzetközi jellege. A gazdasági globalizáció, a munkaerő szabad áramlása és az információs-tudástársadalom szerepének erősödése, egyaránt növelte a képzettek mozgása iránti érdeklődést.

A képzettek áramlásának előkészítése, a tanulási célú mozgás

A migráció összetételéhez kapcsolódó hatások feltárása a 90-es években kezdődött el. Az életkor szerinti jellemzők jártak ebben az élen, mint a

gyermek, a tanulók, a nyugdíjasok migrációja. A kutatások elindításának az volt a háttere, hogy a migránsok a szociális ellátási terhei növekedtek, és a jóléti államok arra törekedtek, hogy ezt az adott lakóhelyen megszerzett járadékokkal hozzák összhangba. A migráns élete során több országban hosszabb vagy rövidebb ideig él, szükség van az egyes országokban megszerzett öregkori ellátás jogosultságának az összehangolására.

A gazdaság nemzetközivé válásával egymás megértésének jelentősége megnőtt. Az ismeretek egyik országból a másikba történő átvitelében a nyelvi, a technikai készségek olyan korlátokat jelentettek, ami akadályozta a gazdaság, a technológia és a szabad áramlás megvalósulását. Az ún. *transzferáló szerep* jelentősége megnőtt. A vizsgált angolszász országok egyik előnye például az, hogy nincsenek nyelvi korlátok, az angol nyelv elterjedése és a nemzetközösségi kapcsolatok is nagy hozzájárulást jelentenek abban, hogy a világ kínálatával tudnak számolni. Ennek a nyelvileg szétdarabolt Európa ellentéte.

Azok, akik mobilitásra tervezték életüket, annak érdekében, hogy ebbe a körbe bejussanak, a nemzetközi tanulás esélyt teremtett. A tanulmányok alatt szerzett benyomások, azzal, hogy a fogékony fiatal életkorra esnek, nem maradnak hatás nélkül a későbbi életszakaszra sem. Mivel a tanulási célú mozgás a fejlett országokba irányul és főként az ázsiai térségből ered, később meghatározónak bizonyult a felnőttkori migrációs döntéseknél. Az ázsiai országokban a külföldön történő tanulást az otthoni közösségekben egy *kitörési pont*nak tekintik, és humán tőke fejlesztésként értékelik az erre fordított pénzt.

Már a múlt század elején a társadalmi mobilitás egyik történelmileg elfogadott előkészítési útja a fiatalok Amerikába küldése volt. Lásd az Írek példáját. A fejlett világban a fiatalok már 20 éves korban „kirepülnek” a családból, és önálló életbe kezdenek, ami nem jár együtt családalapítással, hanem az önálló életépítés jellemzője. Gyakorta ezt az időszakot használják a külföldön történő tanulásra. A külföldön tanulás egyes országokban történelmileg elfogadott szokás, más országok ebbe a folyamatba csak most kapcsolódnak be, mint a '60-'70-es években Ázsia és a '90-es években Közép-Európa. A tanulói mobilitás feltérképezése, szabályszerűségeinek a leírása, csak a '90-es évek végén kezdődött el, de napjainkban a képzettek mobilitásának „előkészítéseként” említik. (*OECD 2002*)

Alapjai

A globalizálódó világban a születéskor átlagosan várható élettartam növekedése és az eltartási arányok romlása, módosította a munkában töltött időtartamot. (*Employment Outlook 2002*) A tanulás későbbre tolta a munkaerőpiacra lépést, és a piaci szereplők közös megegyezésével történő korai nyugdíjazás, csökkentette a munkában eltöltött időtartamot. Az ismeretek és a technológiai

megújuláshoz szükséges minőségi cserét⁶, a munkaerőpiacra be- és kilépő korosztályok demográfiai cseréje, már nem képes fedezni. Ezért van szükség az ismeretek élethossziglan történő megújítására. A fejlett világban, ahol ez jobban képes megvalósulni, a fiatalok munkakezdés egyre későbbre tolódik, 24-26 éves korra, nő az elvégzett iskolai évek száma.

Az oktatási intézményekből kikerülők késéssel képesek követni a helyi termelés humán igényét, ami veszteséget okoz a helyi gazdaságnak, az egyes embereknek és a járadékok központi támogatásából vonnak el. A nemzetközi üzleti élet megjelenése egy adott földrajzi helyen, a helyi piacokon elérhető és számukra alkalmas munkaerő felvételét, majd átképzését végzi. A termelés bővülésével, a helyi humán forrás kimerülésével, közvetlenül az egyetemekhez és a főiskolákhoz fordulnak. A munkáltatók azért toborozzák közvetlenül az oktatási intézményből a legkitűnőbb végzősöket, mert ők már bizonyították, hogy alkalmasak a képzésre, a nagy mennyiségű tananyag befogadására és annak felhasználására.⁷ Valamint a frissen kikerülők elvárásaik még formálhatók.

A képzés kiadásai nemcsak időarányosan nőttek, de tartalmukban és finanszírozási szerkezetükben is módosulás következett be. Tapasztalható az is, hogy az állami mellett növekvő szerephez jut az egyéni finanszírozás. A középiskolás korban történő külföldi tanulás többsége egyéni finanszírozást jelent. Majd a tanulmányokban jeleskedők kiválasztódásával kapcsolódik be a központi támogatás. Az egyetemi tanulmányok során az állami és a magán finanszírozás még egyenlő arányban oszlik meg. A doktori iskolákban az ígéretesek kiválasztódásával, már kétharmaduk államilag finanszírozott tanulmányokat végez.

A finanszírozás térbeli koncentrációjával függ össze az, hogy a kiválóságok, maguk is azokba a központokba igyekeznek, ahol kedvezőek a támogatás lehetőségei. Itt nemcsak támogatást kaphatnak, de kereslet is jelentkezik munkájukra, azaz itt remélhető a befektetés gyors megtérülése.

A migráció szempontjából mindez azt jelenti, hogy sokszínű egyedi motiváció formálódik, és ez a központosított migrációs stratégiai szabályok egyik kihívását jelenti. A világ legtöbb országából arról számolnak be, hogy az állami oktatás színvonala elmarad az üzleti alapon működőtől. A tudás átadása lassan képes követni a piaci igényeket, ezért az egyéni alapon történő befizetések (learning account) nem is az állami érdekeltségű helyekre irányulnak. Ez nyilvánul meg abban is, hogy a kitűnő diákok a neves helyekre igyekeznek.

⁶ Egyre gyorsabban avulnak el az ismeretek. Az OECD szerint a körülöttünk lévő technológia 80 %-a 3,5 év alatt kicserélődik, ami állandó képzési igényt teremt.

⁷ Néha meglepő példákat látunk arra, hogy milyen pályamódosítások történnek. Pl. a brókerek többsége zenei végzettségű!

A szellemi tőkébe fektetett összeget maga a finanszírozó is mielőbb megtérülni akarja látni, ezzel függ össze a *korai életkorban történő tudatos karrier-építés*. A munkaadók és a munkavállalók közös érdeke a termelés fokozása, a minél hatékonyabb alkalmazás. Ezért a humán tőke szellemi és fizikai értelemben történő fejlesztése, gazdasági tevékenységük részét jelenti. A munkaerővel szembeni napi elvárások magas szintje vezet el oda, hogy a számukra szükséges munkaerő fizikai és biológiai regenerálása is érdekükben áll.

Napjaik munkaerő piacán a korábbiaknál nagyobb jelentősége van a *több földrajzi helyen szerzett jártasságnak, tapasztalatnak, a végzettség földrajzi helyének*. Ez a fokozódó nemzetköziség jelenik meg az oktatás tartalmában, a tanulók összetételében. Korábban egy nemzetközi oktatási intézmény arculatát úgy fogalmazta meg, hogy érdeklődik más kultúrák iránt, és szeretné megismerni a külföldieket. Napjainkban az tapasztalható, hogy maga az oktatás tartalma válik *kozmpolitává*. Az oktatás során a fő cél a világon általánosan használt ügymenet elsajátítása, technikai, nyelvi és tárgyi kultúra értelmében, ez segíti egymás nemzetközi megértését, (transferability of knowledge) amelyet több országból „toborzott” oktatók adnak át a hallgatóknak. Azok a helyek, amelyek kozmpolitá képzésre törekedtek, fokozott érdeklődésre tarthatnak számot. Különösen a posztgraduális képzésnél van annak jelentősége, hogy hol szerzi meg valaki a minősítést. (*Open doors. 2001.*)

Az utóbbi évtizedet átfogó fenntartható fejlődés elmélete, a szellemi értékek többletére, az ún. *dematerializációra* épül. A fejlesztés következményeként számos új alkalmazás, új technológia jelenik meg, ami új elvárást támaszt a munkaerővel szemben. Vámos Tibor akadémikus kifejezésével élve a „*human interface*”, a termelés résztvevőinek egymásra utalódását segíti.

A tanulói mobilitás hozzájárul a *tudásról alkotott álláspont térbeli átalakulásához*. A korai és több helyen szerzett tapasztalás, az ismeretszerzés helye, életre szóló meghatározottsággal bír. A nyelv, a helyismeret, a szakmai rendszerek megismerése többlet érték a munkaerőpiacon, nagyobb esélyt jelent a munkavállaló számára. Mindez nem csak a világ folyamataira, de a *helyi gazdaságra is hatással van*. Adott helyen tanulással eltöltött évek növelik a helyi fogyasztást, mégpedig átlag feletti szinten, több munkalehetőséget jelentenek.⁸ A képzettek fogyasztási szintje magasabb, mint a nem képzetteké.

Megfigyelhető, hogy a világszerte ismert oktatási központok „továbbadják” a számukra kevésbé ígéretes érdeklődők egy részét a perifériákra, sőt többeknek csak a kevésbé neves helyek válnak elérhetővé. A kiválóságok szellemi fejlődésük során több szűrőn mennek át. Azok, akik nem tartanak az élbollyal lépést, más helyre kerülnek. A folyamat térben *redisztributív*. Egyes

⁸ Azok a városok, amelyek az oktatást tekintik kitörési pontnak, már ma is ebben a szektorban foglalkoztatják a dolgozók felét. De ennél többet is jelent számukra, a nemzetközi hálózat bővülését.

munkaerő piacokon kritériumszerűen várják el a külföldön töltött éveket. Úgy vélik, hogy a külföldön történő tanulás egy olyan ismeretbővítő folyamat, amelyben sokirányú és többszintű ismeret átadása valósul meg. „A BTA fogalma (Been To America) végzettséggel felérő készségeket jelent” - írja az EU mobilitási tanulmánya. (*Oktatás, képzés és kutatás nemzetközi mobilitásának akadályai. 1996 Brüsszel, The mobility of academic researchers 2001. IPTS*)

A neves oktatási centrumok és az újonnan létesült kiválósági helyek munkamegosztása napjainkra természetessé vált. A legjobb hallgatók a kutatás és fejlesztés stratégiai jelentőségű helyére igyekeznek. A gazdaság vezetői szívesen toborozzák ezekről a helyekről a végzősöket.

A külföldi tanulás a migrációval két összefüggésben fogalmazható meg:

- A tanulás során szerzett tapasztalatszerzés egy *megelőző állomása* a migrációnak. A diákkedvezmények több esetben alkalmat adnak a jogszerű munkavállalásra. Általában a munkavégzés a diák státuszban könnyebben elérhető.⁹ Számos esetben a tanulás jó átmenetnek bizonyul a végleges tartózkodás megvalósítása felé.
- A tanulás *hosszútávon épít kapcsolatokat* a hasonló képzettségű személyek között, és „hidat ver” a küldő és a befogadó ország között. Ennek „belépőjét” ún. stepping stone-ját jelenti a diákok mozgása, - írja az OECD 2002-ben megjelent tanulmánya. Már magam is így tekintetem a tanulási célú mozgásra, ezért is kezdtem el a magyarországi diákok külföldi és a külföldi diákok hazai tanulásának kérdését feldolgozni és publikálni. (*Rédei 2002a*).

Az innovációs politikai érdeklődés középpontjában, a posztgraduális képzettségben részt vevők állnak. Őket az ismeretek terjesztőiként tartják számon, „Knowledge or technology transfer”. Az egyes országokra elvégzett innovációs értékelés is arra mutatott rá, hogy a speciális ismeretek¹⁰ hordozói, a posztgraduális végzettségűek markáns jellemzőt jelentenek egy-egy ország végzettségi különbségében. (*European Innovation Scoreboard. 2001, www.cordis.lu/indicators*)

Kiemelt jelentőségűek a tudás átadásának folyamatában a meghívott oktatók, és kutatók. Az USA-ban évente közel 80 ezer fő részére létezik akadémiai év hosszúságú ösztöndíj lehetőség, ami évi 5-6 %-kal nő és ennek egy negyedét rendszeresen a kínaiak és az indiaiak szerzik meg. Az amerikai ösztöndíjak felét

⁹ Több esetben írnak az ún. pszeudó diákokról, akik beiratkozott hallgatók, de valódi céljuk a munkavállalás.

¹⁰ A tudás háromszög lexikális ún. tacit tudásból és gyakorlati jártasságból áll. Az amerikai típusú kevés lexikális ismeretet és több gyakorlatot jelent. A porosz-utas ennek ellenkezője. A kis vállalkozások a komplex ismeretekkel rendelkező munkaerőt keresik annak érdekében, hogy a piaci kihívásoknak rugalmasan legyenek képesek megfelelni. A multinacionális cégek a speciális készségekkel rendelkező dolgozókat keresik és belső átcsoportosítással képesek válaszolni a piaci kihívásokra.

ázsiai diákok kapják. A tanulmányok 42 %-a élet- és egészségtudomány körében történik. (*Open Doors 2001*. www.opendoors.com TÉT 2002 Roboz www.om.hu)

A tanulással kapcsolatos migráció 2001. szeptember 11. előtt is az illegális és legális tartózkodás mezsgyéjén volt. Azóta, a még inkább ellenőrzött területek közé sorolják. Csak szórvány adatok utalnak arra, hogy egy tanévnél rövidebb ideig tartózkodók mekkora tömegben vannak az adott országban és azokról, akik jogszerűtlenül tartózkodnak. Az amerikai nyelviskolákban és kollégiumokban mintegy 75 ezerre becsülik az illegálisan tartózkodókat.¹¹ (*New York Times 2001.*)

Mindezek a folyamatok jobban megérthetőek, ha a *szellemi képességek földrajzi megtérüléséről* beszélünk. Érdekes maga a fogalom, hiszen itt arról van szó, hogy közel ugyanazért a munkáért a világ egyik sarkában többet lehet kapni, mint máshol. Következésképpen a szellemi tőke a pénztőkéhez hasonlóan arra törekszik, hogy olyan helyre kerüljön, ahol a befektetés gyorsan megtérül. A migráció egyik motiváló tényezője az, hogy a munkaerő térbeli költségei különböznek.

A fejlett és a fejlődő világ eltér abban is, hogy *a külföldi tanulást mennyire követi letelepedés*. A fejlett országokban a tanulás nem jelent ezt követően bevándorlást. Ezekben az országokban a megélhetési és oktatási költségek nem az otthonihoz hasonlóak. Néhány kevésbé gazdag országban, a mobilitást ezek a költségtényezők is korlátozzák. Egyes esetekben családi befektetést jelent a fiatal külföldre küldése és ezzel együtt annak az elvárása, hogy a keresményből később őket is támogassa.¹²

Földrajzi diverzitás

A befogadó szempontjából vizsgálva a tanulói mobilitás *nagyarányú földrajzi koncentrációt mutat*. Az érkezők oldaláról nézve egyes országok szokásosan kötődnek, mások újonnan kapcsolódnak be a külföldön tanulás folyamatába. A nagybefogadó országokba a külföldi hallgatók fele-kétharmada, nem OECD országból érkezik. Megfogalmazható, hogy a fejlett országokban igyekeznek felzárkózni, és magukat esélyessé tenni.

A világon 1,5 millió főre becsült azoknak a diákoknak a száma, akik hazájuktól eltérő országban tanulnak. A diákok érdeklődésének 80 %-a öt országba irányul. Az összes külföldön tanuló 43 %-a az USA-ba, Nagy-Britanniába

¹¹ A beszámoló abban nem tesz különbséget, hogy ezeket a hallgatók milyen időtartamban, egy akadémia év vagy csak pár hónap, vannak jelen.

¹² A Fülöp-szigeti női munkaerő külföldre jutatásában írnak le hasonlókat, amikor egy közösség a kiválasztottnak finanszírozza az útját és elvárja, kötelezi a keresmény hazautalására.

16 %, Németországba 13 %, Franciaországba 11 %, és Ausztráliába 8 % megy. Az angolszász országok többsége az angol nyelv elterjedtségével összefüggésben nyilvánvaló. Többé-kevésbé kialakult a *donor országok kapcsolata* is, ami arra utal, hogy hagyomány egy bizonyos életkorban a külföldi tanulás.

A nagy oktatási befogadók kapcsolatai a következők: (OECD 2002)

Az Amerikai Egyesült Államokba 24, 2 % Európából és 65 % Ázsiából érkezik.

Ausztráliába 73, 8 % Ázsiából érkezik.

Kanada 49 % Európa és 40% Ázsia.

Nagy-Britanniába 75,4 % Európából érkezik,

Németországba 48 % Európa és 36% Ázsia,

Franciaországba 70 % Európa és Ausztrália 24 % Ázsia.

A fentiekből kitűnik, hogy az európai államok regionális befogadók, és az USA, Ausztrália globális befogadó. A földrajzi diverzitás a nem-angolszász országokra jellemző, mert ott az ázsiai érdeklődés nem nyomja el a többi ország jelentkezését. A földrajzi-történelmi kapcsolatok akkor különösen szembeűnők, ha a donor kapcsolatokat az országok szintjére bontjuk.¹³

A célterület-választást, nemcsak az oktatás tartalma határozza meg, hanem az ország *image*, és az oktatás milyen önköltségi vagy támogatási lehetőségekkel valósítható meg, milyen lehetőségek vannak az iskola melletti munkavégzésre, mennyire kellemes az ország, és milyen nyelven történik az ismeretek átadása. A külföldiek oktatására szakosodott országok 10-30 %-a körül fogadnak más állampolgárságú hallgatókat saját diákjaik között. Egyes országok csak befogadók, mint pl. Ausztrália, de mások maguk is küldik diákjaikat külföldre, mint USA és Kanada. Az adott országba beiratkozott 1000 diákra számított mutatóval jellemzi a külföldi diákok arányát. (SOPEMI 2001 p.93) Így Ausztrália évente 1000 beiskolázottra 125 külföldi diák jut, Kanada 28 és az USA 33 diákkal jellemezhető. A világ vezető országához viszonyítva Svájc (160), Ausztria (115) és Nagy-Britannia (108).

A külföldiek oktatása abból a szempontból is osztályozható (OECD 2002. pp. 65.), hogy az adott ország méreteihez képest mekkora hányadban kapcsolódik be ebbe a folyamatba. Ausztrália az ország lakosságához viszonyítva igen nagy arányban fogad külföldieket tanulási célból és környékbeli versenytársa nincs.

A statisztikai számbavételhez megjegyzendő, hogy egyes országokban a külföldi tanulók száma, nem is a diák egyedi mozgásából ered, hanem az adott

¹³ Pl. Ausztrália 14,7 % Malaysia, 13,4 % Singapore, 12,2 Hongkong, 7,2 % Indonézia, 4,9 % Nagy-Britannia. Kanada 10,7 % Franciaországból, 10,0 USA-ból, 8,2 % Hongkongból, 7,2 % Kína, 4,0 % Japánból érkezik. Az Amerikai Egyesült Államok 9,8 % Kína, 9,8 % Japán, 8,9 % Korea, 7,0 % India, 4,6 % Kanada 53.old.

országba már bevándorolt, de még külföldi állampolgárságú személyek gyermekeiről van szó. Mivel a migránsok többsége a család bővülés szakaszában van, ez nem elhanyagolható, de más jelentésű tanulói mobilitás. (Rédei 2002b)¹⁴

A belföldi oktatási rendszerre általában az jellemző, hogy minél magasabb szintű az oktatás, annál kevesebb a diák. A külföldi oktatás esetén ez ellentétes, *minél magasabb az oktatás szintje, annál több a diák*. A posztgraduális képzés jelenti a kiválóságok igazi mobilitását. Ebben tapasztalható a világ innovációs potenciáljában is eltérés és annak jelentősége, hogy mely országban szerezte meg a tudományos minősítést erősen visszahat a tanulmányok költségének megtérülésére, a tudás hatékony továbbfejlesztésére, alkalmazására. Azok a helyek, ahol nagyszámú a Ph.D. képzés és jegyzett hely, ott a külföldi diákok aránya magas. (SOPEMI 2001.pp. 96.). Azok a hallgatók között, akik az USA-ban fejezik be PhD-t, vezetnek az indiaiak és a kínaiak. Az indiaiak 82 % tervezi ott maradását, és 60%-nak már szerződése is van, a kínaiak 81 %-a tervezi maradását és 57 %-a rendelkezik szerződéssel.

Hasonló érvényesül a finanszírozásban is. *A központi források aránya az oktatásban a képzettséggel nő*, abból a megfontolásból, hogy a magasabb szintre eljutott hallgatókba már érdemes befektetni. A diák stratégia része az, hogy hol lehet támogatást szerezni, hol nagyobb a karrierkezdesi lehetőség, illetve a más országban megszerzett *oklevelet miként ismerik el*. Az amerikai bizonyítványok elfogadottak, mi több, elismertek a világon.

Fontos egy ország kiválasztásánál az is, hogy *mit tanulhatnak*. Ausztráliában az egyetemi szinten tanulóknál minden második a társadalomtudományok területén folytatott tanulmányokat. Az elmúlt évtizedekben a közgazdasági menedzsment után, az élet és géntudomány vette át a vezető szerepet és a támogatások is erre a területre nagyobb hányadban érkeztek. A kormányzati K+F politika is ezeket a kutatásokat preferálja. (TÉT jelentés - Roboz A. www.om.hu)

A nyelv, mint kifejező eszköz döntő mértékben irányítja az érdeklődés iránytűjét. Ott jelent meghatározó elemet, ahol történelmi-közgazdasági ismereteket oktatnak. Az angol nyelv dominanciája egyértelmű.

Összegezve megállapítható, hogy a tanulási célú mozgás nő, a befogadó országok kínálati helyzetben vannak és a migrációs politikának foglalkozni kell ezzel a típusú mozgással. A kisebb és nem angolul beszélő országokból fokozottabban nő a tanulási célú migráció, kifejezve a világ folyamataiba való bekapcsolódás igényét. Évek múltán a külföldön tanult ember *közvetítője* lehet a nemzetközi gazdaságnak. A gazdaság terjeszkedésével számára akár korábbi lakóhelyén is esély teremődik egy nemzetközi környezetben végzett munkára.

¹⁴ Pl. Magyarországon a 85 ezer külföldi állampolgárságú bevándorolt személy, kb. 20-25 ezer családot alkot és gyermekeik itt járnak iskolába. (Rédei 2002)

A gazdaság irányítói is meglátták az ebben rejlő lehetőséget és támogatják a tréningek, képzések stratégia megfogalmazását.

A tanulmányok alatt szerzett tapasztalatok a jövő *bevándorlási rizikóját* is jelentik. A tanulók megismerik a helyet, a szokásokat, kapcsolatokat teremtenek. A legtöbb ország a kitűnő diákoknak a végzés után munkavállalási lehetőséget is kínál. Az eredet országok többsége a világgazdaság fejlesztési célpontja, ezért maguk a befektetők is kapcsolatokat akarnak kiépíteni, ami a náluk tanuló diákokon keresztül is lehetséges. Sőt a termelés ottani elindítása érdekében szükségük van a már tapasztalt emberi erőforrásra. A cél érdekében az üzleti élet haza „invitáló” programokat állít össze. Hatékonyak bizonyul az is, ha maguk a végzősök látják az otthoni befektetéseket, perspektívát és tapasztalják, hogy igény mutatkozik a tudásukra. Több ország meghirdette a „meddig van még szükség a külföldiekre” avagy „legyen a miénk” programot.¹⁵ Erre a visszatérésre sokszor nem közvetlenül a tanulmányok után kerül sor, hanem néhány éves tapasztalatszerzés után, vagy a második generáció tagjaiként.

A globális világ tapasztalatai azt erősítik meg a családokban, hogy alkalmas és transzferálható tudással a fiatalok nagyobb térbeli választási esélyhez juthatnak. Ezt felismerve az önálló életkezdéshez szükséges anyagi feltételek helyett/mellett, *a családok egy részében a szellemi készségek fejlesztése fontossá vált.* Mivel minden központilag irányított stratégia hatékony megvalósulása attól függ, mennyire képes az egyéni (családi) célt közelíteni az állami (központilag is támogatott) akarathoz. Amennyiben a két cél egymáshoz közelít, úgy teljesülnek, ellenkező esetben elakadnak, és forrásokat vonnak el az irányítástól, a családtól. A migráció az átmenetileg elért „harmónia” gondolatára épül. Ha a lakóhelyen nem várható a személy igényének megfelelő fejlődés, akkor ez frusztrálja és új hely keresésére ösztönzi. Az új környezet, új helyzetet is jelent. Ezért a vándorlás az esetek többségében a felemelkedéssel azonos törekvést hordoz.¹⁶ Sok-sok évig a karrierépítés és a függetlenség tölti ki életüket. (*Van de Kaa. 1996*)

Azzal összegezhetjük a tanulói mobilitást, hogy *előnyt jelent mind a személy, mind a befogadó ország számára,* mert kínálati piacot teremt, az ott eltöltött idő tapasztalatokkal gazdagítja. (Reality or myths? *Financial Times* 2003.07.30) A küldő és a fogadó országok között kialakuló kapcsolat gazdaság-fejlesztési eszköz, és a jövőben nagyobb intézményi kereteket célszerű kiépíteni a visszatérő migráció számára. Tény, hogy a külföldön is tanult diákok nagyobb arányban képesek bekapcsolódni a nemzetközi életbe, ezzel az alkalmazkodás eszközei lesznek.

¹⁵ Rédei 1995? Napi Gazdaság meddig van még szükség a külföldi munkaerőre?

¹⁶ Pl. Pestre kerülni, Amerikába menni. A szuburbanizálódásnál, vagy az időskori költözésnél találkozunk olyanokkal, hogy „lefelé mobilok”, ami egy „túlélési technika” része. Az olcsóbb lakhatás, vagy a lakás eladásból nyert különbözet egy ideig elegendő a megélhetésre.

Hazai folyamatok

A Magyarországot érintő tanulási célú migrációt összefoglalva a következő kép tárul elénk. A tanulási célú migráció nem terjed ki a kiskorúakra (*Lukács-Illés 2002*) jogi értelemben ennek ellenére, azt hiszem a téma egészéhez hozzátartoznak. Hasonlóan vélekednek a középiskolás-korúakról, különösen azért, mert az ő külföldi tanulásuk már közvetlen előkészítője a felnőttkorban bekövetkező más országban történő elmozdulásnak. A következőkben tehát külföldön történő tanulás fogalmába csak azokat számítjuk, akik elmúltak 18 évesek és 3 hónapnál hosszabb ideig, legalább egy tanévnyi időszakra külföldön tanulnak. Döntést kell hoznia a statisztikai gyűjtésnek abban a kérdésben, hogy engedély alapú vagy a tartózkodás valós idejére vonatkozóan kerüljenek az adatok rendszerezésre.

A befelé irányuló mozgásban közel 4 ezer általános iskolás vesz részt, akik nem valami napi határátlépő személyt jelentnek, hanem az ő szülei külföldi állampolgárok, tehát így a beiratkozott tanulók is külföldi tanulónak minősülnek. 500 szakmunkás, közel 4 ezer középiskolás 8 ezer feletti felsőfokú tanulmányokat végző és 3000 Doktori iskolába beiratkozott hallgatóval lehet számolni. A befelé irányuló tanulási célú migráció hozzávetőlegesen 14-16 ezer főt jelenthet.

A Magyarországról más országok felé irányuló tanulási célú migráció közelítőleg 13-15 ezer főt jelent. Ebből 3000 ezer fő általános iskoláskorú, 2 ezer fő a középfokú oktatásban, 10 ezer a felsőfokú oktatásban és egy ezer alatt becsülhető az egész évre vonatkozó nemzetközi ösztöndíjasok száma, mint Fulbright, Marie Curie, Ford, és uniós ösztöndíjak.

A legtöbb külföldi az orvosi, állatorvosi, fogorvosi és mérnöki, kiemelten az agrár tevékenységek iránt érdeklődnek. Ezzel az unióban elismert végzettség igazolásához jutnak.

A tanulási célú migráció, nemcsak a képzéshez, de a megélhetéshez kapcsolódóan is, nem elhanyagolható piacot jelent. Tartózkodásuk során átlagosan többet fogyasztanak az itt élőkhez képest, kiterjedt lakás és egészségügyi szolgáltatás kapcsolódik hozzájuk.

Felhasznált irodalom:

1. Fassmann 1997 –Hintermann, C. Migrationpotential Ostmittel Europa, ISR Forschungsberichte, Heft 15, Wien Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften
2. Findlay 1989 Skilled international migration:a research agenda *Area*, 21. pp3-11.
3. Findlay 1991 New technology, High level manpower Movements and The concept of brain drain. OECD Conference, Rome)

4. Gould T.S. 1987 Recruitment agencies and British international migration *Area* 19, pp. 374-376.
5. Gould T.S. 1988 Skilled International Labour migration :an introduction *Geoforum* vol 19, no.4. pp.381-385. Pergamon Liverpool
6. Harding–Webster 2002 The Working Holiday Maker Scheme and the Australian Labour Market. (<http://www.immi.gov.au/research/publications/whm>)
7. Hammar T. 1985 Cambridge European immigration policy- A comparative study.)
8. Hammar T. 1991 Managing International Migration :Past, Present, Future, Development Dialogue Vol. 12. N. 3. autumn pp. 183-191.
9. Hugo, G. 2002 Migration Policies Designe d to Facilitate the Recruitment of Skilled Workers in Australia. In: International Migration of the Highly Skilled, OECD, Paris, pp. 291-320
10. Illés S. 1998 A belső vándorlás alakulása és tényezői Magyarországon a XX. század utolsó évtizedeiben. Phd értekezés
11. Jasso, Gullermina et al. 2000 *Rethinking the migration CED Committe for Economical Development* www.ced.org
12. Krugman 1998 What is news In: The economic geography. *Oxford review of economic Policy* no. 2
13. MarrusM. (2002) The unwanted Temple Press Toronto
14. Munz 1991 Einwanderungland Österreich? *Demographische Informationen* 1990/91.
15. Nijkamp-Lombarda 1997 (eds.); Innovative Behaviour in Space and Time. Springer Verlag, Berlin, Germany,
16. OECD 1991 Migration and Demography. Paris
17. OECD 1993 Migration and development. Madrid conference in 1991.
18. OECD 2002 Mobility of highly skilled. Paris
19. Open doors. 2001 www.opendoors.org
20. Papademetriou 1996 Balancing Interest: Rethinking US selection of skilled immigrants (*Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace*)
21. Piekkola, H. 2002 Unobserved Human capital amd firm-size premium. *Finnish Dicussion Papers* no. 739.
22. Poulain M. 1990 Towards a harmonisation of migration statistics within The scope of The Euroepan Community *NIAS-ESF conference Wassenaar*. The Netherlands
23. Probáld F. 1997. Regionális földrajz *Nemzeti Tankönyvkiadó*, Budapest,
24. Rédei M 1992 Magyarországon tartózkodási engedélyt kérők összetételének alakulása az elmúlt évtizedekben és a folyamat demográfiai következményei In: Sík E. szerk. „Menekülők, vándorlók, szerencsét próbálók” MTA Politikatudományi Kutató intézet Budapest.
25. Rédei M. 1989 A migráció értelmezésének és becslésének modellezése. Kandidátusi értekezés
26. Rédei M. 1989 A területi migrációs áramlások modellezési kísérletei KSH Népeségtudomány Kutató Intézet *Demográfiai Módszertani Füzet* 4.p. 168.
27. Rédei M. 1990 Existing or living: that depends on us *IUSSP. Konferencia*, Tbiliszi
28. Rédei M. 1994 Vándorlási életutak Magyarországon a XX. Században. *OTKA* 397
29. Rédei M. 1994 Internal brain drain pp105-119. In.*Refugees and Migrants Hungary at a crossroads*, Budapest HAS
30. Rédei M. 1998 A tőke , az áru és a munkaerő áramlása pp. 71-83. In: *Migráció II. tanulmány gyűjtemény KSH*. Budapest
31. Rédei M. 2001 Demográfia. *Egyetemi tankönyv* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
32. Rédei M. 2002a Nemzetközi migráció. pp. 356-363 In: A globális világ politikai földrajza, *Nemzeti Tankönyvkiadó*, Budapest,.
33. Rédei M. 2002b Migráció és statisztika. *KSH Kutatási jelentés* 71. Budapest
34. Rédei M. 2002c Regional specialisation. *ERSA 41. conference Zagreb* CD
35. Rhode, B. 1991 COST Social Sciences „East-West migration/Brain Drain”. Brüsszel
36. Róbert P. 1997 Foglalkozási szerkezet: elméleti és módszertani problémák *Szociológiai Szemle* 2. pp5-48.
37. Róbert P. 2002 Changes over time intransition from shool to work in Hungary www.nuff.ox.ac.uk/rc28/papers/robert.ptf
38. Roboz A. TÉT jelentés – USA (www.om.hu)
39. Salt J.1986 International migration :a spatial approach pp. 163-193 In: *Population Geography :Progress and prospects* . Pacione (ed.) Croom Helms, London
40. Salt J.1990 Labour migration London
41. Salt J. 1994 European migration. HMSO - London

42. Sárfalvi B. 1998 Ausztrália Társadalomföldrajza In: Ázsia, Ausztrália és Óceánia földrajza ELTE Eötvös Kiadó, Budapest pp. 389-390.
43. Sasskia 1996 Transnational economies-national migration policy -opening speech IMES
44. Schefer –Frenekel 2001 Innovation, R&D and firm size: an empirical analysis *ERSA 41 conference CD*.
45. SOPEMI 2001 Trends in International migration OECD, Paris 2002
46. Stark O. 2003 Rethinking the brain drain *IASA*
47. Straubhaar T. 2000 Why do we need a general agreement on movement of people? Hamburg Welt-Wirtschaft –Archiv Discussion paper 94.
48. Stone, J. 1995 Empty or Full? The Debate Over the Population of Australia. In: Population 2040 Australia's Choice, *Australian Academy of Science*, Canberra
49. UN 2000 Replacement Migration: Is it a Solution to Declining and Ageing Populations NY (www.ced.org)
50. UNHCR 2002 Statistical Yearbook 2001. (szerk.: Hovy Béla) Genf, pp. 10-16
51. Van de Kaa – Borrie, 1994 The demographic aspects of international migration. Waasenaar
52. Venables 1998 Trade and location *Oxford review of economic Policy* no. 2.)
53. Werner, H. 1999 To move or not to move... *IAB 35 Labour market research*
54. Werner H. 1985 The employment of foreigners in Western European Industrial Countries – *Intereconomics* vol20. no.1.
55. Widgren 1990 International migration and regional stability. *International Affairs* 66/4 1990. pp. 749-766.
56. Woods R. 1986 Population structure and models: *Developments in Spatial Demography*. Allen&Unwin, London
57. www.migrationinformation.org
58. www.unpopulation.org
59. www.statcan.ca
60. www.iasa.ac.at
61. www.travel.state.gov/tn_visas.html
62. www.international.metropolis.net/frameset_e.html

ESETTANULMÁNYOK A SZEMÉLYEK SZABAD ÁRAMLÁSA TÉMAKÖRÉBEN

2005-ben 20 éve, hogy a Schengeni Egyezményt (SchE), és 15 éve hogy a Schengeni Végrehajtási Egyezményt (SchVE) aláírták. Ezen kívül már egy évtizede gyakorlatilag is megvalósult a schengeni típusú együttműködés. Mindezt megerősítette, hogy az 1999-ben hatályba lépett Amszterdami Szerződés az I. pillérbe integrálta a SchVE jelentős részét, azaz mára a schengeni vívmányok az EU integráció szerves részévé váltak.¹ Ez a lezajlott folyamat a schengeni integráció mellett a Maastrichti szerződés aláírását követően került előtérbe. A Maastrichti Szerződés hatálybalépését követően Európában bekövetkezett események (délszláv válság), illetve a harmadik pillér kormányközi együttműködésen alapuló tevékenysége lelassította a bel- és igazságügyi területe fejlődését. Ez a folyamat a '90-es évek második felében felgyorsult és az Amszterdami Szerződés jelentős áttöréseket hozott, amely hatályba lépésekor (1999. május 1) EU keretei közé beemelt teljes schengeni jogi anyagot². A Tanács-i határozatok értelmében a kormányközi együttműködésen alapuló harmadik pillérben (EU-szerződés VI. címe) maradtak a rendőrségi együttműködés (SchE 48-53. cikkek), a bűnügyi jogsegély (48-53. cikkek), a kettős büntethetőség elkerülésének megelőzése (SchVE 54-58. cikkek), az elítélt vagy büntetőjogilag üldözött személyek kiadatása és átadása (SchVE 59-69. cikkek), a kábítószer-bűnözés elleni küzdelem (SchVE 71, 72, 72, 75. cikkek), az adatvédelem (SchVE 126-130. cikkek) jogalapjai. Ezzel szemben az SchVE központi kérdéseit, mint: a határellenőrzés a külső határokon (SchVE 3-8. cikkek), a beutazási és vízumjog egységesítése (SchVE 9-27. cikkek) jogalapját a kibővített EK-szerződés új IV. címében rögzítette. Az SchVE menedékjogi rendelkezéseit (28-38. cikkek) a Dublini Egyezmény már az Amszterdami Szerződés hatályba lépése előtt hatályon kívül helyezte, ezért a Tanács azoknak nem keresett Európa-jogi alapokat.

Az Amszterdami Szerződés hatályba lépését követően az EU elnökségek kiemelt figyelmet fordítottak „a szabadság, biztonság és jog térségének” megteremtésére. Az 1999. október 15-16-án megtartott Tampere-i Európai Tanács,

¹ A fentiekén túl a téma aktualitását erősítette a 2001-ben végrehajtott Északi Útlevelel Unió csatlakozása, és a 2004-ben bekövetkezett EU bővítés. Így mára Európa politikai térképe átrajzolódott és az Európai Unió egyik fő céljaként kitűzött „a szabadság, a biztonság, és a jog térség” Magyarország várható teljes jogú Schengen tagságával elérhető közelbe került.

² EK Hiv. Közl. L sorozat 239, 2000. 09. 22. száma, 19. és köv. oldalak.

amely az Amszterdami Szerződésben rögzített célkitűzések megvalósítására politikai irányelveket, és prioritásokat tűzött, és 2004. április 30-ig lebontva, konkrét határidőket rögzítő jogalkotási programot fektetett le a térség központinak számító területein. *Ezek a területek a következők:*

- közös menekültügyi-, és migrációs politika,
- európai jogi térség,
- az Unió egészére kiterjedő bűnüldözés,
- valamint a bel- és igazságügyi kérdések bevonása a külpolitikába.

A tamperei csúcs megállapította, hogy, a „szabadság, biztonság, jog térsége megteremtése” horderejét tekintve a Belső Piachoz, és a közös pénzhez hasonlítható – következő nagy integrációs projekt az integráció történetében.³ Ezen kívül a migráció szempontjából az alábbi fő témákat jelölte meg kiemelkedő fontosságú területként:

„a migráció maga komplexitásában történő kezelése, ennek keretében (a politikai, az ember jogok és a gazdasági fejlesztés terén is) együttműködés a kibocsátó és tranzit országokkal;

a legálisan az Európai Unió területén tartózkodó harmadik országbeli állampolgárok integrációja;

a tagállamok legális migrációra vonatkozó szabályozásnak összehangolása

a kibocsátó és tranzit országokkal együttműködve információs kampányok fejlesztése a legális bevándorlási lehetőségekről, valamint az emberkereskedelem megelőzése céljából;

közös politika továbbfejlesztése a vízumokkal és hamis okmányokkal kapcsolatban, beleértve a harmadik országok területén működő konzulátusok közötti együttműködést;

hatékony fellépés az embercsempészés, illetve valamennyi, az illegális migránsok helyzetét kihasználó kizsákmányoló tevékenység ellen, súlyos büntetések alkalmazása az elkövetőkkel, résztvevőkkel szemben;

szorosabb együttműködés és technikai segítségnyújtás kialakítása a tagállamok határőrizeti szervei között, amelybe sürgősen be kell vonni a csatlakozni kívánó államokat is;

a csatlakozni kívánó államoknak teljes egészében meg kell valósítaniuk a schengeni acqis-ban foglalt elvárásokat, a leendő külső határokat ellenőrző államoknak hatékony határőризetet kell kialakítani speciálisan kiképzett hivatásos állomány alkalmazásával;

³ Tóth Árpádné Dr. Masika Edit: Első értékelés a szabadság, biztonság, jog európai térségének az európai alkotmányozás során körvonalozódó reformjáról, „Európai Unió Határrendőrsége” c. A/0013/2003. sz. OKTK kutatás, p. 5

a tagállamoknak hatékony segítséget kell nyújtaniuk a kibocsátó és a tranzit országok számára az önkéntes hazatérés elősegítésére és az embercsempészség elleni megfelelő fellépés érdekében;

visszafogadási egyezményeket kell létrehozni az Európai közösség és a harmadik országok között, megfontolandó továbbá az ún. (a Közösségen belüli) visszafogadási szabályok bevezetése.”⁴

Az ezt követő sevilla-i, nizza-i, és thesszaloniki európai tanácsok tovább mélyítették az ezen a politikai területen folytatott együttműködést. Közülük is kiemelkedik az EU 10-es bővítésére összehívott Nizzai csúcs. A szabadság, biztonság, jog térsége megteremtése érdekében kiemelkedő esemény volt az Alapjogi Charta elfogadása, és ünnepélyes deklaráció formájában a szerződésekhez csatolása. A Nizzai Szerződésnek a harmadik pillért (ekkor már csak a büntető ügyekben folytatott, rendőrségi, igazságügyi, és vámügyi együttműködés foglalta magában)) érintő reformjai a következő voltak: a bűnüldözésért felelős tagállami szervek munkájának koordinálására, a bűnügyi nyomozás megkönnyítésére létrehozott egység, az Eurojust ügynökség primér jogi beillesztése az EU szerződésbe, továbbá a megerősített együttműködés szabályainak rugalmasabbá tétele⁵.

A folyamat következő állomása a Laeken-i csúcs⁶, amelyre rányomta a bélyegét az USA-ban bekövetkezett szeptember 11. terrorista merényletek. A Laeken-i csúcs az Uniónak a bővítésre történő felkészítése, és a Konvent felállításáról való döntés meghozatala mellett, megvonta a tamperei jogalkotási program „félidős” mérlegét is, és megállapította, hogy a tervezett célkitűzések nem maradéktalanul teljesültek. Ez a nemzeti vívmányok elszánt védelmére, a hiányzó közös politikai akaratra, és a szerződések alapvető hiányosságaira vezethető vissza. A Laeken-i Európai Tanács ugyanakkor megerősítette a Tamperében rögzített kötelezettséget, és határozott lépéseket tett, az egyes területeken tapasztalt késések behozása érdekében.

A schengeni integráció folyamatában lényeges változást hozott az *EU keleti bővítése és az Európai Alkotmány* megalkotása.

2004. május 1. óta a 10 új tagállammal kibővült EU-ban az a sajátos átmeneti helyzet áll fenn, hogy vannak EU tagállamok, amelyek már Schengen tagok, és vannak, amelyek csak jelöltek. Ugyanakkor vannak olyan nem EU országok, amelyek részesei a schengeni folyamatnak. Ezért az ET célként jelöli meg a belső határellenőrzések mihamarabbi megszüntetésének, amellyel párhuzamosan kiemeli a külső határok integrált irányítási rendszere további fokozatos létrehozásának, valamint az Unió külső határai ellenőrzése és őrzete megerősítésének.

⁴ Tamperétől Hágáig, Belügyi együttműködés az Európai Unióban. 2004. Belügyminisztérium

⁵ Uo.

⁶ 2001. december 15.

sítésének fontosságát. Ennek feltétele a SIS⁷ II. 2007ig történő bekapcsolása. A külső határok őrizete a tagállamok feladata, amelyet elő fog segíteni az EU Határőrizeti Ügynöksége, amely várhatóan 2005-ben fog felállni.

A rendvédelmi szervek személyi állományának azonban már ma sokszor olyan helyzetekben kell megoldásokat találniuk, döntéseket hozniuk, amely korábban elképzelhetetlen volt. Németországban, a lübecki Határőr Iskolában tett egyhetes tanulmányutam során azt tapasztaltam, hogy az iskola tanári és vezetői állománya nagy erőfeszítéseket tett és tesz annak érdekében, hogy az uniós szabályozásokat, törvényeket a rendvédelemben szolgálatot teljesítők megismerjék, és alkalmazni tudják. Továbbá tanúja és részese voltam a német kollégák praxis orientál képzési rendszer gyakorlati megvalósításának. Az itt szerzett tapasztalatok is motiváltak abban, hogy az ott megismert eseteket a megoldásokkal együtt feldolgozzam és közzétegyem. Ezek a következők:

1. Beutazásra jelentkezik Lengyelország felől a Pomelleni határátkelőhelyen egy bulgár állampolgár „B” és a norvég férje „N”. Mindketten Berlinbe utaznak üzleti tárgyalás céljából. A körözési vizsgálat megállapítja, hogy „B” a SIS és az INPOL rendszerben beutazási tilalom alatt áll. A hatóságoknál történő érdeklődés eredményeként kiderül, hogy „B”-t jogerősen pénzbüntetésre ítélték 2001-ben egy áruházi lopás miatt, és ezáltal a Schengeni Végrehajtási Egyezmény II 96. cikkelye alapján beutazási tilalom alatt áll. Kitiltás vagy kitoloncolás nem történt. „N” 2002 januárjában feleségül vette „B”-t. Amikor a határőr „B”-t vissza akarja utasítani, „N” hevesen tiltakozik, és azt állítja, hogy neki és a feleségének az európai jog szerint jogában áll üzleti ügyben Berlinbe utazni. A határőr a hatóságokhoz fordul segítségért.

„B” az uniós jog alá esik. Az Európai Gazdasági Térség állampolgárának a felesége (Norvégia az Európai Gazdasági Térséghez tartozik), és családtagként az európai közösségi jog szerint élvezi a személyek szabad áramlásának jogát (1.§ II., 15.§ c Tartózkodás engedélyezése – Európai Gazdasági Közösség). A körözés kiírása akkor történt, amikor „B” még nem volt jogosult a személyek szabad áramlását igénybe venni, így az általa elkövetett bűncselek-

⁷ A Schengeni Végrehajtási Egyezmény egyik legfontosabb kompenzációs intézkedés rendszere a Schengeni Információs Rendszer, azaz a SIS, mely lehetővé teszi az adatok tárolását és megfelelő feltételek esetén lehívását. A személyekről és tárgyakról készült nyilvántartás a következő területeket fogja át:

- A kiadási kérelemre letartóztatandó személyekre vonatkozó adatokat
- azon harmadik országbeli állampolgárok adatait, akik számára a vízum kiadását és a beutazást meg kell tagadni
- olyan keresett személyek adatait, akiket előzetes letartóztatásba kell helyezni, illetve az eltűnt személyek adatait
- körözött, tárgyak, lopott gépkocsik, pénzek, utazási és biankó okmányok, valamint fegyverek adatait meghatározott titokban regisztrálásra megjelölt személyek és gépkocsik adatait.

mény, minden további nélkül eredményezhette távoltartását a schengeni országoktól. A státuszváltást követően azonban a körözés nem indokolt. A személyek szabad áramlását a nyilvános rend megvédése érdekében lehet korlátozni, amennyiben olyan meglehetősen nagy veszélyeztetés áll fenn, mely a társadalom alapérdekét érinti (Európai Bíróság ítélete 1977.11.27, Jogi Hetilap 1978, 479). Ez egy egyszerű áruházi lopás esetén nem áll fenn. „B” visszautasítása nem egyezik az uniós joggal. *A körözést kiíró hatósággal tudatni kell a státuszváltozást, hogy a körözés törlése megtörténhessen*⁸.

2. Flensburgi pályaudvar: vietnámi „V” állampolgárt ellenőriznek. Dániában él, dán tartózkodási engedéllyel. Érvényes útlevelel rendelkezik, melyben a dán tartózkodási engedély található. „V”-nek több büfije van Dániában, ahol ázsiai gyorsételeket árulnak. Terjeszkedik és vásárolt egy büfét Flensburgban. Két, törvényesen Németországban élő vietnámit alkalmazott, akik üzemeltetik a büfét. Két-háromhetente két napra Németországba érkezik, hogy ellenőrizze az üzletmenetet. Ha a két alkalmazott valamelyike betegség miatt rövid ideig kiesik a munkából, akkor helyettesként felveszi a munkát.

„V” Dániában engedéllyel rendelkező vállalkozóként (Társaság az Európai Közösség Szerződésének I, 48. cikkelye) Németországban letelepedési joggal rendelkezik (Európai Közösség Szerződése I, 43. 48. cikkelye)

Megoldás: a személyek szabad áramlásának joga nélkül is engedélyezett lenne a tartózkodás az I. Schengeni Végrehajtási Egyezmény 21. cikkelye alapján. A kereső tevékenység nem áll ellentétben ezzel (I. Schengeni Végrehajtási Egyezmény 5. cikkelye e), „V” tulajdonosa a büfének. Tevékenysége így önálló kereső tevékenység (Munkavállalási engedély csak a nem önálló kereső tevékenység esetén szükséges). Így nem ütközik az iparüzési-, adójogba stb., nem áll fenn olyan veszély az I. Schengeni Végrehajtási Egyezmény 5. cikkelye értelmében, amely a tartózkodási jogot az I. Schengeni Végrehajtási Egyezmény 21. cikkelye értelmében hatályát vesztené. Van érvényes útlevelel. A tartózkodás az I. Schengeni Végrehajtási Egyezmény 21. cikkelye értelmében engedélyezett.⁹

3. Magyarországon ma (Európai Unió tagként) még a Schengeni Végrehajtási Egyezmény nem hatályos. Beutazásra érkezik Ausztria felől egy fiatal liechtensteini „L”. Érvényes útlevelel igazolja magát. „L” meglehetősen ápolatlannak és szegénynek tűnik. Állítása szerint Európában stopposként utazik, így nyaral. További információ adását megtagadja. Arra nyomatékos kérdésre, hogy elegendő pénzeszköz áll-e a rendelkezésére a magyarországi tartózkodás idejére, megtagadja a válaszádat. Körözés nincs ellene.

⁸ Vörös Magdolna: A személyek szabad áramlásának joga és az ezzel kapcsolatos átmeneti rendelkezések az Európai Unióban. 2004 kézirat

⁹ Uo.

Megoldás: Liechtenstein szerződéses tagja az Európai Gazdasági Térségről szóló egyezménynek. Ez a szerződés tartalmazza többek között azt, hogy izlandiak, norvégek és liechtensteinek is élvezik az Európai Unió Szerződéséből adódóan a személyek szabad áramlását, például, ha munkavállalóként vagy szolgáltatás vevőként más uniós/Európai Gazdasági Térségbeli államba utaznak. „L” nyaralóként, vagyis turistaként szeretne utazni. Turistaként érvényes rá a szolgáltatások szabad áramlásának a joga (Európai Bíróság ítélete 1989.02.02 „Cowan” 186/87). A beutazás és a tartózkodás az európai közösségi jog szerint engedélyezett. Útleveél vagy személyi igazolvány igazolhatja „L”-t. A határőr nem érdeklődhet a tartózkodás céljáról és a pénzeszközök meglétéről az uniós jog szerint (Európai Bíróság ítélete 1991.05.30 Bizottság/Hollandia C-68/69). „L” beutazhat.¹⁰

4. Lengyelországba beutazásra jelentkezik Németország felől egy német „D” az ukrainai feleségével „U”. Mindketten Berlinben élnek és Lengyelországban vásárolni szeretnének. Az ellenőrzéskor megállapításra kerül, hogy „U” 2002-ben néhány hétig illegálisan tartózkodott és dolgozott Lengyelországban. Pénzbüntetésre ítélték, és beutazás megtagadását rótták rá, amit még nem vontak vissza. A házaspár ragaszkodik a beutazáshoz. Mindketten érvényes útleveéllel rendelkeznek.

Megoldás: „U” egy német feleségként élvezi a személyek szabad áramlásának jogát. Ha, amint a tényállásból következik, a férjét kísérte, a személyek szabad áramlásának feltételei alapján beutazhat Lengyelországba. A beutazás megtagadása csak akkor lenne lehetséges, amennyiben a személy tényleges és nagy veszélyt jelentene a közrendre, vagy egészségi veszély állna fenn. Ha a beutazás megtagadását korábbi magatartásával akarják megindokolni (itt illegális tartózkodás és munkavállalás), úgy konkrét megisméltődési veszélynek kell fennállnia súlyos jogszabálya ütközés tekintetében. Ez itt nem áll fenn. A beutazás megtagadásának a nemzeti és a lengyel jog szerint engednie kell az európai jog használatának elsőbbsége miatt. „U” a férjével együtt beutazhat.

„U” nem élvezheti a személyek szabad áramlásának a jogát, ha a férje (uniós állampolgár) nem utazik vele (vagy nem tartózkodik már Lengyelországban). Ebben az esetben Lengyelország a nemzeti idegenrendészeti jogot alkalmazhatja, és „U” a beutazás megtagadásának ítélete alapján a határról visszafordítható.¹¹

5. Németországban az egyik csatlakozó ország állampolgárának egy határidő nélküli tartózkodási engedélye van. 1998 óta Németországban él és dolgozik. Neki nincs szüksége 2004.05.01-től munkaengedélyre. Ugyanakkor

¹⁰ Uo.

¹¹ Uo.

ma, egy másik csatlakozó állam állampolgára, ha 2005 nyarán kivált egy munkavállalási engedélyt, szüksége van 12 hónapra érvényes alapvető munkavállalási engedélyre, ám utána.¹²

6. Egy svéd állampolgár indiai feleségével turistaként Spanyolországba utazik. Az indiai feleség első házasságából származó 23 éves, egyetemi tanulmányait végző lánya, akit így még svéd mostohaapja tart el, elkíséri a házaspárt. Mindhármukat megilleti a szabad mozgás joga. Spanyolország azonban a két indiai nőtől kérheti a vízumot, amelyet számukra jogos igény alapján ki kell állítani. A vízumra csak a Spanyolországba történő beutazáshoz van szükség, nem az ott tartózkodáshoz. A beutazás után az indiai nőket ugyanaz a bánásmód illeti meg, mint az EK és az EGT állampolgárait, tehát három hónapig terjedő időtartam alatt EK-tartózkodási engedély nélkül is szabadon tartózkodhatnak Spanyolországban.¹³

7. Németországba kíván beutazni egy nem vízumkötelezett argentin állampolgár. Mivel nem rendelkezik a tervezett tartózkodáshoz szükséges pénzeszközökkel, mérlegelik visszautasítását. Elmondja azonban, hogy norvég feleségéhez kíván beutazni. A norvég feleség azonban saját hazájában, Norvégiában él és eddig nem élt az EGT Szerződés alapján őt megillető szabad mozgás jogával. Argentin férje ezért Németországban nem tarthat igényt a szabad mozgás származtatott jogára. Az EU/EGT-polgárral kötött házasság önmagában még nem akadályozza meg a visszautasítást.¹⁴

8. Vízummentességet élvező dél-amerikai harmadik országbeli külföldi a spanyol külső határon (madridi repülőtér) kíván beutazni az EU-ba. Spanyolországban jelenleg semmi nem áll a beutazás útjában, azonban megállapításra kerül, hogy az illetőnek Belgium megtagadja a beutazást és ez szerepel az SIS-ben. A spanyol határőrségnek a spanyol nemzeti jogszabályokban kell megtalálnia azt a jogalapot, amelyre hivatkozva a harmadik országbeli külföldit a határon visszautasíthatja.

A fenti esetek, példák az alapító schengen-tag német oktató anyagokból kerültek idézésre. Ám mivel a magyar schengen-tagság hamarosan reálissá válhat, ezért számolni kell hasonló jelenségekkel nekünk is. Ezért úgy gondoltuk, hogy a schengen-koronggal együtt a már megszerzett tapasztalatokat is hasznos tanulmányozni, közreadni.

¹² Aufsatz zu den ausländerrechtlichen Auswirkungen der EU-Osterweiterung, Westphal/Stoppa InfAuslR Heft 4/2004.

¹³ Volker Westphal : Az Európai Unió határrendészeti szempontból jelentős jogszabályai

¹⁴ Volker Westphal : Az Európai Unió határrendészeti szempontból jelentős jogszabályai

Felhasznált irodalom:

1. Aufsatz zu den ausländerrechtlichen Auswirkungen der EU-Osterweiterung, Westphal/Stoppa InfAuslR Heft 4/2004
2. Az EU, mint a szabadság, biztonság és jog térsége. (222 kérdés és 222 válasz a bel- és igazságügyi együttműködésről), Budapest 2004. pp. 1-275. <http://web.axelero.hu/sallai/4.htm>
3. Kobilka István – Sallai János: Szabadság, biztonság és jog térség jövője a kibővült Európai Unióban. In Szakmai Szemle 2005/1. sz. pp 21-28
4. Sallai J: A „bel- és igazságügyi együttműködés” általános jogi tudnivalói. Hanns Seidel A. 2004 Bp. pp. 1-103. <http://web.axelero.hu/sallai/5.htm>
5. Volker Westphal : Az Európai Unió határrendészeti szempontból jelentős jogszabályai. 2004 Lübeck
6. Vörös Magdolna: A személyek szabad áramlásának joga és az ezzel kapcsolatos átmeneti rendelkezések az Európai Unióban. 2004 kézirat

KONZULTÁCIÓ

NAGY PÉTER – KARCSAI ANDRÁS

AZ MH TÉRKÉPÉSZ SZOLGÁLAT NEMZETKÖZI SZEREPVÁLLALÁSA A RENDSZERVÁLTÁST KÖVETŐ ÉVEKBEN

A MH Térképész Szolgálat (mely 1919-es megalakulásakor még a Magyar Katonai Térképészeti Csoport nevet viselte, és története során még számos névváltozáson ment keresztül) már a kezdetektől törekedett egy mind kiterjedtebb nemzetközi kapcsolatrendszer kialakítására. Mindez nem volt egyszerű feladat: Magyarország megítélése az I. világháborút követően roppant kedve-zőtlen volt, ezért a magyar katonai térképészet is inkább csak a szakmai munkacsoportokban felmutatott eredményei, illetve kétoldalú kapcsolatai révén szá-míthatott némi nemzetközi elismertségre. A szakmai elismertséget végül a fris-sen megalakult Magyar Fotogrammetriai Társaságban végzett, és a legkiváló-bak között számon tartott tudományos-kutató tevékenysége hozta meg. Hama-rosan mintegy 20 országgal – köztük Venezuelával és Japánnal, mint legtávo-labbi országokkal – épített ki nemzetközi kapcsolatokat. Ezek a szálak a II. vi-lágháború kitörésével természetesen megszakadtak.

A háború utáni időszak – a néhány kezdeti év után – nem kedvezett a kapcsolatok bővítésének. A politika csak az akkori keleti tömb országaival való együttműködést preferálta, és ez kihatott a magyar katonai térképészetre is. Az időszak egyik sarokköve az 1952-es szófiai térképészeti konferencia volt, ahol három évvel a Varsói Szerződés megalakulása előtt – természetesen szovjet mintára – meghatározták az akkori szocialista országok katonai térképészeti irányvonalait. A térképészeti együttműködés szigorúan a szovjet érdekszféra országaira korlátozódott, így történhetett meg, hogy például az Olasz Katonai Térképészeti Intézet delegációja csak 1989-ben, 42 év elteltével viszonzhatta a magyar katonai térképész küldöttség 1947-ben náluk tett látogatását.

A rendszerváltás után gyors ütemben indult meg a nemzetközi kapcsolatok újjászervezése. Ez kettős feladatot rótt a Magyar Honvédség Térképész

Szolgálatra: egyrészt az új stratégiai partnereivel történő kapcsolatfelvételt, másrészt Magyarország leendő NATO-tagságára való felkészülés jegyében az ottani munkamódszerek, illetve szabványok megismerését. Míg az előbbiek általában kétoldalú térképészeti megállapodások megkötésével váltak teljessé, az utóbbiak elsősorban a nemzetközi szakmai konferenciákon és NATO-munkacsoportokban való részvételt jelentették. Az egyik ilyen első, emlékezetes konferencia az 1993-ban a NATO/PfP tagországok részvételével Magyarországon megrendezett NATO Geodéziai Workshop volt.

Az azóta eltelt időszakban a MH Térképész Szolgálat a NATO szakmai munkacsoportjaiban folyamatosan aktív szerepet vállal. Részt vesz, illetve részt vett a nemzetközi szabványosítással foglalkozó IGeoWG (Interservice Geographic Working Group), a digitális térképészeti irányelveket kidolgozó DGIWG (Digital Geographic Information Working Group) munkacsoportban. A jövő térképészeti követelmények irányvonalait kidolgozó GeoRWG (Geographic Requirements Working Group), a geodéziai és geofizikai kérdésekkel foglalkozó G&GWG (Geodesy and Geophysics Working Group) szintén fontos munkacsoport a térképezés hatékony kialakításában. A légi navigációs térképek szerkesztési elveit meghatározó SACWG (Spatial Aeronautical Charts Working Group), a vektoros digitális térképek egységesítésével foglalkozó VACWG munkacsoportok, a JOG (Joint Operational Charts) térképek egységes adatbázisát kidolgozó JOG Workshop is nagyon fontos szerepet töltenek be. A globális térinformatikai adatbázis kidolgozását megcélzó MGCP (Multinational Geospatial Co-operation Product) munkacsoport, valamint a minden NATO-n belüli térképészeti tevékenységet koordináló NATO Térképészeti Konferencia munkájában is részt vállalunk, de jelen van a szervezet a polgári térképészek szakmai találkozóin is. Az egyik ilyen szervezet az Eurogeographics, mely céljaul egy egységes szerkesztési elveken alapuló, de a nemzeti sajátosságokat is meghagyó ábrázolással készítendő, egész Európára kiterjedő térképészeti adatbázis létrehozását tűzte ki. Az MH Térképész Szolgálat ezen kívül részt vesz Európai Unió projektben is, többek közt szakértői szinten az EU Térképészeti Politikája kidolgozásában és véleményezésében is.

A fenti tevékenységek közül most elsőként foglaljuk össze a munkacsoportok feladatait, az ott folyó munkák rövid ismertetésével.

Az aktív munkacsoportok közül az IGeoWG munkacsoport évente egyszer, Brüsszelben ülésezik. Feladata a térképészeti szabványosítás, azaz hogy a NATO használatra szánt térképek egységes alapelvek szerint készüljenek el. A részt vevők elvi döntést hoznak egy-egy új szabvány elkészítésének, illetve visszavonásának szükségességéről, és meghatározott időközönként áttekintik a munkacsoport hatáskörébe tartozó valamennyi szabványt. A DGIWG munkacsoport évente többször, különböző helyszíneken ülésezik. Feladata a digitális

térképészeti szabványok és termékek kialakításának előkészítése és egységesítése. Magyarország jelenleg megfigyelőként vesz részt a feladatokban.

Az átalakulóban lévő munkacsoportok közül a GeoRWG munkacsoport 2004-ig évente kétszer ülésezett. Feladata volt, hogy a NATO térképészeti szakértői munkacsoportjainak jelentése alapján javaslatot tegyen a döntéshozó NATO Térképészeti Konferencia számára a térképészeti biztosítás hatékonyságát javító intézkedések megtételére. A munkacsoportot 2004-ben feloszlatták, feladatait az újonnan alakuló Térképészeti Technikai Tanácsadó Testület veszi át.

A G&GWG munkacsoport feladata a geodéziai és geofizikai tevékenységek korszerűsítésére volt. Az utóbbi években elektronikus úton működött, de a 2004. évi NATO Térképészeti Konferencia javaslata alapján feloszlatták. A munkacsoport a már említett Térképészeti Technikai Tanácsadó Testület keretében fog a jövőben tevékenykedni.

A feloszlattott munkacsoportok közül a SACWG munkacsoport 2003-ig évente egyszer ülésezett, feladata a NATO célú légi navigációs térképezési tevékenység egységesítésének szakmai vitafóruma volt. A munkacsoportban a résztvevők szakértői szinten képviselték magukat.

A VACWG munkacsoport feladata a digitális vektortérképek egységes formátumban történő kialakítása volt. A munkacsoport 2003-ban befejezte munkáját, így feloszlásra került.

A JOG Workshop feladata egy egységes adatbázis kialakítása volt az 1:250 000 méretarányú JOG térképekhez, az adatok cserélhetősége és az egységes térképi megjelenítés céljából. A munkacsoport befejezte tevékenységét, ezért feloszlásra került.

Az újonnan alakult munkacsoportok közül a MGCP egy, az USA kezdeményezésre 2003-ban létrehozott új munkacsoport, amelynek feladata egy világméretű digitális térinformatikai adatbázis létrehozása. A munkacsoport tevékenységében az MH Térképész Szolgálat aktív részt vállal.

A NATO-ban folyó térképészeti tevékenységeket (beleértve a munkacsoportok tevékenységeit is) a NATO térképészeti csúcsszervének számító NATO Térképészeti Konferencia fogja össze. A találkozóra évente egyszer, Brüsszelben kerül sor. A konferencia doktrinális kérdésekben hozhat döntést, és határozhat a NATO térképészeti alapelveit rögzítő dokumentumok (NGP, MC296) módosításáról. A résztvevők beszámolhatnak az elmúlt időszakban elért eredményeikről, illetve ezen a fórumon jelenthetik be a térképészet egészét érintő

vállalásaikat. A konferencián részt vevők vezetői szinten képviseltetik magukat.

A Eurogeographics cég, mely egy polgári vállalkozás, EuroRegionalMap nevű kezdeményezése egy egységes elveken alapuló, varratmentes európai térinformatikai adatbázis létrehozására irányult. A projekt lényege, hogy az egyes országok által a saját országukra kialakítandó adatbázisok egymás számára átjárhatóak legyenek, lehetővé téve ezzel egyes térinformatikai elemzések elvégzését. Az adatbázis, bár elsősorban nem térképnek készül (nyomtatott verzióját nem is szándékoznak kiadni), folyamatos karbantartásával lehetővé válhat majd az adott méretarányban készülő (papír)térképek kiváltása.

Most pedig tekintsük át, hogy mely országokkal, hogyan és milyen elvek alapján készül nemzetközi megállapodás a Magyar Honvédség Térképész Szolgálatnál.

A rendszerváltást követően a MH Térképész Szolgálat elsőként 1991-ben, az Amerikai Egyesült Államok Katonai Térképész Szolgálatával kötött együttműködési megállapodást. Ezt azóta számos további megállapodás követte, és mára elmondhatjuk, hogy valamennyi stratégiai partnerünkkel készült, illetve előkészítés alatt áll kétoldalú térképészeti megállapodás. A megállapodások megkötését egyébként a NATO Térképészeti Politikája, a NATO térképészeti együttműködésének alapidokumentuma is támogatja.

Megállapodást a MH Térképész Szolgálat általában az új stratégiai partnerekkel (régi NATO-országok, ezen belül is újabban a déli szárny országai), a környező országokkal, illetve a világpolitikában vezető szerepet betöltő országokkal (USA, újabban Oroszország) köt. Esetenként egy, a fenti kategóriába nem eső országgal is készülhet megállapodás (Moldávia), ilyenkor azonban általában a partner ország térképész szolgálata a kezdeményező. Előfordulhat azonban az is, hogy egy országgal nem alakult ki olyan munkakapcsolat, hogy megállapodás megkötésére kerüljön sor (Norvégia, Svájc, Svédország), illetve hogy egy ország, a munkakapcsolatok fenntartása mellett, nem látja szükségét a megállapodás megkötésének (ez utóbbi csoportba tartozott Kanada, amely azonban 2003-ban felülvizsgálta álláspontját, így velük is megkezdődhetnek a megállapodási tárgyalások). Némely országokkal szerződés nélkül is kialakulhat eseti munkakapcsolat (Ausztrália), más országokkal újbóli kapcsolatfelvételre van szükség (Szerbia-Montenegró). Újdonság, hogy az MH Térképész Szolgálat megállapodási ajánlatával új, érdekszférájától addig távol eső országokat is megkeres, melynek oka, hogy ezek az államok elnyerték a NATO-tagságot, így a szövetségen belüli együttműködés indokoltá teszi az irányukba történő nyitást (balti államok).

Egy megállapodás mindig bilaterális, azaz a MH Térképész Szolgálat és egy másik szuverén ország térképész szolgálata között jöhet létre. Esetenként egy ország egy másik ország nevében is eljár (Franciaország, ahol a megállapodás egyben Luxemburgra is kiterjed), illetve, ahol az átadott anyagok más államok területét is lefedik (Olaszország esetében San Marino és Vatikán), bár ez utóbbi esetben erről a megállapodás külön említést nem tesz.

Magyarország NATO-tagságát megelőzően a megállapodások tartalmilag és formailag „ad hoc” jelleggel készültek. Ezeknél a megállapodásoknál a szövegtörzs tartalmazta az általános rendelkezéseket, az együttműködés tényleges területeit sok esetben csak a később kidolgozott mellékletek szabályozták. Ennek megfelelően ezek a megállapodások inkább csak szándéknyilatkozatoknak voltak tekinthető. Ezt a típust váltotta fel később a Magyar Honvédség Térképész Szolgálatnál a legtöbb NATO-tagállam által is alkalmazott megállapodás-típus, mely amellet, hogy tartalmazza a mellékleteket is, számos NATO-jogszabályra is tartalmazott hivatkozást (minősített anyagok átadása, kártérítés), így azokat nem kellett minden egyes esetben külön rögzíteni.

Egy megállapodást annak aláírása előtt jogi és szakmai szempontból is vizsgálni kell. A szakmai vizsgálatot (átadandó termékek, példányszám) a partner térképész szolgálatokkal együttműködve a Magyar Honvédség Térképész Szolgálat, míg a jogi vizsgálatot a HM Nemzetközi Jogi Főosztály szakemberei végzik. A jogi véleményeztetést minden esetben végre kell hajtani, és mivel a partner fél is tehet jogi megjegyzéseket, egy-egy fölterjesztés többlépcsős is lehet. Amennyiben több jogi kifogást egyik fél sem emel, a felek erről egymást értesítik. Ekkor kerülhet sor a végleges felterjesztésre, melyet követően a HM Nemzetközi Jogi Főosztály szakemberei megkérlik a megállapodás aláírását engedélyező miniszteri felhatalmazást is.

A jogi garanciák az alapmegállapodásban, a szakmai együttműködés tényleges területei a mellékletekben vannak lefektetve. Ezért fontos, hogy az alap-megállapodás úgy legyen megszövegezve, hogy a mellékletek módosításához ne kelljen ahhoz újra miniszteri felhatalmazást kérni. Ugyanígy, a mellékletek megszövegezésénél is figyelni kell arra, hogy azok módosítása jogi következményekkel ne járjon. A mellékletek kizárólag szakmai kérdésekről szólhatnak (átadandó termékek, példányszám, új termékek, elszámolás), ezért a legtöbb módosítás itt fordulhat elő. Ezért különösen fontos jogászok segítsége mind az alapmegállapodás, mind a mellékletek megszövegezésében.

A megállapodások aláírására általában a két-háromévente tartandó szolgálatfőnöki találkozókon, esetleg valamelyik nemzetközi konferencián (NGC) kerülhet sor. Az aláíró a mindenkori MH térképész szolgálatfőnök, némely esetben azonban, mivel a partner országban térképész szolgálatfőnöki feladatkört egy magasabb beosztású tiszt látja el, a megállapodást a partnerhez igazodva,

egy magasabb beosztású tiszt írja alá. Speciális esetben, ha azt a kapcsolatok súlya indokolja, a megállapodást magas rangú, nem térképész beosztású tiszt vagy állami tisztviselő is aláírhatja (moldáv megállapodás, ahol az aláírók a moldáv félhez igazodva a honvédelmi miniszterek voltak).

A megállapodások aláírásával azonban a munka még korántsem ér véget, hiszen az azokban rögzített kötelezettségeket (termékek megküldése, elszámolás) végre is kell hajtani. A megküldés folyamata két lépésből áll: egyrészt az átadandó termékeket meg kell rendelni (az MH Térképész Szolgálat saját raktárkészlettel nem rendelkezik), másrészt a beérkezett anyagokat a partner félhez el kell juttatni. Mindkét részfeladat végrehajtása más katonai szervezetek bevonását igényli: a beszállítás az MH Hadtápanyag-ellátó Központ Térképészeti Szakanyag Raktárcsoport, a megküldés a HM Nemzetközi Együttműködési Főosztály közreműködésével történik.

Az elszámolás naptári évenként, egy kifejezetten a térképészeti termékek cseréjéhez kidolgozott, ún. SMU elszámolási rendszerrel történik. A rendszer lényege, hogy a különböző térképészeti termékek értékét egy alapnak tekintett szabvány ötszínnyomásos térképszelvényhez viszonyítva számolják ki, kikerülve ezzel ár illetve forgalmi érték képződését. Az SMU-nak pénzbeli ellenértéke nincs, így az év végi elszámoláskor a felek elkerülhetik fizetési kötelezettség kialakulását.

A megállapodásokat rendszeresen felül kell vizsgálni, „karban kell tartani”. Előfordulhat ugyanis, hogy a megállapodás bizonyos részei elavulnak, a körülmények megváltoznak, illetve az ott leírtak időközben már nem felelnek meg Magyarország érdekeinek. Ilyen esetben a partner figyelmét fel kell hívni a megváltozott körülményekre, és kérni kell az adott mellékletek módosítását.

Az MH Térképész Szolgálat nemzetközi tevékenysége természetesen csak egy része az ott folyó munkának. Külföldi ismertségre, sőt, elismertségre azonban csak úgy tehet szert, ha a szolgálatnál folyó tevékenységeket nemzetközi porondon is be tudja mutatni, érdekeit pedig külföldi szakmai fórumokon is képviselni tudja, ezt pedig csak intenzív és nívós nemzetközi szerepvállalással valósíthatja meg.

PAP NORBERT

KUBA TÁRSADALMI-GAZDASÁGI HELYZETE A XXI. SZÁZAD ELEJÉN

Kuba földrajzi viszonyai, problematikája

Az ország Kuba szigetéből, régebben a fenyőkről elnevezett Ifjúság szigetéből (Isla de La Juventud) és a fősziget partjai előtt elterülő mintegy 1600 kis szigetből, szirtből (cayo) áll. Kiterjedéséről ellentmondó adatokat találunk, a kubaiak szerint 110 ezer km², más adatok szerint mintegy 114 ezer km², vagyis nem sokkal nagyobb mint hazánk. Alakját a játékos képzelet krokodilhoz látja hasonlatosnak, mely a mexikói Yucatan-félszigettől nyúlik el mintegy 1200 km hosszan, nyugat-keleti irányba. Szélessége 32 és 190 km között változik.

Fizikai közelséget tekintve legközelebbi szomszédai az USA, a Bahama-szigetek, Haiti, Mexikó és Jamaica. *Kapcsolatai intenzitását* tekintve szélsőséges különbségeket él meg. Az USA-ban, elsősorban Floridában több milliós kubai közösség él. A kubai – illegális – migrációnak ez a fő iránya. A Fidel Castro rendszerét ellenzők ebbe az irányba hagyják el a szigeteket, ez az emigráció a legharcosabb ellenfele napjainkban is. Különleges ellentmondásként, pénzhazatalásaikkal a rendszer fenntartásában is jelentős részt vállalnak. Az Egyesült Államok embargót hirdetett Kubával szemben, ellenséggként kezeli. Mexikóval kiegyensúlyozott, jó viszonyt alakítottak ki a kubai vezetők. A karibi térség más országaiban kubai orvosok, mérnökök sokasága dolgozik. Venezuelában, Hugo Chavez rendszerének fenntartásában a castrói tanítás és az effektív kubai segítség jelentős szerepet játszik. A speciális szovjet-kubai kapcsolatok részben fennmaradhattak az orosz-kubai kapcsolatokban. A Moszkva-Havanna közvetlen légi összeköttetés, a tömeges orosz jelenlét erre utal. Ezen kívül a francia, az olasz, a német és a holland kapcsolatok jelentősek még.

A fősziget zömmel alacsony térszínekből áll. Két jelentős hegyvonulat található csupán. A középső területen húzódik a Sierra de Escambrey, a másik a keleten húzódó Sierra Maestra. Ezen két terület döntő szerepet játszott az 1950-es évek gerilla harcaiban, megfelelő terepet biztosítva.

A sziget alakjából adódóan a kelet-nyugati vonalas struktúrák a meghatározóak. Az Autopista Nacional, illetve a Carretera Nacional a közlekedés gerincét alkotják. A Havanna és Santiago de Cuba közötti távolságot az expressz buszok 15 óra, a vonatok 17 óra, hajók 40 óra alatt járják meg. A légi közlekedés, illetve a helyi repterek is fontos szerepet töltenek be a közlekedésben.

A lakosság száma kubai adatok szerint 11,25 millió (2002), más adatok szerint 11,8 millió fő. A városlakók aránya 60% körüli. A fővárosi agglomeráció demográfiai súlya mintegy 20 %-os, hasonló a magyar helyzethez. A lakosság rasszok és felekezetek közötti megoszlását illetően a források rendkívül nagy szóródást mutatnak. Navarro (2003) szerint a fehérek 66 %-ot, a feketék 12 %-ot, a mulattok 21 %-ot, az ázsiaiak (döntően kínai eredetűek) mintegy 1 %-ot adnak az ország lakosságához. Jimenez 1953-ban 72 % fehérről, 11 % feketéről ír. A fenti két adatsor összemérhető. Nyilván a mulatt kategória átmenetisége miatt nem könnyű azt mérni, illetve nem ismert a mérési módszer. Más kortárs adatforrás szerint a mulatt lakosság aránya meghaladja az 50 %-ot. A rassz-kérdés alapvető – többek között politikai probléma – Kubában. A jelek szerint társadalmi béke van az országban, a keveredés pedig mindenképpen előrehaladott. A mulatt lakosság 50 % feletti aránya eltúlzottnak tűnik a helyszíni bejárás tanulságai szerint. Ugyancsak a bejárás tapasztalatai szerint a fekete lakosság határozottan rosszabb életkörülmények között él. A jövőben a szociális feszültségek óhatatlanul nőni fognak, ez a rasszok közötti feszültségek növekedését hozhatják magukkal. Az ázsiai lakosság döntő része a vasútépítkezésekhez hozott dél-kínai munkások leszármazottai. A felekezeti megoszlás kérdése is problematikus. A szigetek katolikus hagyományúak, viszont számtalan protestáns imaház, templom épült az elmúlt pár évben. Az afrikai eredetű rítusok sajátos politeista vallásosságként élnek tovább a „santería” keretében.

Tizennégy tartomány (provincia) és egy különleges igazgatási terület (Isla de La Juventud), melyet a központi kormány közvetlenül irányít, képezi a közigazgatási területfelosztást.

Az európai felfedezők közül Kolombusz járt földjén először. A szigetek gyarmatosítása elsősorban Diego Velasquez nevéhez kötődik.

A gyarmatosítók az őslakó indiánokat gyakorlatilag kiirtották. A munkaerő biztosítására Afrikából, főként Nigéria vidékéről fekete rabszolgákat hoztak be, elsőként ide az amerikai kontinensen. Leszármazottaik ma is a szigeten élnek, részben elkeveredve a fehérekkel. Főbb csoportjaik a nagyvárosokban, illetve a cukornádtermelő vidékeken élnek. Zenéjük, táncaik és rítusaik a sziget kultúrájának jellegadó részét képezik.

A fehér lakosság zömmel az Ibériai-félszigetről került ide, vagy például a Kanári-szigetektől, ahonnan az idekerült telepesek a dohánykultúra kialakításában kiemelkedő szerepet játszottak.

Magyarok fontos szerepet nem töltek be a szigetek betelepítésében. Néhány magányos utazón kívül nem járt erre magyar, csak az államszocializmus korában került sor társadalmi méretű kapcsolatfelvételre. Kuba szempontjából ennek a demográfiai hozadéka nagyon sovány, csupán pár fő.

A szigetcsoport az amerikai gyarmatosítás folyamatában kulcsszerepet játszott. Innen indultak útnak a Latin-Amerikát meghódító konkviztádorok. A gyarmatok kincseit ide, Havannába gyűjtötték össze, hogy aztán a híres „ezüst flotta” átszállítsa azokat az Óvilágba. A város épületein, palotáin és templomain a mai szomorú állapotokban is érzékelhető a régmúlt idők jóléte.

A sziget, kiemelkedő geopolitikai fontosságát napjainkig megőrizte. Két ismert mellékneve, „az Újvilág kulcsa”, illetve „az Öböl kulcsa” utal jelentőségére. Az 1800-as évek elejétől fogva az észak-amerikai politikusok szívesen tekintettek úgy rá, mint az Egyesült Államok természetes déli határára. megszerzésére folyamatosan törekedtek. A biztonsági igények mellett a sziget gazdagsága is vonzotta őket.

A spanyol fennhatóságnak 1898. december 10-én lett vége, Kuba hosszú felszabadító küzdelmek után vált formailag függetlenné. Valójában az amerikai dominancia évtizedei következtek. Az amerikai gazdaság és politika kényekedve szerinte rendezte érdekei szerint az ország ügyeit. Az amerikai érdekeket kiszolgáló kormányok váltották egymást.

A forradalom időszaka 1953 és 59 között zajlott. A hozzá kapcsolódó események a mai napig meghatározóak az ország politikai tájképében. Városokat, tartományokat neveztek át a forradalmároknak, vagy kapcsolódó eseményekre emlékezve. A 26-os szám a leggyakoribb szimbólumok közé tartozik, utalva a forradalmat elindító Moncada laktanya ostromára, 1953-július 26-ra.

Társadalmi-gazdasági helyzet napjainkban

Az infrastruktúra állapota rossz, mindenütt szemét van, a higiénia területén is sok a kivetnivaló. Ugyanakkor az ország működik. Támolygó roncsautók, melyek között itt-ott feltűnik néha egy-egy a Kuba szimbólumává emelkedett, gyönyörű '50-es évekbeli amerikai autó. Ezek re-exportjára volna igény, de a kivitelüket Fidel Castro megtiltotta.

A járművek zöme orosz gyártmányú, főleg Ladák és Moszkvicok. Óriási orosz tankszállító teherautók láthatók, melyek jobb híján buszként funkcionál-

nak (Úgy hívják őket, „dromedárok”). Sok a ZIL és az Ikarusz busz, az utóbbi évek szerzeményei között feltűnnek a dél-koreai és a francia autók is.

A közlekedés meglehetősen kaotikus, rendkívül hiányos irányjelző rendszerrel. Az utak állapota nagyon rossz, az autópálya helyenként egy szlalom-pálya, ahol lovas kocsi, bicitaxi éppúgy feltűnhet, mint egy tehéncorda. Minden település környékén stopposok állnak az utakon, az autópályán is. Kiszámíthatatlan, hogy hol találunk benzinkutat. A boltokban kevés és drága az élelmiszer. A polcok üresen tátognak, illetve csak néhány fajta árucikk, mindenekelőtt rum, szivar, brazil halkonzerv, a húsfélék közül csirkehús kapható. Drága a gyümölcs és rossz minőségű.

Kubában több életforma létezik egymás mellett, gyakran egymástól elszigetelten. Ilyenképpen kubai életformáról beszélni nem lehet. Különböző, privilegiált csoportok élnek egymás mellett a mindennapjaikat, és élnek meg nagyon különböző élethelyzeteket ugyanazon díszletek előtt.

Kuba politikai rendszerének sajátosságait nem lehet Európából, európai mértékek szerint megérteni. Miért maradt fenn a sajátos karibi szocializmus a szigeten, amikor Európában, ahonnan létfontosságú gazdasági, politikai és katonai támogatást kapott, a szocialista rendszer összeroskadt? Fennmaradásának ugyanazok az okai, mint születésének. Nem a kommunista eszmék győzedelmeskedtek a szigeten, hanem a modernizáció igénye, a diktatúraellenesség, a nemzeti öntudat és az Amerika ellenesség adta a kubai forradalom gyújtóanyagát. A kubai rezsim születésekor egy veretű volt a latin-amerikai USA ellenes és modernizációt igénylő baloldali mozgalmakkal.

Az európai szocializmus összeomlásában fontos szerepet játszott, hogy összehasonlíthattuk anyagi viszonyainkat az osztrák, olasz, német polgárok, vagy akár csak a munkanélküliek életkörülményeivel. A kubaiak esetében ez az összehasonlítás nem feltétlenül kedvezőtlen. A környező karibi, latin-amerikai országok állapotaihoz képest a kubaiak irigylésre méltó körülmények között élnek. Az egészségügy, az oktatás, a szociális védőháló, a közbiztonság a fontos kubai vívmányok közé tartoznak. Sok kubai dolgozik külföldön, elsősorban a környező országokban, mint orvosok, mérnökök stb. A rendszer zártsága ellenére a kubaiak elég jól tudnak tájékozódni környezetükről.

A forradalmat megelőző rendszer egy még a latin-amerikai viszonyok között is kirívóan rossz diktatúra volt. A szegénység riasztó méreteket öltött, sokan éheztek. A rendszer fő támaszai amerikai bűnözők voltak, akik meghatározó szerepet játszottak az állam működtetésében. A forradalom alapvető változásokat hozott a kubaiak életkörülményeiben. A társadalom széles rétegei jutottak az elűzött, elmenekült kubai és amerikai tulajdonosok kárára tulajdon-

hoz és létbiztonsághoz. Az emigránsok, az amerikaiak visszatérésével a társadalom ezen rétegeinek ma igen jelentős a veszténivalója.

A rendszer szimbóluma Fidel Castro, Kuba emblematikus, okos, karizmatikus diktátora. Rendkívüli tehetségéről sok jel árulkodik. Beszédei még ma is nagy hatásúak. A kubai oktatás, egészségügy rendkívüli eredményei igazolják őt. A világban, elsősorban Latin-Amerikában nagyon népszerű. Sok kubai szerint egy szabad választáson szinte biztosan győzne otthon is. Ugyanakkor ma már inkább megosztó, mint egyesítő figura. Életéről keveset mond el a róla készült, a közelmúltban bemutatott film, de sokat elárul a Sierra Maestra előterében elterülő Biriánban található szülőháza, melyet a közelmúltban nyitottak meg a látogatók előtt. Jómódú középosztálybeli szülei a spanyolországi Galíciából települtek át. Kiemelkedően jó oktatást kapott, jogi pályára lépett. Nem kommunisztikus eszmék vezérelték, hanem modernizációs és Amerika ellenes elképzelések. Saját „szocialista jellegét” évekkal a forradalom után fedezte csak fel, számító szükségből. Jellemző, hogy az amerikaiak az első időszakban – a mozgalom jellegét félreértve – arra számítottak, hogy a Batista rendszert egy otthon népszerűbb, de Amerika barát rezsim válthatja fel. A mozgalom gyors balra tolódásával reményeikben hamar csalatkoztak.

Nem láthatók valamifajta castrói személyi kultusz jelei. Kevés helyen láthatjuk az arcát. Inkább beszédeiből származó idézetekkel találkozhatunk. A kevés ábrázolási formája, amint monumentális alakként, hátizsákos gerillaként jelenik meg egy nyílt mező közepén. A nehéz körülmények között élő kubaiak közül sokan várják a halálát és ettől életük jobbra fordulásában reménykednek. Öröksége nehéz lesz, bárki veszi is át.

A forradalom és Kuba igazi arca Ernesto Che Guevara, az argentin származású orvos, forradalmár. Fényképei, arcának jellegzetes kontúrjai plakátokról, emlékművekről köszönnek vissza, ahogy neve is a leggyakoribb politikai szimbólum. Ha valakinek, neki van kultusza Kubában. Ő az ifjúság „hivatalos” szimbóluma, de az ország turisztikai image-ét is jórészt az ő arcára építették. Az életéről szóló dalokat napjainkban is éneklik a kubaiak. Hogy miért nem kopott meg tisztelete, mint harcostársaié? 1967-es haláláig a forradalomnak jórészt pozitív, építő és a gyűlölt külső ellenség elleni harccal telt időszaka zajlott. Nevéhez pozitív emlékek kapcsolódnak. A későbbi időszak ellentmondásai, a rendszer megmerevedése, a növekvő elnyomás idején nem sározódhatott be. Halálának körülményei a forradalmár mítoszt tovább erősítették.

A gazdaság két meghatározó ágazata a mezőgazdaság és a turizmus. Az embargó és az inváziós fenyegetettség árnyékában az élelmiszertermelés biztonsága stratégiai kérdés. A turizmus fejlesztése a szocialista tömb felbomlását követően a külső anyagi források pótlásának eszközévé vált. Napjainkban kétmillió turista érkezik a szigetekre évente. A turizmus fejlesztése állami esz-

közökkel történik. A jelenlegi szinten és formában a rezsim továbbélését szolgálja. Jöhetne kétannyi is, de az már felborítaná a kényes egyensúlyokat, kezelhetetlen feszültségeket eredményezne a társadalomban. A turizmus az édes élet, a jó koktélok, a gyönyörű tengerpart, vagy éppen a kubai zene, tánc vonzására épült. A turizmus környezetében megjelentek a magángazdaság alapelemei a társadalomban. A „paladar”(a magántulajdonú vendéglő), a magántaxi, a „casa particular” (helyi zimmer frei) a főbb jelenségek és természetesen a prostitúció. A turisták egy jelentős részét a kubai lányok csábítják a pálmafás szigetre. A társadalom egyre inkább szétszakad. A turizmusban dolgozók és azok, akiknek rokonai az embargó ellenére pénzt utalnak haza anyagi lehetőségei nagyon elszakadnak az ilyen pénzbevétellel nem rendelkező honfitársaikétól. A kettős pénzrendszer - miszerint egyszerre használják a dollárt, illetve a dollárhoz rögzített konvertibilis peso-t és a „moneda nacional”-t a mindennapokban – a rendszer átmeneti stabilitását eredményezte, hosszabb távon azonban a végét is jelentheti.

Felhasznált irodalom:

1. Navarro, J. C. (2003): Storia di Cuba. La sfida tra il giogo e la stella. Editorial SI-MAR S.A., La Habana
2. Domech, R. G. – Glean M. R. (1997): Mini geografía de Cuba. Editorial Científico-Técnica, Ciudad de La Habana
3. Jiménez, A.N. (1996): Cuban Contribution to the IGU Comissions and study goups on the 28th International Geographical Congress, The Hague, August 4-10, 1996
4. Cuba. Mapa Socio-Económico.Ediciones GEO, 2003. La Habana
5. Jiménez, A.N. (1966): Kuba földrajza. Gondolat, Budapest, 222 p.
6. A Világ országai. Topográf, Nyíregyháza, 2004

DOKTORANDUSZOK FÓRUMA

TARJÁN ISTVÁN

FÖLDRAJZTUDOMÁNY ALAKULÁSA

Tóth Ágoston Rafael szerepe a térképtudomány konstitúciójában

$$\varphi = 46^{\circ}34'46'', \lambda = 17^{\circ}24'38''$$

A Magyar Néphadsereg Térképész Szolgálatfőnökség stílusosan azzal tisztelgett Tóth Ágoston honvéd ezredes emléke előtt, hogy születésének 175. évfordulójára, 1987. október 30-án szülővárosában, Marcaliban felavatott szobrának a címben szereplő földrajzi összrendezőit meghatározta, és a talapzat bronztáblájába vésette.

Tóth Ágoston neve ismerősen cseng a földtudományok iránt érdeklődők és a katonák körében is. Pátosz nélkül állíthatjuk, azok közé tartozott, akik elméleti és gyakorlati tudásukat igyekeztek a tudomány, de mindenek előtt a független Magyarország érdekében hasznosítani. Nem csak az 1848-as szabad-

ságharcban védte hazáját, de később, hét évig tartó fogságából szabadulva, sziszifuszi küzdelmet folytatott Magyarország önálló térképészetének létrehozásáért. Ugyanakkor meg kell vizsgálnunk, hogy az akkor önálló tudománnyá formálódó térképtudomány kialakulásában játszott-e szerepet.

Tóth Ágoston katonai pályája

Tóth Ágoston Rafael 1812. október 28-án született Marcaliban. Édesapja a Széchenyi család uradalmi ügyésze volt. Nemsokára Sopronba költöztek, az Eszterházy hercegi családhoz.

A magyarság ügye iránt elkötelezett Tóth Ágoston ma már furcsa módon iskolás koráig csak németül és latinul beszélt. Szülei igyekeztek gyermekükkel a magyar nyelvet is elsajátíttatni, ezért cseregyerekként a széplaki plébánoshoz küldték, ahol egy évet töltött. Visszatérve Sopronba megkezdte gimnáziumi tanulmányait. Rajz tehetsége már ekkor megmutatkozott, ezért a művészetekre fogékony apja mesterekkel képzésben részesíttette. A katonaság iránti vonzalma valószínűleg a bécsi rokonánál, Kőszeghi-Mártony Károly hadmérnök őrnagynál¹ töltött vakációk alkalmával alakult ki, és erősödött meg. Nem kell hozzá nagy képzelőerő, hogy a humán- és reáltárgyak iránt egyaránt érdeklődő ifjúra milyen hatással volt egy ilyen formátumú ember társasága.

Alig tizenöt évesen, 1827 szeptemberében kezdte meg tanulmányait Bécsben, a Katonai Mérnökakadémián. A szigorú, vak fegyelmet követelő iskolán hamar megmutatkozott érdeklődése a politikai és a szabadelvű eszmeáramlatok iránt. Az akadémián a legjobb barátai lengyelek voltak, akiknek nemzeti érzéseiben annyira osztozott, hogy egy alkalommal majdnem abbahagyta tanulmányait, mert csatlakozni akart a felkelő lengyel seregekhez. Bár akkor – és később is – nagyon áhította, hogy a vezérkarhoz kerüljön, 1831-ben a gyakorlati katonai tevékenység iránti lelkesedéséből fakadóan csapatszolgálatra kérte magát, és így a vezérkari beosztásra jogosító utolsó évét nem fejezte be. Mint azt majd a továbbiakban látjuk, később többszöri kísérletre sem sikerült a vezérkarhoz kerülnie.

¹ Kőszeghi-Mártony hadmérnök volt, aki többek között mélyépítési kérdésekkel foglalkozott, felismerte a földnyomás nagysága, eloszlása és a talajfizikai jellemzők – térfogatsúly, belső súrlódás, kohézió – közötti összefüggéseket. Kísérleti eredményeivel és azok elméleti ismertetésével egy évszázaddal megelőzte a modern talajtechnika művelőit. Több találmányt is jegyzett. Ezek közül a legkiemelkedőbb az általa életmentő készüléknek nevezett, acélpalackos, sűrített levegős légzőkészülék feltalálása volt, amellyel az addigi 1-2 perc helyett már 25-30 percig lehetett olyan helyen tartózkodni, amely nem volt alkalmas a belélegzésre. Talán kevésbé fontosnak tűnik, de meg kell említeni, hogy nevéhez fűződik a táborigőző készülék, azaz a „gulyáságyú” feltalálása is. A Magyar Tudományos Akadémia 1848-ban érdemei elismerésül levelező taggá választotta. Mártony 1848. július 21-én 65 éves korában elhunyt. (www.sulinet.hu/eletestudomany/archiv/1998/9829/kronika)

Katonai pályáját zászlósi rendfokozatban egy stájer gyalogezrednél kezdte, majd rövidesen a 34. magyar gyalogezredhez került Kassára. Az ezreddel két év alatt Szatmárra, majd Lembergbe került, ahol az addigi szórakozási formákat – kártya, italozás – a színház, a műveltebb társasági légkör váltotta fel. Időközben rájött, hogy az akadémiáról még romantikusnak látszó csapatélet nem neki való, és becsvágyó terveit a messzi helyőrségekben nem válthatja valóvá. A fiatal tiszt 1836-ban a bécsi gránátos osztályhoz került hadnagyi kinevezéssel. Az itteni milió közelebb áll hozzá, művelt és együtt érző bajtársakra talált.

Arról a céljáról soha nem mondott le, hogy a vezérkarnál töltsön be beosztást. Bár rajztehetségével kitűnt, és akkor már jó térképezőnek is számított, 1840-ben csak a rajzoló irodába helyezték, igaz, ott hamar a rajzoló ellenőrévé nőtte ki magát. Vezérkari vizsgát is tett, de a megüresedett vezérkari helyre egy vizsgával nem rendelkezőt helyeztek. Feltűnő ügyességére parancsnokai is felfigyeltek, és az akkor már megkezdett második katonai felmérésre vezényelték azzal az ígérettel, ha ott megfelel, a vezérkarhoz veszik.

Tóth, mint mindig, nagy lendülettel kezdte meg a felkészülést új beosztásában. Tereptant és földrajzot tanult, sőt, kémiai, botanikai és paleontológiai előadásokat is hallgatott. A térképfelvételt 1842-ben kezdte meg Hont megyében négy térképészjelölttel az irányítása alatt. Igen magas szinten végezte feladatát, melynek eredményeként – az egyébként magyargyűlöletéről ismert – parancsnoka a későbbiekben a grafikus háromszögelés munkálatait is rábízta. A vezérkarhoz mindezek ellenére – vélhetőleg magyar származása miatt – mégsem sikerült kerülnie, ami egészségét roppant megviselte. Epeömlést, és súlyos idegösszeomlást kapott, amit csak hosszú idő után hevert ki.

Nagyszombatra vezényelték, ahol csatlakozott az ott szolgálatot teljesítő 11 térképészhez. A hasonló gondolkodású, érdeklődésű és szakmaiságú környezet visszahozta életkedvét, és a következő évben, amikor hivatalosan áthelyezték a Csehországban dolgozó térképészcsoporthoz, a térképezéshez való kötődését is véglegesnek érezte.

Már házas emberként 1847 augusztusában ismét Lembergbe utazott, ahol nem sok időt töltött, mert sógora közbenjárására hamarosan a bécsi Katonaföldrajzi Intézethez (Militärgeographisches Institut) került, ahol Galícia térképén dolgoztak, az odavezényelt csapatoknak ugyanis a zavargások leverése során nagy szükségük volt azokra. Fiatal feleségét, Scharinger Emíliát – aki bécsi lányból a későbbiek során „igazi magyar” asszonnyá vált – hátrahagyva, neki is Galíciában állomásozó ezredéhez kellett utaznia. Mire odaért, a forradalmat gyakorlatilag leverték, így egy-két kisebb csapatmozgásban vett részt, és indult vissza Bécsbe. Ekkor újra feléledt benne a remény, hogy a hön áhított vezérkarhoz kerüljön, azonban egy átlátszó indokkal – nem vett részt kellő számú ütközetben – ezt elutasították.

Új feladata Pétervárad és környékének felmérése és szintvonalas² térképének elkészítése volt. Tóth ismét – ekkor már főhadnagyként – nagy lelkesedéssel látott a feladathoz. Bécsbe kilenc szelvénnel tért vissza, amikhez szintezési jegyzőkönyvet is csatolt. Kérte századosi előléptetését, de az elmaradt. Rájött, ha katonai előmenetelt akar, vissza kell térnie lemergi alakulatához.

Már a magyar forradalom kitörése után, 1848 áprilisában megkapta századosi előléptetését. Az ezrede tisztikara több pártra szakadt. Az okot az szolgáltatta, hogy az alakulat egy horvát levelet kapott, amelyben felkérték, harcoljon Jellasics ellen. A szláv és német ezredek tisztjei Jellasics mellett, míg a magyarok ellene foglaltak állást. Döntést nem hoztak, de a feszült légkör megmaradt. Október 7-én végleges fordulat történt. Pozsonyból futár hozta a hírt, hogy Jellasics lett a magyarországi haderő főparancsnoka, és minden tisztnak nyilatkozatot kellett tennie, alávetik-e magukat e parancsnak. Tóth – aki Jellasicsot „mint a haza ellenségét” tekintette – ott helyben megírta elbocsátási kérelmét és távozott.

Feleségével Pestre utazott, ahol felvette a kapcsolatot a Magyar Honvédelmi Bizottmánnyal, és októberben őrnagyi rendfokozatban a megalakulás alatt lévő 31. honvéd zászlóalj parancsnokává nevezték ki. A zászlóaljat három nap alatt Tasnádon szervezte meg, majd kisebb feladatok végrehajtása után – Zsibó és Dés térségében folyó zavargások megszüntetése – csatlakozott a Kisnyíresen állomásozó Bem József vezérőrnagyhoz. Bem – látva alkalmasságát – a megerősítési munkák irányításával bízta meg, és előléptette alezredessé.

Tóth nemcsak kiváló elméleti szakember, hanem igen bátor katona is volt. December 18-án az osztrákok megtámadták Zsibót. Bem parancsára előre kellett nyomulnia Dés irányába, azonban a harci tapasztalatokkal nem rendelkező századok az éles helyzetben az „előre” vezényszóra nem mertek mozdulni, és helyben jártak. Ekkor Tóth a csapatok élére állt, és „roham”-ot vezényelve megindult. Az alakulatok most már elsöprő lendülettel követték, minek következtében nem csak az osztrákok által uralt magaslatot, de az előttük álló falut is bevették.

Röviddel ezután Bem tábornok Kolozsvár és környéke főparancsnokává nevezte ki. Erdély stratégiailag fontos részének védelme nagy erőfeszítésébe került. Több sikeres ütközetet követően Bem parancsára Besztercére vonult,

² A magasságot színfokozással, csíkozással, árnyékolással is kifejezhetjük, vagy inkább sejtethetjük, de ezek önmagukban nem adnak pontos információkat, csak a szintvonalas ábrázolással együtt kiegészítésként, megerősítésként alkalmazhatjuk ezeket. Az eljárás lényege az, hogy a terep domborzatát a tengerszinttől kiindulva egymástól egyenlő távolságra lévő és egymással párhuzamos síkokkal elmetsszük. A tenger közepes szintjével párhuzamos metszősíkok kijelölik a szintvonalakat. A felszín azonos magasságú pontjait összekötő szabálytalan görbe vonalakat nevezzük szintvonalaknak.

ahol kinevezték ezredessé, és az akkor elfoglalt város parancsnokságával bízták meg.

Ekkor újabb arcát, az emberséges katonáét, mutatta meg. A francia forradalom mintájára Csányi László kormánybiztos vérbíróságot javasolt felállítani, amit kiáltványban tudatott is a lakossággal. Bem – Tóth javaslatára – ezt az intézkedést megsemmisítette. A helyi lakosság így tisztelettel és bizalommal viszonyult az ekkor már több mint ötezres sereg élén álló ezredeshez. Tóth korábban Kolozsvárott úgy rendelkezett, hogy az alakulat igényeinek kielégítésébe be kell vonni a helyi iparosokat. Ez a módszer itt is bevált, és a folyton változó hadi helyzet miatt egyébként pangó ipar fellendült.

Bem és Tóth között a viszony 1849 tavaszára teljesen tarthatatlanná vált. A tábornok elrendelte, hogy a beszerceiek házaiból nyolcszázat az általa odaküldötteknek osszon szét, amit Tóth nem teljesített. Ugyanakkor személyes sérelem is érte. Az erdélyi hadsereg parancsnokává Czetz ezredes³ nevezték ki helyette. Tóth átadta a parancsnokságot, és Debrecenbe utazott, ahol alkalma

³ Czetz János honvéd tábornok. 1848-ban az erdélyi hadsereg tábornoki főnöke s ideiglenes főparancsnok lett. Jelentős része volt az erdélyi hadsereg megszervezésében. Világos után emigrált. Párizs-ban, Törökországban, majd Svájcban élt, s itt a Mont Cenis-i vasút építkezéseiben dolgozott. 1859-ben megszervezte az első magyar légiót Olaszországban. A villafrancai béke után argentin származású feleségével, J.M. Rosas volt diktátor unokahúgával Argentínában telepedett le. Itt katonai térképészeti intézetet alapított. 1865-től jelentős szerepe volt a Paraguay elleni háború szervezésében. Ezután az argentinai katonatisztképzés irányítójaként Buenos Airesben létrehozta a Katonai Akadémiát (Colegio Militar), amelynek 25 éven át; 1895-ig nyugdíjazásáig igazgatója, volt. Közben 10 évig Ente Rios tartomány vízügyi rendezését irányította. (www.sulinet.hu/eletestudomany/archiv/1997/9723/kronika)

nyílt Kossuthal találkoznia. Innen Pestre indult Görgey kíséretében, aki nehéz feladattal, a déli hadsereg Perczel Mórtól történő átvételével bízta meg.

Kiváló diplomáciai érzékét mutatja, hogy a Görgeyt feletteseként el nem ismerő, a hadsereget kizárólag a sajátjaként kezelő, rendkívül hiú Perczelt kisebb vita után, de rá tudta venni a parancsnokság átadására. Itt magasabb szinten is megmutatta katonai képességeit, és kiváló támadási terveinek köszönhetően Hegyesnél Jellasicsot egészen a Duna jobb partjáig való visszavonulásra kényszerítette.

A szabadságharc röviddel ezután elbukott. Tóth feleségével együtt kozákok fogságába esett, majd Aradra szállították. A császári törvényszék jól ismerte, és kötélt általi halálra ítélte. Tekintettel azonban arra, hogy a foglyokkal humanusan bánt, ezt 18 évi várbörtönre változtatták. A fogságban gazdasági szakkönyveket olvasott, időnként térképezéssel és írással is foglalkozott. Kiváló rajz tehetségét ismét kamatoztatta, arcképeket készített a foglyokról, és kb. 50 egyéb festményt is alkotott.⁴ Aradról időközben Olmützbe szállították, és innen szabadult hét évi raboskodást követően, 1856. július 14-én a császári főhercegnő születése alkalmából kihirdetett amnesztiával.

Tóth Ágoston térképészeti munkássága

Az új élet egyáltalán nem úgy indult, hogy Tóth visszatér a katonasághoz vagy a térképészethez. Elsősorban biztos megélhetési forrást kellett keresnie, ezért Széchenyi birtokára, Cenkre került gazdasági gyakornoknak, ahol nem sokára kinevezték a kiscenki uradalom ispánjává.

Közben megismerkedett Deák Ferencsel, akivel egy alkalommal arról beszéltek, hogy vissza fogják állítani az alkotmányt, és a megyéket a maguk választotta tisztviselők fogják kormányozni. Konszenzus született arról, hogy az állásokba elsősorban volt honvédtiszteket kell beválasztani. Tóth megpályázta a Zala megyei mérnöki állást, amit meg is kapott. Hidakat tervezett, majd lehetősége nyílt térképész tudásának ismételt alkalmazására is.

A Mura medrét évente változtatta; volt, ahol földet hordott el, volt, ahol lerakta, ezáltal egyes gazdák vesztek földjeikből, mások birtoka gyarapodott. Tóthnak jutott a helyszín feltérképezése. A térkép szintvonalas ábrázolással készült, és berajzolta a korábbi évek folyómedreit is. Erről a folyószakaszról domborművet is készített, amit Bécsben állított ki.⁵

Közben Ausztria olyan alkotmányt ajánlott, amit az ország nem fogadhatott el. A főleg honvédtisztekből álló tisztségviselői kar folyamatos tiltakozása

⁴ A rajzokat az aradi Erekllye Múzeumban őrzik.

⁵ Ezt az eljárást később is előszeretettel alkalmazta, ami egyrészt szemléletesebbé tette az adott szakaszok terepviszonyait, másrészt felkeltette a laikusok érdeklődését is a téma iránt.

oda vezetett, hogy a vármegyék egész tisztikara lemondott, így Tóth is elvesztette állását, és önálló gazdálkodóvá vált Salomváron, ahol 500 holdat bérelt. Több évi sikertelen gazdálkodást követően megpályázta, és elnyerte a keszthelyi Gazdasági Intézet földművelési tanári állását.

Pesti rokonuk, Mihalik János a Közmunka- és Közlekedési Minisztérium miniszteri tanácsosa felajánlotta Tóthnak a minisztérium főmérnöki állását. A vezetésére bízott topográfiai osztályt három – matematikai, térképfelvételi és rajzoló, valamint kirajzoló-rézmetszési – csoportra osztotta. (Ez az „osztály” csak nevében azonos a később kialakított szervezettel.)

Az út- és vasúttervezésekhez először a bécsi Katonaföldrajzi Intézettől kértek térképeket, de minden erőfeszítésük eredménytelen maradt. Valószínűleg ekkor erősödött meg Tóthban a gondolat; Magyarországnak Auszriától független földrajzi intézményre van szüksége.

Tóth szerencséjére az ügy iránt elkötelezett Hollán⁶ államtitkár és gróf Mikó Imre⁷ miniszter nem csak támogatta az ötletet, de külföldi tanulmányútra küldték, hogy tanulmányozza a bécsi, müncheni, karlsruhei, párizsi, brüsszeli, berlini, drezdai intézmények anyagait, tapasztalatait. Mindenütt segítő kezekre talált, egyedül a poroszok voltak teljesen elutasítóak, Drezdában pedig a

⁶ *Hollán Ernő* a bécsi hadmérnök-akadémiára járt, melynek egyik legkiválóbb növendéke lett. Katonai és hadtudományi ismeretein kívül ebben a felsőfokú tanintézetben szerezte meg mérnöki és műszaki tudásának, a vasutak iránti vonzódásának alapjait. A szabadságharcban erődítési munkálatainak nagy szerepe volt Pétervárad védelmében. A világosi fegyverletételt követően internálták, majd börtönbe vetették. Kiszabadulása után, mint mérnök úttörő munkát végzett a talajjavítás terén, és nagy szerepet vitt a dunántúli vasúthálózat kialakításában. Széchenyi döblingi bizalmas köréhez tartozott. 1865-től az országgyűlés tagja, 1867-70-ben közlekedési, 1870-72 között honvédelmi államtitkár. Jelentős szerepe volt a kiegyezés utáni közlekedéspolitikai kialakításában, mely Budapest központi helyzetének megerősítésével Széchenyi elgondolásait kívánta követni. A vasútépítéseket helyezte előtérbe a vízi közlekedés rovására is. 1875-ben soron kívül tábornokká lépett elő, 1886-ban altábornagyként nyugalomba vonult, ugyanettől az évtől a főrendi ház tagja. A Magyar Mérnök és Építész Egylet alapítója és első elnöke (1866-1885).
(www.sulinet.hu/eletestudomany/archiv/2000/0020/kronika/)

⁷ *Gróf Mikó Imre* 1847-ben erdélyi kincstárnoka, egyszersmind belső titkos tanácsosa volt. A szabadságharcot követő időkben irodalmi, társadalmi és egyházi téren munkálkodott, míg 1865-ben országgyűlési képviselő, 1867-ben közlekedési miniszter lett s az volt 1870-ig. Mint a nagyenyedi kollégiumnak 1838-tól, az erdélyi egyházkerületnek 1840-től egyik főgondnoka, korszakalkotó működést fejtett ki. Az 1849-ben feldúlt nagyenyedi kollégium vagyoni helyzetét rendbe hozta, épületét helyreállította, könyvtárát és éremgyűjteményét a magából megint gazdaggá tette. A kolozsvári teológiai akadémia alapjához 4 ezer forinttal járult s számos egyháznak tett alapítványokat. A világi és lelkési elem egyházkormányzati paritása mellett állást foglalt. Még mint az erdélyi múzeum megalapítója és a Magyar Történelmi Társulatnak kezdettől (1867.) fogva haláláig elnöke szerzett halhatatlan érdemeket. Az MTA 1858-ban tiszteletbeli taggá választotta, amit mecénási és írói munkásságával egyaránt kiérdemelt. Főleg a történelem terén dolgozott. Egyházi jellegű művei: Bod Péter élete és munkái, Benkő József élete és munkái. Mellszobrát az általa nemzetének ajándékozott kolozsvári „Múzeum-kertben” 1889. június 10-én leplezték le.
(<http://church.lutheran.hu/reformatio/ppmikoiimregrof.htm>)

topográfiai osztály éppen költözött, ezért itt nem járt eredménnyel. Az út végén Bécsbe tért vissza, ahol Hauslab tábornok a topográfia történetéről adott át számtalan anyagot, és naponta konzultáltak. (Hauslab – Tóth elgondolásával egyetértve – szerette volna, ha irányításával a bécsi Katonaföldrajzi Intézetnek osztrák és magyar topográfiai osztályai alakulnak.)

Utazása alatt olyan mennyiségű anyag halmozódott fel előtte, hogy azt egyetlen jelentésbe képtelenség lett volna összegezni, ezért – gróf Mikó engedélyével és támogatásával – könyv alakban német és magyar nyelven egyszerre adta ki. A beszámolóra azonban csak kevesen voltak kíváncsiak, mivel maga a térképészet iránt is csak kevesen mutattak érdeklődést akkoriban.

A magyar királyi kormány képviselőjeként gróf Mikó Bécsbe küldte, ahol a Katonaföldrajzi Intézet újjászervezésének tárgyalásain vett részt. Hamar nyilvánvalóvá vált azonban előtte, az általa megálmodott, önálló magyar topográfiai intézet iránt igen nagy ellenszenvvel vannak az osztrákok, akik a „közös” katonai intézet dolgaiba magyar részről nem terveztek beleszólást engedni. Tóth javaslatát elfogadva, Hollán államtitkár vezetésével 1868 júniusában tárcaközi bizottság jött létre a magyar topográfiai osztály szervezetének kialakítására. Bár hangsúlyozták, hogy azt minden más intézettől függetlenül kell létrehozni, nyitva hagyták a bécsi Katonaföldrajzi Intézettel való kapcsolat kérdését. A bizottságon belül vita alakult ki a kataszter és topográfia viszonyait illetően, mivel – Tóthtal ellentétben – a kataszteri ügyek előadója a topográfiai osztályt a kataszter alárendeltségében kívánta felállítani. Novemberben végül megkapta kinevezését a topográfiai osztály igazgatási posztjára.

Nem felejtette el katonai múltját sem. Hollánnal folytatott beszélgetései nyomán megbízást kapott a pesti egyetemen indítandó katonai tanfolyam megszervezésére.⁸

Az előadások anyagában jól tükröződik Tóth keze munkája. A stratégia, hadművészet történet mellett tereptan, térképolvasás és katonai felvétel szerepelt a tanítandó tárgyak listáján. Az előadások elkészítésekor *elsőként ültette át németről magyarra az e tárgykörben előforduló szakkifejezéseket*. Katonai előadásaihoz domborművű térképeket készíttetett, amiket a terepábrázoláshoz, valamint hadtörténeti előadásaihoz használt.

Az 1869-es év nemcsak azért jelentős az életében, mert tavasszal a bölcsészkarhoz csatolva végre beindulhatott a katonai tanfolyam, hanem mert gróf Andrássyval és Hollánnal együtt szolgálaton kívüli ezredesi kinevezését is megkapta. A topográfiai osztály az egyetemi oktatásban használható szemléltető anyagok sokaságát állította elő, és folyamatosan végezte a Dráva színvonalas

⁸ A Ludovika gondolatát Hollán elvetette, mivel eleve kilátástalannak ítélte annak létrehozásának lehetőségét.

térképezését. Mindezek ellenére az általa vezetett szervezet helyzete nem változott. Bár annak szükségességét illetően több bizottsági határozat született, pénzihiány miatt azokból semmi sem valósult meg.

Abban az évben előbb „A magyar katonai nevelés és a Ludoviceum felállítása” c. publikációja jelent meg, majd – mint azt már említettem – utazási beszámolóját is kiadták „A helyszínrajz és földképkészítés történelme, elmélete és jelen állása” címmel. Lendületesen dolgozott tovább, és a következő évben „Az európai nemzetközi fokmérés és a körébe tartozó geodaetai munkálatok” című műve is napvilágot látott, amit Sztoczek József, a Műegyetem tanára javaslatára a Magyar Tudományos Akadémiának is benyújtott.

Tóth Ágostont 1871. május 30-án az MTA levelező tagjává választották. Akadémiai székfoglaló beszédét 1871. december 11-én tartotta „A földképkészítés jelen állása, amint az képviseltette volt az antwerpeni kiállításon” címmel⁹, amit Hunfalvy Jánoshoz¹⁰, a pesti egyetem földrajz professzorához intézett javaslattal fejezte be: „Alapíttassék Magyarországon földrajzi társaság, a művelt nyugat nagy államaihoz hasonlóan”. Hunfalvynál megértésre talált a gondolat. Elnökletével és Tóth Ágoston, valamint Vámbéry Ármin¹¹ alelnökletével 1872-

⁹ A fenti kiállításon domborművű térképeivel aranyérmeket nyert

¹⁰ Hunfalvy János Késmárkon, Miskolcon (ahol magyarul is megtanult), Eperjesen, Berlinben és Tübingenben tanult. A berlini egyetemen megismerkedett a kor vezető geográfus professzorának, Ritter Károlynak tanításaival, amelynek szellemében - részleteiben továbbfejlesztve azt - maga is egész életén át tevékenykedett. A reformkor és a szabadság-harc korának számos vezető személyiségéhez szoros barátság fűzte. 1846-tól bátyja - a kiváló nyelvész tudós - mellett a késmárki líceum tanára. Ettől az állástól a szabadságharc után megfosztották. Ekkor írta *Egyetemes Történelem* című háromkötetes művét. A *Család könyve* c. folyóirat társszerkesztője volt, amelyben nagyszámú földrajzi ismertető anyagot publikált. 1860-ban Darmstadt-ban jelent meg *Magyarország és Erdély eredeti képekben* c. háromkötetes műve. Az MTA 1858-ban levelező tagjának választotta. Szék-foglalóját a földrajz tárgyáról és feladatairól tartotta. Az Akadémia megbízásából 1862-65 között megírta élete fő művét, *Magyarország természeti viszonyairól (I.-III. k.)*, amely azóta is az ország első földrajzi leltára szerepkört töltötte be. 1863-ban lett az MTA rendes tagja. Egyik szervezője a Magyar Statisztikai Hivatal megalapításának, de ő magát már kifejezetten geográfusnak vallja, ami a pesti Tudományegyetemre való kinevezésével hivatalos elismerést is nyert. (www.fsz.bme.hu/mtsz/mhk/csarnok/h/hunfalvy.htm)

¹¹ Vámbéry Ármin nyelvtelensége révén számos európai és keleti nyelvet sajátított el, elsősorban a török nyelvvel foglalkozott, török filológia szaktekintélyként is nagy hírnévre tett szert. 1857-ben, 25 évesen báró Eötvös József segítségével lehetősége nyílt Konstantinápolyba utaznia, ahol négy évet élt, mialatt nyelvtanítással foglalkozott, miközben megismerte a keleti népek társadalmának sajátosságait és szokásait. A török-magyar évszázados kapcsolatokról szóló kutatási eredményeit több tudományos folyóiratban is közzé tette. 1861 őszén tért visszatért Pestre azzal a szándékkal, hogy Ázsiába utazva, felfedezze a magyarok egykori őshazáját. Az MTA anyagi támogatásával végül 1861 őszén indult útnak. Az úton magát mohamedán dervisnek álcázva csatlakozott egy bokharai hadsi karavánhoz, és kalandos úton - Bokharában hajszál híján leleplezték inkognitóját – Teheránba jutott, ahol három hónapot töltött, ahol átírta és kiegészítette útközben titokban készített jegyzeteit majd az egyszer már megtett útvonalon hazaindult és közel három és fél év után, 1864. májusában érkezett meg Pestre. Utazását később írásaiban is megörökítette, úttörő eredményeket ért el Közép-Ázsia föld- és néprajza és még inkább a török filológia területén. Mint Ázsia-szakértőtől az angol és a török kormány számos esetben kért segítséget a sokat látott

ben megalakult a Magyar Földrajzi Társaság. Tóth nagy odaadással folytatta tudományos munkáját, gyakorlatilag a földrajz majd minden rokontudományában tett vagy alkotott valamit.¹²

A topográfiai osztályt illetően viszont sorozatos kudarcok érték. Gróf Mikó miniszteri székből történt távozását követően egyre inkább megütkézt érezte magát. Ráadásul osztályát a Pénzügyminisztériumba helyezték át, és egyesítették a kataszterrel, majd 1873-ban a tudományegyetemtől is kézhez kapta felmentését, mivel a katonai tanfolyam az időközben megalakított Ludovikára került át. A bécsi világkiállításon nagy siker fogadta az általa kiállított munkákat, sőt, a londoni Földrajzi Társaság levélben érdeklődött domborművei megvásárlása iránt. Ennek hatására javaslatot tett azok sokszorosítására, amiből hosszas elbírálási eljárást követően semmi sem lett. Még részt vett 1873 szeptemberében a bécsi nemzetközi fokmérés ülésén, de a tárgyalásokról szóló jelentése mellé beadta nyugdíjaztatása iránti kérelmét is.

Az állandó harcban, megaláztatásban elgyötört Tóth nyugdíjas éveit Gmudenben, majd Grazban töltötte. Alkotó kedve látása romlásával sem lankadt. Lassan felhagyott a festéssel, és mintázásba fogott. Megalkotta saját mellszobrát is, amely a Magyar Honvédség Térképész Szolgálat múzeumában található.

Az 1883. június 9-i halálát követően, végrendeletének megfelelően, Sopronban temették el a családi sírboltban.

Tóth Ágoston szerepe a térképtudomány konstitúciójában

Dolgozatomban arra keresem a választ, hogy Tóth Ágoston munkássága hatással volt-e az akkor még formálódó *térképtudományra*, vagy elég úgy tekintünk rá, mint egy jó térképészre.

A kérdés összetettebb, mint azt első látásra gondolnánk. Ahogy az napjainkban is érzékelhető, a tudományok kialakulásával, felosztásával összefüggésben eltérő felfogások, szakmai kifejezések voltak/vannak érvényben. A kartográfia is bejárta a tudománnyá válás hosszú útját. Kezdetben a prediszciplináris tudomány eleme volt, ami a természettudományok irányultságát követve, de a matematika ágaként fejlődve, majd a műszaki- és hadtudományokat érintve jutott el jelen állapotáig. Ami megállapítható; szinte a kezdetektől fogva inter-

utazótól. 1865-től a budapesti tudományegyetemen a keleti nyelvek magántanára volt, ahol 1870-től nyugalmazott rendes tanárként tanított 1904-es nyugalomba vonulásáig.

(<http://magyarok.sulinet.hu/nagymagyarok/legismertebb/vambergy.html>)

¹² Például a Meteorológiai Intézet számára kis térképet rajzolt, amin feltüntette a csapadék mennyiségét, és a hőmérsékleti görbéket. Tagja lett a Magyarhoni Földtani Társulatnak és az Anvers-i Földrajzi Társaságnak.

diszciplináris jelleget öltött, hiszen nemcsak természet- hanem társadalomtudományi vonatkozásai is voltak.

Tóth Ágoston munkásságának korára a térképészeti metaszféra kialakulásában a térképtörténet-írás, valamint a domborzatábrázolás fejlesztésére, tökéletesítésére irányuló erőfeszítések bírtak a legnagyobb jelentőséggel. Ma már talán furcsán hat, de akkoriban komoly viták zajlottak a szintvonalas, és az egyéb ábrázolási módok képviselői között. Ausztriában – a porosz iskolát követve – az előbbi honosodott meg, aminek főleg katonai okai voltak. Különösen Napóleon hadviselése nyomán ismerték fel a domborzat és a tereptárgyak jelentőségét. A szintvonalas ábrázolás kétségkívül igényelt egyfajta speciális látásmódot, de kiküszöbölte több eljárás azon hibáját, hogy takarásban hagyták a domborzat egy részét, úgyis mondhatnánk, „túloldalát”. A térképtudomány ezen időszakban természettudományos orientációt is vett, aminek oka - többek között – a tematikus térképek megjelenése volt.

A kartográfia differenciálódásának intézményesedési vetülete is van. Európában először 1791-ben Nagy-Britanniában megalapították az Ordnance Survey-t, a térképészeti szolgálatot, majd novemberben Franciaországban a Dépôt de la guerre-t, a hadilevéltárat. 1800-ban Milánóban Napóleon létrehozta a Deposito della Guerra-t, amelyből később a bécsi Militärgeographisches Institut fejlődött ki..

Ez ideig Tóth Ágoston – egyébként igen szerteágazó – térképészeti tevékenységét többnyire azért méltatták, mert sokat tett az önálló magyar térképészet létrehozásáért. Klinghammer István Kartográfia-történet c. könyvében azonban a metaszféra területén is helyére illesztette elméleti munkássága egy részét. Külön kiemeli *Tóth Ágoston „A helyszínrajz és földképkészítés történelme, elmélete és jelen állása” c. könyvét*, mivel az első önálló kartográfiai folyóiratokban közölt egyéb tanulmányok mellett nagy jelentőséggel bírt az összefoglaló jellege miatt.

Véleményem szerint ezzel azonban nem merült ki Tóthnak a konstitúcióban játszott szerepe. Elég, ha arra gondolunk, hogy ezen időszakban – többek között – a *domborzatábrázolás problematikája* központi kérdéssé vált. Mint azt Tóth életrajzából is kitűnik, nemzetközi viszonylatban is kiemelkedő munkákat végzett ezen a téren. Egyrészt *nagy szerepe volt a szintvonalas térképezés meghonosításában*, másrészt – ezen tovább lépve – *domborművű térképeket is készített* olyan színvonalon, hogy azokkal több nemzetközi díjat is megnyert, és a legrangosabbak között számon tartott londoni Földrajzi Társaság érdeklődését is felkeltette.

Ekkoriban kezdtek egyre nagyobb számban megjelenni a *tematikus térképek* is, melyek készítése terén Tóth Ágoston otthonosan mozgott. Mint azt

korábban említettem, a Meteorológiai Intézet számára készített ilyen – a csapadék mennyiségét és a hőmérsékleti görbéket is tartalmazó – térképet, de ide sorolhatnánk a Mura medrének oly módon történt ábrázolását is, amelyben feltüntette a korábbi évek folyómedreit.

A metaszféra elemeként kell tekintenünk a *térképészet magyar szakmai nyelvezetének kialakulása* érdekében tett erőfeszítéseit, hiszen annak hiányában tudományos tevékenység magyar nyelven nem, vagy csak később lett volna lehetséges. Itt utalok vissza arra, hogy a gondjaira bízott *katonai tanfolyam tematikájába beillesztette az akkor még csak formálódó térképtudomány több elemét.*

Amennyiben az *intézményi rendszer kialakulását* nézzük, látjuk, hogy Tóth rendkívül aktív volt ezen a téren is. A bécsitől független földrajzi intézet kialakítására tett erőfeszítései ugyan nem jártak sikerrel, mégis ki kell emelni, hogy a *Magyar Földrajzi Társaság* megalakítására ő tett javaslatot, ami ezt követően meg is alakult. Ezáltal egyfajta intézményesített háttérrel sikerült biztosítani a földrajz hazai művelői számára. A vezetésére bízott, majd ellehetlenített Topográfiai Osztály jó bázisát jelenthette volna egy hazai intézet kialakításának, de annak meghíúsulása nem Tóth hibája. A monarchia felismerte az önálló – tehát tőlük független – intézet rájuk nézve veszélyes voltát, egy olyan országban, mely alig tizenöt-húsz évvel korábban megpróbálta szabadságát kivívni.

Tóth Ágostonról ez ideig főleg annyit tudunk, hogy rendkívül hazafias érzelmű katona, és térképész volt, aki sokat tett a magyar tisztképzésért, az önálló magyar térképészetért, és igyekezett meghonosítani az akkor még viták kereszttüzében álló szintvonalas térképezést, valamint dombortérképezést. Most már azt is látjuk, hogy tevékenysége *nagy hatással volt az akkor még a konstitúció első fázisában levő térképtudományra a metaszféra és az intézményesedés terén egyaránt.*

Felhasznált irodalom:

1. MN Térképész Szolgálatfőnökség: Tóth Ágoston honvéd ezredes a katona és térképész (1987) (Bak Antal mk. ezredes szerkesztése): MN Térképész Szolgálatfőnökség és Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest p.213
2. Irmédi-Molnár László: Tóth Ágoston honvéd ezredes a XIX. Századbeli magyar térképezés úttörőjének élete és működése. (1938) M.Kir.Honvéd Térképészeti Intézet, Budapest, 237 l.,12. mell.
3. Klinghammer István – Pápay Gyula – Török Zsolt: Kartográfiatörténet. (1995) Eötvös Kiadó Budapest
4. (digitalizált változat: <http://lazarus.elte.hu/hun/digikonyv/kptkonyv/konyv.htm>)

A TÉRINFORMATIKA FEJLŐDÉSE, KAPCSOLATA A TÁRSTUDOMÁNYOKKAL, ADATNYERÉS MÓDSZEREI

Egy korszerű hadsereg nem nélkülözheti a modern térképek meglétét. Egy „modern” térkép alatt természetesen nemcsak annak naprakészségét, áttekinthetőségét (azaz a felhasználó szempontjából egyszerű felhasználhatóságot) és egyre nagyobb pontosságát kell érteni, hanem egy olyan, az átlagosnál sokkal bőségebb információtartalmat is, mely a speciális katonai szempontok figyelembevételével a lehető legnagyobb mértékben támogatja a katonai felhasználást. Nem kétséges, hogy egy feladat megtervezésénél és végrehajtásánál bármilyen plusz információra szükség lehet, és helyzeti hátrányba kerülnek azok, akik csak „rég”, azaz hagyományos módszerekkel készült térképekkel rendelkeznek.

Maga a koncepció is megváltozott: már nem az a cél, hogy az egységes, topográfiai térképeket kiegészítsük speciális információkkal (felülnyomással), létrehozva ezzel egy tematikus térképet (és megtartva a felhasználó szempontjából egy sor érdektelen információt), hanem fordítva, a speciális információkhoz „illesztik” a szükséges térképi háttérrel. Napjaink sikerágazata, a térinformatika is erről szól: a speciális szakinformációk megjelenítéséhez tetszőleges számú, de mindig csak a szükséges térképi információk (rétegek) behívásával egy adott szakterület ismeretanyagát lehet megjeleníteni.

Az egy térképen megjelenő információk fel- illetve bevitele, egységes szerkesztői elvek szerinti elrendezése bár a térképész feladata, feltétlen szükséges az adott szakterületek képviselőinek bevonása, egyrészt az igények *meghatározása*, másrészt a forrásanyagok *felkutatása és összegyűjtése* végett.

Az ország védelmi feladatai megoldásához, a nemzetgazdaság, a közigazgatás, általában a társadalom működéséhez elengedhetetlenül szükséges, hogy a földfelszínről, a földfelszínen található mesterséges és természetes objektumokról egységes elvek szerint rendezett geometriai és az egyes objektumokra vonatkozó egyéb kiegészítő információkkal rendelkezünk.

Az információk hordozói a topográfiai térképek és adatbázisok, amelyek tartalmi komplexitásukból, pontosságukból, megbízhatóságukból következően alkalmasak a helyi, regionális és országos jelentőségű tervezési, szervezési és

irányítási feladatok megoldása során a nagyobb területekre vonatkozó összefüggések kimutatására, átfogó koncepciók kialakításának támogatására.

A védelmi célú térinformatikai rendszerek adatainak nagy része alapvetően nem különbözik azoktól a térinformatikai rendszerektől, mint amelyeket a nemzetgazdaság, vagy a közigazgatás működéséhez lennének szükségesek. Természetesen egy ilyen általános célú adatbázist, mint a digitális topográfiai térképmű minden felhasználónak ki kell egészítenie a saját speciális fogalomrendszerével és jelkészletével.

Ismeretes, hogy a katonai tematikák is jelentősen különböznek az adott fegyvernem feladatai függvényében, bár a felhasznált és szükséges adatállományok, adatbázisok jelentősen átfedik egymást.

A térinformatika fejlődése, kapcsolata a társtudományokkal, adatnyerés módszerei

Térinformatika fejlődésének áttekintése

Az információ hatalom és tudás – mondják az információkat birtokló és ismerő emberek. A mindennapi élet szerves részét képezik a különböző információk feldolgozásai. Az adathalmazok széles palettán jellemezhetők. Ezek közül egyik a térhez, a valósághoz kötött információk halmaza. Ha megfelelő „bátor” hozzáállásunk van, talán nincs is olyan adat, információ, amelyet valamilyen összetevője, paramétere, szerepe alapján ne tudnánk a valós világ egy pontjához, helyszínéhez kapcsolni és az adatok, információk mellé alap, vagy kiegészítő információként a tér koordinátáit – vagyis a világunk koordinátákkal meghatározott pontját – rendelni. Ha ezt megteesszük, máris a térinformatika egy általános gondolatához jutunk.

A térinformatikai név, napjainkban vált igazán ismertté és a számítástechnika hihetetlen fejlődése szolgáltatta alapját rohamos fejlődésének és széles körű használatának. A számítógépek előtti időszakban is megtalálhatjuk azokat az ismerveket, amelyek ehhez a megfogalmazáshoz szükségesek voltak. Itt ragadom meg az alkalmat egy pár gondolat erejéig, hogy vázlatosan ismertessem a térinformatika történetét.

Az első térképek, térképszerű ábrázolások jelenthetik az alapokat, ahol az akkori ember rajzával fejezte ki a világ eseményeinek, helyszíneinek helyzetét a többi terepi tárgyhoz. A térképkészítés fejlődésével ez az ábrázolás tökélesedett és az ember egyre jobban megismerte közvetlen és táguló környezetét. A hajózás és csillagászat tudományának fejlődésével mind több információt szerzett a Földdel kapcsolatban, amiket már a valós földi rendszerben igyekezett elhelyezni. A technika fejlődésével fokozottan jobb lehetőségei adódtak méréseinek

pontosítására és feldolgozására. A múlt században már megbízható adatok álltak rendelkezésre környezetünkről és a technikai áttörés révén lehetővé vált az átfogó, világmértékű feldolgozás.

A XX. század hozta meg ezeket a lehetőségeket. Az ember elszakadt a Földtől, műholdakat bocsátott földkörüli pályára, ami a 3D pontmeghatározás új korszakát nyitotta meg, az adatközlés és információtovábbítás fejlődése mellett. Ezzel egyidőben megalkotják az első számítógépeket és elindul egy olyan folyamat, amelyet az ipari forradalom eredményeivel lehet összevetni. Jelenleg a térinformatika mindenféle információt képes feldolgozni és befogadni. Kevés olyan tudomány van, amelynek eredményei ne volnának kapcsolhatók a térinformatikához.

A térinformatika számtalan ponton kapcsolódik a társtudományokhoz. Minden tudományág tud olyan alap és kiegészítő információval szolgálni, melytől a rendszer attribútum készlete bővíthet, vagy más információkkal szolgálhatják a térinformatikai adatbázist, amely visszahatva a társtudományokra további előrelépést eredményezhet. A térinformatika egy „feneketlen bendőjű” információgyűjtő rendszerré vált, mert ez az a rendszer, ahol a több biztos, hogy jobb is.

Az információ hatalom és kincs – ahogy már említettem – és minél több van belőle, annál többet ér. Napjainkban az információk rendszerezése és az adatok minőségvizsgálata a térinformatika alapjelszavává vált. Ezekhez az elvárásokhoz a számítógép fejlődése és "munkába állítása", nélkülözhetetlen volt.

A térinformatika története a XX. század második felében

Az ötvenes években – amikor Amerikában létrehozzák az első számítógéppel segített tervezési és térképezési projekteket és kiadják az első feldolgozott eredményeket – kezdődik el a térinformatika jelenkori fejlődése.

Ezen évtizedek jellemzői:

- a hatvanas években a hardver középpontúságával létrejönnek a jelenleg is használatos technikai eszközök, kiegészítő berendezések;
- a hetvenes években a szoftverek fejlesztésével, számtalan formában jelennek meg a különböző felhasználói programok;
- a nyolcvanas években elindul az adatgyűjtés, az adatbázis építése;
- a kilencvenes évek a komplex adatbázis-kezelő rendszerek és a képzett szakemberek kiképzése jegyében telik, akik a térinformatikai rendszerek nélkülözhetetlen elemeivé válnak;

- 2000-től várhatóan a térinformatika elindul hódító útján, az Internet segítségével is igénybe véve. Az Internet további, még eddig kiszámíthatatlan lehetőséget biztosít a térinformatika és a társtudományok kapcsolatának fejlesztésére.

Adatnyerési módszerek áttekintése

Rövid áttekintés keretében az egyes adatnyerési módszerekről adok ismertetést. Az adatgyűjtés egészét két nagy csoportra lehet bontani: a közvetlen és a közvetett adatnyerési módokra.

Az egyik lehetséges út, amikor a földfelszínt közvetlen fizikai valóságában vizsgálom, és kapom meg a szükséges információkat.

Közvetlen úton szerzett adatok:

a) földi geodéziai eljárások, terepi adatgyűjtés:

Földi felmérés

Részletmérés (vízszintes értelemben)

Derékszögű bemérés

Poláris bemérés

Tahimetria

Távmérés

Részletmérés (magassági értelemben)

Hossz és keresztmetszvény szintezés

Területszintezés

Ezen bemérési eljárásoknak egyszerűségük mellett az olcsóságuk is előnye. A szükséges számítástechnikai háttéren kívül végrehajtásuk csak egyszerű kézi mérőeszközöket igényel.

b) Műholdas helymeghatározó rendszer (GPS) meghatározási módszerei:

Statikus módszer

Félkinematikus módszer

Valós idejű, relatív helymeghatározás

Ez a rendszer nagy költségeket igényel. A műholdak földkörüli pályára állítása és folyamatos karbantartása hatalmas összegeket emészt fel. A pontos időjel-szolgáltatás nagy odafigyelést, folyamatos korrekciókat és egyéb emberi tényezőket kíván, ami a fenntartási költségekre jelentős kihatással van.

A berendezések mérési eredményeinek feldolgozásához jelentős szaktudás, komoly számítógépes háttér szükséges. A nagy pontosság eléréséhez a mérési idő növelése és egyre újabb módszerek bevezetése szükséges. A felmérés csak megfelelő számú műhold jelenléte esetén biztosított. A mérési és feldolgozási folyamatok automatizálhatók.

Az adatgyűjtési eljárás másik útja, amikor úgy nyerhető információ a felületről, hogy közvetlenül nem kerülünk kapcsolatba a földfelszínnel, csak egy a földfelszín információit magában hordozó közvetítő elemmel, amit valamilyen kiértékelő berendezés használatával használunk fel információszerzésre.

Közvetett úton szerzett adatok:

Fotogrammetria

A fotogrammetria módszerével közvetett úton szerzünk adatokat a Föld fizikai felszínéről. Az adatok hordozója a felszínről érkező elektromágneses sugarak (rendszerint fénysugarak) által vetített kép. A fényképezés természetesen csak az adatgyűjtés első lépése, azt a fényképek feldolgozása. ún. kiértékelése követi. A fotogrammetria nagy előnye a közvetlen földi felméréssel szemben, hogy a felvétel készítésekor a földfelszínről igen nagy adatmennyiséget rögzít, rövid idő alatt. Előnye az is, hogy az irodában végzett kiértékelés független az időjárástól. Hátrányként említhető, hogy a kiértékeléshez a fényképeken felismerhető pontok, geodéziai koordináták is szükségesek.

Termékei: feldolgozott fényképek, ortofotók, származtatott domborzatmodell stb. További feldolgozás eredményei az osztályozott képek, illetve digitális térképek.

A fotogrammetriában attól függően, hogy az adatnyerés egy vagy két kép felhasználásával történik, a megoldásokat nevezhetjük az alábbiak szerint:

Síkfotogrammetria

- Analóg képátalakítás
- Analitikus képátalakítás
- Differenciális képátalakítás

Térfotogrammetria

- Numerikus kiértékelés
- Analitikus kiértékelés
- Digitális kiértékelés

Távérzékelés

Az információt a távérzékelés esetén az elektromágneses sugarak közvetítik, és a felvétel készítését azok feldolgozása, kiértékelése követi. A távérzékelést elsősorban leíró (attribútum) adatok gyűjtésére használják, alkalmas az állapotfelvételre és az állapotváltozások követésére.

A felvétel elkészítésének módja szerint megkülönböztetünk:

Fényképező típusú rendszereket
TV kamerákat
Digitális pásztázó letapogatókat

A távérzékelte felvételek megfelelő kiértékelése általában bonyolult, szakértelmet és speciális feldolgozó eszközöket is igényel. A gyakorlatban a fotogrammetriai, vizuális és számítógépekkel segített interpretációt és a digitális képelemzést használják a felvételek kiértékelésére, az információ kivonásra.

Meglévő analóg térképek feldolgozása

A már elkészült térképészeti anyagok nagy információmennyiséget hordoznak magukban. Ezt a már meglévő információt, valamilyen módon a digitális felhasználásra át kell alakítani és a további munkákban lehet hasznosítani. Több lehetőség kínálkozik a cél eléréséhez. Az, hogy melyiket alkalmazzuk, nagymértékben függ a feldolgozandó alapanyag tulajdonságaitól, vagy a kívánt felhasználási igényektől.

Digitalizálás

Meglévő térképi információk átalakítása számítógépes környezetben feldolgozható alapanyaggá.

Szkennelés

Raszteres állomány létrehozása a kívánt alapanyagból, ami további átalakítást igényel. (Sokszor a vektorizálás alapját szolgálja, pl. képernyő digitalizálás esetén.)

Vektorizálás

A régi alapanyag vonalainak, pontjainak, felületeinek vektoros állománynyá alakítása, ahol a pontoknak és vonaloknak kódok, paraméterek adhatók további felhasználásra.

A feldolgozott adatok, információk megjelenítésének lehetőségei és a jövő kilátásai

A számítógép térhódítása óta az információkat számítógépek, illetve adathordozók, egyszerűbben tárolják. A megjelenítés tekintetében számtalan lehetőség áll rendelkezésünkre. A feldolgozott információk megjelenítésére szöveges elemzések, táblázatok, grafikonok alkalmazhatók. A térképi tartalomhoz adatbázisok létrehozása, feltöltése és az adatbázisok kezelése révén attribútum adatok, információk képződnek, melyek akár térképi jelekhez, elemekhez rendelhetők vagy különböző paraméterek alapján lekérdezhetők, megjeleníthetők.

A számítógépes fejlődés napjainkban leginkább érezhető vívmánya a multimédiás alkalmazás és megjelenítés. Ez a korszerű megoldás biztosítja a szöveges, térképi, fényképi és videó információk egyidejű tárolását, megjelenítését. Az Internet térhódítása pedig további lehetőséget biztosít azzal, hogy távoli számítógépes rendszerek adatbázisaihoz enged kapcsolatot és biztosítja e rendszerek információinak gyors felhasználását. Ezzel korlátlan lehetőségek nyílnak meg adataink megjelenítése és mások által létrehozott információk rendszerünkkel együtt, illetve összekapcsolt, ábrázolására. Ez az adatmegosztás igazi lehetősége.

Napjainkban még nem igazán működik ez az elképzelés az adatfáltás és rendszerbiztonság szempontjai miatt. Az Internet biztonsága is fejlődés alatt áll. De ne feledkezzünk el a jelen lehetőségeiről sem. Az eredmények különböző kiadványokban jelenhetnek meg, ez lehet könyv, térkép, táblázat stb. A jelen felhasználói egyenlőre ezt szokták meg e típusú eredményeket tudják a meg-szokott módon kezelni, feldolgozni. Ezt mindenképpen figyelembe kell venni, mivel a nem megfelelő formában kibocsátott információ tulajdonképpen nem is információ. Ezért a hagyományos térképkészítésnek és a hozzá kapcsolódó írásos kiadványoknak még egyelőre nagy szerepe van, de az idő nem áll meg és a jövőben ezeket az információközlő megoldásokat leváltja a modern, korszerű technika és megjelenítés. Az sem egy elhanyagolható szempont, hogy a térin-formatika általában nagyméretű állományokat hoz létre és jelenleg a technikai korlátok behatárolják ezen állományok forgalmazását. De a fejlesztések is hozzájárulnak és előrevetítik az elképzelések várható teljesülését. A különböző tömörítési eljárások, az információmennyiség ésszerű csökkentése, valamint az Internet fejlődése kapcsán a térinformatika ilyen jellegű hátrányai áthidalhatók lesznek. A mobil technika fejlődése is komoly lehetőségeket ígér a megjelenítés terén. A színes kijelzők megjelenése és a felbontásuk megnövelése nagy jövőt és kihívást jelent a térinformatikával foglalkozóknak. Úgy gondolom az Internet mellett, vagy annak egyik megjelenési formájaként a mobil szolgáltatás a jövő egyik nagy ígérete. És egyik biztosítéka a korlátlan mozgástérnek, az információszolgáltatás szabadságának.

* * *

A leírtak alapján az olvasó biztos elgondolkodik saját szakterületének szerepére a tudományága területén és kapcsolatot keres a térinformatika tudományával. Biztosak lehetünk abban, hogy számos ilyen csatlakozási pontot találhatunk és munkánk eredménye tovább szélesíti ezen eredmények bedolgozását ezekben a rendszerekbe. A sorok írója hiszi, hogy szakmájának, a térinformatikának nagyon fontos szerepe van a jövő hadseregének értékelésében és bízik abban, hogy a hadsereg vezetői is értékelik és megfelelő helyére helyezik a

szervezetet, amit a jövőben már talán „Térinformatikai Szolgálatnak” hívnak majd. A jövő katonája és katonai vezetése az információs társadalomban nem létezhet az információs hadserege és azon belül a térinformatika nélkül. És ezek a rendszerek nem nélkülözhetik természetesen a kapcsolódó társtudományok eredményeit sem. E dolgozat és tartalma járuljon hozzá e folyamathoz és a térképész szakma megbecsüléséhez és jövőbeli fejlődéséhez.

Felhasznált irodalom:

1. Dr.Márkus Béla-Dr.Végső Ferenc: A Térinformatika elemei DLG jegyzet, Székesfehérvár 2000
2. Dr Detrekői Ákos-Szabó Gyula: Bevezetés a térinformatikába Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1995
3. Nemzeti Informatikai Stratégia. <http://omfb.hu>, Budapest, 1995
4. Dr. Engler Péter-Dr. Végső Ferenc: Digitális adatgyűjtés DLG jegyzet, Székesfehérvár, 2000
5. Dr Szepes András: Adatgyűjtés UNIGIS jegyzet, Székesfehérvár, 1999
6. Dr. Szepes András: Adatintegráció és adatmegosztás, DLG jegyzet, Székesfehérvár, 1998
7. Dr.Márkus Béla - Csabina Zoltán: Térinformatikai menedzsment, DLG jegyzet, Székesfehérvár, 1999
8. Dr.Zentai László Az Internet földrajzi terjedése (Geodézia és Kartográfia 1996/12. szám)
9. Kósa István: Az Internet, mint új kommunikációs csatorna, szakdolgozat, BKE Marketing Tanszék, 1998
10. Dr. Remetey Fülöpp Gábor: A térinformatika és távérzékelés szerepe a kihívást jelentő EU-csatlakozás előkészületeiben, előadás anyaga, Budapest 1998
11. Dr. Niklasz László-Osskó András: Merre halad a földmérési szakma?
12. Sikolya Zsolt: Kormánybizottsági határozatok megvalósítása a térinformatikában

TITKOSSZOLGÁLATOK TÖRTÉNETÉBŐL

SZABÓ ERVIN ANTAL

KÉT VÉLEMÉNY ALFRÉD REDL EZREDESRŐL*

Alfréd Redlről – az osztrák-magyar katonai hírszerzés egyik vezetőjéről a XX. század elején – nagyon sokat írtak. Személyes élete, melynek sok epizódját mindeddig a titok áthatolhatatlan fátyla takarja, egy sor művészi film és detektív zsánerű irodalmi alkotás alapjául szolgált. Redlt gyakran vádolják azzal, hogy nem volt összhangban az erkölcsi elvekkkel és a tiszti becsület kódex-el, nevét úgy emlegetik, mint a megvásárolhatóság és az aljas árulás példáját. Sok szakember véleménye szerint Redl ezredes „egy külföldi hatalom legfontosabb ügynöke volt az összes kém közül, akik Európában az I. világháború előestéjén működtek”. Végül is mit tudunk erről az emberről?

Alfréd Redl, egy nem gazdag vasúti tisztviselő fia, gyermekkorától kitűnt sokoldalú tehetségével, különösen a nyelvtanulás területén. A városka, ahol a Redl család élt Ausztria-Magyarországnak az Orosz Birodalommal meglévő határának közelében volt, ezért a fiatal Redl számára teljesen természetes és bosszantó volt a különböző nemzetiségű emberekkel való mindennapos beszélgetés. A fiú szó szerint menetközben leste el és jegyezte meg a számára ismeretlen nyelvét sok földijének, akik között voltak osztrákok, németek, lengyelek, ukránok. Amikor Alfréd 15 éves lett szülei beírták a kadétiskolába, amelyet ragyogó eredménnyel végzett el annak legérdemesebb és legperspektivikusabb végzősei között. A fiatal hadnagy nyelvtanulásban megmutatkozó tehetsége, nagy buzgalma és szorgalma felkeltette az Osztrák-Magyar Vezérkar személyügyeseinek figyelmét, és Alfréd Redl egy tartományi katonai egységben való szolgálat helyett, ami az általános gyakorlat volt, azonnal az ország legfőbb katonai hivatalának állományába került. A katonai karrier kezdete igazán lenyűgöző.

Alfréd Redlt 1900-ban, ekkor már századosi rendfokozatot viselt, Oroszországba küldik az orosz nyelvet tanulmányozni és az „Osztrák-Magyar Monarchiával nem baráti viszonyban lévő” ország belső helyzetét. Néhány hónapos részsképzésen vesz részt Kazanyban egy katonai főiskolán. A foglalkozások

* Forrás: Ocserki isztórii rosszijszkoj vnyesnyej razvédki I.kötet.

utáni szabadidejében Redl nem unatkozik. Gondtalan életvitelt folytat látogatván a számos tiszti estélyeket, melyeket tiszteletére a helyi katonai és polgári „élvhajászok” szerveznek.

Redl azokban a napokban nem is tudta elképzelni, hogy magatartását és életvitelét alaposan megfigyelik orosz kollégái, tanulmányozzák erős és gyenge oldalait, kedvteléseit, jellembeli sajátosságait. A későbbiekben ezek a „megfigyelések” képezték az alapját annak a jellemzésnek, melyet az orosz titkos informátorok adtak róla, Redlnek az Orosz Birodalom érdekében lehetséges beszerzése menetében argumentumként való felhasználásra.

„Mint ember ravasz, zárkózott, összeszedett, munkabíró. Gondolkodásmódja – kicsinyes, – szólt a jellemzés. – Egész kinézete – mézesmázos. Beszéde nyájas, könnyű, hízelgő. Mozgása kiszámított, lassú. Szeret szórakozni...” Ilyen jellegű információt kapott A. Redl Bécsbe történt visszautazását követően Varsóban az orosz katonai hírszerzés vezetője Batyjusin ezredes. A helyzet az, hogy pontosan a Varsói Katonai Körzet területéről folyt akkoriban Ausztria-Magyarország irányában a hírszerző tevékenység szervezése. Batyjusinnak javasolták „folytassa a titkos együttműködésbe történő bevonás érdekében Redl kapitány tanulmányozását”, aki erre az időre szilárdan megvetette a lábát az osztrák-magyar katonai hírszerzés orosz osztályán.

Batyjusin sikeresen végrehajtotta a kapott feladatot. Bécsbe küldte az egyik legjobb ügynökbeszervezőjét, akit ellátott Alfréd Redl személyiségéről és jellembeli tulajdonságairól szóló legrészletesebb adatokkal, jelentős összeggel osztrák valutában, valamint a fontos információs forrás (a beszerzés sikere esetén) sifírozásra történő alapos kiképzésére vonatkozó utasításokkal.

Alfréd Redl elég könnyen beleegyezett az orosz külső hírszerzéssel történő titkos együttműködésbe. A szervezővel folytatott beszélgetés során elmondta, hogy kész segíteni Oroszországnak az oroszok iránti személyes szimpátiából, akik között neki *„Kazanyban sok kiváló és közeli barátja maradt”*. *„Ezen kívül pedig, – magyarázta Redl, – nagyon nem szeretném, ha országaink között fellobbanna a háború lángja. Túlságosan sok életet nyelne el ez a félelmetes tűzvész”*.

Az igazság kedvéért el kell mondani, hogy az összeg, ami az első találkozáson átadásra került Redlnek igencsak erős hatást gyakorolt rá: tízszeresen meghaladta a fiatal vezérkari tiszt éves beosztási illetményét. Azonnal átbeszéltek az Alfréd Redl által kapott hatalmas összeg legendáját és operatív értelemben történő természetes realizálásának módszereit. Eddigre, ami egyébként tilos, megérkezett Alfréd Redl egy távoli rokonának halálhíre és ő – az orosz beszerző nem minden segítsége nélkül – azonnal egy lenyűgöző vagyron boldog „örökösévé” lett nyilvánítva. Alfréd Redl hamarosan az „édes élet” kedvelője,

gondtalan léhűtő és pazarló hírébe került. Világos, hogy az ál-örökös minden kiadását az orosz kincstárból fizették.

Az ilyen léhűtő „életmód” nagy lehetőséget biztosított Redlnek, hogy az akkori bécsi társaság felsőbb köreiben hasznos kapcsolatokat alakítson ki. Meghívott a nála rendezett „kanbulikra” számos magas beosztású tisztet, akik egy pohár bor mellett gyakran értékes információkat fecsegték el Redlnek az osztrák-magyar hadsereg mozgósítási készültségéről és az új fegyvertípusokról. Redl ilyen „mellék forrásainak” egyike Horinka gárdatiszt volt. Ő rendszeresen ellátta „kicsapongó” barátját titkos anyagokkal, amelyekért az bőkezűen fizetett és még azt is megígérte, hogy egy értékes autót, „Daimler”-t ajándékoz a gárdistának.

A munkát irányítva Batyjusin ezredes egy pillanatra sem feledkezett meg Alfréd Redlnek Vezérkarnál betöltött szolgálati helyzete megerősítésének szükségességéről. Javasolta nevezzenek meg Redlnek néhány, kevésbé értékes és kétkulacsossággal gyanúsított ügynököt helyi állampolgárok közül, akikről bátran jelenthet saját parancsnokságának, úgy tálalván az ügyet, hogy a „kémek” leleplezése személyesen az ő, Alfréd Redl csavaros eszének és tevékenységének köszönhető.

Ennek a nem is túlzottan kifinomult operatív fondorlat eredményei haladéktalanul jelentkeztek A. Redl szolgálati karrierjében. Ő a katonai hírszerzésnél és a kémelhárításnál lévő más kollégáinál gyakrabban szerepelt a Vezérkar parancsnokának beszámoló jelentéseiben és kitüntetési előterjesztéseiben. Miatán soron kívül megkapta az ezredesi rendfokozatot, 1907-ben Alfréd Redl a második emberré válik az osztrák-magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás apparátusában.

Szinte valamennyi Redl ezredesről szóló alkotásban a cselekmény alapjául életrajzának befejező, pontosabban leleplező részét veszik: Redl – a parázna, Redl – a gondtalan léhűtő, Redl – az öngyilkos. Ilyen a hagyományos felfogása a meseszövének. Ezt az évtizedeken keresztül fennmaradt negatív sztereotípiát annak idején a német katonai hírszerzés főnöke, Nicolai építette fel. Még 1923-ban elsőként adta meg A. Redl „pszichológiai portréját” a „Titkos erők” c. könyvében, igyekezvén lejáratni Redlt, mint hírszerzőt.

Létezik más vélemény is A. Redl tevékenységéről. Például, az első szovjet hadtörténész K. K. Zvonarev, az 1929-ben megjelent „Az orosz ügynöki hírszerzés összes aspektusa az 1914-1918 háborúig és annak során” c. könyv szerzője, tanúsága szerint Redl meglehetősen megfontolt ember volt. Évente három-négy alkalommal adott információkat, de azok teljesen kimerítették az orosz Vezérkart érdeklő valamennyi kérdést.

Ténylegesen mit is adott át Redl az orosz Vezérkarnak? Az angol Edvin Woodhall, az I. világháború titkos műveleteinek ismert szakértője állítja: „Redl ezredes a dokumentumok, kódok, fotók, tervek, a hadseregre vonatkozó parancsok, mozgósítási intézkedések, a vasutak és közutak állapotára vonatkozó jelentések, a katonai felszerelések mintadarabjai leírásának hatalmas mennyiségű kópiáját adta át Oroszországnak”.

Az Oroszország számára legértékesebb anyagok között voltak, állítja E. Woodhall, az Oroszország és Szerbia elleni osztrák-magyar mozgósítási tervek. Ezek tartalmazták az összes lehetséges szerbek elleni művelet teljes komplexumát. Ugyan ezen Woodhall tanúsága szerint ezekben „fel volt sorolva minden részlet, egészen az utolsó emberig és az utolsó ágyúig; a szükséges erők mozgásának eszközei, egyes egységek elhelyezkedése, mások mozgósítása; milyen pontokon megy majd végbe a Szerbia elleni támadás stb. Mindez részletesen lefektetve táblázatokban, vázlatokban, műszaki rajzokban és térképeken”. Mint E. Woodhall állítja ez „az osztrák-magyar hadsereg Vezérkarának mesterműve” volt. A megkapott információk mesteri felhasználása segített abban, hogy az egész világ megdöbbenésére a kis létszámú szerb hadsereg háromszor sikeresen verte vissza az osztrák-magyar csapatok támadását és súlyos csapásokat mért rá.

Ugyancsak nagy jelentőségű volt Redl által a saját Vezérkara elől azon titkos információknak az eltitkolása, amelyek Bécsbe közvetlenül Oroszországból érkeztek az osztrák-magyar titkos ügynököktől. Sőt, ezt A. Redl saját kezdeményezésére tette, elképzelve az oroszok veszteségének méreteit az egyik vagy másik titkaik felfedése esetén. Redl maga soha nem jelölte meg szolgálatainak honoráriumát, őt bőkezűen megfizették. Például, egy áruló nevének, aki az orosz hadsereg titkos dokumentumait kezdte kiszolgáltatni Ausztria-Magyarországnak és Németországnak, az orosz Vezérkarnak történt kiadásáért Redl ezredesnek mindenféle kérés nélkül kb. 4 ezer fontsterlinget „utaltak” ki, ami akkoriban meglehetősen szolid összegnek minősült. Amennyiben a katonai hírszerzés történészeinek véleménye mindig megoszlik Redl ezredes személyes tulajdonságait és az orosz Vezérkarnak adott dokumentált információi hasznosságának szintjét illetően, úgy valamennyi szakértő, minden kétséget kizárólag, egyöntetűen elfogadják az osztrák ezredes „véletlen lebukásának” történetét, melyet parancsnoka – az osztrák Vezérkar hírszerző osztályának vezetője, Urbánszki – adott elő.

Ennek a történetnek a forgatókönyve nagyon figyelemre méltóan lett összeállítva. Az ügy egy levéllel kezdődött, amely állítólag a bécsi főpostára érkezett „post restante” egy bizonyos Nikon Nyicetasz úr nevére. A boríték formája és a címzés a maga „különlegességével” felkeltette a postahivatal munkatársainak figyelmét és megvárva az előírt időt döntöttek a gyanús boríték felbontásáról. És hogy elcsodálkoztak a postai hivatalnokok, amikor a borítékban egy apró feljegyzés mellett 7 ezer koronát fedeztek fel! A feljegyzés így szólt:

„Mélyen tisztelt Nyicetasz úr! Természetesen, Ön már megkapta ez év májusban kelt leveletem, melyben bocsánatát kérem a megkésett átutalás miatt. Sajnálatomra nem tudtam korábban elküldeni Önnek a pénzt. Most van szerencsém, tisztelt Nyicetasz úr, elküldeni Önnek ezzel együtt 7000 koronát, amit megkockázatok ebben az egyszerű levélben. Ami az Önök ajánlatait illeti, valamennyi elfogadható. Tisztelettel I. Dietrich. P.S. Ismételten kérem Önt, írjon a következő címre: Cristiania (Norvégia), Rosenboritate, № 1., Else Khernile”.

A levél tartalmáról azonnal tájékoztatták az osztrák rendőrséget és a postahivatal munkatársainak javasolták, „értesítsék” a hatóságokat a címettről, akinek ezt a küldeményt meg kell kapnia. Ám Nyicetasz úr nem került a postások látókörébe; a levél „post restante” hevert, s mi több két újabb küldemény érkezett a titokzatos személy címére.

1913. májusának egyik napján elegánsan öltözött gentleman, miután felmutatta a Nyicetasz nevére szóló megfelelő dokumentumokat, megkapta küldeményeit és elhagyta a bécsi főpostát az első arra járó taxin. Az utána lóduló, a posta adminisztrációja által figyelmeztetett nyomozók egy picit elkéstek és csak a távozó taxi „hátsóját” látták. Ezzel együtt megjegyezték a gépkocsi rendszámát és nekiláttak felkutatni a taxist, hogy alaposan kikérdezzék. A kutatás sikerrel járt és a taxis elmondta, hogy a rendőrséget érdeklő úriembert a „Kaiserhof” kávéházba vitte. Egyben átadott „Nyicetasz” követőinek egy bőrből készült zsebkés tokot, amit, ahogyan a sofőr mondta, „feltehetően a keresett úriember tulajdona”.

A „Kaiserhof” kávéházban a bécsi nyomozókat csalódás várta. „A civil úriember” már megreggelizett és egy másik taxin ismeretlen irányba távozott. Hová? Hol kell keresni? „A „Klomser” szállodába - közölte a „Kaiserhof” egyik alkalmazottja, aki véletlenül meghallotta az utas és a taxisofőr beszélgetését.

A rendőrök a „Klomser”-be rohantak.

- Nem emlékszik-e, hogy az önök vendégei közül ki érkezett az utóbbi félórában a szállóba? – kérdezték az üldözők a portást.
- Már miért ne, nagyon jól emlékszem. Redl ezredes a Prágai hadtest törzsének parancsnoka. De, ott van ő maga, - kiáltott fel a szállodai portás, rámutatva a lépcsőn lefelé, a kijáráshoz tartó szolid úriemberre.

A nyomozó odasietett a szállóvendéghez:

- Bocsánat Herr, nem ön ejtette el ezt a bőr késtokot? Ez az Öné?
- Igen, köszönöm önnek, az enyém...

Ezzel az öngyilkos, rövid frázissal Redl mintegy aláírta saját halálos ítéletét.

Hosszú évtizedig Redl ezredes önfeláldozóan együttműködött az orosz külső hírszerzéssel, amíg a kilőtt végzetes golyó, saját keze vagy – ki tudja – egyik tiszttársa, véget nem vetett az Oroszország számára a legmagasabb mértékig hasznos ügynöki tevékenységének. A bécsi újságok „Kronika” rovatában csak egy rövid sztereotip tájékoztatás jelent meg: „A Vezérkar ezredese Redl pillanatnyi elmezavarban öngyilkosságot követett el. Az utóbbi időben, álmatlanságban szenvedett. Tehetséges tiszt volt, akire fényes jövő várt”. És ennyi.

Egy év múlva pedig megkezdődött az első világháború. Az osztrák-magyar hadsereg számára végletesen sikertelenül, egy sor megsemmisítő vereséget szenvedett. Azért, hogy valamiként megmagyarázzák ezeket a bukásokat, a bécsi vezetés, láthatóan, szükségesnek látta újra emlékezetbe idézni Redl ezredest. Felidézni annak érdekében, hogy sikertelenségüket az „öngyilkos nyakába varrják”.

KESZMANN OSZKÁR

A MAGYAR KATONAI HÍRSZERZÉS KIALAKULÁSÁNAK KÖRÜLMÉNYEI 1944. DECEMBERÉTŐL 1953-IG II. rész

A békeszerződés megkötésétől 1950-ig

1946 őszén a belpolitikai helyzetben erőegyensúly alakult ki a Kisgazdapárt és a Kommunista párt között, amely a következő kérdést fogalmazta meg: *Hogyan tovább?* A kérdés megoldására két álláspont alakult ki, amit a pártok képviseltek. A *Kommunista párt* szerint Magyarországon a szocializmust kell megvalósítani végső célként, de előtte a népi demokráciát kell megteremteni. A párt elgondolása szerint így az ország „polgárháború nélkül” békés úton juthat el a szocializmushoz. A *Kisgazdapárt* egy nyugati típusú polgári demokratikus államforma megvalósításának a lehetőségét képviselte.

Nagy Ferenc miniszterelnök a kialakult belpolitikai helyzetet emlékirataiban így jellemezte:

„...1946 őszén már nem a Kommunista Párt használta fel a maga céljaira a szovjet segítséget, hanem a Szovjet maga kezdett olyan politikát, amelyben a

magyarországi Kommunista Párt is, a többi párttal együtt csak eszköz volt. Természetesen nem szorítkozott ez a politika kizárólag Magyarországra, hanem kiterjedt egész Délkelet-Európára. A romániai, majd később a lengyelországi választásokat már a Szovjet dirigálta. A különböző délkelet-európai «összeesküvések» már a Szovjet kitalálásai voltak. Magyarországon azért volt szükség fokozottabb szovjet beavatkozásra, mert Magyarország politikai berendezkedése még mindig különbözött a többi délkelet-európai országtól. Magyarországnak az 1945-bentévedésből megengedett szabad választás és kormányának magatartása sokkal több függetlenséget biztosított, mint bármelyik más országnak. Ezt a különbséget a szovjet politika szerint mindenképpen meg kellett szüntetni...”¹

Ez év őszén a békeszerződés megkötéséig lényeges változások mentek végbe a honvédség szervezetében. Az 1946. évi őszi hadrend bevezetésével tovább csökkent a létszám. A katonai közigazgatás területén megszüntették a miskolci, a szegedi és a szombathelyi honvédkerületeket és négy katonai kerületet alakítottak ki az ország területén. A hadsereg létszáma ekkor 13. 500 fő.

1947. januárjában Bartha Albert honvédelmi miniszter és Vorosilov marsall között tárgyalás folyt. A tárgyaláson megjelent a szovjet parancsnokság összes vezérkari tisztje, valamint magyar részről a honvédelmi miniszteren kívül Tímár tábornok, a miniszter szárnysegédje és Sólyom László tábornok. A szovjet fél a két felállítandó magyar hadosztállal kapcsolatban azt indítványozta, hogy a két hadosztályt a Dunántúlon diszlokálják. A megbeszélésen Popov ezredes előadást tartott a következőkről:

„...Nem biztos, hogy a háború véget ért. Nincs kizárva, hogy Oroszország saját biztonságának érdekében egyszer majd a további hadműveletekre lesz kényszerülve, amelyeknél a most felállítandó magyar hadsereg velük karöltve fog részt venni a további hadműveleteknél.”²

Haas György: „A szabadság tábornoka” c. könyvében megemlíti, hogy Popov előadásának volt egy másik érdekessége is, ami lényegében a Vörös Hadsereg jövőre vonatkozó terveit tartalmazta, amelyek a szovjet érdekek kiterjesztését jelentették. Az alábbi három terv hangzott el:

- „Egyes Számú” hadművelet: előnyomulás nyugati irányban a calaisi csatornáig és a Pireneusokig;
- „Kettes Számú” hadművelet: Jugoszlávia elleni támadás;
- „Hármas Számú” hadművelet: balkáni hadjárat, melynek célja kijutni a tengerszorosig.

A fenti elképzelések azt igazolják, hogy a szovjet fél békeszándékainak hangoztatása mellett nem mondott le egy nyugati országokat bekebelezni szán-

dékozó hadjárat tervéről. Ezen elképzeléseibe kívánja majd bevonni az általuk leigázott országok hadseregét is.

A magyar belpolitikai helyzetet, reményeket az alábbi idézet tükrözi a legjobban:

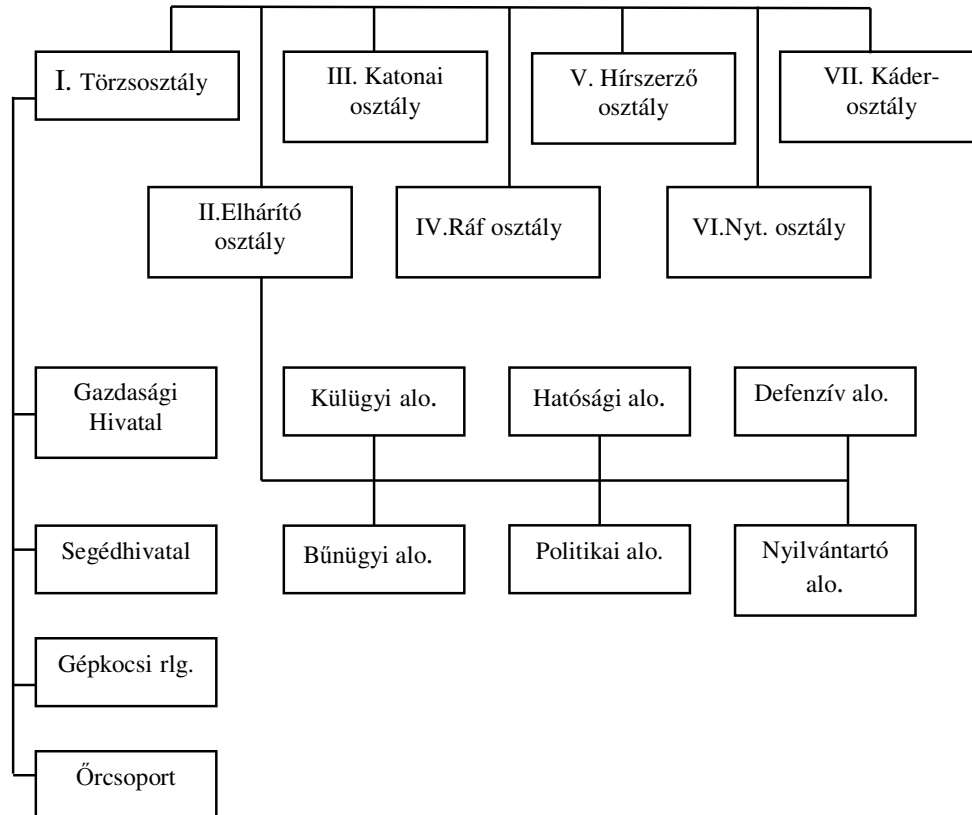
„Az időért való versenyfutásban a határpont állami szuverenitásunk visszanyerése volt. Mi, kiszgazdapártiak, reménykedve, a kommunisták pedig rettegve gondoltak arra a pillanatra, amikor megtörténik a békekötés, és megszűnik a fegyveres megszállás, és a kommunista törekvéseket nyílt fegyveres támogatás helyett legfeljebb titkos szervezeti úton támogathatta volna a Szovjet. Ebben a versenyfutásban közvetlen segítség nélkül is könnyen támogathattak volna bennünket a nyugati nagyhatalmak. Angliának az lett volna a feladata e téren, hogy a szociáldemokratákat igyekezzék legalább a kommunisták törekvéseinek a fékezésére beállítani, az összes nagyhatalomnak a feladata pedig az lett volna, hogy minden erővel siettessék a békekötést, hogy a világ elrendezése bekövetkezzék, mielőtt a demokrácia, így Magyarországon a Kiszgazdapárt ereje el nem fogy a versenyfutásban.” - írta Nagy Ferenc volt magyar miniszterelnök az országból való kényszerű távozása után egy évvel, 1948-ban a *Küzdelem a vasfüggöny mögött* című memoárjában.

Az FKgP gyakorlati politikája erre épült 1945 novembere és 1947 májusa között. Ezek szerint az 1945 novemberében demokratikus választások eredményeként hatalomra jutott pártnak az volt a legfontosabb feladata a szovjet megszállta országban, hogy ha kell, kemény politikai küzdelmek közepette is, s ha kell, kényszerű engedményeket téve is hatalmi pozícióban maradjon a kommunisták ellenében a háborút lezáró békekötések ratifikációja idejére. Az FKgP reményei szerint ugyanis a ratifikációs procedúrák befejezése után a szovjet csapatok elhagyják Magyarországot, az ország visszanyeri szuverenitását, majd a választások után, az FKgP vezetésével mód nyílik a klasszikus polgári demokrácia megteremtésére. Erre annál is inkább volt esély, mert – bár folyamatosan fenyegetett helyzetben – valóban kialakulóban voltak Magyarországon a demokrácia intézményei.

Ugyanakkor a katonapolitikai osztály, mint szervezet formailag a honvédelmi miniszterhez tartozott, de a valóságban a Kommunista Párt hozta létre és az is irányította. A koalíciós pártok törekedtek ugyan kádereik bejuttatására, ez azonban nem járt sikerrel. Az a néhány szociáldemokrata, aki e szervnél dolgozott, nem csak asszimilálódott környezetében, hanem kommunistává is vált. A személyi állomány 1946 év végén kb. 360 fővel végezte feladatait, ebből mintegy 200 fő katona állományú és 160 fő pedig polgári alkalmazott volt.

1947. február 14-től a katonapolitikai osztály a honvédelmi miniszter 4000/Eln.-1947. sz. rendeletére, katonapolitikai csoportfőnökséggé alakult át. A csoportfőnökség 1947.június 26-tól kerül elhelyezésre a Bartók Béla úton.

**Honvédelmi Minisztérium
Katonapolitikai Csoportfőnökség
1947.**

A felderítés szempontjából a IV. Rádiófelderítő és az V. Hírszerző osztály a fontos. A Rádiófelderítő osztály mintegy 50 fő katona és polgári alkalmazott személyel végezte a rádiófelderítést. Feladatuk a műsorszóró adók lehallgatásán kívül már kiterjedt egyes nyugati hírügynökségek, diplomáciai és postai adások lehallgatására is. Ennek érdekében a hadifogságból hazatért és igazolt, volt rádiófelderítő és híradó végzettségű tisztek és tiszthelyettesek bevonásával megalakultak az első rádiófelderítő alegységek. A Hírszerző osztály állományát a régi tapasztalt katonák alkották. Ezzel párhuzamosan szaktanfolyamokon képezték ki az utánpótlást.

1947. február 10-én írták alá a magyar békeszerződést, amely a következőket tartalmazta a honvédség tekintetében.

**A párizsi béke
1947. február 10.**

III. rész

KATONAI ÉS LÉGÜGYI RENDELKEZÉSEK

I. CÍM

12. Cikk

A szárazföldi és légi fegyverkezés és az erődítések fenntartása szorosan arra korlátozódik, hogy a belső jellegű feladatoknak és a határok helyi védelmének megfeleljen. Ennek értelmében Magyarország jogosítva van arra, hogy a következőknél nem nagyobb fegyveres erőt tartson:

- a) Szárazföldi hadsereget, ideértve a határvédő csapatokat, a légelhárító és a folyami flottillaszemélyzetet, összesen 65.000 főnyi személyzettel;*
- b) Légi haderőt 90 repülőgéppel, ideértve a tartalékokat, amelyből legfeljebb 70 lehet harci repülőgép, összesen 5.000 főnyi személyzetet. Magyarország nem tarthat vagy szerezhethet meg olyan repülőgépet, amely belső bombahordozó berendezéssel ellátva elsősorban bombázógépnek volt szerkesztve.*

A fenti számok minden esetben magukban foglalják a harci, kiszolgáló és vezető személyzetet.

13. Cikk

A magyar hadsereg és légi haderő személyzetének a 12. Cikkben engedélyezett erőket meghaladó részét a jelen Szerződés életbelépésétől számított hat hónapon belül fel kell oszlatni.

II. CÍM

21. Cikk

- 1. A magyar hadifoglyok, mihelyt lehetséges, hazaszállítandók a hadifoglyokat visszatartó egyes Hatalmak és Magyarország között erre vonatkozólag kötött megállapodások szerint.*
- 2. Mindennemű költséget, beleértve a hazaszállításban levő magyar hadifoglyok fenntartási költségeit az egyes gyűlekezőpontoktól, amelyeket az érdekelt Szövetséges vagy Társult Hatalom kormánya állapít meg, a magyar területre való belépés pontjáig, a magyar kormány visel.*

IV. rész

A SZÖVETSÉGES HADERŐK VISSZAVONÁSA

22. Cikk

1. *A jelen szerződés életbelépését követően minden Szövetséges fegyveres erőt 90 napon belül Magyarországból vissza kell vonni, mindazonáltal a Szovjetunióknak fennmarad a joga magyar területen oly fegyveres erők tartására, amelyre szüksége lehet ahhoz, hogy a Szovjet hadseregnek az ausztriai Szovjet megszállási övezettel való közlekedési vonalait fenntartsa.*
2. *A Szövetséges Haderők birtokában lévő mindazokat a fel nem használt magyar fizető eszközöket és mindazokat a magyar javakat, amelyek a Fegyverszüneti Egyezmény 11. cikke értelmében szereztettek meg, ugyanezt 90 napi határidőn belül a magyar kormány részére vissza kell adni.*
3. *Magyarország azonban rendelkezésre fog bocsátani minden olyan eszközt és könnyítést, amelyre az ausztriai Szovjet megszállási övezettel való közlekedési vonalak fenntartása céljából különlegesen szükség lehet, aminek ellenében a magyar kormány megfelelő ellenszolgáltatásban fog részesülni.*

A szerződés szerint jogilag a katonai megszállást megszüntetik az országban, de egyben lehetővé tették a szovjet csapatok jogszerű Magyarországon történő állomásoztatását.

A szerződés ratifikációjára 1947. szeptember 15-én került sor.

A békeszerződés 70 000 fős hadsereget engedélyezett, ehhez szükség volt életre kelteni a haderő béke- és háborús vezetéséhez feltétlenül szükséges központi szerveket, elsősorban a vezérkart.

1948. februártól jelentős változások történtek. Pálffy György altábornagyot ebben a hónapban nevezték ki a honvédség felügyelőjévé, így Földy Lajos ezredes került a HM Katonapolitikai Csoportfőnökség élére.

1948. február 18-án Magyarország barátsági együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést kötött a Szovjetunióval. A delegációban Veres Péter honvédelmi miniszter mellett Pálffy György tábornok képviselte a leendő vezérkart. A megállapodás szerint a szovjet hadsereg segítséget nyújt a magyar honvédség fejlesztéséhez. A honvédség haditechnikai eszközöket kap, valamint lehetőséget a magyar tisztek Szovjetunióban történő képzésére.

Pálffy tábornok emlékeztetője (HL MN VIII. fond a honv.fe. iratai 844. doboz 3.ő.e.) a következőket tartalmazza a tárgyalásokról.

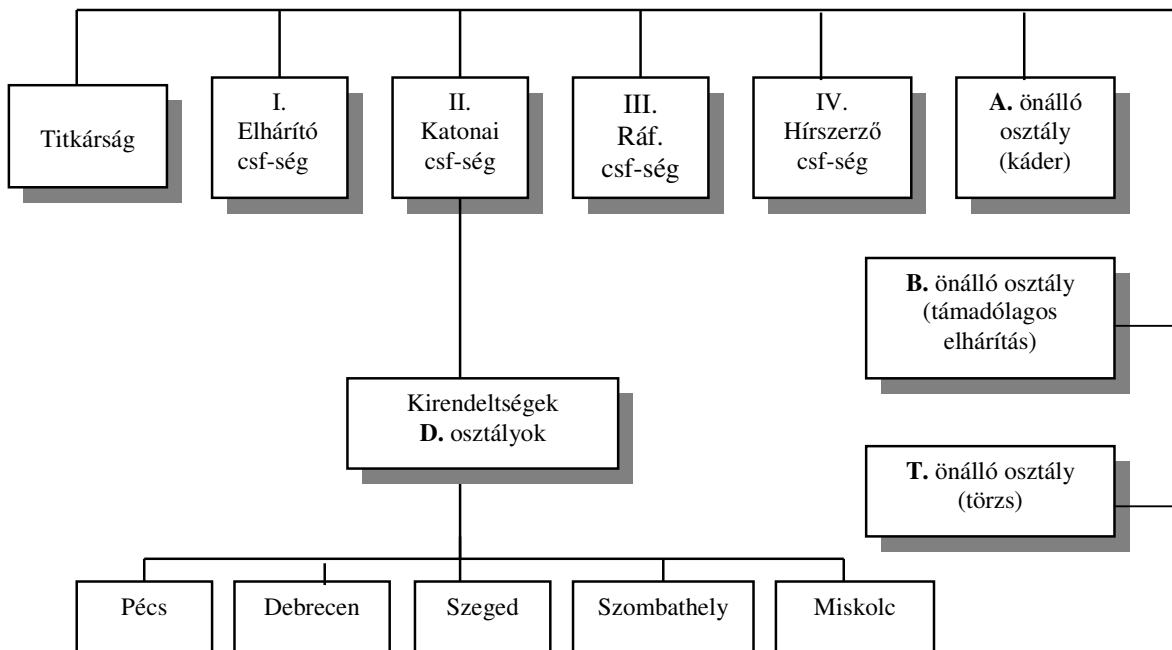
A honvédség négy éves fejlesztési tervének első évében 1948-49-ben harmincezres hadrendnek a fegyverzetét és a felszerelését a Szovjet Hadsereg a saját anyagából a Honvédség rendelkezésére bocsátja. A honvéd fő- és törzstisztek Szovjetunióban történő felsőfokú képzésére 46 főt küldenek ki. Az egyes fegyvernemek, illetve szakmákból 5-5-főt kell küldeni, hogy az idegen nyelvű csoportképzés lehető legyen. Összesen 18 főt. A Szovjet Hadsereg 8 fő szaktanácsadót küld Magyarországra.

1948 szeptember 09-el Farkas Mihály lett a honvédelmi miniszter, decemberben Sólyom László altábornagy lesz a Honvéd Vezérkar főnöke.

A negyvenes évek végére kétpólusú világ kialakulásáról beszélünk. Megkezdődött a hidegháború korszaka.

1949. február 1-től a HM Katonapolitikai Csoportfőnökség a HM közvetlen alárendeltségbe került, mint HM Katonai Elhárító Főcsoportfőnökség (1. sz. melléklet) vezetője Révész Géza altábornagy lett. A felderítést a IV. Hírszerző Csoportfőnökség és a III. Rádiófelderítő Csoportfőnökség végzi. A szakmai feladatokat két önálló rádiófelderítő zászlóalj oldja meg. Az alegységek az Aba utcai laktanyában kerültek elhelyezésre. A katonapolitikai helyzet a két csoportfőnökség számára az alábbi fő feladatokat határozta meg. A felderítés főfeladata az imperialista államoknak a Magyar Köztársaság belső propaganda és külpolitikai tevékenységével kapcsolatos adatok megszerzése és jelentése volt.

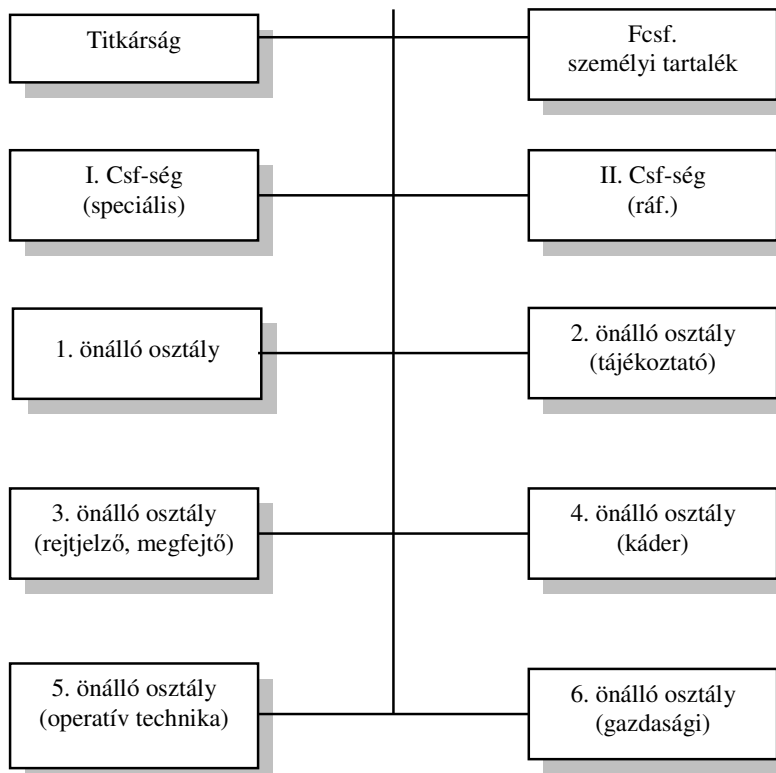
Honvédelmi Minisztérium 1.számú melléklet
Katonai Elhárító Főcsoportfőnökség
1949.

A jugoszláv helyzet kiéleződésével a fő irány a jugoszláv hadműveleti irány lett. Jelentős változást eredményezett a NATO megalakulása is, így feladatok közé került az akkor felállítás alatt lévő NATO erők felderítése, az Európában állomásozó amerikai, illetve angol, francia és olasz csapatok szervezésének, tevékenységének, diszlokációjának figyelemmel kísérése.

1950. elején a HM Katonai Elhárító Főcsoportfőnökségből kivált az I. Elhárító Csoportfőnökség, amely BM Államvédelmi Osztályból (ÁVO) megalakított minisztériumi rangú Államvédelmi Hatóság (ÁVH) alárendeltségébe került. A IV. Hírszerző Csoportfőnökség a HM IV. Főcsoportfőnökségként (2. sz. melléklet) folytatja a tevékenységét.

Honvédelmi Minisztérium 2. számú melléklet
IV. Főcsoportfőnökség
1950.

A változás eredményeként a katonai elhárítás a főcsoportfőnökség hatáskörén kívül került. A IV. Főcsoportfőnökség főfeladata a katonai hadműveleti-hadászati hírszerzés lett. A hírszerzés főleg illegális ügynökök útján szerzett információt valamint rádiófelderítésen keresztül. Így vezető szerepet játszott az I. Csoportfőnökség (hírszerző), II. Csoportfőnökség (rádiófelderítés) és a Tájékoztató Szolgálat. A felderítés főirányai az NSZK, USA, Nagy-Britannia, Olaszország és Franciaország.

Az ország gazdasági életében a fokozódó nehézségek egyik oka az erőltetett ütemű hadseregfejlesztés volt. 1950. augusztus 30-án jóváhagyott „Kossuth” hadrend, amely a hadsereg létszámát 135 323 főre emelte, az addigi egy hadtest helyett hárommal számoltak.

Összefoglalva a hadsereg létszáma tömeghadsereg méretűvé vált. Az 1947. szeptemberében megszűnő Szövetséges Ellenőrző Bizottság távozásával a nagyhatalmak döntése értelmében a szovjet érdekek érvényesültek hazánkban. A demokratikus hadsereget felváltotta a megalakult Néphadsereg. Személyi állománya már az új generáció tagjaiból került ki. A felderítés és hírszerzés területén kialakultak a szervezeti keretek, főirányok. Kialakult a nemzeti felderítés, de kérdés a nemzetközi politika és az erőviszonyok a későbbiekben milyen hatást gyakorolnak a további folyamatokra!?

Idézetek:

¹Nagy Ferenc: Küzdelem a vasfüggöny mögött. Európa - História 1990. 384. old.

²Bartha Albert: Kétszer szemben a kommunizmussal 282. old., New York,1960.

Felhasznált irodalom:

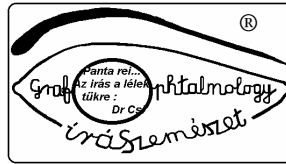
1. A katonai felderítés és hírszerzés története (ZMNE jegyzet) Budapest,2001.
2. Földesi Margit: A Szövetséges Ellenőrző Bizottság Magyarországon (IKVA) Budapest, 1995
3. HL MN VIII. 1. fond HM Törzsanyag (1945-1949) iratai 20 269/ Eln. IV.-1945.sz.
4. Államvédelem a Rákosi-korszakban (Történeti Hivatal) 2000.
5. Földesi Margit: A Szövetséges Ellenőrző Bizottság Magyarországon (IKVA) Budapest, 1995
PRO 13.952 281. sz. távirat
6. Államvédelem a Rákosi-korszakban (Történeti Hivatal) 2000.
7. Magyar Szemle VIII. évfolyam 1-2. szám
9. Sorsdöntések (Göncöl kiadó) Budapest

TUDOMÁNYOS ÉLET - KÉPZÉS

FARKAS LÁSZLÓ

A Tudományos Grafológia Új Területe: GrafOphthalmology®-a (ÍráSzemészet®)

2. rész: A távollátás grafológiai vetülete

„Amikor egy adjunktus szemész szakorvos és egy igazságügyi grafológus szakértő találkozik, nem lehet másról szó, mint azokról a közös pontokról, amelyek a szemészetet és a grafológiát érintik.” Ezzel a mondattal kezdtem a legutóbbi ismertetőmet és most ezt a gondolatot folytatom... **A távollátás hatása az írásképre és a grafológiai elemzésre**

A kérdés nem csak a hétköznapi ember, hanem a szemész szakorvos mellett most már a gyakorló grafológus számára is fontos és összetett kérdés. Az első eset, hogy a szemészeti vizsgálatokat megelőzi egy másik tudomány módszertanának alkalmazása.

A módszer tárgya maga az ÍRÁS.

A másik fontos vetülete a kérdésnek az, hogy a grafológusok is rendelkezzenek szemészeti ismeretekkel. Ez a cél egyelőre távoli, hisz jelenleg a grafológus hallgatók nagyon kevés szemészeti ismereteket kapnak tanulmányaik során és a szélesebb körű, mélyebb szintű oktatás megszervezése a jövő feladata. A gyakorló grafológus az írásminta felvételekor „ennek ellenére” feltesz olyan kérdést is, ami a szem állapotára vonatkozik, és tulajdonképpen ennyi... Az analízis, majd a szintézis során megfeledkeznek arról, hogy az írásképből megmutató torzulásnak nem biztos, hogy pszichés vetülete van. A jelen feladata, hogy a szemészeti „háttérinformációkat” iskolai oktatás keretein kívül is terjeszteni kell. *Nézzük a részleteket!*

A szemészeti alapokról elmúlt ismertetőmben már írtam, így csak néhány olyan momentumot emelik ki amelyek a további együttgondolkodáshoz szükségesek lehetnek.

Lényeges, hogy a szerkezeti elrendezés bizonyos mértékig „polarizálja” a szembe jutó fényt. „Látástisztaság” és íráskép szempontjából lényeges, hogy a szaruhártya elvileg félgömb alakú, és gyűjtőlencseként működik, melynek átlagértéke: 43.0 D, legalább is elméletileg, azonban ez gyakran hibás alakot vesz fel, mely a látóhártyán keletkező kép torzulásához vezet. Ezt a hibát nevezzük a szemészetben astigmatiának, „torz” látásnak. Bár az írásképre kifejtett hatása jelentős, erről a fénytörési hibáról itt többet nem beszélek, mivel vizsgálatom tárgya az egyértelmű értékelhetőség érdekében vagy egyáltalán nem, vagy csak elhanyagolható mértékben szenvedtek ebben a fénytörési hibában.

A *látásélesség* a születés utáni első 6 hónapban gyorsan javul, ezt főként az anatómiai képletek érése befolyásolja. Az 1 év alatti csecsemők 50 %-a 1.0 D astigmias és 2.0 D hypermetropok, szemgolyó átmérőjük kisebb, mint felnőttkorban, de a lencse már felnőtt értéket mutat. A 100 %-os látásélességet 1-5 éves kor között érik el a gyermekek. Kiváltott válasszal foglalkozó tanulmányok azonban már 4-7 hónapos korban teljes látásélességet állapítottak meg.

A *kontrasztérzékenység* fejlődése az első 6 hónapban szintén gyors, a felnőttéhez hasonló képességek elérését 3-5 éves kor közé teszik, bár egyesek a fiatal felnőttkorig feltételeznek egy folyamatos javulást. Mélységészlelésre a csecsemő kb. 3 hónapos korától képes. A kétszemes együttlátás és képösszeolvastás /binokularitás és fúzió/ érését 1,5–4 hónapos korra teszik. A binokularis látás teljes érettségét csak 1-5 éves korban éri el.

A *sztereopszis* kifejlődése nagyjából a látásélességgel párhuzamos, 4-6 hónapos korban észlelhető először, de a felnőttre jellemző értékeit 3-5 éves kor között éri el, akár 9 éves korig elhúzódóan. Késői kialakulásának egyik oka az orr felőli látótér lassúbb fejlődése és ezáltal a binokularis átfedés kezdeti korlátozottsága lehet.

A *látótér meghatározása*: standard vizsgálat feltételeivel 5 éves korra mutatható ki a teljes felnőttkorinak megfelelő látótér. Újabb tanulmányok korábban teszik ezt az időpontot; statikus vizsgáló módszerrel már 6-7 hónapos, míg dinamikus vizsgáló módszerrel 12 hónapos korra. Ezzel együtt a látótér kisfokú folyamatos növekedése – érése még a 12 éves korig kimutatható.

Fontos megállapítani, hogy a távollátás genetikai eredetű!

Több hazai és külföldi felmérés bizonyítja, hogy genetikai okok miatt a fénytörési hibák előfordulása megközelíti a 30 %-ot. Ezek gyógyítása és mielőbbi korai, kisgyermekkorai kiszűrése örök problémát jelentett és jelent még ma is a szemészeknek. Kiemelt jelentősége van ebből a szempontból a távollátásnak, mivel a megfelelő időben meg nem kapott távollátó üveg hiányában maradandó tompalátás alakulhat ki a gyermeknél, amit későbbi életkorban már hiába kezd el viselni akkor már csak panaszmentessé (fejfájás, olvasási – írási nehézség) tehető a gyermek, de a látása végérvényesen gyenge marad. Különösen fontossá

teszi ezt a kérdést továbbá az a tény is, hogy a pubertás korban kialakuló és növekvő rövidlátás előfordulása az elmúlt 10-15 évben jelentősen növekedett. *Érdemes röviden áttekinteni a távollátás korcsoportokhoz kapcsolódó sajátosságait:*

I. korcsoport (0-6 éves kor)

Veleszületett és erre a korra ez a legjellemzőbb, itt alakul ki.

1,5-4 éves kor között a következménye kancsalság, tompalátás - ez a kancsal-műtétek kora.

Nyaki izomzavar is okozhat fejtartási hibát, az astigmatiával együtt.

Nystagmus, (szemtekeregzés), ferde szemizom hibák, erőltetés miatti gyakori szemhéjszél gyulladás és árpaképződés.

II. korcsoport (7-14 éves kor)

A kiefokú esetek ebben a korban fognak panaszhoz vezetni, nem lesz már kancsal és tompalátó, de fáradékonyság, fejfájás, „tanulási érdektelenség”, álmoság alakul ki. Fontos lenne kiszűrni!

Az eddig kezeletlen nagyfokú távollátó, tompalátó és kiefokú kancsal, tompalátással már csak panaszmentessé tehető, de nem „gyógyítható” meg igazán, azért ez is kiszűrendő

III. korcsoport (15 év felett)

Genetikai hajlam, hormonális állapot függvényeként két lehetőség áll fenn:

1. Már nem javul, nem romlik, stabil állapot, élete végéig így marad, - ennek egy alsó csoportja, lesz az aki +2.5D alatt, jó látásélességgel panaszmentesen jó funkciókkal csak alkalmilag, főleg közelre vagy egyáltalán nem visel szemüveget.
2. A családi stb. egyéb hajlamok miatt állapota tart a rövidlátás irányába. Ennek során előbb csökken az üvegerősség, esetleg teljesen elmarad, majd végül átmehet valódi rövidlátásba.

Ebből egyértelműen következik, hogy kisiskolás korban elsősorban az addig rejtve maradt távollátóság és astigmia szűrésére kell inkább koncentrálni. Ebben a korban a fejfájásos panasz fog jelentkezni, hiszen a súlyosabb eseteket a gyermekszemészeti és védőnői hálózat eddigre már várhatóan kiszűrte és kezelésbe vette. Második osztályos korban a gyermek már írni tud és így általunk is vizsgálhatóvá, szűrhetővé válik!

A másik lényeges pont a felső tagozat és gimnázium első éveibe járó korosztály, szűrése. Erre az életkorra jellemző a rövidlátás egyre tömegesebb megjelenése az addig jól látók között, illetve a kiefokú távollátók egy része válhat rövidlátóvá az évek múlásával. Míg az első csoport negálhatja a kialakult állapotot, még ha panaszai alakulnak is ki, hiszen eddig egészségesnek tudta magát, addig a második csoport bár hozzá volt szokva a szemüvegviseléshez. A szemüveg erősségének csökkenése folytán átmenetileg panaszmentessé válhat

és ezt értékeli túl illetve szeretné elkerülni az ismételt szemüvegessé válást. Az így bekövetkező tanulási és életviteli nehézségek mielőbbi kiküszöbölése érdekében lenne – van szükség a rendszeres szűrésre és ellenőrzésre.

Feltételezzük, hogy jól elkülöníthető és meghatározható hatással van a fénytörési hiba az írásképre, ami érintheti egyrészt a grafológusokat, másrészt a jól körülírt jelcsoport alkalmas lehet szemészeti szűrésre is. *Nézzünk néhány grafológiai jellemzőt a szemészeti ismeretek előtérbe helyezésével:*

Látótér, annak nagysága és hatása az írásképre.

Biológiai tanulmányainkból emlékezhetünk rá, hogy a csapok működéséhez jó megvilágítás kell, ezek segítségével látunk részletgazdagon és színesen,. A pálcikák kevés fény mellett fekete fehér, elnagyolt képet adnak és az éjszakai tájékozódásban segítenek, hogy nagyobb tárgyaknak ne menjünk neki. Tudjuk azt is, hogy mind a távoli, mind a közeli látásnál ahhoz, hogy két pontot különállónak érzékeljünk, ahhoz legalább 1°-os szöget kell bezárnia a két pontból jövő fénysugárnak. *Az alábbi ábra a látószög szerepét mutatja az alak felismerésében:*

o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	x
o	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
o	x															
o	x		x	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	
o	x		x	o	o	o	x		x	o	o	o	o	o	x	
o	x		x	o	o	o	x		x	o	x	x	x	x	x	
o	x		x	x	x	x	x		x	o	x	x	x	x	x	
o	x								x	o	x	x	x	x	x	
o	x								x	o	o	o	o	o	x	
o	x								x	x	x	x	x	x	x	
o	x															
o	x															
o	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	x
o	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
o	x															
o	x															
o	x															
o	x															
o	x															
o	x															
o	x															
o	x															
o	x															
o	x															
o	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	x

Ha egy-egy kockát veszünk egy-egy csapnak, akkor jól látható, hogy az első esetben, ha nem tudom, hogy E betűt írtam a lapra, akkor egy tömör négyzetnek fogom értékelni, míg az utolsó variációban olyan messze kerülnek

az elemek egymástól, hogy már nehéz felismerni, hogy együvé tartoznak. Ennek ott van jelentősége az írásban, hogyha tovább boncolgatjuk a látást, akkor beszélnünk kell a látótérről, és annak sajátosságairól is.

Jó megvilágítás mellett a látásteljesítmény az alábbiak szerint alakul: maximális 100 %-os felbontó képesség csak a centrumban van, itt kb. 10 000 csap egyedi kapcsolatban van az ingert továbbvivő bipoláris, illetve ganglion sejtekkel. Ettől perifériásan haladva, nem csak a csapok száma csökken, hanem egyre több csap van összekapcsolva egy-egy ganglion sejttel. Ennek következménye a rohamos látáscsökkenés. Így a centrumtól 5-6°-ra már csak 30-40 %-os, míg a 20-25°-os határon már csak 10 %-os a látóképesség a centrumhoz képest. Sötétben az 5-20°os sávot használjuk, 10°-nál egy maximális csúccsal.

Ennél a vizsgálatnál azt térképezi fel a szemész, hogy egy adott, vizsgált ponton mennyi az a minimális fény, ami elégséges a fényinger kiváltásához. Három dolgot kellene észlelni: az egyik a látóidegfőnek megfelelően az érzékelés hiányát, a másik a foveolának megfelelő csúcsot, itt vegyük figyelembe, hogy a skálabeosztás nem lineáris, hanem logaritmikus, és a harmadik ehhez csatlakozó megfigyelés, hogy a csúcstól minimális távolságban milyen nagy mértékben esik az érzékenység.

Ha most már ennek fényében vizsgáljuk meg, hogy a 30 cm (átlag olvasó távolság) tartott papírlapon az olvasás közben fiziológiásan kissé beszűkült pupilla mellett mekkora az egy szemmel előre tekintve látható tiszta, részletgazdag terület, akkor meglepődve kell tapasztalnunk, hogy ez csak 4 cm!!! *Hasonlítsuk össze ezt egy A/4-es lap méreteivel (210 X 295 mm).*

Az életben két szemmel nézünk, ekkor a két szem nézővonala egy pontban a lapon ott fog találkozni, ahol éppen írok, vagy olvasok. Ez a térben és síkban egyaránt egyszerre befogható terület 4 cm átmérőjű lesz, amelyet tudatosan használunk. Ehhez csatlakozik a spontán szemmozgások által, valamint a tudatos, foveolával végzett tájékozódás által keletkező kiegészítő információ a nagyobb környezetről, jelen esetben a mintavétel során használt A/4-es írólapról. Ha figyelembe vesszük ehhez még azt is, hogy a két pontot különállónak látni akaró szemnek a látószögnek két különálló pont esetében, mint már említettük legalább 1° látószög távolságra kell lennie. Egy újabb tényező, hogy a korrekcióként használt szemüveglencse milyen mértékben változtatja a keletkező kép nagyságát, illetve emiatt az íráskép nagyságát.

Mindezeket szem előtt tartva könnyen megérthető milyen problémával néz szembe a ductor az írás során és az elemző grafológus egyaránt. Könnyű belátni, hogyha a 2,4 cm hosszú szemgolyó esetén a fenti eltérés adódik a kép nagyítás fokában, akkor mennyivel jelentősebb írásképnagyságot változtató hatás fog jelentkezni a 25-35 cm-re lévő írófelületen, ha a ductor a jó, gyakorlati

szempontból kielégítő 1°-os látószög alatt akarja tartani továbbra is a szemébe érkező képpontokat.

Természetesen nem csak a felírt, viselt szemüveg erőssége meghatározó, hanem a korrektio elhelyezkedése is, pontosabban a szaruhártya csúcsától való távolsága. Törőrendszeren belül ugyanis ennek változása számszerűen befolyásolja a lencse hatását és így a látóképességet. Ennek jelentősége nem csak a szemüveg felíraskor és az elkészült szemüvegben előforduló esetleges eltérés betéget zavaró hatásában van, hanem fokozott jelentőséget nyert egy újabb korrekciós eszköz felírása illetve használhatósága esetén.

Nevezetesen a kontaktlencséről van szó. Ez olyan mértékben érdekes, hogy hivatalos átszámítási táblázatokat is adnak ki ennek a hatásnak a könnyebb, számítások nélkül elvégezhető azonnali korrekciójához.

ÁTSZÁMÍTÁSI TÁBLÁZAT (negyed D-ként) Szemüveg ↔ Kontaktlencse D.

MINUS		PLUS							
16 mm	14 mm	12 mm	10 mm	0 mm	10 mm	12 mm	14 mm	16 mm	
3,75	3,75	3,75	3,75	3,50	3,50	3,25	3,25	3,25	
4,00	4,00	4,00	4,00	3,75	3,50	3,50	3,50	3,50	
4,25	4,25	4,25	4,25	4,25	4,00	3,75	3,75	3,75	
4,50	4,50	4,50	4,50	4,25	4,00	4,00	4,00	4,00	
4,75	4,75	4,75	4,75	4,50	4,50	4,25	4,25	4,25	
5,25	5,00	5,00	5,00	4,75	4,50	4,50	4,50	4,50	
5,50	5,50	5,25	5,25	5,00	4,75	4,75	4,75	4,75	
5,75	5,75	5,50	5,50	5,25	5,00	5,00	5,00	4,75	
6,00	6,00	6,00	5,75	5,50	5,25	5,25	5,00	5,00	
6,25	6,25	6,25	6,00	5,75	5,50	5,50	5,25	5,25	
6,75	6,50	6,50	6,50	6,00	5,75	5,50	5,50	5,50	
7,00	6,75	6,75	6,75	6,25	6,00	5,75	5,75	5,75	
7,25	7,25	7,00	7,00	6,50	6,00	6,00	6,00	6,00	
7,50	7,50	7,25	7,25	6,75	6,25	6,25	6,25	6,00	
8,00	7,75	7,75	7,50	7,00	6,50	6,50	6,50	6,25	
8,25	8,00	8,00	7,75	7,25	6,75	6,75	6,50	6,50	
8,50	8,50	8,25	8,00	7,50	7,00	7,00	6,75	6,75	
8,75	8,75	8,50	8,50	7,75	7,25	7,00	7,00	7,00	
9,25	9,00	8,75	8,75	8,00	7,50	7,25	7,25	7,00	
9,50	9,25	9,25	9,00	8,25	7,50	7,50	7,50	7,25	
9,75	9,75	9,50	9,25	8,50	7,75	7,75	7,50	7,50	
10,25	10,00	9,75	9,50	8,75	8,00	8,00	7,75	7,75	
10,50	10,25	10,00	10,00	9,00	8,25	8,00	8,00	7,75	
10,75	10,75	10,50	10,25	9,25	8,50	8,25	8,25	8,00	
11,25	11,00	10,75	10,50	9,50	8,75	8,50	8,50	8,25	
11,50	11,25	11,00	10,75	9,75	9,00	8,75	8,50	8,50	
12,00	11,75	11,25	11,00	10,00	9,00	9,00	8,75	8,50	
12,50	12,25	12,00	11,75	10,50	9,50	9,25	9,25	9,00	
13,25	13,00	12,75	12,25	11,00	10,00	9,75	9,50	9,25	
14,00	13,75	13,25	13,00	11,50	10,25	10,00	10,00	9,75	
14,75	14,50	14,00	13,75	12,00	10,75	10,50	10,25	10,00	
15,75	15,25	14,75	14,25	12,50	11,00	10,75	10,75	10,50	
16,50	16,00	15,50	15,00	13,00	11,50	11,25	11,00	10,75	
17,25	16,75	16,00	15,50	13,50	12,00	11,50	11,25	11,00	
18,00	17,50	16,75	16,25	14,00	12,25	12,00	11,75	11,50	
19,00	18,25	17,50	17,00	14,50	12,75	12,25	12,00	11,75	
19,75	19,00	18,25	17,75	15,00	13,00	12,75	12,50	12,00	
20,50	19,75	19,00	18,25	15,50	13,50	13,00	12,75	12,50	
21,50	20,50	19,75	19,00	16,00	13,75	13,50	13,00	12,75	
22,50	21,50	20,50	19,75	16,50	14,25	13,75	13,50	13,00	
23,25	22,25	21,25	20,50	17,00	14,50	14,00	13,75	13,25	
24,25	23,25	22,25	21,25	17,50	15,00	14,50	14,00	13,75	
25,25	24,00	23,00	22,00	18,00	15,25	14,75	14,50	14,00	
26,25	25,00	23,75	22,75	18,50	15,50	15,25	14,75	14,25	
27,25	26,00	24,50	23,50	19,00	16,00	15,50	15,00	14,50	
28,25	26,75	25,50	24,25	19,50	16,25	15,75	15,25	14,75	
29,50	27,75	26,25	25,00	20,00	16,75	16,25	15,75	15,25	
30,50	28,75	27,25	25,75	20,50	17,00	16,50	16,00	15,50	
31,75	29,75	28,00	26,50	21,00	17,25	16,75	16,25	15,75	
32,75	30,75	29,00	27,50	21,50	17,75	17,00	16,50	16,00	
34,00	31,75	30,00	28,00	22,00	18,00	17,50	17,00	16,25	

Ez annyit jelent, hogy egy -6.0D rövidlátó szemüveget viselő páciensnek csak -5.5D.-s kontaktlencsére van szüksége, ugyanakkor egy +6.0D távollátónak, ha szintén kontaktlencsét szeretne, akkor a kontaktlencséje +6.5D lenne.

Az egyik esetben 8 %-kal gyengébb, a másikban 8 %-kal erősebb lesz a kontaktlencse dioptriája, mint a szemüvegé. Másképpen fogalmazva ennyivel csökken, illetve növekszik a szemfenéki képkicsinyítő, illetve növelő hatásképeket egyesíteni, és egy képi információként feldolgozni.

Ilyenkor a szemész kénytelen a „gyengébb”, tehát nagyobb üvegyígyű szem előtt levő tökéletes látást adó lencsét addig csökkenteni, míg a beteg számára ez elviselhetővé nem válik két szemmel. Természetesen a csökkentett dioptriaérték miatt a „gyengébb” szem látóképessége rosszabb lesz. Ez az ára a kétszemes együttlátásnak.

Nézzünk egy egyszerű példát: mindenkinek volt már a kezében gyújtólencse, vagy szemüveg, ha átnézett rajta, akkor az egyik nagyított, a másik kicsinyített és különböző távolságról adott éles képet, egyenes állásút, vagy fordított állásút. A szemlencse egy bikonvex lencse, melynek elülső felszíne laposabb. Átlagos vastagsága 4 mm körül van és a törőereje 21–33 D között képes változni és az életkor előrehaladtával jelentősen csökken.

Mind a **TÁVOLLÁTÁST**, mind a közellátást kiváltó mechanizmusban három olyan eltérés van, ami befolyásolja a hiba kialakulását. Az egyik a szemlencse eltérő domborúsága, az ebből adódó törőerő változás, és fókuszpont változás által, a másik a szemlencse és a látóhártya egymástól való hibás távolsága, a harmadik a szaruhártya görbületi sugár eltérése, ami hatását tekintve bizonyos mértékig egyezik a szemlencse okozta elváltozással.

Könnyű belátni, hogy ha a fénytörési hibákat vesszük alapul, akkor az egyik esetben arról van szó, hogy a szemlencse különböző vastagságú, ez a törési, vagy *index hiba*, a másik esetben, amikor *tengelyhiba* van, akkor viszont a szemlencse helyes méretű, és egyforma bármelyik hibát is nézzük. Ha ehhez még hozzá tesszük azt, hogy a korrigáló szemüveglencsék kb. 12-13 mm-re vannak a szem elülső felszínétől, és a határoló közeg ebben az esetben levegő, míg a szem esetében „víz” akkor belátható, hogy egy bonyolult törőrendszerrel állunk szemben, amelyeknek eredő kicsinyítő és nagyító képessége egy-egy esetben nem lehet ugyanaz. Ennek hatásairól már szóltunk az előzőekben.

Még egyszer térjünk vissza az index és tengely hibákhoz.

Távollátás esetén, ha index hiba van, akkor a szemlencse gyengébb és a tengely fiziológiás, tengelyhiba esetén a szemlencse erőssége normális, ugyanakkor a szemgolyó tengelye a fiziológiásnál kisebb. A fentiek ismeretében könnyen belátható, hogy bár a korrekciós szemüveglencse mindkét mechanizmus (index illetve tengely eltérés) esetén ugyanolyan erős lesz, így hatása az írásképre azonos, de a korrekció nélküli írásképmár akár eltérő is lehet.

Természetesen jelentősen változik a helyzet akkor, ha közeli látásteljesítményre van szükség (írás, olvasás), ilyenkor több folyamat játszódik le. Az egyik a közeli tárgy miatt széttartóbbá váló fénysugarak összegyűjtését elősegítő a szemlencse domborúbbá válik. A másik az ehhez kapcsolódó „nézősugár”, szükségeszerű fokozottabb összetériteése, ami a külső szemizmok segítségével a szemgolyók befelé fordulását eredményezi, és harmadsorban egy ehhez kapcsolódó reflexes pupilla szűkülés, mely a szemlencsék természetes széli aberrációját, torzulását van hivatva kiszűrni.

A teljesség igénye nélkül még egy jelenséggel kell itt foglalkozni. Arról van ugyanis szó, hogy az alkalmazkodás (akkomodáció) létrejöttéhez a belső szemizom és a lencse ellentétes irányú mozgására van szükség és ez más-más helyzetet eredményez a rövid- és a távollátó esetében.

Alaphelyzet:

A szemlencse alaphelyzetében igyeckszik a legdomborúbb lenni, tehát gömbfelszín felvételére törekszik, ennek mértéke határozza meg az elérhető legnagyobb alkalmazkodást, tehát a legközelebbi közel pontot. Ezzel szemben a sugárizom, mely belülről körkörös az ínhártyához tapad, akkor van a legellazultabb állapotában, amikor ennek hatására a lencse leginkább elvékonyodva a távollátásra van beállítva. *Az emberi szem a régi vadászó ősök örökségeként ugyanis a távollátásra van elsősorban programozva és amikor az izom aktív munkával összehúzóódik, akkor ennek következtében a lencsének lehetősége lesz a passzív domborúbbá válásra, tehát a közelre nézésre.*

Ennek két következménye van: az egyik, hogy a teljesen ellazult sugárizom mellett a lencse aktuális domborúsága tovább már nem csökkenthető, aminek következtében a rövidlátó nem tud aktívan saját erejéből tovább alkalmazkodni a távoli látáshoz, a másik az, hogy ezzel szemben ugyan a távollátó képes aktív izommunkával a lencse gyengeségét korrigálni, de ez számára állandó, a fénytörési hiba mértékétől függő kisebb vagy nagyobb aktív munkát jelent, ami mivel harántcsíkt izomról van szó, egyrészt fáradás okozta panaszhoz vezet (fejfájás), másrészt pedig egy idő után a kimerülés miatt a látás korrigáló képesség csökkenéséhez is vezet.

Részletesen kellene itt még beszélni a távollátás néhány olyan aspektusáról, ami a másik két fénytörési hibára nem jellemző általában. Nevezetesen arról van szó, hogy rövidlátás esetén elsősorban a dioptrianövekedésből adódó folyamatos lencseerősség növekedés hatása „szűk” időintervallumon belül viszonylag stabil. Az esetleg kialakuló kancsalság is csak nagyobb dioptria esetén és kisebb valószínűséggel jelentkezik, mint írást befolyásoló tényező, szemben a távollátásnál tapasztaltakkal.

Távollátásra eleve egy elég nagyfokú „veleszületettség és ebből adódó stabilitás” jellemző, ami azt jelenti, hogy a fénytörési hiba jelentősen nem változik az életkorral (a pubertás korban persze ez alól lehetnek kivételek). Ezen „stabil” hibákon belüli hatását és következményét tekintően megkülönböztetünk 3 kategóriát a fénytörési hiba erősségének függvényében.

Az *első csoportba* tartozó alacsony dioptriaértékű eseteknél, amikor az akkomodáció fokozott igénybe vétele révén képes a hiányzó törőerőt pótolni, akkor jó távoli látóképességű lehet akár a hiányt pótló szemüveg nélkül is. Ezt a csoportot nevezzük *facultatív hypermetropiának*. Ezzel együtt azonban az állandóan igénybe vett alkalmazkodás panaszokhoz vezethet és emiatt szükség lehet a korrigáló szemüveg viselésére.

A *második csoportba* az ún. „középerős” fénytörési hibások tartoznak. A túlzott akkomodáció a hozzá szorosan kapcsolódó külső szemizom munkával túlműködik, ezért egyrészt kancsalság jön létre, melynek következtében az egyik szemből, a kancsalító szemből érkező kép nem a személy által tudatosan figyelt kép lesz. Mivel ez zavaróan hat az észlelésre, ezért az agy automatikusan kikapcsolja az ebből a szemből érkező képeket és létrejön a kancsalság mellé a következményes tompalátás is. Következményeként megszűnik a kétszemes együttlátás, a binocularitás, és a tér illetve mélységlátás. Ezeket nevezzük *relatív hypermetropiásoknak*. A megoldás minden esetben a maximális korrekció viseltetése, kiegészítve az átmeneti takarással esetleg kancsal műtéttel.

A *harmadik csoportba* tartozóknál már olyan magas a fénytörési hiba mértéke, hogy a szervezet képtelen bárminemű korrekcióra és ezért a betegek sem távolra, sem közelre nem látnak jól, és *absolut hypermetropoknak* nevezzük őket. Itt is csak a teljes és maximális korrekció hozhat eredményt.

Ki kell emelni az akkomodáció életkorral bekövetkező csökkenését, mivel az az addigi kompenzációs lehetőséget rontja. Ennek kimerülésével az addig latens és kompenzált állapot dekompenzálódik, és a hypermetropia manifesztté válik annak minden következményével együtt, amennyiben nem kapja meg a beteg a megfelelő szemüveget.

Ha számszerűsíteni akarjuk a fenti kategóriákat, akkor megközelítő értéként az alábbiakat adhatjuk meg: Facultatív hypermetropia „0”D- tól +3.0D-ig lehet, relatív hypermetropia +3.0D-től +7.0D –ig terjed, az efeletti értékek esetében beszélhetünk abszolút hypermetropiáról.

Bemutatok egy érdekes kísérletet, melynek lehet grafológiai vonzata is: adott átmérőjű, azonos erősségű rövidlátó és távollátó lencséken, illetve törés nélküli ún. „ablak” üvegen át különböző távolságból fél szemmel kell meghatározni, hogy egy tesztsorban hány betűt lát a vizsgálat alanya.

Elméletileg azt várnánk, hogy a papírtól eltávolodva mindhárom esetben egyre több betű kerül a látótérbe, értelemszerűen a rövidlátó lencse esetében több, a távollátó lencse esetében kevesebb, mint az „ablak” üvegénél. Ezzel szemben az „ablak” üvegben és rövidlátó lencse esetében ez így is van, a távollátó lencse esetén viszont szinte mindhárom esetben ugyanannyi betűt észlel látóterenként. Ennek oka az igénybe vett saját kompenzációs képesség.

Van még egy olyan optikai hatása a lencsének, amire nem szoktak gondolni, ez pedig a hasábos hatás. Hogy ez hogyan jelentkezik a szemlencsénél, illetve a korrigáló szemüvegek különböző erősségű és hatású (gyűjtő-, szórólencse) lencsénél lényeges lehet a kialakuló íráskép szempontjából.

A teljesség igénye nélkül ez a jelenség abban áll, hogy a távol- és közellátó lencséknek van hasábos hatása. Mint tudjuk távollátó üveg esetén két alapjával egymás felé fordított hasábként működik, míg rövidlátó lencsében két csúcsával szembefordított hasábként képzelhető el. A hasáb a fény útját az alapja felé elhajlítja, ha tehát a szemüveges ember nem a szemüveg optikai középpontján néz át, akkor ezzel a hatással is számolni kell, mégpedig változó mértékben és jelleggel. A szemmozgásnak megfelelően az ember nem ugyanott néz ki folyamatosan, és ez az állandó változás állandóan változó hasábos hatást hoz létre. A másik ehhez kapcsolódó jelenség a lencsék olyan torzító hatása, ami a távollátó üveg esetén „hordó”-, és közellátó üveg esetén pedig „párna”-szerű torzulást eredményez.

A szemészek nagy és máig „megoldatlan” problémája a gyermekek teljes körére kiterjedő hatékony és eléggé szenzitív szűrési módszer kialakítása. Ezt a problémát időszerűvé és sürgetővé teszi az a tény is, hogy az utóbbi 10-15 évben jelentősen megnőtt a rövidlátók száma a pubertáskorban.

Ezzel együtt nem felejtkezhetünk meg az életkor előrehaladtával csökkenő arányú távollátókról, mivel az ő problémájuk, ha úgy tetszik „súlyosabb” mint rövidlátó társaiké. Ők ugyanis nem hivatkozhatnak fokozatosan romló távoli látóképességre, helyette a látszólagos „jó” látásélesség mellett a gyakran rejtve maradó és még nem manifesztálódó facultatív hypermetropiájuk miatt fejfájással, fáradékonysággal küszködnek. A szervezetük a folyamatos fokozott túlterhelés elkerülése érdekében olyan trükköket vet be, mint a fáradtság, „az engem ez nem érdekel, ezért nem olvasom el, nem tanulok” érzése, amit a környezet esetleg még meg is erősít. Ezek mögött a megállapítások mögött sokszor nem valódi pszichés történés áll, amit az is bizonyít, hogy ezek a gyerekek megkapva a megfelelő korrekciót az addigi érdektelenség és „rossz tanuló” kategóriából átkerülnek a jók, vagy a legjobbak közé. Míg azok, akik korrekció hiányában teljesítenek esetleg iszonyú tehertétellel végzik munkájukat, energiájuk nagy részt a korrekciós hiány pótlására fordítva.

Ezen kör írásvizsgálatát a dioptria okozta módosító hatás mellett befolyásolja még a „rejtett” vagy valódi kancsalság jelenléte, a bizonytalan kétszemes együttlátás, a tér és mélységlátás bizonytalansága vagy hiánya. Emellett még a mintavétel körülményeit is befolyásoló hatásként kellene említeni az akkomodáció időben való gyengülését. Az írás megírása esetén az írás előrehaladtával csökken az akkomodáció és a hiba korrigáló képessége egyre fokozódó eltérést hozva létre az írásképből. Ez felveti annak kérdését, mennyi az egyszerre megíratandó minta terjedelme, ha feltételezett távollátót akarunk vizsgálni.

A távollátók még egy speciális kategóriájáról kell itt beszélni, nevezetesen arról, akik hormonális hatás következtében a pubertás ideje alatt előbb emetropizálódnak („egészséges” fénytörésűvé válás), majd kisebb–nagyobb idő múlva rövidlátókká válnak.

Végül meg kell említeni, hogy az írást befolyásoló sok természeti hatás közül itt csak a fénytörési hibákat vettük figyelembe és nem foglalkoztunk az esetleges izomegyensúly zavar okozta írásbefolyásoló hatással, mint állandó hatást adó befolyásoló tényezővel, illetve a tér és mélységlátás esetleges zavarainak szintén írásképet befolyásoló hatásával sem.¹

¹ Az érdeklődéseket a grafonet@axelero.hu e-mail címen, vagy a 06/30/9941962 telefonszámon várom

HÍREK, ESEMÉNYEK, ADATOK

SZABÓ ERVIN ANTAL

ÖSSZEÁLLÍTÁS A KÜLFÖLDI SAJTÓ NEMZETBIZTONSÁGI KÉRDÉSEKET ÉRINTŐ CIKKEIBŐL

Ki áll a terrorizmus mögött Oroszországban?*

Ma a terrorizmus – háború. Háború, amelyben államok és azok kormányai, politikai pártok, speciális szolgálatok, transznacionális üzleti szervezetek vesznek részt. Ez egy üzlet, amely szolid osztalékot eredményez pénz, megrendelések, vállalkozási szerződések, területek, természeti erőforrások formájában, de a legfontosabb – a hatalom. A terrorizmus hatalmas politikai, gazdasági, morális veszteségekkel jár, erős pszichológiai nyomást gyakorol a tömegekre, egyre több és több ártatlan ember életét követeli, fenyegeti az egész világ biztonságát. Országunk ezeknek a folyamatoknak az egyik legmozgalmasabb kereszteződésében áll. Nálunk nem csak létezik a terrorizmus problémája, hanem évente fokozódik, és már összállami problémává vált, amely összefügg Oroszország nemzeti biztonságának biztosításával.

Oroszországban, mint a világ többi részében is, a terrorizmus időtlen idők óta ismert. A történelemből az orosz terrorizmus sok arcát ismerjük – anarchizmus, jobboldali, baloldali fehér, vörös terror stb. A terroristák között mindig ott voltak a szociális igazságosság harcosai és a fanatikusok, a „nemzeti eszme” harcosai és a terrorizmust az anyagi előnyök megszerzésére használó ravasz spekulánsok is. Az 1950-es évek elejére a szovjetellenes terrorista mozgalmakat széttűzték és a terrorizmus gyakorlatilag évtizedekre eltűnt a szovjet társadalom életéből. Az emberek megszokták a nyugodt életet és a „terrorista” fogalma számukra a nyugati világ és az Arab Kelet attribútuma.

Valahol a '70-es években a terrorizmus hirtelen visszatért Oroszországba (pontosabban nem Oroszországba, hanem a Szovjetunióba, amelyet Nyugaton mindig Nagy Oroszországgal azonosítottak). De ez már nem az oroszoknak a történelemből ismert „saját természetű” terrorizmus volt. És, tulajdonképpen ez

* Jurij Ivanovics Drozdov „Politika” 2004.december

nem is „visszatért”, hanem külföldről zúdították országunkra. Éppen ezért teljes joggal nevezhetjük ezt „importált terrorizmusnak”. A kezdet kezdetén tisztán „import változatban” jelentkezet – a Nyugat számára már jól ismert, de addig az oroszok számára gyakorlatilag ismeretlen akciókban – túszedés, repülőgépek eltérítése.

Ugyanakkor, a '80-as évek végéig Oroszországban még az ilyen terrorizmus is csak csíra állapotban leledzett. A túszedések és a repülőgép eltérítések természetesen, a szovjet vezetés számára kellemetlenek voltak. De, egyrészt, ez nagyon ritkán fordult elő, másrészt, a szerteágazó és jól felkészített szovjet speciális szolgálatok elég gyorsan megkezdték az ellenük folytatott harcot. Ezért az a gondolat, hogy már néhány év múlva vasútállomásokat, mi több lakóépületeket kezdenek felrobbantani, senkinek nem jutott eszébe. Pontosan itt mi, akik a dialektikus materializmus eszméin nevelkedtünk, teljesen megfeleledkeztünk a dialektika egyik alapvető törvényéről – minden, ami többé vagy kevésbé kedvező környezetbe kerül, elkezd fejlődni és tökéletesedni. Bizonyos mértékig mentségünkre szolgálhat, hogy „környezetünket”, abban az időben, nem tartottuk kedvezőnek a terrorizmus számára. Sajnos. Azért, mert éppen a '80-as évek végén érzékelhető volt ennek a kedvező „környezetnek” bűnügyi-terrorizmusba való átnövése. És mi, valamennyien (nagyon kevés kivétellel), akiket megbabonázott a szovjet „Olümposz” csúcsáról, a peresztrojkról és az „új gondolkodásmódról” elhangzott szavak, a legaktívabb módon hozzájárultunk ehhez az átnövéshez.

Most látjuk, hogy ezek a kezdetektől fogva sikertelenségre voltak ítélve: átgondolatlan volt a reformok sorrendisége (gazdasági, politikai, szociális stb.); nem került kidolgozásra a reformok eléggé érthető stratégiája összességében és nem lett meghatározva az egyes elemek megvalósításának taktikája; nem volt biztosítva a reformok támogatása a szövetségi köztársaságok oldaláról; nem jelöltük ki a visszavonulás útvonalait a sikertelenség esetére; nem számoltunk a „peresztrojka” lehetséges következményeivel; és a legfontosabb – pusztító átszervezések érték az erőszakszerveket, kivétel nélkül.

A gorbacsovi peresztrojka startja után megkezdődött a szövetségi köztársaságokat egységes államként összetartó Szovjetunió politikai rendszerének lebontása. A népképviselők, ugyanakkor, nem álltak meg annál, hogy lerakják a Szovjetunió lerombolásának alapjait. Jóval mélyebbre süllyedtek és Törvényt fogadtak el, amely kiváltotta már a szövetségi köztársaságok széthullását, és amelynek teljes joggal a számlájára írható a „forró pontok” megjelenése Oroszországban, Grúziában és Azerbajdzsánban. A Szovjetunió Legfelső Tanácsa által 1990. április 26.-án elfogadott Törvényről van szó, ahol írva van, hogy „a Szovjetunió szubjektumai a szövetségi és autonóm köztársaságok”.

Ez a kezdete volt egy jóval későbbi jelceni „Fogjátok a szuverenitást, amennyit csak bírtok” javaslatnak. Borisz Jelcin lényegében korlátlan szuverenitást javasolt az orosz autonóm köztársaságoknak, de Oroszország keretein belül akkor, amikor az április 26.-i Törvény gyakorlatilag kiragadta az Orosz Föderációból az összes azt alkotó köztársaságot. Természetesen, ez a nacionalizmus fokozott hullámát váltotta ki, és sok tekintetben meghatározta azt, ami ma a Csecsen Köztársaságban történik. Bár annak idején a szeparatisták a Csecsen-Ingus Autonóm Szovjet Szövetségi Köztársaságban még nem képezték valamiféle reális erőt és 1991. őszeig nem volt meg Csecsenföldön az oroszellenes szeparatizmus reális veszélye. Ez egy kicsit később lényegében az orosz vezetés „járult hozzá” a csecsen szeparatizmus pozíciójának megerősödéséhez és Csecsenföldnek a bandita-terrorista enklávévá alakulásához.

A peresztrojka eszméit, a népképviselők kongresszusait, a Legfelsőbb Tanács üléseit az elejétől a végéig valamennyi elektronikus média közvetítette, végletekig politizálta az ország lakosságát. A tömegtájékoztatási eszközök tájékoztatást adtak arról, hogy látszólag minden ok nélkül forrongani kezdtek a nemzetiségi területek. Komoly, nemzetiségi alapú összecsapásokra került sor Namanganban, Osban, Fergánában, Új Uzgenban. Az Állambiztonsági Bizottság (KGB) először regisztrálta a Közép-Ázsiába megkezdődő beáramlási hullámát az igen radikális iszlám eszmék vándor prédikátorainak. Ezeket Törökország titkosszolgálatai küldték oda, melyet azok nem is igen tagadtak. Ellenkezőleg, még büszkélkedtek is ezekben az eseményekben való részvételükkel, nem restelltek erről a nyílt sajtóban is beszélni.

Így, a Szovjetunióban először hívta fel magára a figyelmet az etnikai alapú terrorizmus, a többnemzetiségű állam számára a legveszélyesebb terrorizmusforma. A legvéresebb és legkegyetlenebb. Egyidejűleg terrorista akciók kezdődtek, amely a politikai terrorizmus elnevezést kapta – ez egyértelműen nem szovjet (és nem orosz) gyökerű, melynek számos bizonyítéka van. A politikai terrorizmus hatalmas megnyilvánulása volt az örmény-azerbajdzsán konfliktus kirobbantása volt, amelynek annak kezdetéig semmiféle komoly oka nem volt.

Valamennyi ezen eseményben aktívan részt vettek a helyi köztársasági és egyes moszkvai politikusok. Törökország, Nagy-Britannia, Irán, Franciaország, USA speciális szolgálata, valamint az összes helyi bűnözői klánok. Ugyan ezek az erők álltak a Grúziában lezajlott események mögött is. Hasonló forgatókönyv alapján építették a terrorista környezetet Dél-Oszétia, Abházia, Dnyeper-mellék, Észak-Oszétia, Csecsen-Ingus Köztársaság konfliktusaiban. A Baltikumban aktívan dolgoztak az NSZK és USA speciális szolgálata, amelyről annak képviselői a későbbiekben nyíltan beszéltek a nyugati és a baltikumi sajtóban.

Törökország miniszterelnöke Demirel 1992. februárban programbeszédet tartott, amelyben kinyilvánította, hogy a Szovjetunió szétesése következtében

csodálatos perspektíva nyílt a „az Adriától a volt Kínai Nagy Falig terjedő gigantikus török világ” létrehozására.

Új fejezet kezdődött történelmünkben. A „legfájóbb pont” az Észak-Kaukázus lett. Az etnikai-szeparatista terrorizmus központja pedig – Csecsenföld.

Bizonyíték arra vonatkozóan, hogy a csecsen terror mögött érdekelt külső erők állnak, több mint elégséges. Például, 2002.-ben az OF Védelmi minisztérium speciális rendeltetésű alakulatai által végrehajtott, Aszlan Maszhadov törzsének felszámolását célzó speciális művelet során a zsákmányolt dokumentumok között volt egy úgynevezett könyvelési napló. A „Bevétel” fejezetben, többek között, feltüntetésre kerültek befolyt összegek a Törökországban, Jordániában és Pakisztánban bázisokkal rendelkező számtalan szervezettől. Az összeg nem kevés – 4 millió 995 ezer 378 dollár. További 50 ezer dollárt adott a törvénytelen fegyveres alakulatok működésére Csecsenföld korábbi, ex-elnöke Zelmihan Jandarbijev.

Oroszország Belügyminisztériumának adatai szerint a csecsen fegyvereseknek történő anyagi-pénzügyi segítségnyújtás érdekében több mint 60 nemzetközi szélsőséges iszlám szervezetet mozgósítottak, 100 külföldi céget és 10 bankcsoportot. Sokak mellett pénzügyi segítséget nyújtottak: „Sakira International” nemzetközi szervezet, amely egy sor európai és ázsiai államban működik, és sokmilliós költségvetése van, „Muzulmán Testvérek”, „Iszlám Világ”, „Jordániai bizottság a Csecsen Köztársaságnak történő segítségnyújtásra”, „Dzsamaa-at-i-Islamia”, „Al-Kaida”, „Al-Haramein”, Hezb ut-Tahrir”, „Csecsenfölddel való szolidaritás pakisztáni bizottsága”.

A „Talibán” mozgalom kormányának külügyminisztere A. Mutavakil egyébként azonnal „beismerte”, hogy akkor, amikor „sok muzulmán állam pénzzel és fegyverrel segíti Csecsenföldet, de ezt titkolják”, - a talibok „nyíltan vállalják a csecsen szeparatisták támogatását”. Emlékeztetnénk, ez az a „Talibán”, amelyet az USA CIA közösen hozott létre Pakisztán Belügyminisztériumával.

Aktívan pénzelték Dagesztánban és Csecsen-földön a fegyvereseket az USA-ban (New-jersey, Illinois, Maryland) élő észak-kaukázusi diaszpóra képviselői. A segítség a jótékonyági, vallási és népművelő szervezeteken keresztül érkezett. Az USA-ban a mai napig több mint 50 bejegyzett iszlám kötődésű non-profit, társadalmi szervezet található, amelyek önkéntes adományokat gyűjtöttek és tagdíjakat a Csecsen-földön történő pénzügyi és humanitárius segítségre.

Így vagy úgy Csecsenföldön hivatalosan, mint minimum 17 legkülönbözőbb nemzetközi szervezet „villant fel”. Politikaiak, hivatalosak, vallásiak és egyszerűen csak kevéssé ismertek. Például, megjelentek ott az „Ügynökség az

adventisták felszabadításáért” (ADRA) munkatársai. A Kaukázus hegyei között hol találtak adventistákat? Voltak olyanok is, mint a nemzetközi korporáció „Merci” (?) és a norvég „Templomi segítség”.

Csak 2000. év néhány hónapja alatt a kevésbé ismert szervezet „Segítség Németországnak” 350 ezer dollárt ajándékozott a csecseneknek. A dán menekültügyi tanács – 700 ezer USD-t, „Iszlám felszabadítás” – 1 millió 400 ezer USD-t, „Kényszerrel áttelepítettek norvég tanácsa” – 500 ezer USD-t, „Lengyel humanitárius akció” – 75 ezer USD-t Nem is olyan kevés ez néhány hónap alatt. És ez csak a hivatalos adomány. A „Help” német szervezet 2000-ben 7 millió márkát „különített” el Csecsen-földnek és milliót 2001. januárban.

Azt, hogy milyen „fekete” összeget különítettek el csak találgatni lehet. Azért, mert a szervezetek többségének származását homály fedi. Finanszírozási forrásaik nem ismertek: a belga „MSF” szervezet – tagdíjak; „Norvég templomi segítség” – szintén. Sötét történet a holland „MSF”-fel, „Salvation Army” „Kap Anamur” és sok más Csecsen-földön „dolgozó” szervezettel.

A csecsen terroristák 2001. január 9.-én elrabolták az USA állampolgárát Kenneth Glackot, aki az „Orvosok határ nélkül” nemzetközi szervezetben dolgozott, amelyet hivatalosan a holland kormány és ismeretlen szponzorok finanszíroznak, akik mindenféle felesleges zaj nélkül dollár milliókat utalnak át a szervezet számlájára. Mint kiderült, ez a szervezet nem csak az orvosoknak segít, hogy eljussanak a „forró pontokra”. Az orosz speciális szolgálatok adatai szerint az első csecsen kampányban az „orvosok határ nélkül” mindenféle egészségügyi végzettség nélkül is foglalkoztak az akkor még élő Dudajevnek Csecsen-föld különböző körzeteibe történő eljuttatásával. Az említett „Help” német szervezet saját bázisain oktatta a csecsen fegyvereseket az aknatelepítés-robantás „művészetére”.

Ismert az angol „Halo-Trast” szervezettel (magán katonai vállalkozás) kapcsolatos botrány. Elméletileg a „Halo-Trast”, melyet a 80-as évek végén Nagy-Britanniában hoztak létre, mint jótékonyági nem üzleti szervezetet, a fegyveres konfliktusokat elszenvedett, elaknásított területek aknamentesítéséhez végrehajtásához nyújt segítséget. Gyakorlatilag, a letartóztatott csecsen fegyveresek tanúvallomása szerint, 1197-től magának a „Halo”-nak a kiképzői több mint száz robbantási szakértőt készítettek fel. Ismert, hogy a „Halo-Trast” finanszírozását Nagy-Britannia Nemzetközi Fejlesztési Minisztériuma, az USA Külügyminisztériuma, az Európai Szövetség, Németország, Írország, Kanada, Japán, Finnország kormányai, valamint magánszemélyek végzik.

Az „aknamentesítési munkálatok” végrehajtását a Csecsen Köztársaság teljes területének általános topográfiai felderítésével kezdték a lakott településeknek a NATO koordináta rendszeréhez történő kötésével.

Később a „Halo-Trast”-ban elkezdtek aktívan dolgozni a Csecsen-föld területére történő, különböző berendezések illegális leszállítására vonatkozó kérdésen. Richard Beiles, a „Halo-Trast”-nak az Észak –Kaukázusban folytatott tevékenységének koordinátora 1998. májusban tájékoztatta vezetését Londonban: „Halo-Trast” nem bejegyzett és ezzel összefüggésben nem tudja elvámoltatni a szállítmányokat az orosz vámhivataloknál...” A „békés” angolok akkor elhatározták, hogy a csempész útvonalakat használják fel, melyeken keresztül a szállítmányok eljutottak a csecsen fegyveresekhez. Így aztán, Charlie Emmei (a „Halo-Trast” leányvállalatának munkatársa Abháziában) is 1998. márciusban tájékoztatta Londont: „Szándékomban áll a berendezések leszállítása érdekében Baszajevhez fordulni segítségért”.

Érdekes, miként viszonyult volna Nagy-Britannia kormánya ahhoz, ha valaki bizonyos „berendezéseket dobott volna át az IRA számára? Vagy 100 utászt (műszaki katona) képzett volna ki nekik?

A „Halo-Trast” egyik koordinátorának beszámolójában az áll: „Az utászok első csoportja jelenleg áll kiképzés alatt. Ezek valamennyien – korábbi fegyveresek Acsha-Martánból”. Az említett program az NSZK területén realizálódott és a német kormány finanszírozta, ami annakidején a német sajtóban is vitát váltott ki. Megállapításra került, hogy a „Halo-Trast” munkatársai Csecsen-föld területén aktívan foglalkoztak hírszerző információk gyűjtésével a szociális-politikai, gazdasági és katonai kérdésekre vonatkozóan. És ez a história a csecsen terrorizmusról őfelsége Nagy-Britannia királynője alattvalóinak részvételével nem az egyetlen.

Washingtonban 1997. áprilisban bejegyzésre került a Kaukázus –Amerika kereskedelmi-ipari ház (KATPP), amelyet egy bűnöző és Dudajev kormányában a volt „külső hírszerzés vezetője” Hozs-Ahmed Nuhajev irányított.

A KATPP megkezdte a „Kaukázusi közös piac” projekt kidolgozását és két hónap múlva nyilvánosságra hozta Csecsenföldnek a világ pénzügyi rendszerébe történő integrálásának projektét. Ugyan azon év júniusának végén Svájcban, Kraitz-Montanában megtartott nemzetközi fórumon a projektet jóváhagyták és megtalálta szponzorát a Margaret Theacher védnöksége alatt működő Goldsmiths’ pénzügyi csoport képviselőjének lord Alister Macalpaina személyében.

Jelenleg, az Internet adatai szerint, Oroszországban képviselettel és kirendeltséggel rendelkeznek az USA, NSZK, Nagy-Britannia és a NATO különböző jellegű Alapítványai és Kutató Központjai, szétszórva országszerte olyan számban, amely meghaladja a Föderáció összes alanyának számát.

A „furcsa” szervezetek kategóriájához lehet sorolni a „Béke hadtest”-et (amerikai kormányzati szervezet, amely 1992. óta működik az Orosz Föderáció területén) is. Jelenleg országunkban tartózkodik kb. 200 amerikai önkéntes, akik Oroszországnak csaknem 30 régiójában dolgoznak. Ezen szervezet soraiban 30 olyan munkatárs került felderítésre, kiszűrésre, akik az oroszországi régiókban a szociális-politikai és gazdasági helyzetről, a hatalmi és irányítási szervek munkatársairól, a választások menetéről stb., szóló információkat gyűjtöttek.

A „Nurdzsular” török vallási-nacionalista szekta, amely Oroszországban az általa létrehozott cégeken keresztül „Szerhat”, „Efljak”, „Toros”, „Tolerance” és az „Ufuk” alapítványok, a feladatok széles spektrumát oldotta meg a török hírszerzés érdekében.

Egyébként Törökországban (az USA szövetségese, a NATO tagja) található az egyik legnagyobb központja a nemzetközi „jótékonyági” pénzek Csecsenföldre történő eljuttatásának. Ebben az értelemben nem utolsó szerepet játszott Katar hírszerző szolgálata a „Muhabarat”, amely Oroszországban „jótékonyági” legenda fedésével működött.

Ma Csecsenföldön a szituáció folyamatosan változik, ám a végleges reális eredmény egyelőre nem látható. A Számvevőszék ellenőrzései azt mutatják, hogy Csecsenföld újjáépítésére szánt pénzeszközöket ugyan úgy, mint korábban (habár kisebb mértékben) elsikkasztják; a nagy kiterjedésű hadműveletek befejezése ellenére Csecsenföldről a korábbiakhoz hasonlóan szinte naponta indulnak „200-as szállítmányok”; a fegyveres bandák legvéresebb vezetői továbbra is szabadlábban vannak.

Ám Csecsenföld nem az egyetlen fenyegetés országunk egységére. Az „iszlám” téma aktívan játszik ellenségeinknél. Létezik egy felsorolása a szélsőséges, terrorista és nem kormányzati szervezeteknek és alapítványoknak, amelyek tevékenysége sérti az Orosz Föderáció biztonságát. Ebbe beletartoznak:

1. Legfőbb katonai Madzslizsul a Kaukázus modzsahedek egyesített erői Surája (Csecsen-föld);
2. Icskéria és Dagesztán népeinek Kongresszusa (Csecsen-föld);
3. „Bázis” („Al-kaida”, Afganisztán);
4. „Asbat al-Ansar” (Libanon);
5. „Szent háború” („Al-Dzsihad”, „Holy War”, Egyiptom);
6. „Iszlám csoport” (Al-Gamaa al-Islamia, Egyiptom);
7. „Muzulmán testvérek” („Al-Ihwan al-Musilmun”, „Muslim Broterhood”, nemzetközi);

8. „Iszlám felszabadítás pártja” („Hizb út-Tahrir al-Islami”, „Islamic Salvation Party”, nemzetközi);
9. „Laksar i-Taiba” (Pakisztán);
10. „Iszlám csoport” (Dzsamaat-i-Islami”, Pakisztán);
11. „Talibán mozgalom” (Afganisztán);
12. „Turkesztán iszlám pártja” (korábbi „Üzbegisztán iszlám mozgalma”);
13. „Szociális reformok társasága” (Dzsamiat al-Islah al-Idzsti-mai”, „Social Reform Society”, Kuvait);
14. „Az iszlám örökség újjászületésének társasága” („Dzsamiat Ihia at-Turaz al-Islami”, „Islamic Heritage Revival Society”, Kuvait);
15. „Két szent háza” („Al-Haramein”, Szaúdi-Arábia);

Mint látjuk, valamennyi iszlám szervezet. Elsősorban pontosan a muzulmán régiók kerültek „áldozatként” kijelölésre az Oroszország elleni titkos hábo-rúban.

Az Orosz Föderáció azon muzulmán régiói iránt, amelyek követhetik a „csecsen utat”, kiemelt érdeklődést mutatnak Törökország, Szaúd-Arábia, Irán, Pakisztán. Szaúd-Arábia speciális szolgálatai felhasználják az iszlám szélsőséges szervezetek szervezeti struktúrái, amelyek más országokban működnek – marokkói „Al-Adl Ual-Ishan”, „As-Sabiba Al-Islami” és mások – többek között anyagi segítséget nyújtva a különböző jellegű szélsőséges szervezetnek, beleértve a csecsen szeparatistákat is. Csecsenföld, Karbardin-Balkar, Karacsajevo-Cserkesz, Baskíria és Dagesztán területein 1992-1994. években a szaúdi szervezetek az általuk létrehozott struktúrákon keresztül egész hálózatát nyitották meg az illegális félkatonai táboroknak, melyekben végrehajtásra került az „Iszlám jövőbeni védelmezőinek” intenzív ideológiai és katonai kiképzése.

A török és szaúdi befolyás erősödésével szemben áll Irán, amely kihasználva a Kaukázushoz és Közép-Ázsiához való közelségét, igyekszik a régió köztársaságait maga felé fordítani.

Pakisztán területén szintén található a fegyveresek kiképzését szolgáló táborok, jelentős mennyiségű fegyver és a modzsahed zsoldos jut el Európa „forró pontjaira” ezen ország területén keresztül. Pakisztán speciális szolgálatainak tevékenységében az egyik alapvető feladat céltudatos tanulmányozása Tádzsikisztánnak szélsőséges irányultságú fundamentalista iszlám állammá történő átformálásának és területének felhasználása az Iszlám későbbi expanziójára a Nyugat, mindenek előtt Oroszország irányában.

Íme ilyen, nem igazán lelket melengető kép alakult ki mára hazánkban. A terrorizmus első magvait külföldről szórták át hozzánk, de nagyon is kedvező talajra találtak, nem száradtak el, nem veszték el, és igen életképes hajtásokat hoztak. A hajtások gyorsan meghozták termésüket is, amelyeket ma nem csak mi magunk aratjuk le, hanem csodálkozásukra azok, akik ezt a magot nálunk elvetették. A terrorizmus bumerágnak bizonyult, amely megsemmisítvén az ellenséget visszafordul saját gazdájához. A tulajdonos pedig nem képes elhajolni előle.

Jó lenne minden felelősséget a terrorizmusnak a posztszovjet területeken történő jövőbeni alakulása miatt valaki kívülállóra hárítani, de nem sikerülhet. Ezért ma nekünk azzal kell harcolnunk, amit mi magunk, alapvetően, megszültünk. Az Észak-Kaukázus Oroszország szegényévé és fájdalmává vált, nem csak a külföldi speciális szolgálatok cselszövései miatt, amelyek, el kell ismerni, „eredményesen” dolgoztak ott, de a „jelcini időszak” orosz vezetésének valamilyen értelmes nemzetiségi és valláspolitikájának teljes hiánya miatt is, amely maga adott át minden adut az ebben a régióban folytatott harcban azok kezébe, akik sikertelenül próbálták meg ezt elérni évszázadok alatt.

Az utóbbi 2-3 évben a kormányzati feladatok amerikai ötletgyára és az USA védelmi minisztériuma által egy sor munka készült, amelyek önkéntelen figyelmet érdemelnek. Ez a meglehetősen impozáns halom 25 komoly politikai, katonai, – igencsak terjedelmes (300 oldal) – kutatási elemzés a háború és béke kérdéséről, a terrorizmus elleni küzdelemről, az amerikai speciális rendeltetésű alakulatokról és feladataikról az új körülmények között, az USA nemzeti érdekeinek régióiról Oroszország és a FÁK országok területén, az US Air Force feladatairól a posztszovjet térségben és az Oroszországgal való együttműködés amerikai feltételek szerinti irányairól.

Milyen irányokban is javasolják az amerikai–orosz kapcsolatok fejlesztését?

Mindenekelőtt – az Egyesült Államok erősen forszírozza a „katonáink közötti kapcsolatok jelentős javítását”. Az amerikai fél igyekszik meggyőzni bennünket, hogy elérkezett a „katonai turizmus” ideje, át kellene térni a közös hadgyakorlatokra és katonai doktrínára. Rajta, nézzük meg okait a katonai együttműködés forró kívánásának. Véleményünk szerint több is van.

Először, – Washington, a világban tapasztalható Amerika-ellenes hangulat növekedésének körülményei között, szeretné maximálisan csökkenteni a sűrűség szintjét Moszkvával. Ezt a gondolatot igazolja a nemzeti érdekek és Oroszországgal való kapcsolatok problémája amerikai Bizottsága is a 2003. szeptemberében készült „Az USA nemzeti érdekeinek előtérbe helyezése és az amerikai – orosz kapcsolatok” c. időszakos jelentésében. Ebben különösen kie-

melték, hogy „a Washington és Moszkva között meglévő véleménykülönbségek a kétoldalú kapcsolatok revíziója végrehajtásának szükségességéről szólnak azért, hogy egy lényegesen megbízhatóbb mechanizmusát dolgozzák ki az amerikai érdekek érvényesítésének e partnerségen belül és annak segítségével”.

Logikus. Hiszen a mai politikában a nemzeti és katonai biztonság kérdései túlsúlyának figyelembevétele, valamint annak, hogy a katonák a társadalom nagyon befolyásos és leginkább konzervatív részét alkotják (Oroszországban pedig ez az egyik utolsó akadály a totális „amerikanizálódás” útjában), pontosan az országaink közötti katonai-politikai együttműködés aspektusai válnak a legaktuálisabbakká.

Az időszakos jelentésben szintén szerepel, hogy „az együttműködés módszereinek és csatornáinak fejlődése és kiszélesedése nem csodaszer a véleménykülönbségek kialakulása ellen, de a jövőben segíthet azokat minimalizálni és elkerülni sok félreértést”.

Emlékeznünk kell, hogy az Egyesült Államok nem adta fel a reményt hogy Oroszországot amerikai érdekszférává alakítsa át. E stratégiai cél elérésére tekintetbe veszik a példa erejének felhasználását, az anyagi segítséget, a politikai és ideológiai ráhatást, a minden területre kiterjedő intenzív kontaktusokat, és amikor szükséges – a rábeszélést és a nyomásgyakorlást.

Másodszor, – ma az USA-ra súlyos teherként nehezedik Afganisztán és Irak problémája. Itt is, ott is gyakorlatilag folytatódnak a harci cselekmények, amerikai katonák halnak meg. Nem régen az amerikai katonai parancsnokság Afganisztánban, elhatározván, hogy szükséges a felelősség megosztása, kijelentette, miszerint itt az ideje ebben az országban a terrorista ellenes műveletek irányításának átadása a NATO parancsnokság erőinek.

Ezzel egyidejűleg a „Megrendelés” az Iránnal és Észak-Koreával való háborúra megtörtént. A már említett jelentésben kimondásra kerül, hogy figyelembe véve Moszkva erős regionális befolyását, szükséges bevonni azt az ezekkel az országokkal kapcsolatos problémák megoldásába (ami lehetővé teszi elkerülni a véleménykülönbségeket, megosztani a felelősséget és végül Moszkvát Washingtonnal egy oldalára, állítani a barikádnak, elszakítva tradicionális szövetségeitől).

A világpolitika ismert mestere Bzsezinszkij 2003. október 28.-án a „Világ és az új amerikai biztonsági stratégia” c. konferencián felszólalásában azt mondta: „Ha mi megkísérelnénk „Észak Korea problémáját” egyedül megoldani és csak erő segítségével, úgy az ilyen lépés azonnal kiváltaná az amerikaellenesség és a nacionalizmus hullámát Dél-Koreában, meggyorsítaná Japánnak, mint új nukleáris hatalomnak

a megjelenését, ami felboríthatná az erők stratégiai egyensúlyát az egész Távol-Keleten, Irán esetében szintén nem titkoljuk érdekeltségünket a despotikus teokratikus rezsim megváltoztatásában. Ám újfent csak az erőszakos preventív intézkedések elmélyíthetnék a helyzetet, és csak kiszélesítenék a „konfliktus zónát” a Közel-Keleten. Ezért van szükség Moszkvára az e régiókban hagyományosan erős politikai és hírszerzési lehetőségeivel”.

Harmadszor, – az USA nem készül kivonulni Közép-Ázsiából és katonai bázisainak megléte (sőt, újak nyitása) az orosz határok közelében komoly nehézségeket okoz az amerikai-orosz kapcsolatokban. És itt a felek szoros katonai együttműködésének imitációja igazolhatná az amerikai csapatok térségben történő állomásoztatását. Az USA-nak a nemzeti érdekek és az Oroszországgal való kapcsolatok problémáinak Bizottsága biztos abban, hogy „a kétoldalú orosz-amerikai kapcsolatok csak nyernének, ha Washington előzetes konzultációkat folytatna Moszkvával katonai bázisainak egy sor közép-ázsiai ország területén történő elhelyezésének kérdésében”.

Ugyanakkor a „Project Air Force” elemző-kutató intézet – része a „REND” nemzetközi tanácsadó cégnek”, amely az USA Védelmi Minisztériumával dolgozik – jelentésében „Következtetés Oroszország hanyatlásának szintjéről: tendenciák és következmények az USA és az USA légierő számára” – Oroszország határai közelében lévő az amerikai katonai bázisok rendeltetésével kapcsolatosan jóval világosabban nyilatkozik: „Az orosz-amerikai kapcsolatok rosszabbodásának esetében, a Légierő elemzői kötelesek megvizsgálni a határos országok területének felhasználást az előretolt állomásoztatás helyeként a krízishelyzetek megoldásánál”.

Ez pedig már komoly óvatosságra int annál is inkább, hogy a Pentagon elemzői figyelembe véve Oroszország geográfiai sajátosságait és kiterjedését, nem alaptalanul javasolják, hogy annak területén a katonai feladatok megoldásakor az alapvető teher az USA Légierőre hárul. Ennek nyomán a „Project Air Force” központ a fent említett következtetésben kiemeli: „Ezen feladatok teljesítése bonyolódik a megfelelő helyzetek tervezésének és felkészítésének teljes hiánya miatt. Általában, eddig az amerikai „Katonai gondolkodás” többet gondolt a lehetséges műveletekre és együttműködésre a volt szovjet köztársaságokkal, mint magával Oroszországgal. A felelősséget ezért a stratégiai tévedésért és a bürokratikus akadályokért egyenlő mértékben lehet mindkét félre hárítani. Bárhogyan is legyen, ám Oroszországban a negatív tendenciák fejlődésének körülményei és az USA-ban a megfelelő tervezés hiánya mellett nagyon valószínű, hogy 15 év múlva az USA Fegyveres Erők kénytelenek lesznek vakon cselekedni, a Légierő pedig repülni, nem ismervén sem a repülőtereket, sem a terep felszínét, nem lesznek képesek eldönteni hol az ellenség és hol a szövetségeseik”.

És a továbbiakban:”... a közös programok az orosz katonákkal és a polgári szervezetekkel lehetővé teszik megkapni sokkal részletesebb információkat az országon belüli helyzetről, annak infrastruktúrájáról és földrajzáról, ami nagyon fontos a krízis helyzetek prognosztizálásánál és tervezésénél. Ez sokkal teljesebb képet ad azokról a feltételekről, amelyek között tevékenykedni kell valamilyen rendkívüli helyzet kialakulásakor.

...A feltételek, amelyek között szükséges esetben az Orosz Föderáció területén az USA Légierőnek tevékenykednie kell, rendkívül bonyolultak és ellentmondásosak lesznek.

...Bizonyos mértékig az események negatív fejlődése Oroszországban megakadályozható lenne vagy, végső esetben enyhíthető az orosz és amerikai katonák állandó jellegű, közvetlen kapcsolatainak segítségével.

...Az USA Légierő már most csatlakozhatna az USA Rendkívüli helyzetek Szövetségi hivatala és Oroszország Rendkívüli helyzetek Minisztériuma közötti együttműködési programokhoz, ami lehetővé tenné számára jobban és részletesebben megismerkedni az országon belüli helyzettel.

Ezeket a gondolatokat is a jóindulatú kezdeményezések közé lehetne sorolni, ha nem jelent volna meg 2002. végén a Norvégiai védelmi kutatások intézetében P.K. Bajev elemzése: „Oroszország 2015.-ben: lehetséges, hogy a volt szuperhatalom harcmezővé válik?”

A munka célja volt meghatározni „a kritikus pontokat, ahol a koncentrált belső erőfeszítések és/vagy a határozott külső részvétel (intervenció) pozitív befolyást gyakorolhat. A munka az útvonal kijelölésével kezdődik, amely elvezethet egy sor bonyolult és erőszakos belső konfliktushoz 2010-2015 évek között, majd áttekinti e konfliktusok lehetséges főbb összetevőit és paramétereit. Majd alaposabban megvizsgálja az egyes tevékenységi színtereket és gócpontokat, valamint végül, eljut a valószínű külső (nyugati) intervenciók feltételeihez”.

Az USA Védelmi minisztériuma kiadványában „Defense News nyilvánosságra hozta az amerikai fegyveres erők modernizációjának tíz legfontosabb célját. A fő feladatok között a Pentagon elemzői kiemelik a „fegyveres erők transzformációját” (ez alatt értetődik a létrehozása nem nagy létszámú, jól felszerelt és a földgolyó bármely pontjára könnyen átdobható harci egységeknek, új harci technológiák meghonosítása stb.) „új globális koncepciók megalakítása”(új katonai-politikai szövetségek kialakításáról, a régi katonai bázisok bezárására vonatkozó tervek felülvizsgálatáról és újak megnyitásáról stb. van szó) és az USA Védelmi minisztériumának és Adminisztrációjának átszervezése

a „háborút megelőző lehetőségek és a háború utáni felelősségek” értelmezésének területén.

A megkérdezett szakértők véleménye szerint a dokumentum megmutatja, hogy az amerikaiak mennyire komolyan modernizálják hadseregüket, és időben folytatják felkészülésüket az energetikai nyersanyagok feletti ellenőrzés és a befolyási szféra globális újrafelosztásáért folytatandó háborúra”. A harci egységek és az USA hadsereg vezetési központjainak együttműködése struktúráját tekintve a terrorista szervezetekre fog emlékeztetni, ami lehetővé teszi biztosítani a meghatározott feladat végrehajtását.

Nincs mit csodálkozni az ilyen átszervezés iránti hajlamon, ha figyelembe vesszük az „Irak elleni antiterrorista kampány” felkészülésének teljes folyamát, a Pentagon stratégiai tervező csoportja tevékenységének leleplezését az USA-ban, amely egytől egyig neo-konzervatív sólymokból állt, akik G. Bush elnököt nemcsak az Irak elleni háború kirobbantására ösztönözték, hanem más számkivetett országok, sőt Oroszország elleni titkos műveletek előkészítésére is.

D. D. Kebb, a Brooklyn egyetem külpolitikai osztályáról „A Sötétség harcosainak eljövetele” c. munkában megjegyzi, hogy „ha katonai tevékenység várható – következtetés és értesítés nem szükséges. Vagyis, az 1991. évi törvény a Pentagon speciális alakulatainak felhatalmazást ad műveletek folytatására „több évvel megelőzve” az USA hadseregének bármely nyílt fellépését. Látható, hogy erre a törvényre támaszkodva, Rumsfeld utasítást adott a speciális alakulatok titkos csoportjainak „rúgják be az ajtót” szerte a világban a terroristák felkutatása közben. Az amerikai forrásokból ismert, hogy a Rumsfeld Terv előíranyozza a speciális alakulatok egységeinek egy sor országba küldését a világ különböző körzeteiben. Ez pedig már egyenes provokálása és szítása a konfliktusoknak a terrorizmussal szembeni harc jelszavával.

Ne feledjük, hogy évente az USA speciális alakulatainak 5000 katonája különböző fedéssel a világ 70 országában tevékenykedik – ez nem terrorizmus ellenes harc. És igaza van az USA „Örökség” alapítványának, amikor a sajtó számára készült rezümében megjegyzi, hogy a terrorizmus feletti győzelem érdekében szükséges az „erős vezetés, minden nemzet támogatása, speciális törvények, megfelelő anyagi és pénzügyi eszközök, kiváló hírszerzés és megfelelő katonai műveletek.

Nem szabad megfélemlkezni a támadó nyilvános diplomáciáról és az „eszmék harcáról”.

Mindannyiunk előtt elég jól ismert az „irányított (ellenőrzött) konfliktus” szóösszetétel, létezik ennek a kérdésnek elmélete is, de mi valahogy nem kellő figyelemmel viszonyulunk ennek a kifejezésnek a tartalmához. Anthony Sattou

amerikai politológus azonban, fokozott figyelmet fordítva erre, állítja, hogy a világban a jelenlegi szituációt egy bizonyos uralkodó elit hozta létre a „jobboldali” és „baloldali” elemek manipulálása útján, amelyeket ez az elit hozott létre azzal a céllal, hogy új politikai szintézist kapjon. Az ilyen szintézis végeredménye kell legyen, valószínűleg, egy rendszer megszervezése, amelyben egy csoport személyei megvalósítják:

- az irányítást és az ellenőrzést a világ folyamatai felett, amelyek lehetővé teszik monopolizálni a legújabb technológiák alkalmazását;
- birtokolni az energiaforrásokat;
- a bankjegyek reális biztosítását.

Igazság szerint, az ellenőrzés felsorolt három célja kívánatos sok ország és transznacionális egyesülés számára, és e célok elérése érdekében folyik is a harc közöttük. És ez a harc különböző formákat ölthet – a lokális diplomáciai konfliktusoktól a világháborúig. Ezen belül terrorista háborúk is.

Megsemmisítették Abu-Dzeitet és cinkosait**

A Szövetségi Biztonsági Szolgálat (FSZB) megvalósítja intézkedéseit, amelyek az Észak-Kaukázus régióiban a fegyveres bandák legveszélyesebb vezetői és a külföldi zsoldosok felkutatására és tevékenységük semlegesítésére irányul.

A bevezetett operatív-körözési intézkedések eredményeként felderítésre került a fegyveresek összeköttetési rendszere, valamint meghatározásra annak pontos helye, ahol a nemzetközi terrorista Abu-Dzeit és közeli cinkosai rejtőzködtek.

** Forrás: www.fsb.ru.

Abu-Dzeit, Kuvait szülötte, korábban „kis Omar” és „kuvaiti Abu-Omar” fedőneveken volt ismert, az Al-Kaida Ingus Köztársaságbeli képviselője volt, ő osztotta el a fenti szervezettől érkezett anyagi eszközöket, a fegyveres banditák irányítói között az egyik vezető helyet foglalta el. Személyesen részt vett egy sor terrorista akció finanszírozásában és megtervezésében, többek között az Ingus Köztársaság Belügyminisztériuma ellen 2004. nyarán történt fegyveres támadásban, valamint 2004. szeptemberben Beszlán városában, az iskola elfoglalásában. Robbantók, öngyilkos merénylők kiképzését végezte, valamint a fegyveres bandák tagjainak ideológiai megdolgozását.

Az Orosz Föderáció FSZB és Belügyminisztérium erőivel 2005.02.21-én végrehajtott közös speciális művelet eredményeként Abu-Dzeit és cinkosai megsemmisítésre kerültek, felderítettek tűzfegyvereket és házilag készített robbanóeszközökhöz szükséges alkatrészeket tartalmazó rejtkehelyeket.

Abu-Dzeit holttestét az Ingus Köztársaság ügyészsége által folytatott büntetőeljárás keretében azonosították.

Oroszországban 2004. évben 18 hivatásos

külföldi hírszerző tevékenységét szakították meg

Moszkva, 2004. december 15. INTERFAX – AVN

Az orosz speciális szolgálatok 2004. évben a külföldi államok speciális szolgálatai 18 hivatásos munkatársának tevékenységét szakították meg, tájékoztatott Oroszország Szövetségi Biztonsági Szolgálatának (FSZB – Ford. megjegyzése) igazgatója Nyikolaj Patrusev. „Közülük 6 főt tettenéréskor tartóztattak le, melynek következményeként 2 fő ellen büntetőeljárás indult, 4 főt kiutasítottak Oroszország területéről”, közölte a vezető orosz tömegtájékoztatási eszközök irányítóival megtartott találkozón.

Ny. Patrusev ugyan csak közölte, hogy a speciális szolgálatok 89 személy tevékenységét lokalizálták, akiknek közül volt külföldi államok speciális

szolgálatához és szervezeteihez, illetve kapcsolatban álltak radikális vallás-nacionalista szervezetekkel. Közülük 16-an Oroszország állampolgárai, hetet el is ítélték. Tizennyolc külföldi állampolgárt kiutasítottak Oroszországból. Ezen kívül, tájékoztatót az FSZB igazgatója, 32 külföldi állampolgárt kizártak az Oroszországba történő beutazásból.

Ny. Patrusjev szavai szerint 2004.-ben 17 büntetőeljárást kezdeményeztek és 13 főt ítélték el államtitok megsértésének tényállása miatt. „Ez a helyzet jellemzi a külföldi speciális szolgálatok tevékenységének komoly aktivitását Oroszország területén”, - húzta alá az FSZB igazgatója, megjegyezve, hogy Oroszország területén a legaktívabbak az USA, Kína és Észak-Korea speciális szolgálatai.

Kaszkadőrök: Az állambiztonság különleges alakulatai Afganisztánban szereztek harc tapasztalatot*

Visszatekintés

Ez húsz évvel ezelőtt történt, 1980 nyarán, a Szovjetunió igyekezőn segítséget nyújtani az Afgán Demokratikus Köztársaság kormányzó rezsimének, egyre jobban belesodródott a háborúba, melynek nem látszott a vége.

Akkor, a '80-as évek közepén egy sor nagy vereséget követően a kabuli kormány ellenségei áttértek a partizánháború taktikájára. A hangsúlyt a nem nagy (20-30 fős), mozgékony fegyveres bandákra helyezték, amelyek alapvető feladata lett a helyi államhatalmi szervek megalakítása és megerősödése elleni aktív tevékenység, diverziós-terror akciók végrehajtása a kormánycsapatok és a Szovjet hadsereg alegységei ellen, alternatív irányító szervek létrehozása az általuk ellenőrzött területeken.

A SZU KGB elnöke 1980. július 11-én rejtjeltáviratot írt alá egy, alapvetően az állambiztonság operatív állományának továbbképző tanfolyamának hallgatóiból (77 fő) álló, iniciatív csoport Afganisztánba küldéséről. Egy hét múlva megjelent az SZKP KB és a SZU Minisztertanácsa №615-200 számú határozata a „Kaszvád” különleges rendeltetésű osztag létrehozásáról, melynek előírták a kiképző központból Balasihába való áttelepülését és tevékenységének megkezdését Afganisztánban 1980. augusztus. 15-től. 1980. július 22-én pedig Jurij Andropov láttaozta a №00100 sz. parancsot, amely szabályozta a „Kaszvád” osztag afganisztáni tevékenységével kapcsolatos valamennyi kérdést.

Az egyik megfogalmazás, amely gyakorlatilag az összes fenti dokumentumban ismétlődött, kimondja: „Az afganisztáni barátainknak a fegyveres bandák és a földalatti ellenforradalommal való harc megszervezésében történő

gyakorlati segítségnyújtás érdekében a SZU Védelmi minisztérium katonai szállító repülőerőivel Kabul városába kerül szállításra rövid idejű kiküldetésre maximum 6 hónap időtartamra a SZU KGB különleges rendeltetésű osztagának előőrse 130 főig, amelyet a területi szervek (az Ukrán, Kazah, Üzbég KGB-k, a Krasznodari terület KGB Csoportfőnökségének speciális tartalékai), az Első Főcsoportfőnökség „SZ” csoportfőnöksége és a SZU KGB „F.E.Dzerzsinszkij” főiskola speciális tanfolyamainak munkatársaiból kell összeállítani”.

Ám az élet és a helyzet Afganisztánban meghozták saját korrekciójukat.

Nem 77 tanfolyamos és nem 150 tartalékos, hanem kb. ezer fő került be a „Kaszád” speciális egységbe, annak első osztagába, amelyet a későbbiekben vezérőrnaggyá előléptetett Alekszandr Lazarenkó ezredes, a speciális műveletek és a felderítés bonyolult taktikai feladatai megoldásának egyedülálló mestere vezetett. Őt ugyancsak megkülönböztette a nagymérvű felelősségtudat, a hatalmas munkabírás és az emberekkel való kapcsolatépítés képessége, a róluk való gondoskodás.

Pontosan Lazarenkónak köszönhetően a „Kaszád” gyorsan híres lett Afganisztánban. Ennek az egységnek a munkatársait „kaszadőröknek” nevezték. Analógia az ismert szakmával egyértelműen megfigyelhető: magas kockázati szinttel való munkavégzés, mesterségbeli tudás, kitartás, megbízhatóság, bátorság.

Távol a szülőföldtől

Az osztag parancsnokságai Afganisztán nyolc legnagyobb területi igazgatási központjában települt Kabultól 200 (Kandahar, Gazni, Dzselaalabad) és 500-1000 km (Herat, Faisabad) távolságban. Egyes időszakokban a „Kaszád” konkrét parancsnokságai felelősségi zónájába tartozó területek 70 %-a volt az ellenség ellenőrzése alatt. Ennek megfelelően, csak a nagyfokú fegyelem, az osztag parancsnoksága által kiadott utasítások szigorú végrehajtása, a Kabulban lévő főparancsnoksággal való megbízható összeköttetés fenntartása lehetett tevékenységének sikere.

Íme a „Kaszád” alapvető feladatai, melyeket parancsnokának a KGB hírszerzésének vezetője, Vlagyimir Krjucskov szabott: segíteni az ADK helyi biztonsági szerveinek létrehozását, ügynöki-operatív tevékenység, speciális intézkedések végrehajtása a fegyveres bandák, valamint az afgán rezsim és a Szovjetunió legagresszívabb ellenségei ellen. A későbbiekben ezekhez a feladatokhoz újak társultak, de ezek elvileg kisegítő jellegűek voltak. Így például, Moszkva döntésének értelmében a „Kaszád” operatív alárendeltségébe került a Belügyminisztérium „Kobalt” megnevezésű speciális rendeltetésű osztaga (600 munkatárs), akik tevékenységének megvolt a maga sajátossága.

Krjucskov nem csak feladatokat szabott a „Kaszád”-nak, de megtett mindent annak érdekében, hogy megkönnyítse döntéseiket, ha az a Központtól függött. Az osztag iránti folyamatos figyelem, a szükségleteikről való gondoskodás, kezdeményezéseik támogatása, a morális és anyagi stimulálás, a kiemelkedők kitüntetései, a „Kaszád” parancsnokságára történt ellenőrző utak – mindez és még sok egyéb a hírszerzés vezetőjének mindennapos dolgai között szerepel. Az ő nevére érkeztek az osztag hírszerzési információi, a beszámolók a harci cselekményekről, a helyzetértékelések és prognózisok. A „Kaszád” fölött gyámkodtak még Krjucskov helyettesei, Vagyim Kirpicsenkó és Jurij Drozdov tábornokok is.

Az osztag kettős alárendeltségben működött: a Központnak (vagyis Moszkvának) és helyben, magában Afganisztánban – a KGB képviselőjének. Az ezt irányító tábornokok Vlagyimir Szpolnyikov, majd később Borisz Voszkobojnyikov megértették a „kaszádörök” szükségleteit, értékelték tevékenységük eredményességét, a megszerzett információk pontosságát és a legaktívabban részt vettek a speciális alakulat mindennapi életében.

Az első lépésektől kezdve minden segítséget magadott a „Kaszád”-nak a Vezérkar és a 40. Hadsereg parancsnoksága. A katonai alakulatok és magasabbegységek parancsnokai a fegyverbarátokat látták a „kaszádörökben”, azok pedig kölcsönös elismeréssel és köszönettel válaszoltak. A „Kaszád” önálló katonai szervezet volt és a hadseregparancsnok parancsa alapján az osztag teljes személyi állományának ellátását a 40. Hadsereg végezte. Ez pedig sok mindent megkönnyített: az osztag hadi-, szállító- és speciális technikájának légi szállítását, felszerelését, élelmiszerrel való ellátását, egészségügyi kiszolgálását stb.

Idővel, amikor a „Kaszád” rendszeresen szállított a katonáknak pontos és ellenőrzött adatokat a fegyveres bandákról, a többszöri közös akciókat követően az élet rendjévé vált az elv: „Mindenki végzi a saját dolgát, a közös ügyet pedig közösen végezzük”.

A fegyveres bandák elhelyezkedéséről szóló információk naponta átadásra kerültek a 40. Hds. törzsének „realizálásra” – légi- és tüzérségi csapások mérésére. A „kaszádörök” itt betartottak egy másik elvet is: a békés lakosságnak nem szabad szenvednie. Természetesen, a korszerű harctevékenység feltételei között ez nem biztos, hogy lehetséges. Ám törekedni az áldozatok minimalizálására a speciális alakulat tagjainak becsületbeli és lelkiismereti kérdése volt. Gyakran, a „Kaszád” meghatalmazottainak követelésére törölték a bomba- és tűzcsapásokat a lakosságnak a bandák elhelyezkedési körletéhez való közelsége miatt; sokkal optimálisabb variációkat választottak vagy megfelelő operatív intézkedéseket vezettek be az ellenségnek a számunkra kedvezőbb pozícióba való kimozdítására.

Az ellenség

Miként is lehetne azt elképzelni? Többféleképpen is nevezték a változó konjunktúráról, politikai irányzatoktól és taktikai elgondolásoktól függően: fegyveres ellenforradalom, fegyveres banditák, fegyveres ellenzék.

Az erős, jól ellátott és felfegyverzett 40. Hds., melynek létszáma a különböző időpontokban 100 és 120 ezer fő (sorkatona és hivatásos) között ingadozott, kezdetben sajnos nem rendelkezett a sivatagi-hegyi harc folytatásának művészetével, azt a háború során sajátította el. Összességében a szovjet és az afgán fegyveres erők (valamennyi erőszak szerv fegyveres alakulatát beleszámítva) nem haladták meg a 300 ezer főt. Velük szemben álltak a lázadó erők. Különböző számítások szerint ezek 150 ezertől 200 ezerig főt számláltak. Aktív részük kb. 70 ezer harcos, akik mintegy 1500 fegyveres csoportba szerveződtek.

Ki kell emelni a dusmánoknak (afgán fegyveres bandita – Ford. megjegyzése) a káderek kiképzésében nyújtott jelentős segítséget. Amennyiben a Szovjetunió saját területén és a különböző főiskolákon és iskolákon 50 ezer afgán szakembert képzett ki évente, úgy az ellenségénél ez a szám 3-4-szer magasabb volt. A dusmánok kiképzését Pakisztánban 124 és Iránban 18 táborban (kiképző központban) folytatták. Pakisztánban 10 volt tábornok, 40 ezredes és 100 különböző, alacsonyabb rendfokozatú tiszt foglalkozott velük.

Annak érdekében, hogy képet kapjunk a dusmánokkal való harctevékenység folytatásának taktikai fogásairól és módszereiről, idézünk egy rövid részletet a „150 kérdés és válasz a partizán osztagok számára” (vagy pontosabb fordításban a mudzsahed osztagok számára, habár lényegét tekintve ezek a fogalmak ugyan azt takarják) kiképzési segédletből:

„A mudzsahedek fegyveres akcióinak alapvető céljai a gazdasági objektumok, adminisztratív központok, állami hivatalok, helyőrségek, katonai és helyi rendőri őrhelyek stb., elleni támadások

A harci cselekmények folytatásakor ajánlatos:

- kihasználni az ellenség hibáit (mozgáskor az oldalbiztosító járőrök hiányát, a hegyekben rosszul kiválasztott pozíciókat stb.) megteremteni a bekerítés látszatát, pánikot kiváltani;
- tűz alá venni a helikoptereket olyan fedezékekből, mint függőleges bányajáratok, szakadékok, hegyi sziklapárányok, mindig az utolsónak haladó helikopterre összpontosítani a csapást; az uralgó magaslatokon

állásokat kialakítani a DSK-k és ZGU-k számára, idejekorán tűz alá venni a harcászati szempontból fontos terepszakaszokat; általános gyakorlattá tenni a repülőgépek és heli-kopterek le- és felszállás közbeni lövését, ereszkedés közben pedig 300-500 m távolságból történő támadását;

- ellenőrzés alá vonni az autóutakat és egyéb összeköttetéseket a fegyver, élelmiszer üzem- és kenőanyag stb. ellátásban való zavarok kiváltása céljából, megnehezíteni az elsődleges szükségletű anyagok szállítását és elvonni a csapatokat a szállítási útvonalak védelmére; a legsebezhetőbb helyek a hidak és alagutak – ezeket hosszú időre tönkre kell tenni”.

Mindezek közvetlenül beletartoznak a „partizán típusú ellenséges fegyveres alakulatok harcászatának” specifikus értelmezésébe. Itt, természetesen, nagy jelentőségűek e taktika meghatározó faktorai: földrajzi és éghajlati sajátosságok, a fegyverzet jellemzői, életforma, a vallás helye a társadalomban, a néptömegek politikai izolációjának mértéke. Ugyanakkor, mint azt a segédletből vett idézet bizonyítja, az afgán fegyveres bandáknak meg voltak a maguk specifikumai, saját harcászati sajátosságaik, melyek igen emlékeztettek más régióra – az oroszországra.

A taktika

A fegyveres bandák mozgalmának felszámolásakor az alapvető nehézség az ügyesen álcázott ellenség megkeresésében, felkutatásában és a katonák segítségével, esetenként pedig önállóan, történő megsemmisítésében volt. Ezen taktikával szemben állt a „Kaszád” nagyon pontosan meghatározott összetevőkből álló taktikája: hírszerzési műveletek, harci-operatív intézkedések, speciális akciók. Ezek lényegét sok, az afganisztáni háborúról készült munkákban, mind zárt, mind nyílt kiadványokban feltárták.

Csak egy példát szeretnék felhozni, amely feltárja a „Kaszád” tevékenységének minden összetettségét: az információforrásokról van szó, melyeket nem csak meg kellett találni, de munkájukat oly módon megszervezni, hogy megbízható információkhoz jussanak. Egyébként ellenőrizni a személyek becsületességét és a tényleges készségét a „Kaszád” által adott feladatok teljesítésére egyáltalán nem volt egyszerű. Éppen ezért gyakran a velük való kapcsolat-tartásban gyakorlattá vált a kegyetlen, de szükséges „bűnrészesség módszere”: ha te velünk vagy – rajtad az ellenség vére. Amennyiben ez utóbbi a vérbosszú követője, akkor miután segítséget nyújtottál az ellenség harcosának megsemmisítésében, elkötelezted magad a szembenálló fél harcosainak sorába.

Így az, aki olyan információt hozott, amely lehetővé tette a bandára történő csapásmérést, felvették a helikopter fedélzetére és a saját szemével látta a

bombatámadás eredményét. A személy, aki a tájékoztatást adta a fegyverszállító karaván haladási útvonaláról, a karavánúton szervezett rajtaütés résztvevőjévé vált. Ilyen ellenőrzés után a hírforrásoknak, általában, nem volt visszaút.

Négy „Kaszád” plusz „Omega”

Összességében Afganisztánban 1980 júliustól 1984 áprilisig a „Kaszád” öt speciális egysége működött: „Kaszkad-1” (6 hónap), „Kaszkad-2” (6 hónap), „Kaszkad-3” (9 hónap), „Kaszkad-4” (1 év), „Omega” (1 év). Az első három „Kaszád” parancsnoka Lazarenkó volt, a „Kaszkad-4”-et Jevgenyij Szavincev vezette, az „Omegát” Valentin Kikoty irányította. Mindhárman – a KGB külső hírszerzése speciális osztályának volt munkatársai.

Drozdov tábornok elképzelését valóra váltva, 1981.-ben megalakul a profi hivatásos állományú operatív-harci alakulat a „Vimpel” Speciális rendeltetésű csoport. Feladatai meglehetősen széles körűek voltak és ezek ma jól ismertek. Ugyanakkor Afganisztánban folyt a háború és a „Vimpel” melynek magját a „kaszkadőrök” képezték, szintén itt működött. Már 1982. áprilisban a „Vimpel” Afganisztánba küldet hivatásos speciális alegységét a „Kaszkad-4”-et, 128 fős állománnyal. Mint azt már említettük, ennek parancsnokává Szavincevet, a „Vimpel” parancsnok-helyettesét nevezték ki, azok egyikét, aki a hatalmas szervezőmunkát igénylő létrehozásának forrásánál is állt. Részt vett a Nagy Honvédő Háború befejezését követően az ukrán nacionalista bandákkal folytatott harcokban, szolgált az ismert tábornok Pável Szudoplatov parancsnoksága alatt, nagy tapasztalatokkal rendelkezett a határon túli hírszerzésben, a legkiemelkedőbb szakembernek számított.

Az első három „Kaszád” segített Afganisztán vezetésének megalakítani a nemzeti állambiztonsági szervezetet (HAD), legfőképpen annak egyik szervezeti egységét, a nevezetes 5. csoportfőnökséget, amely közvetlenül a terrorelhárítással foglalkozott.

Ezért a „Kaszád” fő feladata volt „segítségnyújtás az afgán partnerek vezetőinek és a HAD-nak az ellenforradalmi földalatti mozgalmak, fegyveres bandák és terrorista csoportok tevékenységének felderítésében és megszakításában, a nemzeti biztonsági szervek megalakításában és megerősítésében”.

Mindez jelentette a hírszerzési tevékenység, az operatív-harci és speciális műveletek teljes körű végrehajtását, a fegyveres csoportok likvidálására és a légicsapásokra vonatkozó értesülések beszerzését stb. Ezen osztag „kaszkadőrreinek” hősiességéről, bátorságáról és nemeslelkűségéről szól a következő példa.

A dusmánok nagy létszámú osztaga 1982. június 7-én megkísérelte elfoglalni a nagy adminisztratív központot, Kandahart. A szovjet és afgán katonai

egységek ettől távol helyezkedtek el és az események közelébe csak a „Kaszkad-4” harci egység tartózkodott. A „kaszkadőrök” lendületesen, határozottan és okosan cselekedtek. A páncélos technika és a városi harc megvívásában szerzett jártasságukat felhasználva sikerült kiszorítaniuk a jelentős számbeli fölényben lévő ellenséget és folytatták visszavetésüket az erősítés megérkezéséig. Amint ezt később az afgán vezetés kiemelte, „megakadályozásra került az adminisztratív épületek elfoglalása, a pártaktívák és a néphatalmi szervek likvidálása”. A harc eredménye: az ellenség vesztesége – 45 halott és 26 sebesült, saját veszteség – 1 halott és 12 sebesült.

A feladatait sikeresen teljesítő „Kaszkad-4” 1983. áprilisban visszatért a szülőföldre, tőle a stafétabotot az „Omega” vette át. Ennek harcosainak felkészítéskor figyelembe vették az Afganisztánban folytatott operatív-harci tevékenység kedvező és negatív tapasztalatait. Az „Omega” csapatait tapasztalt tisztek vezették, akik korábban megfordultak a „Zenit”-ben és a „Kaszkad”-ban. A korábbi „Omega” osztagoktól eltérően a hangsúlyt a HAD egységeiben folytatott tanácsadói-kiképzői tevékenységre kellett helyezniük, amelyek a fegyveres bandák ellen harcoltak, a Központ érdekében végzett ügynöki-operatív munkára és az operatív-harci valamint a speciális intézkedések végrehajtására.

Az „Omega” „kaszkadőreinek” számláján – 12 nagy kiterjedésű katonai alakulatokkal és több mint 300 helyi operatív-harci cselekmény végrehajtása; hírszerző információ 1500 légicsapás mérésére a fegyveres bandák díszlokációjára; egy sor speciális művelet a legkérlelhetlenebb bandavezérek likvidálására. Afganisztánban a helyi nyelvet ismerő tisztek foglalkoztak a fegyveres bandák bomlasztásával. Az „Omega” lényeges segítséget nyújtott a HAD 5. csoportfőnöksége operatív ezredének felállításához, megalapozva a személyi állomány kiképzését. Az „Omega” 1984. áprilisában tért vissza hazájába.

A „Kaszkad-4” és az „Omega” a külső hírszerzés helyettes vezetőjének, Drozdov tábornoknak, a speciális osztály parancsnokának Nyikolaj Jefimov tábornoknak (majd később Vladimir Tolsztyikov tábornoknak), valamint a „Vimpel” parancsnokának Kozlov 1. o.kapitánynak voltak alárendelve.

A „Szovjetunió Hőse” (Afganisztánért!) Evald Kozlov szakmai elkötelezettséggel irányította az Afganisztánban harcoló „Vimpel” alegységeit. Kiemelkedő személyes bátorságú személy, okos parancsnok, a szpecnaz kiemelkedő szakembere, rendkívüli figyelemmel viszonyult a „kaszkadőrökhöz”, sokszor személyesen látogatta meg a speciális alegységek parancsnokságait, és nyújtott felbecsülhetetlen értékű segítséget gyakorlati tanácsaival a munkatársaknak és a különböző parancsnoki szinteknek. Támogatásával már a „kaszkádi” küldetés befejezése után még a „Vimpel” 94 munkatársa egészen 1987-ig segítséget nyújtott Afganisztánban a HAD-nak (közülük 23 tanácsadó), 61 „vimpelés” pedig ott esett át a „tűzkeresztségen” csapatgyakorlat keretében.

Tudatosan nem nevesítjük a magas állami kitüntésekben részesült „kaszkadőröket”. Ez meglehetősen sok helyet foglalna el, bár a teljes névjegyzéket felvonultató könyv kiadásának gondolata e különleges alakulatok munkatársai részéről már kidolgozás alatt van. Valószínűleg még nem jött el a gyakorlati megvalósítás ideje. Befejezésként szükségesnek tartom kiemelni a „Kaszád” következő tevékenységeit:

- részvétel a nagy kiterjedésű csapatokkal végrehajtott és a lokális műveletekben (felkészített felderítő csoportok rajtaütései, információgyűjtés a műveletek kezdetéig és annak folyamán, ál-bandita műveletek az ellenség tevékenységének valószínű körzeteiben stb.);
- csapdák szervezése az ellenség valószínű visszavonulási útvonalain, azok mozgási útvonalainak és ösvényeinek elaknásítása, a karaván utakon az ellátási csatornák lefogása;
- a legveszélyesebb és legkegyetlenebb bandavezérek és közeli segítők ártalmatlanná tétele érdekében akciók megszervezése és végrehajtása;
- információgyűjtés az ellenségre mérendő légicsapások érdekében és azok eredményének ellenőrzése;
- a különböző vallási irányzatú bandák között összeütközések kiprovokálása;
- hadifoglyok és túsok (szovjetek és afgánok) kiszabadítása.

Ilyen volt a szovjet külső hírszerzés szülőtte – „Kaszád” speciális alakulat. Ilyenek voltak munkatársai – a szpecnaz igazi lovagjai. Ilyen volt a „kaszkadőrök” tevékenysége, amelyben egyidejűleg jelent meg a harci-operatív mesterségbeli tudás, a felderítő-diverziós művészet és a magas fokú morális-hazafias elkötelezettség.

SZERZŐINK

Szaniszló József őrnagy
KBH osztályvezető-helyettes

Török László százados
KBH referens

Kriston-Pócsik József mk. alezredes
KBH főreferens

Dr. Héjja István nyá. ezredes
ZMNE, SCs habilitált egyetemi docens

Zámbó Péter hőr. ezredes
Pécsi Határőr Igazgatóság, rendészeti igazgatóhelyettes

Dr. Rédei Mária
ELTE TTK Regionális Földrajzi tanszék egyetemi docens

Dr. Kobilka István ezredes
egyetemi adjunktus, KBH főosztályvezető

Dr. Sallai János hőr. alezredes
RTF RVTK Kutatásszervezési osztályvezető

Dr. Pap Norbert tanszékvezető egyetemi docens
PTE TTK Földrajzi Intézet Politikai Földrajzi és Területfejlesztési Tanszék

Nagy Péter alezredes
HM TÉSZ térképész főtiszt

Karcsai András
HM TÉSZ közalkalmazott, főelőadó

Tarján István ezredes
KBH igazgató

Szabó Ervin Antal alezredes
KBH kiemelt főreferens

Keszmann Oszkár alezredes
KFH kiemelt főreferens

Farkas László mk. alezredes
KBH kiemelt főreferens, igazságügyi grafológus szakértő